

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

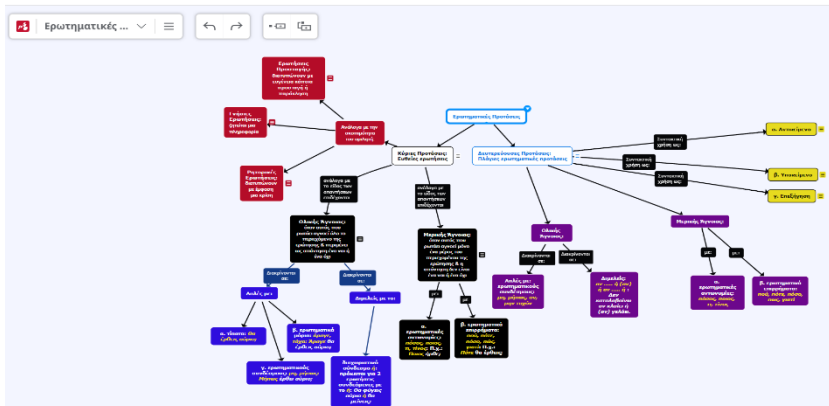
Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Διδακτικό Εργαλείο στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Β΄ Γυμνασίου: Προτάσεις για την αξιοποίηση του στο μάθημα της Γλωσσικής Διδασκαλίας

POST GRADUATE THESIS

Concept Map as a Teaching Tool in the school subject of Modern Greek in the Second Grade of Junior High School: Suggestions for its use

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ(ΤΩΝ)/NAME OF STUDENTS

Μοσχοβίτης Πέτρος

Moschovitis Petros

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Πήλιουρας Παναγιώτης

Piliouras Panagiotis

ΑΙΓΑΛΕΩ/ΑΙΓΑΛΕΟ 2022

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

Concept Map as a Teaching Tool in the school subject of Modern Greek in the Second Grade of Junior High School: Suggestions for its use

MOSCHOVITIS PETROS

21066

pmosxov.edu@gmail.com

FIRST SUPERVISOR

PILIOURAS PANAGIOTIS

SECOND SUPERVISOR

PANAGAKOS IOANNIS

AIGALEO 2022

Επιτροπή εξέτασης

Ημερομηνία εξέτασης: 6 Οκτωβρίου 2022

Όνόματα εξεταστών

Υπογραφή

1^{ος} Εξεταστής Παναγιώτης Πήλιουρας

2^{ος} Εξεταστής Ιωάννης Παναγάκος

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Μοσχοβίτης Πέτρος του Γεωργίου, με αριθμό μητρώου 21066 φοιτητής του Διιδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο Δηλών

Μοσχοβίτης Πέτρος

Ευχαριστίες

Πρώτα από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές και συνεργάτες του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων για όσες γνώσεις μας μεταλαμπάδευσαν με υπομονή, αγάπη και κατανόηση κατά τη διάρκεια της φοίτησης μου. Κύρια, όμως, ευχαριστώ τον καθηγητή μου, κύριο Πήλιουρα Παναγιώτη, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τις συμφοιτήτριες μου και συναδέλφους, Μαρία Χριστοφίλου και Έφη Γκουλίτου για την άριστη και άψογη συνεργασία που είχαμε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών. Επίσης θα ήθελα να αποδώσω και ευχαριστίες και σε εκείνους τους συμφοιτητές μου στον πέμπτο (Ε΄) κύκλο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων με τους οποίους μοιράστηκα ανησυχίες και αγωνίες κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας.

Όμοιες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω και σε όσους ήταν μαθητές μου στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Β΄ Γυμνασίου με τους οποίους μοιράστηκα το πάθος μου για τους Εννοιολογικούς Χάρτες κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας τους μαζί μου.

Ταυτόχρονα θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρω και τις ευχαριστίες μου και στη φίλη, συνάδελφο και εκπαιδευτικό, καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας (ΠΕ06) στο Πρότυπο Γυμνάσιο Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης, τη Χριστίνα Δρακοπούλου για τις χρήσιμες παρατηρήσεις της που έκανε στην Περίληψη μου (Abstract) στα αγγλικά πριν την τελική διαμόρφωση της.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους γονείς μου, τη μητέρα μου, Μαρία και τον πατέρα μου, Γεώργιο για την υπομονή και κατανόηση που επέδειξαν κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και την συμπαράσταση τους στην ολοκλήρωση αυτών.

Αφιερώσεις

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στους γονείς μου, στη μητέρα μου, Μαρία και στον πατέρα μου, Γεώργιο για την υπομονή και κατανόηση που επέδειξαν κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και την συμπαράστασή τους στην ολοκλήρωση αυτών.

Περίληψη

Σκοπός της παρούσης Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας είναι, πέρα από την όποια θεωρητική αναφορά στον Εννοιολογικό Χάρτη, στον ορισμό, στη δομή και στα είδη του, στην ιστορική του αναδρομή, στο επιστημονικό του υπόβαθρο, στην ανασκόπηση ερευνών αξιοποίησης του στην τάξη, στα βήματα και στα εργαλεία σχεδιασμού και ανάπτυξης του και στην παιδαγωγική του αξία, να κάνει προτάσεις αξιοποίησης του ως Διδακτικού Εργαλείου στο μάθημα της Γλωσσικής Διδασκαλίας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου. Έτσι ο Εννοιολογικός Χάρτης προτείνεται να αξιοποιηθεί ολιστικά πρώτα ως Εισαγωγικός Χάρτης, έπειτα ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και τελικά ως Επαναληπτικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης για τα γνωστικά αντικείμενα του Υποκειμένου, της Έγκλισης, των Χρόνων του Ρήματος, του Αντικειμένου, της Σύγκρισης και των Αντωνυμιών που διδάσκονται στην τάξη αυτή, για γνωστικά αντικείμενα εν μέρει γνωστά στους μαθητές από προηγούμενα σχολικά έτη αλλά και για κάποια τμήματα τους νέα για τους ίδιους. Αντίθετα για νέα τελείως γνωστικά θέματα, όπως για τα Αχώριστα Μόρια, τους Τρόπους Ανάπτυξης Παραγράφου, τις μορφές του Ποιητικού Αιτίου αλλά και για θεματικές Παραγωγής Γραπτού Λόγου προτείνεται ο Εννοιολογικός Χάρτης να χρησιμοποιηθεί ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης. Από την άλλη πλευρά για γνωστικά αντικείμενα οικεία στους μαθητές από προηγούμενα σχολικά έτη, όπως είναι τα σύνθετα, τα ρήματα, το πρώτο και δεύτερο συνθετικό, η διάθεση του ρήματος, η μετατροπή Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική, οι βαθμοί των επιθέτων και των επιρρημάτων προτείνεται ο Εννοιολογικός Χάρτης να χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης.

Λέξεις κλειδιά: Εννοιολογικός Χάρτης, Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας, Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο, Επαναληπτικός Χάρτης Ενότητας, Εργαλείο Αξιολόγησης

Abstract

Apart from any theoretical reference to the Concept Map, its definition, structure and types, retrospection, scientific background, review of case studies, steps, design and development tools and its pedagogical value, the aim of the present postgraduate thesis is to make suggestions of its use as a Teaching Tool in the school subject of Modern Greek in the Second Grade of Junior High School. Thus, it is suggested that the Concept Map be used holistically, first as Introductory Concept Map, then as Advance Organizer and Teaching Tool and finally as Concept Map – review of a unit and Summative Assessment Tool for the topics of subject, verb mood and tenses, object, comparison and pronouns, which are partly known to the students from previous school years, but at the same time have new aspects that the students must learn for themselves. On the contrary, as far as completely new subjects are concerned, such as particles, paragraph development, agent types and topics used for production of written speech it is suggested that the concept map be used as an Advance Organizer, a Teaching Tool, and a Formative Assessment Tool. On the other hand, for topics familiar to the students from previous school years, such as compounds, verbs, the first and the second compounding form of a word, verb mood, change from active to passive voice, comparison of adjectives and adverbs it is suggested that the Concept Map be used as Introductory Concept Map of a unit and as a Diagnostic Assessment Tool.

Key words: Concept Map, Introductory Concept Map, Advance Organizer, Teaching Tool, Concept Map – review of a unit, Assessment Tool

Περιεχόμενα

Δήλωση συγγραφέα μεταπτυχιακής εργασίας.....	iv
Ευχαριστίες	v
Αφιερώσεις	vi
Περίληψη	vii
Abstract.....	viii
Συνοτομογραφίες.....	xiii
Πρόλογος	1
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο 2. Ορισμός και Δομή του Εννοιολογικού Χάρτη (Concept Map) – Τα είδη των Εννοιολογικών Χαρτών	8
Κεφάλαιο 3. Ιστορική Αναδρομή και Θεωρητικό – Επιστημονικό Υπόβαθρο του Εννοιολογικού Χάρτη.....	13
Κεφάλαιο 4. Ανασκόπηση ερευνών αξιοποίησης Εννοιολογικών Χαρτών στην τάξη.....	15
Κεφάλαιο 5. Βήματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης ενός Εννοιολογικού Χάρτη	18
Κεφάλαιο 6. Εργαλεία Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εννοιολογικών Χαρτών	20
Κεφάλαιο 7. Η Παιδαγωγική Αξία του Εννοιολογικού Χάρτη.....	23
Κεφάλαιο 8. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Διδακτικό Εργαλείο και Εργαλείο Αξιολόγησης	27
Κεφάλαιο 9. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 1η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου	33
9.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το Υποκείμενο» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	34
9.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Το Υποκείμενο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης.....	38
9.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Το Υποκείμενο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	44
9.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Τα Αχώριστα Μόρια» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης.....	47
9.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Τα Αχώριστα Μόρια» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	51
9.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφου» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	55
9.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφου» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	62

9.8. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Βασικά Στοιχεία για την Παρουσίαση ενός Τόπου – Το Αίγιο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	65
9.9. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Βασικά Στοιχεία για την Παρουσίαση ενός Τόπου – Το Αίγιο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	72
Κεφάλαιο 10. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στη 2η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου	76
10.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Η Έγκλιση» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	78
10.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η Έγκλιση» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	82
10.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Η Έγκλιση» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	92
10.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Οι χρόνοι του ρήματος» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	94
10.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Οι χρόνοι του ρήματος» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	99
10.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Οι χρόνοι του ρήματος» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	104
10.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Τα σύνθετα» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	107
10.8. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η οικογένεια» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	111
10.9. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η προσφορά της οικογένειας στο άτομο και στην κοινωνία» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	119
Κεφάλαιο 11. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 3η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου	125
11.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Τα ρήματα» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	126
11.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το πρώτο (α΄) συνθετικό» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	130
11.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Τα βασικά χαρακτηριστικά μιας γνήσιας φιλίας – Η προσφορά και οι ωφέλειες της στον άνθρωπο και στην κοινωνία» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	134
Κεφάλαιο 12. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 4η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου	139

12.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Διάθεση του ρήματος» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	141
12.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Η μετατροπή Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	146
12.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Το Ποιητικό Αίτιο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	152
12.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Το Ποιητικό Αίτιο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	156
12.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	159
12.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	163
12.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	167
12.8. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Οι απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε το ελληνικό σχολείο να γίνει ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	170
Κεφάλαιο 13. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 5η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου	178
13.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Σύγκριση» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	179
13.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Σύγκριση» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	184
13.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Σύγκριση» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	188
13.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Οι βαθμοί των επιθέτων» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	191
13.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Οι βαθμοί των επιρρημάτων» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	196
13.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το δεύτερο (β΄) συνθετικό» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	201
13.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	205
Κεφάλαιο 14. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 6η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου	213
14.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης	214

14.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	219
14.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης	223
14.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης	226
Κεφάλαιο 15. Συμπεράσματα.....	233
Αναφορές.....	236
Πηγές Εικόνων.....	241

Συντομογραφίες

Αγγλική ορολογία

MOODLE Modular object oriented dynamic
learning environment

Ελληνική ορολογία

Αρθρωτό αντικειμενοστραφές
δυναμικό περιβάλλον εκπαίδευσης

Πρόλογος

Οι μαθητές σήμερα αντίθετα από τα παλαιότερα χρόνια ζουν όλο και περισσότερο σε έναν κόσμο στον οποίο η επικοινωνία με σύμβολα και εικόνες φαίνεται να έχει κυριαρχήσει απέναντι στην επικοινωνία μέσω του γραπτού λόγου. Καθημερινά, λοιπόν, οι ίδιοι γίνονται δέκτες οπτικοακουστικού υλικού είτε ως χρήστες κοινωνικών δικτύων είτε ως χρήστες γενικότερα του Διαδικτύου στο οποίο όπως και στα κοινωνικά δίκτυα του έχουν πια εύκολη πρόσβαση μέσω ακόμα και των έξυπνων κινητών τηλεφώνων (smartphones).

Προφανώς αυτή η κατάσταση έχει επιβάλει και έναν πλήρη εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας όπως και των εκπαιδευτικών της εργαλείων και των εποπτικών μέσων διδασκαλίας με τη μεταφορά τους στο Διαδίκτυο και καθιστώντας αυτά ως εργαλεία αλληλεπίδρασης και διάδρασης με τους χρήστες που εν προκειμένω είναι οι μαθητές, με αποτέλεσμα κάποια παλαιότερα εποπτικά μέσα διδασκαλίας ή να έχουν αντικατασταθεί πλήρως από άλλα ως αποτέλεσμα της τεχνολογικής εξέλιξης που είναι και ψηφιακά αλλά και συνάμα και διαδικτυακά (για παράδειγμα ο κλασικός πίνακας έγινε διαδραστικός, για να δώσει τη θέση του έπειτα στον διαδραστικό προβολέα - ή τα προπλάσματα πλέον έχουν δώσει τη θέση τους σε διαδικτυακά εργαλεία προσομοίωσης) ή να έχουν εξελιχθεί και να έχουν ψηφιοποιηθεί (για παράδειγμα ο Εννοιολογικός Χάρτης από τον κλασικό πίνακα πέρασε σε ψηφιακά και διαδικτυακά εργαλεία Εννοιολογικής Χαρτογράφησης). Έτσι πλέον είναι επιταγή των καιρών μας για μετασχηματισμό της διδασκαλίας, από την παραδοσιακή, σε ένα μοντέλο που θα έχει στοιχεία παραδοσιακής διδασκαλίας αλλά και θα χρησιμοποιεί ευρέως τα επιτεύγματα του Διαδικτύου είτε ως εργαλεία Web 1.0 είτε ως εργαλεία Web 2.0.

Φυσικά, αν αυτό μπορεί να γίνει εύκολα σε σχολικά μαθήματα Θετικών Σπουδών ή Θετικής Κατεύθυνσης, όπως είναι η Βιολογία, η Φυσική, η Χημεία, τα Μαθηματικά, η Πληροφορική ή ακόμη και σε κάποια μαθήματα Θεωρητικής ή Ανθρωπιστικής Κατεύθυνσης, όπως είναι για παράδειγμα η Ιστορία, γιατί πλέον εύκολα και γρήγορα έχουμε πρόσβαση για αυτά σε βίντεο, σε εικόνες και γενικότερα σε πολυμεσικό υλικό από το Διαδίκτυο, το ερώτημα είναι τι γίνεται ή τι θα μπορούσε να γίνει με τα γλωσσικά μαθήματα που αφορούν τόσο τα Αρχαία Ελληνικά ή τα Λατινικά και πολύ περισσότερο με τα Νέα Ελληνικά, την Νέα Ελληνική Γλώσσα. Με ποιο τρόπο ή τρόπους σε αυτά θα μπορούσε να επιτευχθεί η οπτικοποίηση της γνώσης και του λόγου, ώστε να ωφεληθούν

από όλο αυτό τα μέγιστα οι μαθητές και με δεδομένο ότι η λεκτική πληροφορία προσλαμβάνεται καλύτερα από τον ανθρώπινο νου, όταν οπτικοποιείται και γίνεται οπτικό ερέθισμα; Και αν σε αυτό το ερώτημα η απάντηση θα μπορούσε να είναι η δημιουργία οπτικοακουστικού ή πολυμεσικού υλικού και η μεταφόρτωση του στο Διαδίκτυο, ωστόσο, η πιο κλασσική απάντηση, με την έννοια όχι της παλιάς, αλλά της πιο εύκολης και διαδεδομένης και συνηθισμένης θα μπορούσε να είναι και η χρήση γενικά εκπαιδευτικών εργαλείων που θα υπηρετούν τις αρχές της απεικόνισης, της οπτικοποίησης, της γραφικής αναπαράστασης, με λίγα λόγια τις αρχές της εποπτείας. Ένα από αυτά τα εκπαιδευτικά εργαλεία, με σημαντική προστιθέμενη αξία, είναι και ο Εννοιολογικός Χάρτης.

Σε αυτές, λοιπόν, τις ανάγκες και τις αγωνίες έρχεται να απαντήσει η παρούσα προσπάθεια με τη χρήση και αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη - που έχει τις απαρχές επινόησης του στα τέλη της εικοσαετίας του 20^{ου} αιώνα (Novak J. , 1981; Novak & Gowin, 1984)- ως εκπαιδευτικού εργαλείου με συγκεκριμένες προτάσεις αξιοποίησής του στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Β΄ Γυμνασίου, και συγκεκριμένα στο μάθημα της Γλωσσικής Διδασκαλίας. Το ερώτημα είναι βέβαια γιατί να επιλεγεί η συγκεκριμένη σχολική βαθμίδα και τάξη και όχι κάποια άλλη της ίδιας ή άλλης σχολικής βαθμίδας. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό θα μπορούσε να είναι ότι η επιλογή της συγκεκριμένης τάξης και της συγκεκριμένης βαθμίδας έγινε σκόπιμα, γιατί σε αυτήν οι μαθητές βρίσκονται σε τέτοια ηλικία και πνευματική κατάσταση και ωριμότητα, που ήδη έχουν αφομοιώσει αρκετές παλαιότερες γνωστικές δομές της Νέας Ελληνικής τόσο θεωρητικά από τα προηγούμενα τους σχολικά έτη, όσο και πρακτικά μέσα από την εξάσκηση τους στην Παραγωγή Γραπτού Λόγου στο πλαίσιο της μέχρι τώρα μαθητικής τους διαδρομής, αλλά και γιατί θα συνεχίσουν και σε αυτήν την σχολική τάξη ακόμη να προσλαμβάνουν νέες γνωστικές δομές της Νέας Ελληνικής, πρόσθετες στις ήδη υπάρχουσες και προγενέστερες τους. Άρα είναι ό,τι καλύτερο λόγω των παραπάνω συγκυριών να αξιοποιηθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης και ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης, για τη διερεύνηση των προγενέστερων γνωστικών δομών των μαθητών, όπως, όμως, και ως Διδακτικό Εργαλείο και Χάρτης Προώθησης ή Προοργανωτής (advance organizer) για την οικοδόμηση των νέων γνώσεων σε προγενέστερες γνώσεις, αφού ενδεχομένως πρώτα έχουν αρθεί οι όποιες εναλλακτικές αντιλήψεις ή τα όποια λάθη τα οποία θα μπορούσαν να έχουν δημιουργηθεί, ώστε και οι νέες γνώσεις να βασιστούν σε

στέρα και γερά υπάρχοντα θεμέλια. Τέλος θα ήταν παράλειψη στην εργασία αυτή να μην γίνουν και προτάσεις αξιοποίησης του Εννοιολογικού Χάρτη και ως Εργαλείου Τελικής Αξιολόγησης και κατά συνέπεια και ως Επαναληπτικού Χάρτη Ενότητας, μιας και είναι ανάγκη πάντα να γνωρίζουμε ως εκπαιδευτικοί τι οικειοποιήθηκαν οι μαθητές μας από όσα εφαρμόσαμε και συζητήσαμε στο μάθημα, δηλαδή τι τελικά μάθανε οι μαθητές μας.

Από εκεί και πέρα αξίζει να προστεθεί ότι οι προτάσεις μας για την αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη ως Διδακτικού Εργαλείου ευρύτερα αφορούν το σχολικό βιβλίο της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου (Γαβριηλίδου, Εμμανουηλίδης, & Πετρίδου - Εμμανουηλίδου, 2009) με τη σειρά με την οποία παρουσιάζονται τα γνωστικά αντικείμενα στις ενότητες του σχολικού βιβλίου. Σημειώνεται ότι οι προτάσεις μας για αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη αφορούν τις πρώτες έξι (6) ενότητες του σχολικού βιβλίου, καθώς αυτές συνίσταται από τις οδηγίες του ΥΠΑΙΘ προς τους εκπαιδευτικούς να έχουν ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος της σχολικής τους χρονιάς.

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία, αφού σε ένα πρώτο θεωρητικό μέρος αναπτύξει τι είναι ένας Εννοιολογικός Χάρτης, δηλαδή η οπτική, γραφιστική, και ενδεχομένως απεικονιστική αναπαράσταση μιας κεντρικής έννοιας και των συνδέσεων που αυτή έχει με τις υποκείμενες της έννοιες, τους κόμβους και έτσι αφού δώσει τη δομή ενός Εννοιολογικού Χάρτη και διακρίνει τα είδη των διαφόρων Εννοιολογικών Χαρτών, αφού κάνει μια ιστορική αναδρομή για το πώς φτάσαμε σε αυτό το εκπαιδευτικό εργαλείο στην παρούσα του μορφή και δώσει το θεωρητικό και επιστημονικό του υπόβαθρο, αφού κάνει μια σύντομη ανασκόπηση των ερευνών αξιοποίησης των Εννοιολογικών Χαρτών στη τάξη και αφού ορίσει τι είναι η Εννοιολογική Χαρτογράφηση, η κατασκευή ενός Εννοιολογικού Χάρτη με όλα τα βήματα σχεδιασμού και ανάπτυξης του και αναφερθεί στα ψηφιακά εργαλεία σχεδιασμού και ανάπτυξης Εννοιολογικών Χαρτών, σκοπό έχει να μιλήσει για την παιδαγωγική του αξία επιμένοντας στην ιδιαίτερη του λειτουργία ως Διδακτικού Εργαλείου και Εργαλείου Αξιολόγησης.

Για να το κάνει αυτό καταθέτει προτάσεις αξιοποίησης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη Ενότητας και Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης, ως Οργανωτή Προώθησης ή Προοργανωτή και Διδακτικού Εργαλείου και συνεπώς και Εργαλείου Διαμορφωτικής ή Ενδιάμεσης Αξιολόγησης, αλλά και ως Επαναληπτικού Χάρτη Ενότητας και Εργαλείου Τελικής Αξιολόγησης στις έξι (6) ενότητες του σχολικού βιβλίου της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου (Γαβρηλίδου, Εμμανουηλίδης, & Πετρίδου - Εμμανουηλίδου, 2009).

Έτσι στο Κεφάλαιο 9 και αναφορικά με την πρώτη (1^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου ο Εννοιολογικός Χάρτης για την κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο» θα μπορούσε και να είναι Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης όσον αφορά τον ορισμό του συντακτικού όρου αυτού αλλά και τις μορφές του, ενώ έπειτα θα μπορούσε να είναι Οργανωτής Προώθησης ή Προοργανωτής (advance organizer) και Διδακτικό Εργαλείο για τις απρόσωπες εκφράσεις και τις μορφές τους και για τη σύνδεση αυτών με το Υποκείμενο, μέχρι να γίνει έτσι και Επαναληπτικός Χάρτης της συγκεκριμένης ενότητας. Αντίθετα τόσο για την ενότητα των Αχώριστων Μορίων όσο και για την ενότητα των Τρόπων Ανάπτυξης Παραγράφου, επειδή είναι νέα γνωστικά αντικείμενα, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν Εννοιολογικοί Χάρτες ως Διδακτικά Εργαλεία και Χάρτες Προώθησης με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού και έπειτα οι ίδιοι οι χάρτες

συμπληρωμένοι πλέον αλλά σκόπιμα με ελλείψεις (ημισυμπληρωμένοι) να γίνουν Εργαλεία Τελικής Αξιολόγησης και Επαναληπτικοί Χάρτες Ενότητας. Με όμοιο τρόπο θα μπορούσε ο Εννοιολογικός Χάρτης να λειτουργήσει και για να παρουσιάσει τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου, όπως προτείνεται στο Κεφάλαιο 9.

Στο Κεφάλαιο 10 και ως προς τη δεύτερη (2^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου ο Εννοιολογικός Χάρτης προτείνεται να χρησιμοποιηθεί τόσο για την Έγκλιση όσο και για τους χρόνους του ρήματος ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης, γιατί οι μαθητές ήδη από προηγούμενες σχολικές τάξεις γνωρίζουν και αρκετές σημασίες και των τριών (3) ειδών των Εγκλίσεων, και της Οριστικής και της Υποτακτικής και της Προστακτικής, αλλά και τη διάκριση των χρόνων και ως προς τη χρονική τους βαθμίδα και ως προς το Ποιόν Ενεργείας και ως προς τη μορφή τους. Ωστόσο ο ίδιος Χάρτης θα μπορούσε να γίνει και Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο τόσο ως προς τις Εγκλίσεις για τις σημασίες της προτροπής ή αποτροπής όπως και της προσταγής ή απαγόρευσης για την Υποτακτική όσο και ως προς τις σημασίες της προτροπής ή αποτροπής για την Προστακτική, όσο και ως προς τους χρόνους του ρήματος για τα είδη του θέματος του ρήματος, το συνοπτικό και το μη συνοπτικό θέμα αντίστοιχα. Και προφανώς ολοκληρωμένος πια ο Χάρτης αυτός προτείνεται να είναι και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και Επαναληπτικός Χάρτης αυτών των ενοτήτων. Από την άλλη πλευρά επειδή οι μαθητές της τάξης αυτής ήδη θα έχουν μιλήσει από παλαιότερα σχολικά έτη για τα σύνθετα ανάλογα με τη σχέση του πρώτου με το δεύτερο συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο συνθετικών μεταξύ τους, ο Εννοιολογικός Χάρτης για την περίπτωση αυτή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως Εισαγωγικός Χάρτης της αντίστοιχης Ενότητας. Αντίθετα για την οικογένεια και τις παλαιότερες και σύγχρονες μορφές της όπως και για τα χαρακτηριστικά κάθε μορφής αλλά και για την προσφορά γενικά της οικογένειας στο άτομο και στην κοινωνία, η πρότασή μας είναι ο Εννοιολογικός Χάρτης να αξιοποιηθεί ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο, καθώς μέχρι τώρα δεν έχει γίνει λόγος στη σχολική τάξη για αυτόν τον βασικό κοινωνικό θεσμό.

Ακόλουθα στο Κεφάλαιο 11 και για την τρίτη (3^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου προτείνεται μια και οι καταλήξεις των ρημάτων βάσει της Φωνής και των Συζυγιών όσο και οι μορφές του πρώτου (α') συνθετικού είναι γνωστά από τη βαθμίδα του Δημοτικού ο Εννοιολογικός Χάρτης να αξιοποιηθεί ως Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης. Ωστόσο για τη θεματική της Φιλίας και τα βασικά χαρακτηριστικά της γνήσιας μορφής όπως και για

την προσφορά και τις ωφέλειες της στον άνθρωπο και στην κοινωνία, ο Εννοιολογικός Χάρτης η καλύτερη επιλογή είναι να αξιοποιηθεί ως Διδακτικό Εργαλείο, μιας και για πρώτη φορά για τους μαθητές της τάξης αυτής του Γυμνασίου μπορεί να γίνεται τέτοια ανάλυση της έννοιας αυτής.

Έπειτα στο Κεφάλαιο 12 της παρούσης εργασίας και για την τέταρτη (4^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου προτείνεται τόσο για τη Διάθεση του ρήματος όσο και για τη Μετατροπή της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική, επειδή είναι παλαιότερες γνωστικές δομές για τους μαθητές της Δευτέρας (Β') Γυμνασίου ο Εννοιολογικός Χάρτης να λειτουργήσει ως Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης. Αντίθετα, όμως, επειδή για το Ποιητικό Αίτιο που γίνεται λόγος πρέπει να διδαχθούν στους μαθητές και οι άλλες μη τετριμμένες μορφές του είναι ανάγκη για αυτό ο Εννοιολογικός Χάρτης να χρησιμοποιηθεί περισσότερο ως Οργανωτής Προώθησης και έχοντας ενσωματωμένη τη συνηθισμένη μορφή του Ποιητικού Αιτίου «από + αιτιατική». Για αυτό το λόγο θα μπορούσε ο ίδιος ο Χάρτης μάλιστα ολοκληρωμένος και περισσότερο με χαρακτήρα εμπέδωσης να χρησιμοποιηθεί και ως Επαναληπτικός Χάρτης της οικείας ενότητας αλλά και ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης. Κάπως όμοια, μάλιστα, και η κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» θα μπορούσε να παρασταθεί με έναν Εννοιολογικό Χάρτη. Εδώ μάλιστα επειδή η ίδια η έννοια του αντικειμένου και των μορφών του που γραμματικά μπορεί να έχει είναι γνωστή από τη βαθμίδα του Δημοτικού, θα ήταν το καλύτερο να χρησιμοποιηθεί ένας Χάρτης που να λειτουργήσει ως Εισαγωγικός Χάρτης και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης και έπειτα ο ίδιος να γίνει συμπληρωμένος μετά τις δραστηριότητες της αρχικής αξιολόγησης και Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο για το άμεσο και έμμεσο αντικείμενο των δίπτωτων ρημάτων και τις μορφές που μπορούν αυτά να έχουν αλλά και τελικά και ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας έχοντας και ενσωματωμένη την νέα γνώση με την προγενέστερη των μαθητών. Τέλος στο ίδιο Κεφάλαιο προτείνεται και η χρήση του Εννοιολογικού Χάρτη ως Διδακτικού Εργαλείου και Οργανωτή Προώθησης για τη θεματική που αφορά τις προϋποθέσεις με τις οποίες το ελληνικό σχολείο μπορεί να γίνει το νέο και το καλύτερο σχολείο του μέλλοντος, με δεδομένο ότι συζήτηση για το χαρακτήρα του σχολείου και για την πρόοδο του στο μέλλον δεν έχει ξαναγίνει ποτέ έως τώρα σε άλλη σχολική τάξη.

Έπειτα στο Κεφάλαιο 13 της εργασίας και στην πέμπτη (5^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου η Σύγκριση, που, αν και στις πιο συνηθισμένες μορφές της είναι γνωστή στους

μαθητές της τάξης, ωστόσο, είναι άγνωστη για τους ίδιους στη βραχυλογική της μορφή όπως και στην περίπτωση παράλειψης της, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα, προτείνεται να παρασταθεί με έναν Εισαγωγικό Χάρτη της ενότητας της στην αρχή, για να πάρει το ρόλο έπειτα ενός Οργανωτή Προώθησης και Διδακτικού Εργαλείου, ώστε στο τέλος να γίνει και Επαναληπτικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης. Από την άλλη πλευρά, όμως, οι βαθμοί των επιθέτων και των επιρρημάτων όπως και το δεύτερο (β') συνθετικό προτείνεται, μια και είναι οικεία γνωστικά αντικείμενα στους μαθητές από τη βαθμίδα του Δημοτικού, να παρασταθούν σε Εννοιολογικούς Χάρτες που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως Εισαγωγικοί Χάρτες των αντίστοιχων Ενότητων τους και Εργαλεία Διαγνωστικής Αξιολόγησης. Τέλος για τη θεματική και για τη συζήτηση που πρέπει να γίνει με αντικείμενο την εργασία και το επάγγελμα και τους παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του τελευταίου γίνεται η πρόταση ο Εννοιολογικός Χάρτης να λειτουργήσει ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο.

Τέλος στο Κεφάλαιο 14 της παρούσης εργασίας που αναφέρεται στην έκτη (6^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου ο Εννοιολογικός Χάρτης θα μπορούσε να λειτουργήσει και με τις τρεις (3) διαφορετικές του λειτουργίες και ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και Επαναληπτικός Χάρτης Ενότητας και εν προκειμένω της Ενότητας που σχετίζεται με τις Αντωνυμίες. Ο λόγος είναι σαφής και έχει να κάνει με το περιεχόμενο του παραπάνω γνωστικού αντικειμένου και όσα θα μάθουν τώρα οι μαθητές και αλλά και όσα πρέπει να γνωρίζουν από τα παλαιότερα σχολικά τους έτη. Διότι μπορεί ως προς τα γραμματικά τους είδη να είναι γνωστές οι Αντωνυμίες για τους μαθητές, είναι, όμως, άγνωστος ο συντακτικός τους ρόλος ή δεν έχει ακόμη συνειδητοποιηθεί από τους ίδιους τους μαθητές πλήρως. Τέλος για τη θεματική τώρα της ενότητας που αφορά τα ΜΜΕ ο Εννοιολογικός Χάρτης προτείνεται να γίνει ένα Διδακτικό Εργαλείο και Οργανωτής Προώθησης όσον αφορά την προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία.

Κεφάλαιο 2. Ορισμός και Δομή του Εννοιολογικού Χάρτη (Concept Map) – Τα είδη των Εννοιολογικών Χαρτών

Γενικά έχουν γίνει προσπάθειες να αποδοθούν με διάφορους τρόπους οι γνωσιακές δομές ενός ατόμου που μαθαίνει, προκειμένου να γίνει κατανοητή η διαδικασία της μάθησής του (Novak & Gowin, 1984; Ausubel D. P., 1963; Παπαδοπούλου, 2021) και σύμφωνα με τον Joseph D. Novak (Novak J. D., 1991), η μάθηση περιλαμβάνει την απόκτηση και αφομοίωση νέων εννοιών και την ένταξή τους σε ήδη υπάρχουσες γνωστικές δομές. Ένας τρόπος για να οργανωθούν οι έννοιες με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτευχθεί η αφομοίωση και η ενσωμάτωση, είναι η εννοιολογική χαρτογράφηση. Η εννοιολογική χαρτογράφηση είναι μια μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται στην εκπαιδευτική έρευνα για τη διερεύνηση της αναπαράστασης της γνώσης και των αντιλήψεων των μαθητών (Novak & Gowin, 1984; Novak J. , 1998; Mintzes, Wandersee, & Novak, 2000; Jonassen D. , 1997; Παπαδοπούλου, 2021). Πρόκειται στην ουσία για ένα διάγραμμα, μέσα από το οποίο οπτικοποιείται η ανθρώπινη σκέψη και η φυσική γλώσσα (Novak J. D., 1977; Βαρδάκα, Βαρδάκας, & Αλιμήσης, 2004).

Επομένως ένας Εννοιολογικός Χάρτης δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια απεικονιστική, οπτική και γραφική αναπαράσταση εννοιών, των κόμβων (nodes), που φέρουν ετικέτα (label) και συνδέονται – συσχετίζονται μεταξύ τους μέσω των συνδέσεων, των σχέσεων μεταξύ των εννοιών, που με τη σειρά τους ονομάζονται σύνδεσμοι (links) και περιγράφουν στην ουσία πώς μια έννοια συνδέεται με μια άλλη. Από την μια πλευρά οι κόμβοι (nodes) αποτελούν τις επιμέρους έννοιες και ως τέτοιες απεικονίζονται γραφικά με τη μορφή παραλληλογράμμου ή τετραγώνου και μάλιστα με τέτοιο τρόπο, ώστε να διακρίνονται από την κεντρική έννοια (central concept), που βρίσκεται σε κυρίαρχη θέση, στην κορυφή του ιεραρχικού εννοιολογικού χάρτη απεικονιζόμενη συνήθως με τη μορφή του κύκλου και αναλύεται στις επιμέρους έννοιες, τους κόμβους (nodes). Από την άλλη πλευρά οι συνδέσεις τους αυτές, οι σχέσεις – συσχετίσεις τους, ή αλλιώς οι σύνδεσμοι παριστάνονται γραφικά με τη μορφή γραμμών ή βελών που μπορεί να είναι μονόδρομοι, αμφίδρομοι ή μη κατευθυντικοί και φέρνουν μια σύντομη φράση, ικανή να προσδιορίζει την σχέση ή την συσχέτιση ανάμεσα στις έννοιες. (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου , 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Τζωρτζάκης , 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Χατζή , 2018). Η τριάδα, μάλιστα, Έννοια –

Σύνδεσμος ή Σύνδεση – Έννοια δημιουργεί μια πρόταση (proposition) (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009).

Άρα βασικά δομικά στοιχεία ενός εννοιολογικού χάρτη είναι: 1) η κεντρική έννοια, η οποία διαχωρίζεται σε επιμέρους έννοιες και βρίσκεται στην κορυφή του χάρτη συνήθως μέσα σε έναν κύκλο. 2) οι κόμβοι, που απεικονίζουν τις ξεχωριστές έννοιες από τις οποίες αποτελείται η κεντρική έννοια και κατονομάζονται με μια ετικέτα. Η γραφική απεικόνιση τους διαφέρει από αυτή της κεντρικής έννοιας και είναι συνήθως μέσα σε παραλληλόγραμμο ή τετράγωνο. 3) Οι σύνδεσμοι, που απεικονίζουν τις σχέσεις μεταξύ των εννοιών και εξηγούν τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται οι έννοιες μεταξύ τους. Οι σύνδεσμοι είναι συνήθως γραμμές ή βέλη, που περιέχουν μια σύντομη πρόταση που διατυπώνει τη σχέση ανάμεσα στις έννοιες.

Άλλα πρόσθετα στοιχεία ενός Εννοιολογικού Χάρτη μπορούν να είναι ακόμη εικόνες και σύμβολα τα οποία χρησιμοποιούνται, για να αποσαφηνίσουν, να επεξηγήσουν τις περιγραφόμενες έννοιες, τις σύνθετες διασυνδέσεις (cross – links), που διασυνδέουν τις έννοιες σε διαφορετικά πεδία του Εννοιολογικού Χάρτη και φανερώνουν πιο σύνθετες μεταξύ τους σχέσεις, όπως είναι: α. σχέσεις μεταξύ εννοιών ή φαινομένων, β. σχέσεις αιτιότητας (αιτίου – αιτιατού), γ. ακολουθία γεγονότων στον ιστορικό ή γενικότερο χρόνο και δ. ροές και λειτουργία ενός συστήματος, την ερώτηση εστίασης, που είναι σημαντική, καθώς συνήθως ένας Εννοιολογικός Χάρτης απαντά σε μία στοχευμένη ερώτηση (focus question), όπως για παράδειγμα «ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά των ψηφιογραφικών γραφικών;» Προφανώς ακόμη και αν δεν υπάρχει ερώτηση εστίασης, πάλι ο εννοιολογικός χάρτης θα απαντά σε ερωτήσεις όπως «Τι είναι η έννοια Χ, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της;», ή και σε δυναμικές ερωτήσεις όπως «Τι συμβαίνει όταν η έννοια Χ αλλάζει;», «Πώς λειτουργεί η έννοια Χ;», «Πώς επηρεάζεται η έννοια Χ όταν μεταβάλλεται η έννοια Υ;». Τέλος θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε κάτι, που εκ πρώτης όψεως φαίνεται αυτονόητο ιδίως στους ιεραρχικούς Εννοιολογικούς Χάρτες και είναι η ιεραρχική του δομή που και αυτή αποτελεί πρόσθετο χαρακτηριστικό ενός Εννοιολογικού Χάρτη. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015)

Τόσο η ερώτηση εστίασης, που είναι αναγκαία να υπάρχει σε έναν Εννοιολογικό Χάρτη, γιατί καθορίζει το πρόβλημα ή το θέμα, το οποίο θα αναλυθεί ή θα αναπαρασταθεί μέσω της κατασκευής του Εννοιολογικού Χάρτη, όσο και το γνωστικό θέμα και η νοητική

δυσκολία που ενδεχομένως μπορεί να τον χαρακτηρίζει είναι που ρυθμίζουν τι είδους Εννοιολογικό Χάρτη θα πρέπει να δομήσουμε κάθε φορά (Γουλή Ε. Ε., 2007; Coutinho, 2014; Χατζή , 2018). Διότι οι Εννοιολογικοί Χάρτες χωρίζονται σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τη δομή τους, τη συνθετότητά τους, τον αριθμό και το είδος των εννοιών που συμπεριλαμβάνουν, κ.λπ. (Βαρδάκα, Βαρδάκας, & Αλιμήσης, 2004; Γουλή Ε. Ε., 2007; Novak & Canas, 2008) και είναι δυνατόν να είναι ιεραρχικοί εννοιολογικοί χάρτες (hierarchy concept maps), αραχνοειδείς εννοιολογικοί χάρτες (spider concept maps), εννοιολογικοί χάρτες διαγραμμάτων ροής (flowchart concept maps), συστημικοί εννοιολογικοί χάρτες (system concept maps) (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου , 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Στούμπου & Αλιμήσης, 2007; Πετροπούλου, Κασσιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

Στους ιεραρχικούς εννοιολογικούς χάρτες (hierarchy concept maps) οι έννοιες απεικονίζονται σε ιεραρχική δομή, με την κεντρική έννοια να βρίσκεται στην κορυφή και κάθε επιμέρους έννοια που την αποτελεί, να βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα, αναλόγως και με τη σύνδεση που έχει με τις άλλες έννοιες. Στους αραχνοειδείς εννοιολογικούς χάρτες (spider concept maps), η κεντρική έννοια είναι στο κέντρο του χάρτη και γύρω από αυτό, βρίσκονται οι επιμέρους έννοιες οι οποίες τοποθετούνται εκεί με ακτινωτή μορφή. Στους εννοιολογικούς χάρτες διαγραμμάτων ροής (flowchart concept maps) οι έννοιες οργανώνονται γραμμικά ή κυκλικά, ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα διάρθρωσης. Τέλος στους συστημικούς εννοιολογικούς χάρτες οι έννοιες απεικονίζονται με τον ίδιο τρόπο με εκείνο που έχουμε στους εννοιολογικούς χάρτες διαγραμμάτων ροής (flowchart concept maps) με την προσθήκη ότι στα άκρα τους υπάρχει «είσοδος» και «έξοδος» (Βαρδάκα, Βαρδάκας, & Αλιμήσης, 2004; Στούμπου & Αλιμήσης, 2007; Γουλή Ε. Ε., 2007; Πετροπούλου, Κασσιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

Όμως, οι Εννοιολογικοί Χάρτες μπορούν να διακριθούν σε είδη ανάλογα με το τι αφορούν οι έννοιες τους. Έτσι ένας Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να είναι περιγραφικός (descriptive concept maps), δηλαδή να περιγράφει τα χαρακτηριστικά αντικειμένων. Μπορεί να είναι, όμως, από την άλλη πλευρά, επεξηγηματικός (explanatory concept maps), δηλαδή να εξηγεί γεγονότα ή φαινόμενα και το πώς λειτουργούν. Παρόμοια και οι σύνδεσμοι, ανάλογα με το περιεχόμενο τους και τη λειτουργία τους, σε έναν Εννοιολογικό Χάρτη μπορούν να διακριθούν σε στατικούς και δυναμικούς. Οι στατικοί σύνδεσμοι αναφέρονται σε σχέσεις που δηλώνουν ιεραρχία (π.χ. είναι) , οι δυναμικοί, από την άλλη

πλευρά, περιγράφουν τις αλλαγές στην σχέση μεταξύ των εννοιών (π.χ. αυξάνεται/μειώνεται) (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή E. E., 2007). Αξίζει να σημειώσουμε εδώ ότι συνήθως οι ιεραρχικοί εννοιολογικοί χάρτες (hierarchy concept maps) αλλά και οι αραχνοειδείς εννοιολογικοί χάρτες (spider concept maps) είναι περιγραφικοί εννοιολογικοί χάρτες με στατικούς συνδέσμους, ενώ οι εννοιολογικοί χάρτες διαγραμμάτων ροής (flowchart concept maps) όπως και οι συστημικοί εννοιολογικοί χάρτες (system concept maps) είναι κυρίως επεξηγηματικοί εννοιολογικοί χάρτες με δυναμικούς συνδέσμους.

Τέλος τα εργαλεία χαρτογράφησης διακρίνονται σε παραπάνω από ένα είδη και εκτός από τους Εννοιολογικούς Χάρτες (Concept Maps). Υπάρχουν, λοιπόν, ακόμη οι Γνωστικοί Χάρτες (Knowledge Maps), τα Σημασιολογικά Δίκτυα (όπως ορίζονται από τη Fisher (Fisher, 2000) (Semantic Networks) οι Γνωσιακοί Χάρτες (Cognitive Maps or Causal Maps), και οι Νοητικοί Χάρτες (Mind Maps). Πολλές φορές στη βιβλιογραφία δεν διαχωρίζονται τα παραπάνω εργαλεία ωστόσο, έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και είναι σημαντικό να τα γνωρίζουμε για να τα διακρίνουμε από τους εννοιολογικούς χάρτες (Coffey, et al., 2003; Γουλή E. E., 2007).

Οι Γνωστικοί Χάρτες (Holley & Dansereau, 1984; Γουλή E. E., 2007) είναι ένας εναλλακτικός τρόπος της παρουσίασης κειμένων σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα. Η κύρια διαφορά με τους εννοιολογικούς χάρτες είναι ότι οι ετικέτες που υπάρχουν στις συνδέσεις μεταξύ των κόμβων είναι συντομογραφίες ενός μικρού συνόλου σχέσεων. Επίσης, οι κόμβοι των γνωστικών χαρτών απεικονίζουν γνώση σε αντίθεση με αυτούς των Εννοιολογικών Χαρτών που αναπαριστούν έννοιες και μπορεί να αποτελούνται από λέξεις, ή από ολόκληρες προτάσεις και παραγράφους, χωρίς να είναι δομημένοι σε μία συγκεκριμένη ιεραρχία. Είναι αρκετά παρόμοιοι οι Γνωστικοί με τους Εννοιολογικούς Χάρτες, απλώς οι Γνωστικοί Χάρτες δεν είναι τόσο δομημένοι και η οργάνωση τους εξαρτάται από το πεδίο γνώσης στο οποίο αναφέρεται ο χάρτης (Γουλή E. E., 2007).

Τα Σημασιολογικά Δίκτυα όπως ορίζονται από τη Fisher (Fisher, 2000) είναι δίκτυα κόμβων και συνδέσμων όπου δίνονται ετικέτες που περιγράφουν τις συσχετίσεις μεταξύ των κόμβων δημιουργώντας έτσι προτάσεις, και οι κόμβοι δεν οργανώνονται απαραίτητα ιεραρχικά. Τα σημασιολογικά δίκτυα μπορεί να περιέχουν ένα μεγάλο πλήθος εννοιών που συσχετίζονται και είναι συνήθως «αραχνοειδή».

Οι Γνωσιακοί Χάρτες είναι δίκτυα με αλληλοσυνδεόμενες ιδέες. Οι κόμβοι λοιπόν, αναπαριστούν ιδέες με τη μορφή προτάσεων ή παραγράφων. Η σύνδεση των κόμβων γίνεται με συνδέσμους με συγκεκριμένη κατεύθυνση και η σχέση μεταξύ των κόμβων είναι αιτιώδης. Δεν έχουν ιεραρχική δομή και περιέχουν ένα τεράστιο πλήθος ιδεών που μπορεί να έχουν περισσότερα από ένα σημεία εστίασης. Χρησιμοποιούνται κυρίως σε εργασιακά πλαίσια για τη λήψη συνεργατικών αποφάσεων ή την επίλυση διαφόρων προβλημάτων (Γουλή Ε. Ε., 2007).

Οι Νοητικοί Χάρτες χρησιμεύουν κυρίως στην καταγραφή σκέψεων και ιδεών και έχουν αραχνοειδή δομή και παρουσιάζουν ιεραρχική δομή. Οι κόμβοι αναπαριστούν ενότητες και σκέψεις ενώ οι σύνδεσμοι δεν έχουν ετικέτες και συνήθως αναπαριστούν μη καθορισμένες σχέσεις μεταξύ των ιδεών. Για τη δημιουργία τους, συνήθως, χρησιμοποιούνται εικόνες και χρώματα. Η βασική διαφορά μεταξύ εννοιολογικής χαρτογράφησης και νοητικής χαρτογράφησης είναι ότι ένας εννοιολογικός χάρτης περιλαμβάνει πολλές έννοιες ενώ ένας νοητικός χάρτης έχει μία μόνο κύρια έννοια. Για παράδειγμα ένας νοητικός χάρτης μπορεί να έχει τη μορφή ενός αστεριού ή δέντρου ενώ ο εννοιολογικός χάρτης έχει τη μορφή δικτύου (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή Ε. Ε., 2007; Τζωρτζάκης, 2009).

Πάντως για κάποιους ερευνητές (Jonassen D. H., 2000; Γουλή Ε. Ε., 2007) οι εννοιολογικοί χάρτες, τα σημασιολογικά δίκτυα και οι γνωσιακοί χάρτες είναι το ίδιο.

Κεφάλαιο 3. Ιστορική Αναδρομή και Θεωρητικό – Επιστημονικό Υπόβαθρο του Εννοιολογικού Χάρτη

Το σημείο εκκίνησης για τη δημιουργία εννοιολογικών χαρτών θα μπορούσε να ειπωθεί ότι εντοπίζεται στους ανθρώπους των σπηλαίων, όταν οι μακρινοί μας πρόγονοι σχεδίαζαν διάφορες φιγούρες στους τοίχους. Οι ιδέες για τη χαρτογράφηση της γνώσης καταγράφονται ήδη από τη δεκαετία του 1950 (Brachman & Levesque, 1985; Στασινάκης & Πρωτοπαπαδάκη, 2007) όπου γίνονται οι πρώτες απόπειρες των Turing (Turing, 1950) και Shannon (Shannon, 1950) για την ενασχόληση με την τεχνητή νοημοσύνη. Ο Pask (Pask, 1976α; Pask, 1976β) είχε κατασκευάσει εννοιολογικούς χάρτες που σχεδιάστηκαν, για να αποτυπώσουν τις αντιλήψεις και τις συνδέσεις μεταξύ αυτών, που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των συζητήσεων των μαθητών. Αν θέλουμε να είμαστε ακριβείς, οι εννοιολογικοί χάρτες έγιναν πραγματικότητα στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, και συγκεκριμένα στο Πανεπιστήμιο του Κορνέλ. Οι Stewart, VanKirk, & Rowell (Stewart, Vankirk, & Rowell, 1979) ήταν ουσιαστικά οι πρώτοι που ανέπτυξαν εννοιολογικούς χάρτες, αν και στην πρότασή τους δεν υπήρχαν επιγραφές στις γραμμές σύνδεσης και επομένως δεν σχηματιζόνταν προτάσεις από τις συνδέσεις των εννοιών. Αργότερα ο Novak (Novak J. , 1979; Novak J. , 1980) παρουσίασε συγκεκριμένα παραδείγματα εννοιολογικών χαρτών, αλλά και πάλι χωρίς καμία επιγραφή στις γραμμές σύνδεσης. Μετέπειτα, και πάλι ο Novak (Novak J. , 1981) πρότεινε να τοποθετηθούν επιγραφές στις συνδετικές γραμμές, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προτάσεις που έχουν νόημα. Αυτοί είναι ουσιαστικά οι Νοβακιανοί εννοιολογικοί χάρτες (Novak & Gowin, 1984), οι οποίοι χρησιμοποιούνται σήμερα ευρέως σε όλους τους τομείς (Στασινάκης & Πρωτοπαπαδάκη, 2007).

Μερικές φορές τίθεται το ερώτημα σχετικά με την προέλευση των πρώτων εννοιών που αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος. Οι αρχικές έννοιες κατακτώνται από τη γέννηση μας έως και τα τρία έτη, όταν αρχίζουμε να αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και να αναγνωρίζουμε τα σύμβολα και τις γλωσσικές αναπαραστάσεις αυτών που βλέπουμε (Macnamara, 1982; Novak & Canas, 2008). Αυτή η πρώιμη εκμάθηση εννοιών είναι κυρίως μια μαθησιακή διαδικασία ανακάλυψης, όπου διακρίνουμε μοτίβα σε γεγονότα ή αντικείμενα και αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για τις ίδιες κατηγορίες αντικειμένων ή γεγονότων που χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερα άτομα με συγκεκριμένες λέξεις ή σύμβολα. Πρόκειται για μια ικανότητα που αποτελεί μέρος της εξελικτικής κληρονομιάς

όλων των φυσιολογικών ανθρώπινων όντων. Μετά την ηλικία των 3 ετών, η μάθηση νέων εννοιών και προτάσεων καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη γλώσσα, και πραγματοποιείται κυρίως μέσω μιας διαδικασίας μάθησης όπου οι νέες έννοιες αποκτώνται με ερωτήσεις και διευκρινίσεις για τις σχέσεις μεταξύ των παλαιών εννοιών και προτάσεων και νέων εννοιών και προτάσεων. Ο Ausubel έκανε την πολύ σημαντική διάκριση μεταξύ της απομνημόνευσης και της ουσιαστικής μάθησης. Η ουσιαστική μάθηση απαιτεί τρεις προϋποθέσεις: 1) Το προς μάθηση υλικό πρέπει να είναι εννοιολογικά σαφές και να παρουσιάζεται με τη βοήθεια της γλώσσας και παραδείγματα που σχετίζονται με τις προηγούμενες γνώσεις του μαθητή. 2) Ο εκπαιδευόμενος πρέπει να διαθέτει σχετικές προηγούμενες γνώσεις. 3) Ο μαθητής πρέπει να επιλέξει να μάθει με νόημα (Novak & Canas, 2008). Πάνω στη θεωρία της «νοηματικής μάθησης» (meaningful learning) του Ausubel (Ausubel D. P., 1963), λοιπόν, βασίστηκαν και τα συμπεράσματα του Joseph D. Novak που τον ώθησαν στην ανάπτυξη των εννοιολογικών χαρτών. Έτσι ο Εννοιολογικός Χάρτης δεν θα μπορούσε παρά να αποτελεί το γνωστικό εργαλείο, μέσω του οποίου είναι δυνατόν να απεικονιστούν και να αναπαρασταθούν τα σχήματα των εννοιών των εκπαιδευομένων (Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

Κεφάλαιο 4. Ανασκόπηση ερευνών αξιοποίησης Εννοιολογικών Χαρτών στην τάξη

Η αποτελεσματικότητα, η χρησιμότητα και οι διάφορες διαστάσεις της αξιοποίησης των εννοιολογικών χαρτών στην εκπαίδευση, είναι ένα θέμα που φαίνεται να έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές. Σε μία έρευνα που έγινε το 2017 από τους Nair και Narayanasamy (Nair & Narayanasamy, 2017), κατά την οποία στόχος ήταν να διερευνήσουν τα αποτελέσματα της αξιοποίησης της μεθόδου του εννοιολογικού χάρτη στη διδασκαλία της Ιστορίας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τα ευρήματα έδειξαν ότι η μέθοδος του εννοιολογικού χάρτη αύξησε τη βαθμολογία των μαθητών σε ερωτήσεις τύπου πολλαπλής επιλογής και ενίσχυσε τη μνήμη τους. Τα αποτελέσματα αυτά υποστηρίζουν επίσης τα ευρήματα του Asan (2007), τα οποία έδειξαν ότι η εννοιολογική χαρτογράφηση είναι ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την ενίσχυση της επίδοσης των μαθητών όταν απαντούν σε ερωτήσεις τύπου πολλαπλής επιλογής (Nair & Narayanasamy, 2017; Asan, 2007)

Σε παρόμοια έρευνα που είχε διεξαχθεί το 2012 από τους Martinez, Perez, Suero και Pardo, στόχος ήταν να ποσοτικοποιηθεί η αποτελεσματικότητα των εννοιολογικών χαρτών στην εκμάθηση της φυσικής σε σπουδές μηχανικών. Τέθηκε το ακόλουθο ερευνητικό ερώτημα: Ποια ήταν η διαφορά στα μαθησιακά αποτελέσματα από τη χρήση εννοιολογικών χαρτών για τη μελέτη ενός συγκεκριμένου θέματος σε ένα μάθημα μηχανικής; Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την αρχική υπόθεση των ερευνητών ότι υπάρχει διαφορά στη μάθηση για τους φοιτητές που χρησιμοποιούν εννοιολογικούς χάρτες και το πακέτο λογισμικού SmartTools, σε σύγκριση με εκείνους που δεν τα χρησιμοποιούν. Τα αποτελέσματα συμφωνούν με εκείνα άλλων ερευνών που δείχνουν ότι οι εννοιολογικοί χάρτες είναι μια χρήσιμη γνωστική στρατηγική για τη δομημένη απόκτηση πληροφοριών και για την ανακάλυψη του νοήματος των εννοιών που μαθαίνονται (Martinez, Perez, Suero, & Pardo, 2013)

Οι Berry και Chew (Berry & Chew, 2008) χρησιμοποιώντας τις αρχές της επιστήμης της διδασκαλίας και της μάθησης, αξιολόγησαν δύο στρατηγικές μάθησης, για να διαπιστώσουν αν θα μπορούσαν να βελτιώσουν τις επιδόσεις των φοιτητών στις εξετάσεις στο μάθημα Ψυχολογίας. Στην πρώτη μελέτη η στρατηγική μάθησης ήταν η δημιουργία ερωτήσεων από τους μαθητές σχετικά με το υλικό του μαθήματος σε εβδομαδιαία βάση.

Στη δεύτερη μελέτη, η στρατηγική μάθησης ήταν η δημιουργία εννοιολογικών χαρτών των θεμάτων του μαθήματος. Στη δεύτερη μελέτη, οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν εννοιολογικούς χάρτες πάνω στο υλικό του μαθήματος. Η δημιουργία εννοιολογικών χαρτών βελτίωσε σημαντικά τις επιδόσεις τους. Τα ευρήματα αυτά υποστηρίζουν προηγούμενες έρευνες που δείχνουν ότι η δημιουργία εννοιολογικών χαρτών είναι μια αποτελεσματική στρατηγική μάθησης σε πολλά θέματα, πολιτισμούς και επίπεδα τάξης (Nesbit & Adesope, 2006; Berry & Chew, 2008). Επιπλέον, αποδεικνύουν ότι ακόμη και η σχετικά απλή δημιουργία εννοιολογικών χαρτών είναι πιθανότατα μια αποτελεσματική στρατηγική για τη μάθηση της ψυχολογίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο (McCagg & Dansereau, 1991; Berry & Chew, 2008).

Μία ακόμη μελέτη που παρουσιάζει αρκετό ενδιαφέρον για την αξιοποίηση των εννοιολογικών χαρτών στην τάξη είναι αυτή των Kinchin, Möllits και Reiska (Kinchin, Mollits, & Reiska, 2019) καθώς προσπάθησαν να αναλύσουν τους εννοιολογικούς χάρτες όσον αφορά τη σημασιολογική βαρύτητα και τη σημασιολογική πυκνότητα, προκειμένου να αξιολογήσουν τους διαφορετικούς τύπους γνώσης (π.χ. διαδικαστική και εννοιολογική) που ενσωματώνονται σε έναν εννοιολογικό χάρτη ή τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να αλληλεπιδρούν. Η εννοιολογική χαρτογράφηση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του ηλεκτρονικού προγράμματος SmartTools και οι χάρτες κατασκευάστηκαν από μαθητές ηλικίας 16-17 ετών σε ένα λύκειο στην Εσθονία. Το εργαλείο χαρτογράφησης εννοιών συνδέθηκε με διαθεματικά σενάρια από ένα γνωστικό τεστ. Το εργαλείο του τεστ αποτελούνταν από τέσσερα διεπιστημονικά σενάρια που αφορούσαν την καθημερινή ζωή, όπου το καθένα επικεντρωνόταν σε ένα επιστημονικό αντικείμενο (βιολογία, χημεία, γεωγραφία και φυσική). Σκοπός του τεστ ήταν να αξιολογηθεί η ικανότητα των μαθητών να δίνουν επιστημονικές εξηγήσεις, να θέτουν επιστημονικά ερωτήματα, να επιλύουν επιστημονικά προβλήματα και να λαμβάνουν αιτιολογημένες αποφάσεις. Τα δύο παραδείγματα που παρουσιάζονται στην έρευνα εμφανίζουν διαφορές στα σημασιολογικά προφίλ των μαθητών, δηλαδή ο ένας μαθητής φαίνεται να παρουσιάζει μεγαλύτερο σημασιολογικό εύρος εντός της δομής των γνώσεων του για το εξεταζόμενο πεδίο, από τον άλλο, γεγονός που υποδηλώνει καλύτερη προετοιμασία στις προπτυχιακές σπουδές. Αυτό που τονίζει τελικά ο Kinchin εκφράζοντας τα οφέλη από τη χρήση εννοιολογικών χαρτών είναι: «Πρόκειται για ένα εργαλείο που με βοηθά όχι μόνο να δω

πώς οι μαθητές συνθέτουν (ή όχι) τις ιδέες τους, αλλά μπορεί επίσης να βοηθήσει τους μαθητές να διαγνώσουν τις δικές τους δυσκολίες» (Kinchin, Mollits, & Reiska, 2019).

Το 2017 έγινε μία ανασκόπηση πολλών παρόμοιων ερευνών, από τους Schroeder, Nesbit, Anguiano, και Adesope (Schroeder, Nesbit, Anguiano, & Adesope, 2018). Το σχέδιο για την ανασκόπηση ήταν να συνδυαστούν οι προηγούμενες και οι πρόσφατες μελέτες σε μια ενιαία βάση δεδομένων και να διεξαχθεί μια νέα μετα-ανάλυση. Η ανασκόπηση ενσωμάτωσε όλες τις σχετικές μελέτες από την έναρξη των εννοιολογικών χαρτών το 1972 έως το 2014. Τα ερευνητικά ερωτήματα που διερευνήθηκαν από την ανασκόπηση προέκυψαν από ένα γενικό ερώτημα: Ποια είναι η επίδραση της χρήσης εννοιολογικών χαρτών στη μάθηση; Η κατασκευή και η μελέτη εννοιολογικών χαρτών είναι αποτελεσματικές σε ομαδικές και ατομικές δραστηριότητες, σε θέματα STEM και μη STEM και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Παρόλο που οι Nesbit και Adesope (Nesbit & Adesope, 2006) διαπίστωσαν διαφορές στην αποτελεσματικότητα της χρήσης εννοιολογικών χαρτών σε ατομικές και συνεργατικές εργασίες και σε διαφορετικούς τύπους χαρτών, η παραπάνω ανασκόπηση ανέλυσε πολύ περισσότερες μελέτες και δεν διαπίστωσε τέτοιες διαφορές (Schroeder, Nesbit, Anguiano, & Adesope, 2018). Συνοπτικά, η μετα-ανάλυση συνθέτει 42 χρόνια έρευνας γύρω από την αποτελεσματικότητα της μάθησης με εννοιολογικούς χάρτες σε σύγκριση με άλλες (Ματσαγγούρας, 2001) διδακτικές παρεμβάσεις. Η ανάλυση των δεδομένων αναδεικνύει τα συνεχή πλεονεκτήματα της μάθησης με εννοιολογικούς χάρτες σε διάφορα διδακτικά πλαίσια και σε σύγκριση με πολλές διδακτικές τεχνικές και συνθήκες (Schroeder, Nesbit, Anguiano, & Adesope, 2018).

Κεφάλαιο 5. Βήματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης ενός Εννοιολογικού Χάρτη

Η κατασκευή του Εννοιολογικού Χάρτη και ό,τι την απαρτίζει, δηλαδή, τα βήματα για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και τη δόμηση του, αποκαλούνται Εννοιολογική Χαρτογράφηση. (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή Ε. Ε., 2007; Στούμπου & Αλιμήσης, 2007; Novak & Canas, 2008; Τζωρτζάκης, 2009) Τα βήματα που χρειάζονται να γίνουν κάθε φορά για την κατασκευή ενός Εννοιολογικού Χάρτη είναι τα ακόλουθα.

Πρώτο βήμα για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη ενός εννοιολογικού χάρτη είναι η δημιουργία ενός πλάνου και ο καθορισμός των προοπτικών για την ανάλυση ενός πεδίου (Jonassen D. H., 2000; Στούμπου & Αλιμήσης, 2007). **Δεύτερο βήμα** είναι ο ορισμός με σαφήνεια και λεπτομέρεια του μαθησιακού προβλήματος, το οποίο οι μαθητές θα διαπραγματευθούν με την κατασκευή και τη δημιουργία του Εννοιολογικού Χάρτη. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι θα πρέπει να διατυπωθεί μια Ερώτηση Εστίασης (Focus Question), μια ερώτηση που θα ορίζει με σαφήνεια το πρόβλημα το οποίο και ο Εννοιολογικός Χάρτης θα βοηθήσει να επιλυθεί. **Τρίτο βήμα** είναι ότι θα πρέπει να αναγνωριστούν οι κύριες έννοιες που θα περιέχονται στο χάρτη (έννοιες - κλειδιά). **Τέταρτο βήμα** είναι να γίνει η ομαδοποίηση των εννοιών, και η ταξινόμησή τους, για παράδειγμα σε γενικές και αόριστες και στις πιο ειδικές και συγκεκριμένες - εξειδικευμένες. **Επόμενο και πέμπτο βήμα** είναι να καθοριστούν οι σχέσεις μεταξύ των εννοιών, όπου πρέπει να προστεθεί λέξη ή φράση στο συνδετικό κρίκο ανάμεσα στις έννοιες και να δοθεί προσοχή στην κατεύθυνση του βέλους που θα δηλώνει τη σχέση. Σημαντική είναι η προσθήκη οπτικών σχημάτων όπως κύκλοι, ορθογώνια (κόμβοι), γραμμές, βέλη (σύνδεσμοι). Στο σημείο αυτό είναι που τίθενται οι σχέσεις – συσχετίσεις ανάμεσα στους κόμβους και σε επίπεδο σύνθετων συνδέσεων (cross – links), διασυνδέσεων μεταξύ των εννοιών σε διαφορετικές περιοχές του χάρτη είτε στο ίδιο είτε σε άλλο επίπεδο. Συνήθως στο τέλος της διακλάδωσης προστίθενται συγκεκριμένα παραδείγματα που εξηγούν καλύτερα τις έννοιες (Novak & Gowin, 1984; Πετροπούλου, Κασσιμάτη, & Ρετάλης, 2015). Μετέπειτα, ακολουθεί η επέκταση του χάρτη, αν και εφόσον χρειάζεται να γίνει. Η διαδικασία σύνδεσης μπορεί να συνεχιστεί σε όλους ή στους περισσότερους κόμβους του χάρτη. Καθώς εξελίσσονται οι συνδέσεις, νέοι κόμβοι ή έννοιες συμπεριλαμβάνονται στο χάρτη για να εξηγήσουν κάποιες από τις ήδη υπάρχουσες έννοιες. Η επέκταση συνεχίζεται μέχρι

να αισθανθούμε ότι το πεδίο που θέλουμε να περιγράψουμε επεξηγείται με σαφήνεια και επάρκεια από το χάρτη (Jonassen D. H., 2000; Στούμπου & Αλιμήσης, 2007). Τέλος και **έκτο βήμα** είναι να γίνει ο έλεγχος του εννοιολογικού χάρτη έτσι ώστε να επιβεβαιωθεί ότι μπορεί να διαβαστεί, για να φτάσουμε στο **έβδομο βήμα** που είναι η αξιολόγηση του εννοιολογικού χάρτη (Novak & Gowin, 1984; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015). Πάντως η πιο αποτελεσματική και δημοφιλής προσέγγιση εννοιολογικής κατασκευής στην εκπαίδευση είναι αυτή που έχει διατυπωθεί από τους Novak και Gowin που περιλαμβάνει τα εξής βήματα: προσδιορισμός από τον εκπαιδευτικό με σαφή και λεπτομερή τρόπο του μαθησιακού θέματος, προσδιορισμός και οριοθέτηση των σχέσεων – συσχετίσεων μεταξύ των εννοιών, εμπλουτισμός του Εννοιολογικού Χάρτη με παραδείγματα, επανεξέταση και έλεγχος του Εννοιολογικού Χάρτη και αξιολόγηση του Εννοιολογικού Χάρτη. (Novak & Gowin, 1984; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015)

Σε κάθε περίπτωση για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη ενός Εννοιολογικού Χάρτη καλό είναι να εκμεταλλευόμαστε και τα κατάλληλα ψηφιακά εργαλεία, τα λογισμικά σχεδιασμού και ανάπτυξης Εννοιολογικών Χαρτών στον ηλεκτρονικό υπολογιστή από τα οποία τα δημοφιλέστερα είναι το Smart Tool (Στασινάκης & Πρωτοπαπαδάκη, 2007) αλλά και τα FreeMind και Inspiration (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

Κεφάλαιο 6. Εργαλεία Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Εννοιολογικών Χαρτών

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει αρκετά έντονο ενδιαφέρον για τη δημιουργία εργαλείων σχεδιασμού και κατασκευής εννοιολογικών χαρτών. Εκπαιδευτικά ινστιτούτα, πανεπιστήμια και εταιρείες έχουν αναπτύξει πολλά δωρεάν διαθέσιμα λογισμικά εύκολα στη χρήση, τα οποία προσφέρουν αρκετές δυνατότητες. Πρόκειται για σύγχρονα υπολογιστικά περιβάλλοντα υποστήριξης της εννοιολογικής χαρτογράφησης (computer based concept mapping) που συγκριτικά με την έντυπη μορφή έχουν αρκετά πλεονεκτήματα και διευκολύνουν τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευόμενους. Μπορεί κάποιος να αναπτύξει έναν εννοιολογικό χάρτη εύκολα και γρήγορα, να τον αναθεωρήσει, να τον διαμοιραστεί, να τον αποθηκεύσει, και επίσης παρέχονται και έτοιμα πρότυπα (templates), διαδραστικό υλικό κ.λπ.. Παρακάτω, παρατίθενται κάποια δημοφιλή εργαλεία σχεδιασμού και ανάπτυξης εννοιολογικών χαρτών (Πετροπούλου, Κασσιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

FreeMind

Το FreeMind είναι ένα από τα πιο γνωστά και ευρέως χρησιμοποιούμενα στην εκπαιδευτική κοινότητα δωρεάν εργαλεία δημιουργίας και επεξεργασίας εννοιολογικών χαρτών. Διαθέτει ένα απλό και αποτελεσματικό περιβάλλον στο οποίο μπορεί να γίνει μία εύκολη και γρήγορη δημιουργία εννοιολογικού χάρτη. Ο χρήστης μπορεί να κάνει κλικ πάνω σε έναν κόμβο και να αλλάξει το περιεχόμενό του. Έπειτα πατώντας το πλήκτρο εισαγωγής μπορεί να προσθέσει έναν νέο κόμβο. Επαναλαμβάνοντας την προηγούμενη ενέργεια, δημιουργείται άλλος ένας απόγονος κόμβος και δίνεται και για αυτόν μια περιγραφή. Κάνοντας δεξί κλικ πάνω στον κόμβο, ο χρήστης μπορεί να αλλάξει τη μορφοποίηση του επιλέγοντάς χρώμα φόντου για παράδειγμα. Ο χρήστης μπορεί επίσης να εισάγει, να διαγράψει ή και να αλλάξει θέση στους κόμβους. Έτσι απλά λοιπόν μπορεί κάποιος να κατασκευάσει έναν ολοκληρωμένο εννοιολογικό χάρτη. Επιπλέον, μπορεί ο χρήστης να κάνει τον χάρτη του πιο ελκυστικό και καλλιτεχνικό προσθέτοντας εικόνες. Τα πλεονεκτήματα του FreeMind είναι ότι πρόκειται για μια αυτόνομη εφαρμογή η οποία παρέχεται δωρεάν, μπορεί να υποστηριχθεί από οποιονδήποτε υπολογιστή, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία οργανογραμμάτων, δίνει τη δυνατότητα προσθήκης εικόνων και διαδικτυακών συνδέσμων στους κόμβους, έχει επιλογές μορφοποίησης των

χαρτών, μπορεί να εξαγάγει τους χάρτες σε διάφορες μορφές προκειμένου να χρησιμοποιηθούν από άλλο πρόγραμμα, και όλα αυτά στην ελληνική γλώσσα (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

Inspiration

Το Inspiration είναι επίσης ένα πολύ γνωστό εργαλείο δημιουργίας και παρουσίασης νοητικών και εννοιολογικών χαρτών. Ακόμη, χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαγραμμάτων, περιλήψεων, και παρουσιάσεων. Περιλαμβάνει τον κεντρικό καμβά, την μπάρα με τα διάφορα εργαλεία, και μία παλέτα για εικόνες. Στην παλέτα, υπάρχουν διάφορες κατηγορίες σχεδίων και συμβόλων, που μπορεί ο χρήστης να διαλέξει και να προσθέσει στο διάγραμμα ή τον χάρτη του, αλλά μπορεί να εντάξει και δικές του εικόνες, δημιουργώντας εξατομικευμένες παλέτες γραφικών σύμφωνα με τις δικές του ανάγκες. Υπάρχουν διάφορα προσχέδια για τη δημιουργία ενός χάρτη, διαφορετικά ο χρήστης μπορεί να κατεβάσει προσχέδια από το διαδίκτυο. Μετά την κατασκευή ενός νοητικού χάρτη, μπορεί και γίνεται με ευκολία να μετατραπεί σε διάγραμμα ή σε παρουσίαση. Αφού ολοκληρωθεί η κατασκευή του χάρτη, ο χρήστης πατώντας ένα κουμπί, μπορεί να ξεκινήσει την προβολή της (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

CmapTools

Σύμφωνα με τον Jonassen (Jonassen D. H., 2000), πολύ λίγα υπολογιστικά εργαλεία έχουν αναπτυχθεί για καθαρά εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ευτυχώς, όσον αφορά την εννοιολογική χαρτογράφηση υπάρχουν διαθέσιμα εργαλεία. Το λογισμικό CmapTools, αναπτύχθηκε από το Institute for Human and Machine Cognition, και είναι δωρεάν. Είναι ένα εργαλείο που διαρκώς αναβαθμίζεται και γίνονται ενημερώσεις για τους χρήστες προκειμένου να αποκτήσουν τις νέες εκδόσεις. Παρέχονται εκδόσεις σε διάφορες γλώσσες (ακόμη όχι στα ελληνικά), μπορεί ο χρήστης να δημιουργεί προτάσεις γράφοντας απλά κείμενο και να συνεργάζεται από απόσταση με άλλους χρήστες μέσω σύγχρονης ή ασύγχρονης επικοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο προωθείται η συνεργατική μάθηση. Οι χρήστες μπορούν να δημοσιεύσουν τον χάρτη τους στο διαδίκτυο ή να τον αποθηκεύσουν σε έναν server του ινστιτούτου (CmapServer) πολλοί από τους οποίους είναι δημόσιοι. Μπορούν στους χάρτες να συμπεριληφθούν σύνδεσμοι και περιεχόμενα. Μπορούν ακόμη να δημιουργηθούν σύνδεσμοι πολυμέσων. Μπορούν επίσης να συνδεθούν διάφοροι εννοιολογικοί χάρτες μεταξύ τους και να δημιουργηθεί ένα Γνωστικό Μοντέλο (Novak &

Canas, 2008), δηλαδή μία συλλογή εννοιολογικών χαρτών που συσχετίζονται ή ακόμη και να συγκριθούν δύο εννοιολογικοί χάρτες με το εργαλείο Compare Two Maps (Στασινάκης & Πρωτοπαπαδάκη, 2007).

Κεφάλαιο 7. Η Παιδαγωγική Αξία του Εννοιολογικού Χάρτη

Εκείνο που είναι αναμφισβήτητο είναι τα πολυάριθμα πλεονεκτήματα της χρήσης και εφαρμογής του Εννοιολογικού Χάρτη στην εκπαιδευτική διαδικασία, λόγω της παιδαγωγικής του αξίας. Καταρχάς ο Εννοιολογικός Χάρτης βοηθά τους μαθητές να καλλιεργήσουν γνωστικές δεξιότητες. Διότι πέρα από το γεγονός ότι οι εκπαιδευόμενοι γραφικά και οπτικά αναπαριστούν και απεικονίζουν έννοιες (που εμπεριέχονται σε έναν Εννοιολογικό Χάρτη) και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους, άρα με τη βοήθεια αυτού συγκεκριμενοποιούν μια ιδέα και τις επιμέρους αυτής ιδέες που την αποτελούν και επικεντρώνονται σε αυτήν, ώστε η πληροφορία να γίνεται άμεσα αντιληπτή και ικανή να ανακληθεί, και έτσι ουσιαστικά να βοηθιούνται στη δόμηση και στην συστηματοποίηση των γνώσεων γενικά και μάλιστα με τέτοιο τρόπο που να ευνοούνται να κάνουν παραλληλισμούς, συγκρίσεις ή και διασυνδέσεις και συσχετίσεις με άμεσο και εύκολο τρόπο, άρα να κάνουν έντονες νοητικές διασυνδέσεις, ταυτόχρονα καταφέρνουν να έχουν και συνολική θεώρηση του εξεταζόμενου γνωστικού αντικείμενου όσο και να επικεντρωθούν σε εξειδικευμένα μέρη του (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015). Έτσι παραλείπεται και η όποια περιττή πληροφορία. Επίσης γνωστικά ωφελούνται οι μαθητές από την χρήση και κυρίως την κατασκευή των Εννοιολογικών Χαρτών, γιατί με τη βοήθεια και εξαιτίας αυτών οι ίδιοι μπαίνουν σε υψηλές πνευματικές διαδικασίες, ανάλυσης και κατανόησης του εκάστοτε εξεταζόμενου θέματος, ωθώντας έτσι στη σύνδεση, στη συσχέτιση και στην ένταξη της νέας γνώσης στις προγενέστερες γνωστικές δομές (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Χατζή, 2018). Για να μην αναφέρουμε ότι οι εκπαιδευόμενοι έχουν την δυνατότητα με τον τρόπο αυτό να ανακαλύψουν ή να εντοπίσουν γνωστικές δομές που δεν έχουν οικοδομηθεί ολοκληρωμένα ή έχουν οικοδομηθεί με λανθασμένο τρόπο (Γουλή Ε. Ε., 2007; Χατζή, 2018).

Με λίγα λόγια ο Εννοιολογικός Χάρτης βοηθά τον μαθητή να φθάσει σε υψηλά επίπεδα κατανοησιμότητας για ό,τι μαθαίνει και προσλαμβάνει ως γνώση. Και αυτό συμβαίνει μόνο και μόνο, γιατί η κατασκευή του επιβάλλει στον μαθητή να ενεργήσει σε όλα τα επίπεδα της πυραμίδας του Bloom (γνώση, κατανόηση, εφαρμογή, ανάλυση, σύνθεση και αξιολόγηση) (Bloom, 1956; Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή Ε. Ε., 2007; Τζωρτζάκης, 2009).

Η γνωστική, όμως, ωφέλεια που παρέχουν στους εκπαιδευόμενους οι Εννοιολογικοί Χάρτες, οφείλεται και στο ότι οι τελευταίοι αναπτύσσουν και καλλιεργούν και την κριτική σκέψη τους, γιατί λόγω ή εξαιτίας αυτών οι μαθητές μπορούν να βγάλουν συμπεράσματα και έτσι δεν συσσωρεύουν άχρηστες γνώσεις πέρα από το ότι οι ίδιοι υποχρεώνονται να πράττουν αλληλοσχετίσεις και αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των εννοιών (Hannafin, 1992; Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Στούμπου & Αλιμήσης, 2007; Τζωρτζάκης, 2009; Jonassen, 2000). Ανάλογα οι ίδιοι τύποι χαρτών είναι και εργαλείο δημιουργικής σκέψης και συγκεκριμένα αποκλίνουσας, όταν συνδυάζονται με την ενεργητική εκπαιδευτική τεχνική του Καταιγισμού Ιδεών (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Τζωρτζάκης, 2009). Ουσιαστικά οι Εννοιολογικοί Χάρτες οι ίδιοι δεν προάγουν την αποστήθιση, την απομνημόνευση χωρίς νόημα, αλλά τη μάθηση με εξατομικευμένο τρόπο, εφόσον ο μαθητής ή οι μαθητές που τους χρησιμοποιούν κατακτούν την γνώση εμπλεκόμενοι ενεργά (Coutinho, 2014; Χατζή, 2018).

Δίπλα στη γνωστική ωφέλεια που αποκομίζουν οι μαθητές από την χρήση των Εννοιολογικών Χαρτών, ασφαλώς και θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε και να αναλύσουμε και την μεταγνωστική τους προσφορά. Γιατί με αυτούς και με τη συνεισφορά τους ο μαθητής μπορεί να ελέγχει τη διαδικασία της μάθησης του (Χατζή, 2018), αφού έχει επίγνωση των διαδικασιών της και μπορεί να παρατηρεί τις μεταβολές που υφίσταται η δόμηση της γνώσης του μέσα στο χρόνο (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003). Με τον τρόπο αυτό καλλιεργούνται ο αναστοχασμός, ο αυτοέλεγχος του και ενισχύεται η ικανότητα αυτορρύθμισης του (McAleese, 1998; Βοσνιάδου, 2002; Γουλή Ε. Ε., 2007; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015). Με λίγα λόγια ο μαθητής μαθαίνει πώς να μαθαίνει (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή Ε. Ε., 2007; Τζωρτζάκης, 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Χατζή, 2018). Άλλωστε με την ιδιότητα που έχει ο Εννοιολογικός Χάρτης λειτουργεί για τον κάθε εκπαιδευόμενο ως ένας «γνωστικός καθρέπτης» μέσα από τον οποίο αυτός βλέπει την πορεία της μάθησης του, την αξιολογεί, την κρίνει και παρεμβαίνει, για να διορθώσει τα λάθη του (Γουλή Ε. Ε., 2007).

Οι Εννοιολογικοί Χάρτες καλλιεργούν, όμως, και κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Διότι πρώτα από όλα, όταν ένας Εννοιολογικός Χάρτης κατασκευάζεται στο πλαίσιο μιας ομάδας παιδιών, δεν μπορεί παρά να αντιπροσωπεύει τις ιδέες της, και επειδή αποτελεί εργαλείο διαπραγμάτευσης ιδεών και συμφωνίας στο πλαίσιο της ομάδας, έχει ως αποτέλεσμα να ενισχύει την ομαδοσυνεργατική μάθηση και την

αλληλεπίδραση των μελών της ομάδας (Novak & Gowin, 1984; Ματσαγγούρας, 2000; Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Γουλή Ε. Ε., 2007; Στασινάκης & Πρωτοπαπαδάκη, 2007; Τζωρτζάκης, 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Χατζή, 2018). Μάλιστα είναι ένα εργαλείο συνεργασίας και μάλιστα συνεργασίας με τέτοια χαρακτηριστικά, ώστε να καλλιεργείται και η κριτική σκέψη πέρα από την κοινωνική αλληλεπίδραση που αυτοί οι ίδιοι οι Χάρτες επιτυγχάνουν (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Τζωρτζάκης, 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Χατζή, 2018).

Τόσο στο πλαίσιο των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων όσο και στο πλαίσιο των γνωστικών δεξιοτήτων και συγκεκριμένα της ενίσχυσης της δημιουργικής σκέψης που μπορούν να προκαλέσουν οι Εννοιολογικοί Χάρτες, και ως απόρροια αυτών, η χαρτογράφηση εννοιών μπορεί να αξιοποιηθεί, για να βοηθήσει στην επίλυση προβλήματος (problem – solving), με παραγωγή εναλλακτικών δυνατοτήτων, προτάσεων και λύσεων για κάθε πρόβλημα – θέμα το οποίο έχει ως αντικείμενο κάθε φορά ένας Εννοιολογικός Χάρτης (Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003; Στασινάκης & Πρωτοπαπαδάκη, 2007; Τζωρτζάκης, 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Χατζή, 2018; Anouris, Komis, & Fidas, 2002).

Το γεγονός, μάλιστα, ότι οι Εννοιολογικοί Χάρτες καλλιεργούν στους μαθητές κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες, ότι ωθούν τους μαθητές σε συνεργασία και αλληλεπίδραση στα πλαίσια ομάδων, για να πραγματώσουν την κατασκευή τους δεν μπορεί να μην μεγιστοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών, να μην αυξάνει τα κίνητρα των εκπαιδευόμενων για ουσιαστική μάθηση, να μην συντελεί στην ενεργό συμμετοχή τους, να μην αποσκοπεί στην ευχαρίστηση, στη συγκίνηση, στην ικανοποίηση, να μην απευθύνεται γενικά στην επίτευξη συναισθηματικών στόχων (Γουλή Ε. Ε., 2007; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015). Κάθε άλλο έχουμε μάλιστα όχι μόνο να μην επιτυγχάνονται όλα τα παραπάνω με τους Εννοιολογικούς Χάρτες, αλλά με τη βοήθεια των τελευταίων να αυξάνεται με γεωμετρική πρόοδο το ενδιαφέρον των μαθητών για το θέμα του μαθήματος κάθε φορά, ακόμη και αν είναι τελείως διαφορετικό από την προηγούμενη φορά (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005).

Τέλος το πιο σημαντικό πλεονέκτημα της χρήσης των Εννοιολογικών Χαρτών στην εκπαιδευτική και μαθησιακή διαδικασία ίσως και το πιο αναγκαίο σήμερα και λόγω των αυξημένων απαιτήσεων και συγκεκριμένα λόγω της ύπαρξης μαθητών με πολλαπλές και διαφορετικές ταχύτητες και απαιτήσεις σε μια τάξη είναι ότι αυτοί αποτελούν και ένα

εργαλείο για μια εναλλακτική διδακτική προσέγγιση, ένα εργαλείο αρκετά απαραίτητο και χρήσιμο και για διαφοροποιημένη διδασκαλία. Και αυτό συμβαίνει όχι μόνο γιατί από μόνοι τους αποτελούν, όπως προτείνεται από ειδικούς παιδαγωγούς και ένα εργαλείο τέτοιο ή μια εκπαιδευτική τεχνική κατάλληλη στο πλαίσιο διαφοροποιημένης διδασκαλίας, αλλά και γιατί ο Εννοιολογικός Χάρτης γενικά και άσχετα ποια μορφή δύναται να έχει, μπορεί να βοηθήσει με την συνδρομή και της ηχογράφησης μαθητές δυσλεκτικούς με προβλήματα στην κατεύθυνση της αναγνωστικής κατανόησης και αναγνωστικής ευχέρειας. Αρκεί ο διδάσκων να χρησιμοποιήσει προηγουμένως και να έχει δώσει στους μαθητές του την κεντρική έννοια και τις υποέννοιες συνοδευόμενες από εικόνες και λέξεις και να έχει ηχογραφήσει τις προτάσεις που σχηματίζονται από την κεντρική έννοια με τις άλλες υποέννοιες διαμέσου των συνδέσεων. Έτσι οι μαθητές που έχουν δυσλεξία με δυσκολία στην ανάγνωση βλέποντας την λέξη και έχοντας μπροστά τους και το οπτικό ερέθισμα, την εικόνα και ακούγοντας και την ηχογράφηση μπορούν εύκολα να διαβάσουν όλο το μάθημα και αν όχι όλο, τουλάχιστον τα πιο κεντρικά του σημεία (Novak J. , 1998).

Η χρήση των εννοιολογικών χαρτών στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν είναι ακόμη τόσο διαδεδομένη, ωστόσο φαίνεται να υπάρχουν ενθαρρυντικά δεδομένα. Στη χώρα μας, δεν είναι γνωστή η μέθοδος της εννοιολογικής χαρτογράφησης, ωστόσο θα μπορούσε με μικρό κόστος να εφαρμοστεί, καθώς θα επέφερε πολύ μεγάλη βελτίωση στο εκπαιδευτικό μας σύστημα (Κοντογιάννης, 2018).

Κεφάλαιο 8. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Διδακτικό Εργαλείο και Εργαλείο Αξιολόγησης

Ο Εννοιολογικός Χάρτης, όμως, αποτελεί και ένα εξαιρετικό διδακτικό εργαλείο, όχι μόνο γιατί η αξιοποίηση του επιβάλλει έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στους μαθητές, δίνοντας σε αυτούς τον πρώτο ρόλο για την κατασκευή του, δηλαδή πρώτα την επεξεργασία των εννοιών και έπειτα τον σχεδιασμό του χάρτη από τους ίδιους, καθιστώντας την όλη μέθοδο διδασκαλίας καθαρά μαθητοκεντρική, αλλά και επειδή θεωρεί τους δασκάλους διευκολυντές και με υποστηρικτικό ρόλο προς τους μαθητές, που μπορούν, όμως, να θέτουν τα κατάλληλα ερωτήματα στους μαθητές τους ή στις ομάδες εργασίας τους, να δίδουν τις κατάλληλες υποδείξεις, ώστε και οι τελευταίοι ή οι τελευταίες να εντοπίζουν από μόνοι τους τις βασικές έννοιες ενός θέματος, να διευκρινίζουν τις έννοιες καθώς και τις σχέσεις μεταξύ τους (Χατζή , 2018; Carvalho & Machado, 2020).

Και μάλιστα πρόκειται για ένα τέτοιο διδακτικό εργαλείο που η χρησιμότητα του είναι πρόδηλη, μια και μπορεί να εφαρμοσθεί ως μια πολύ χρήσιμη εκπαιδευτική στρατηγική για την οργάνωση του μαθήματος, της εκπαιδευτικής διαδικασίας, του υλικού (Jonassen D. , 1997; Jonassen D. H., 2000; Novak & Canas, 2008). Έχει, επομένως, μια πολύπλευρη διδακτική ωφέλεια για τον εκπαιδευτικό.

Ο εννοιολογικός χάρτης ως διδακτικό εργαλείο

Ειδικότερα ο εκπαιδευτικός μπορεί να βελτιώσει και να ενισχύσει τη διδακτική του μέθοδο χρησιμοποιώντας τον εννοιολογικό χάρτη με πολλούς τρόπους. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για οργανόγραμμα του μαθήματος και της εκπαιδευτικής διαδικασίας, για την παρουσίαση μίας ενότητας και πιο συγκεκριμένα των εννοιών της, άρα ως εισαγωγικός χάρτης της. Μπορεί ακόμη να έχει τη χρήση οργανωτή προώθησης, και επαναληπτικού – ανακεφαλαιωτικού χάρτη. Στις περιπτώσεις του οργανογράμματος του μαθήματος και της εκπαιδευτικής διαδικασίας όπως και της παρουσίασης ο εννοιολογικός χάρτης υλοποιείται από τον διδάσκοντα και μάλιστα στη δεύτερη είναι δυνατόν να έχουμε και συνεργασία εκπαιδευτικού και μαθητών. Από την άλλη πλευρά στη περίπτωση του οργανωτή προώθησης μπορεί να γίνει η κατασκευή του χάρτη και συνεργατικά από μαθητές και διδάσκοντες (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου , 2005).

Σύμφωνα με τον Novak (Novak J. , 1998), όταν ο εννοιολογικός χάρτης χρησιμοποιείται, για να γίνει **μία παρουσίαση της οργάνωσης του μαθήματος** δίνει στον εκπαιδευτικό διάφορες δυνατότητες. Μπορεί να λειτουργήσει ως ένα πλάνο το οποίο παρουσιάζει τις βασικές έννοιες και τις διδακτικές ενότητες που θα μελετηθούν ή να λειτουργήσει ως ένα σχέδιο οργάνωσης του μαθήματος. Στην πρώτη περίπτωση δημιουργείται ένας γενικός χάρτης (macro map) που απεικονίζει τις βασικές ενότητες και έννοιες και τον τρόπο που σχετίζονται μεταξύ τους, έτσι ώστε ο μαθητής να είναι ενήμερος από την αρχή για την έκταση του μαθήματος, το υλικό και το τρόπο που οι πληροφορίες συνδέονται μεταξύ τους, και έπειτα κατασκευάζονται πιο λεπτομερείς χάρτες (micro maps), που παρουσιάζουν αναλυτικότερα το περιεχόμενο των βασικών εννοιών/ενοτήτων. Στην περίπτωση παρουσίασης του σχεδίου οργάνωσης του μαθήματος ο εννοιολογικός χάρτης παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίο θα διεξαχθεί το μάθημα, δηλαδή τις εκπαιδευτικές τεχνικές και του στόχους του μαθήματος (Γουλή Ε. Ε., 2007).

Από την άλλη πλευρά, όταν ο εννοιολογικός χάρτης χρησιμοποιείται ως **εισαγωγικός χάρτης μιας ενότητας ή για την παρουσίαση των εννοιών μιας ενότητας**, προτείνεται η ύπαρξη ενός κύριου χάρτη για κάθε ενότητα, που θα τον απαρτίζουν μερικοί χάρτες για τις σημαντικές έννοιες που θα παρουσιάζονται σιγά σιγά και θα γλιτώνουν έτσι ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές από την παρουσίαση ενός σύνθετου και δυσνόητου Εννοιολογικού Χάρτη (Novak J. , 1998).

Ο εννοιολογικός χάρτης ως **οργανωτής προώθησης ή προοργανωτής** (advance organizer) (Ματσαγγούρας, 2001) χρησιμοποιείται, για να εισάγει νέες έννοιες μέσα από την παρουσίαση εννοιών που ήδη έχουν κατανοήσει οι μαθητές. Έτσι έχει τη λειτουργία μιας γνωστικής γέφυρας, καθώς εισάγει μία νέα πληροφορία δίνοντας στο μαθητή τη δυνατότητα να τη συνδέσει με τις γνώσεις που ήδη έχει. Αυτή η διαδικασία στοχεύει στην ενίσχυση της νοηματικής μάθησης. Συνήθως, η χρήση του εννοιολογικού χάρτη ως οργανωτή προώθησης γίνεται σε τέσσερα στάδια (Βασιλοπούλου, 2001; Γουλή Ε. Ε., 2007): **1)** πρώτα παρουσιάζεται ο εννοιολογικός χάρτης (οργανωτής) απεικονίζοντας έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές, **2)** έπειτα, εισάγονται οι νέες έννοιες και γίνεται η ανάλυσή τους, **3)** στο τρίτο στάδιο γίνεται η ενσωμάτωση των νέων εννοιών στον οργανωτή και συνδέονται οι έννοιες μεταξύ τους για να δημιουργηθεί ένα νέο γνωστικό σχήμα και **4)** τέλος πραγματοποιείται η εφαρμογή του οργανωτή σε άλλα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ή στην επίλυση προβλημάτων (Γουλή Ε. Ε., 2007).

Τέλος, ο επαναληπτικός χάρτης χρησιμοποιείται μετά από τη διδασκαλία, για να γίνει μία σύνοψη των βασικών εννοιών που διδάχθηκαν. Συνεπώς έχει ρόλο ανακεφαλαίωσης και μπορούν να τον κατασκευάσουν είτε οι μαθητές συνεργατικά ή ατομικά, είτε ο ίδιος ο εκπαιδευτικός (Γουλή Ε. Ε., 2007).

Πάνω από όλα, όμως, το κυριότερο ευεργέτημα του Εννοιολογικού Χάρτη ως διδακτικό εργαλείο οφείλεται κυρίως στο ότι ο δάσκαλος μπορεί βάζοντας τους μαθητές του να εργαστούν σε ομάδες, για να κατασκευάσουν έναν Εννοιολογικό Χάρτη και ταυτόχρονα παρακολουθώντας τους, να διακρίνει τις ιδέες των μαθητών του και το πώς του σκέπτεσθαι τους γύρω από ένα γνωστικό αντικείμενο, άρα και να παρατηρήσει τη δόμηση της σκέψης τους (Βαρδάκα, Βαρδάκας, & Αλιμήσης, 2004).

Ο εννοιολογικός χάρτης ως εργαλείο αξιολόγησης

Ο εννοιολογικός χάρτης μπορεί να αξιοποιηθεί και ως εργαλείο αξιολόγησης, γιατί πάνω από όλα βοηθά στη διερεύνηση των εννοιών από τον εκπαιδευτικό όσων γνωρίζει ο μαθητής και αυτών που δεν γνωρίζει, όπως και των σχέσεων των εννοιών που έχει κατανοήσει αλλά και αυτών που αγνοεί ή έχει παρανοήσει και έτσι ο τελευταίος έχει τη δυνατότητα να οργανώσει τη διδασκαλία του στηριζόμενος στις αντιλήψεις των μαθητών, ώστε η τελευταία να είναι επιτυχής (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007). Στην περίπτωση αυτή ο εννοιολογικός χάρτης μπορεί να αξιοποιηθεί ως εργαλείο διαγνωστικής αξιολόγησης των εκπαιδευομένων σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο ή ενότητα, (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Τζωρτζάκης, 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Φορτούνη & Φραγκάκη, 2003) ή, όμως, μπορεί να χρησιμεύσει και στο τέλος ως εργαλείο αναστοχασμού της διδασκαλίας του εκπαιδευτικού για αναθεώρηση του πλαισίου και του πλάνου διδασκαλίας του, αλλά και ως εργαλείο αποτίμησης της μαθησιακής πορείας των εκπαιδευομένων και μάλιστα εδώ να ανατεθεί μια εργασία που να ζητά από τους μαθητές να κατασκευάσουν ένα χάρτη εκ του μηδενός (Γουλή Ε. Ε., 2007). Ο εννοιολογικός χάρτης μπορεί να είναι και ένα εργαλείο ενδιάμεσης ή διαμορφωτικής αξιολόγησης. Στη διαμορφωτική αξιολόγηση, η ποιοτική ανάλυση διαδοχικών χαρτών των μαθητών μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα για την κατανόηση των εννοιών από τον κάθε μαθητή καθώς και την ατομική εννοιολογική τους αλλαγή. Σε αυτό το στάδιο μπορεί να ανατεθεί μία εργασία που να ζητά την συμπλήρωση ή την επέκταση ενός χάρτη από τον μαθητή.

Ακόμη, η ποσοτική ανάλυση των χαρτών μπορεί να οδηγήσει σε χρήσιμες διαπιστώσεις που αφορούν την επίδοση του κάθε μαθητή, ώστε να διεξαχθεί μία τελική αξιολόγηση. Για την αξιολόγηση των χαρτών ο ειδικός δημιουργεί έναν χάρτη που χρησιμοποιείται ως μέτρο σύγκρισης. Έχουν προταθεί διάφορες μέθοδοι ποσοτικής αξιολόγησης, για παράδειγμα η δομική μέθοδος (structural method) (Novak & Gowin, 1984) κατά με την οποία δίνονται διαφορετικοί βαθμοί στις σωστές προτάσεις, συνδέσεις, παραδείγματα, ώστε να προκύψει μία συνολική βαθμολογία.

Γενικά πάντως, για να αξιοποιηθεί ο εννοιολογικός χάρτης για την αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών, ο εκπαιδευτικός οφείλει να έχει ενημερώσει και καθορίσει με σαφή και κατανοητό τρόπο τους μαθητές, για τα κριτήρια θα χρησιμοποιηθούν για την αποτίμηση του μαθησιακού αποτελέσματος (π.χ. επαρκή και σωστά παραδείγματα, σωστές συνδέσεις, γλωσσική επάρκεια των συνδέσεων, ροή του χάρτη, κ.λπ.) (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015).

Τα είδη των δραστηριοτήτων με τον εννοιολογικό χάρτη

Τα είδη των δραστηριοτήτων της Εννοιολογικής Χαρτογράφησης μπορούν να είναι η **δόμηση ενός χάρτη** που έχει να κάνει με μια κεντρική έννοια ή με μια ερώτηση ή μετά από ανάγνωση και διάβασμα σχετικού υλικού, η **διόρθωση ή η αξιολόγηση ενός χάρτη** (π.χ. τροποποιήσεις, διαγραφές στις έννοιες που απεικονίζονται και στις μεταξύ τους συνδέσεις), η **επέκταση ενός χάρτη**, δηλαδή με την προσθήκη νέων εννοιών ή συνδέσμων σε δοθέντα χάρτη, η **συμπλήρωση ενός χάρτη**, δηλαδή όταν οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν ένα δομημένο και ημισυμπληρωμένο χάρτη με έννοιες ή / και με συνδέσμους, ο **σχολιασμός ενός χάρτη από τους μαθητές** ή **απάντηση** σε ερωτήματα μετά από μελέτη σχετικού χάρτη ή **οποιοσδήποτε συνδυασμός των προαναφερόμενων**. Συχνά μάλιστα παρέχεται λίστα εννοιών ή λίστα συνδέσμων ή λίστα εννοιών και λίστα συνδέσμων (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015). Με βάση όλα αυτά τα προηγούμενα οι δραστηριότητες εννοιολογικής χαρτογράφησης μπορούν να γίνουν με τους παρακάτω τρόπους: (α) να παρέχεται η κεντρική έννοια και οι μαθητές να πρέπει να δομήσουν εξ ολοκλήρου τον κατάλληλο και σωστό εννοιολογικό χάρτη, (β) να παρέχονται η κεντρική έννοια και οι υποέννοιες που συνιστούν τον σωστό εννοιολογικό χάρτη και να ζητείται να οργανωθούν σε κατάλληλο εννοιολογικό χάρτη και αυτή η παροχή των εννοιών

(της κεντρικής έννοιας και των υποενοιών) να γίνεται είτε με τη μορφή ενός καταλόγου εννοιών είτε με το να ευρίσκονται σε ένα κείμενο το οποίο θα τις περιέχει, (γ) να παρέχονται η κεντρική έννοια και ένα τμήμα του εννοιολογικού χάρτη και να ζητείται να συμπληρωθεί ο εννοιολογικός χάρτης από τους μαθητές, (δ) να παρέχονται η κεντρική έννοια και ο εννοιολογικός χάρτης ο οποίος να περιέχει τους σωστούς κόμβους αλλά εσφαλμένους συνδέσμους (εκεί που υποτίθεται ότι κάνουν συχνά λάθη οι μαθητές) και να ζητείται να διορθωθεί από τους μαθητές, (ε) να παρέχονται η κεντρική έννοια και ο εννοιολογικός χάρτης με εσφαλμένους κόμβους και εσφαλμένους συνδέσμους (εκεί που υποτίθεται ότι κάνουν συχνά λάθη οι μαθητές) και να ζητείται να διορθωθεί από τους μαθητές, (στ) να παρέχονται η κεντρική έννοια και ο εννοιολογικός χάρτης με τους ορθούς κόμβους και με απουσία συνδέσμων (εκεί που υποτίθεται ότι κάνουν συχνά λάθη οι μαθητές) και να ζητείται να συμπληρωθεί από τους μαθητές, (ζ) να παρέχονται η κεντρική έννοια και ο σωστός και συμπληρωμένος εννοιολογικός χάρτης, για να τον συγκρίνουν οι μαθητές με τους δικούς τους εννοιολογικούς χάρτες, (η) να παρέχεται ένας Εννοιολογικός Χάρτης και να ζητείται να μετατραπεί σε κείμενο (Βεργίνης, και συν., 2009).

Από όλα τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι οι όποιες πιθανές δραστηριότητες εννοιολογικής χαρτογράφησης μπορούν να διαφοροποιούνται όσον αφορά στην πληροφορία που δίνουν για τις γνώσεις των μαθητών και για αυτό μπορούν να χαρακτηρίζονται από κάποιο βαθμό βοήθειας ή καθοδήγησης. Έτσι για παράδειγμα αν ζητηθεί από τους μαθητές να δομήσουν έναν χάρτη εκ του μηδενός θα μπορούσαμε αυτήν την εργασία να την χαρακτηρίσουμε ως μια εργασία χαμηλού βαθμού βοήθειας ή και καθοδήγησης, ενώ αν ζητηθεί από τους μαθητές να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο εννοιολογικό χάρτη θα μπορούσαμε αυτήν την εργασία να την χαρακτηρίσουμε ως μια εργασία υψηλού βαθμού βοήθειας ή αλλιώς καθοδήγησης. Το πόσες μάλιστα έννοιες θα αναπαρασταθούν σε έναν χάρτη είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων, όπως του βαθμού εξοικείωσης των μαθητών με τους εννοιολογικούς χάρτες γενικά και της ηλικίας τους (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Βεργίνης, και συν., 2009).

Αξίζει να προστεθεί ότι στις μικρότερες τάξεις, στο νηπιαγωγείο ή και στο δημοτικό οι εκπαιδευτικοί προτιμάνε να κάνουν αραχνοειδείς εννοιολογικούς χάρτες (spider concept maps), ενώ στις μεγαλύτερες τάξεις, αυτές του Γυμνασίου οι εκπαιδευτικοί ή θα καταφύγουν στη λύση ενός ημιδομημένου Εννοιολογικού Χάρτη ή

μπορεί να μην δώσουν καθόλου κάποιον Εννοιολογικό Χάρτη και να ζητήσουν από τους μαθητές τους να τον κατασκευάσουν εκ του μηδενός. Για αυτό και είναι πιο συχνό σε αυτές τις τάξεις να βλέπουμε να γίνονται ή ιεραρχικοί εννοιολογικοί χάρτες (hierarchy concept maps) ή εννοιολογικοί χάρτες διαγραμμάτων ροής (flowchart concept maps).

Κεφάλαιο 9. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 1η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου

Η πρώτη (1^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου αλλά και του μαθήματος γενικά της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου περιλαμβάνει γνωστικά το Υποκείμενο και όλες τις δυνατές γραμματικές του μορφές, τα Αχώριστα Μόρια, όσον αφορά τη σύνθεση των λέξεων και συγκεκριμένα ως πρώτο (α΄) συνθετικό αυτών αλλά και τους Τρόπους Ανάπτυξης Παραγράφων. Από αυτές τις γνώσεις που καλείται να λάβει ο μαθητής στην τάξη της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου μόνο αυτές αναφορικά με το Υποκείμενο και όλες τις γραμματικές του μορφές έχει λάβει από τη βαθμίδα του Δημοτικού και κυρίως από την Έκτη (ΣΤ΄) Τάξη του Δημοτικού έχοντας μάθει ακόμη και για την απρόσωπη σύνταξη και τα απρόσωπα ρήματα, χωρίς, όμως, να γνωρίζει σε ικανοποιητικό, όμως, βαθμό τις απρόσωπες εκφράσεις. Όλα τα άλλα προαναφερόμενα που ανήκουν στα γνωστικά αντικείμενα της ενότητας αυτής του είναι άγνωστα. Ταυτόχρονα η θεματική της ενότητας αυτής με την οποία έρχεται σε επαφή για την Παραγωγή Γραπτού Λόγου είναι τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου και συγκεκριμένα όχι μόνο αυτά που αποτελούν εξωτερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα, τα οποία λίγο έως πολύ μπορεί ήδη από την προηγούμενη τάξη της Πρώτης (Α΄) Γυμνασίου να τα γνωρίζει, όταν και σε συγκεκριμένες ενότητες του εκεί σχολικού βιβλίου γίνεται λόγος για το είδος της περιγραφής, αλλά και εκείνα που αποτελούν εσωτερικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα, όπως είναι η ιστορία ενός τόπου, τα ήθη και έθιμα του, που και αυτά αποτελούν λόγους για να επισκεφθεί και για να θαυμάσει σε έναν τόπο.

Με βάση αυτά, λοιπόν και επειδή έχουμε να κάνουμε σχεδόν συνολικά με νέες γνώσεις θα ήταν καλό τόσο για τα Αχώριστα Μόρια, τους Τρόπους Ανάπτυξης Παραγράφων όπως και για τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου ο εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει τον Εννοιολογικό Χάρτη ως Οργανωτή Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και ως Επαναληπτικό Χάρτη και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης. Αντίθετα όσον αφορά το Υποκείμενο και τις γραμματικές του μορφές, όπως και αυτές που το ίδιο έχει ακόμη και στην απρόσωπη σύνταξη και μια και μιλάμε για γνώσεις ήδη γνωστές από την Έκτη (ΣΤ΄) Τάξη του Δημοτικού, καλό θα ήταν ο διδάσκων να χρησιμοποιήσει τον Εννοιολογικό Χάρτη ως Εισαγωγικό Χάρτη της αντίστοιχης Ενότητας του και Εργαλείο Αρχικής – Διαγνωστικής Αξιολόγησης και έπειτα τον ίδιο πια

συμπληρωμένο από τους μαθητές και την δεύτερη διδακτική ώρα να τον χρησιμοποιήσει και ως Οργανωτή Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης για την έννοια της «απρόσωπης έκφρασης» και των μορφών που αυτή μπορεί να έχει, ώστε στο τέλος πια συμπληρωμένος και με την νέα γνώση αυτής της τάξης του Γυμνασίου να αξιοποιηθεί με κενά ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και Επαναληπτικό Χάρτη της Ενότητας που αφορά «Το Υποκείμενο».

9.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το Υποκείμενο» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Με το εργαλείο Web 2.0 της Εννοιολογικής Χαρτογράφησης του *SmartTools* πρώτα θα χρησιμοποιήσουμε τον Εννοιολογικό Χάρτη ως Εισαγωγικό Χάρτη της Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης για να δούμε τις προηγούμενες γνώσεις των μαθητών μας όσον αφορά την κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο» και τις δυνατές γραμματικές μορφές του (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Βεργίνης, και συν., 2009). Στην περίπτωση αυτή ο Εννοιολογικός Χάρτης δομείται από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το Υποκείμενο σε μια πρόταση,
- διακρίνουν το απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο από το προσωπικό ρήμα,
- κατηγοριοποιούν τα προσωπικά ρήματα σε αμετάβατα, μεταβατικά και συνδεδετικά,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές Υποκειμένου κατηγοριοποιώντας τις σε αυτές που εμφανίζονται με προσωπικό ρήμα και σε αυτές που εμφανίζονται με απρόσωπο ρήμα και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή Υποκειμένου.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της

δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας αλλά και ως Εργαλείου Διαγνωστικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν την έννοια **«προσωπικό ρήμα»**, ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στην ζητούμενη παραπάνω έννοια που πρέπει να συμπληρωθεί με το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «ποια έννοια είναι αντίθετη της έννοιας **«απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο»** που σας δίνεται στον Εννοιολογικό Χάρτη;» και αντίστοιχα με άλλη ερώτηση του στις ομάδες εργασίας, αν έκανε, όπως: «σε ποιες κατηγορίες θα μπορούσε να διακριθεί το προσωπικό ρήμα, ανάλογα με το αν συντάσσεται με αυτό αντικείμενο ή όχι ή συντάσσεται έστω κατηγορούμενο;» θα μπορούσε να βοηθήσει τις ομάδες εργασίας, για να βρουν τις υποέννοιες: **«μεταβατικό»**, **«αμετάβατο»** και **«συνδετικό»** της υπερκείμενης έννοιας **«προσωπικό ρήμα»**, αφού αυτή είχε ανευρεθεί πρώτα. Αντίστοιχα θα μπορούσε να βοηθήσει ο εκπαιδευτικός τις ομάδες εργασίας να ανακαλέσουν στη μνήμη τους όσα έχουν μάθει από την Έκτη (ΣΤ') Τάξη του Δημοτικού, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Εννοιολογικό Χάρτη της τις υποέννοιες: **«πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «να»»**, **«πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «ότι»»** της έννοιας **«όχι πρόσωπο»** που έτσι και αλλιώς δίνεται από τον εκπαιδευτικό, όπως και τις υποέννοιες: **«ουσιαστικό με / χωρίς άρθρο»**, **«αντωνυμία»**, **«άρθρο + επίθετο»**, **«άρθρο**

+ μετοχή», «άρθρο + άκλιτη λέξη», «άρθρο + πρόταση» της έννοιας «πρόσωπο / ζώο / πράγμα».

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη.

Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα η έννοια «**απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο**» μπορεί να είναι άγνωστη σε κάποιους μαθητές ή οι ίδιοι μαθητές να μην την θυμούνται τόσο καλά. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν την συγκεκριμένη έννοια θα ήταν καλό, όπως είπαμε και προηγουμένως, να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν τη συγκεκριμένη έννοια στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να αποσαφηνίσουν ότι σε ένα τέτοιο ρήμα το Υποκείμενο δεν έχει πρόσωπο είτε έχει τη μορφή «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «να»» είτε έχει τη μορφή «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «ότι»».
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Τέλος, για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, τους ζητά να δώσουν παραδείγματα μορφών Υποκειμένου που αφορούν το τρίτο (3^ο) επίπεδο του Εννοιολογικού Χάρτη.

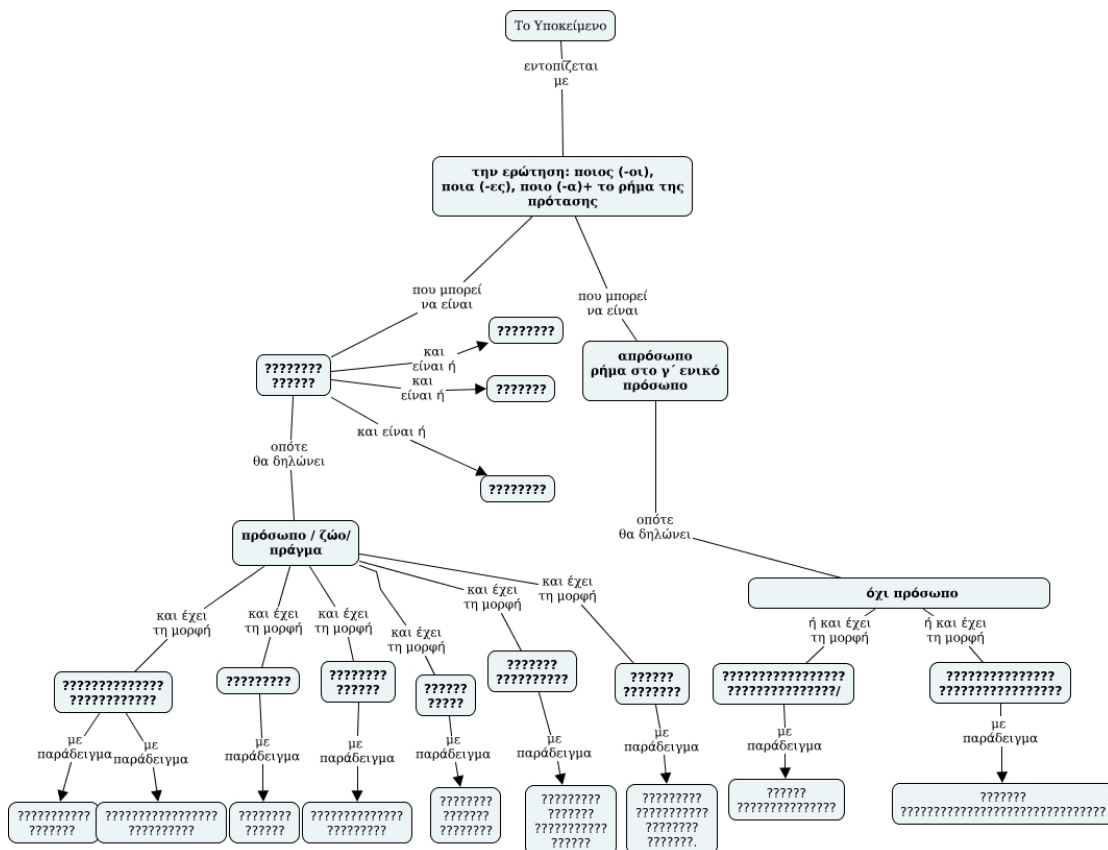
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο».

(i) Να μελετήσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Ενοιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

Εικόνα 2. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y4QLCRCL-287WNXL-3T8MY7>

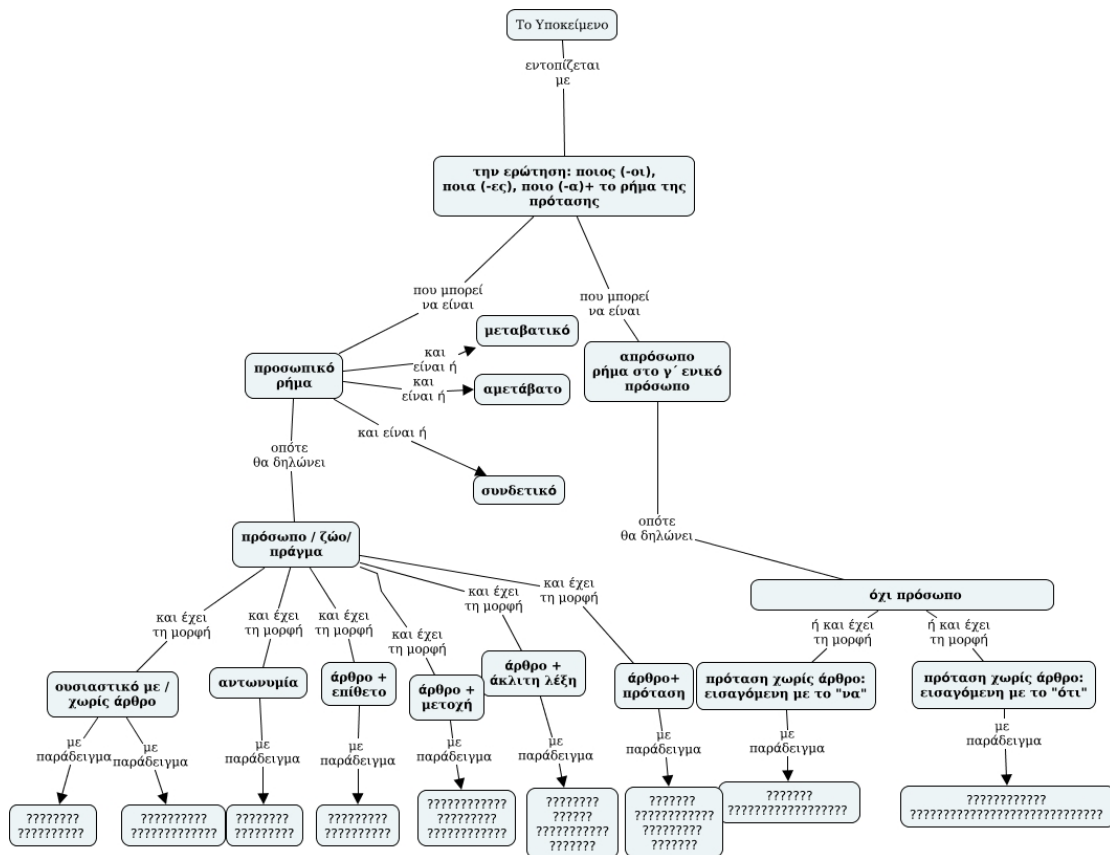
Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Ενοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο» παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές του Υποκειμένου.

(i) Να μελετήσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.

(ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις μορφές του Υποκειμένου και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.

(iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή του Υποκειμένου που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y3GPVBLJ-WZX6LJ-9ZKH4F>

9.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Το Υποκείμενο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Με το εργαλείο Web 2.0 της Εννοιολογικής Χαρτογράφησης του *CmapTools* στη συνέχεια θα χρησιμοποιήσουμε τον Εννοιολογικό Χάρτη ως Οργανωτή Προώθησης (advance organizer) ή Προοργανωτή ή διαφορετικά και ως Διδακτικό Εργαλείο αλλά και ως Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης, για τη διδασκαλία και την εισαγωγή νέων εννοιών, απεικονίζοντας έννοιες που ήδη είναι γνωστές στους μαθητές (Ματσαγγούρας, 2001; Βασιλοπούλου, 2001; Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007). Έτσι ο Εννοιολογικός Χάρτης καθίσταται ένα είδος γνωστικής σύνδεσης, αφού με την εισαγωγή της νέας πληροφορίας με σταδιακό τρόπο και με τη δόμηση σχέσεων αυτής της νέας πληροφορίας με την ήδη κατακτηθείσα γνώση και πληροφορία, ο μαθητής

μπορεί και αυτός σε ένα πλαίσιο γενικών εννοιών, που τελικά για αυτόν αποτελούν βασικές γνώσεις, να εισαγάγει και να ενσωματώσει νέες γνώσεις και νέες έννοιες (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009). Ταυτόχρονα ο Εννοιολογικός Χάρτης σε μια τέτοια περίπτωση καθίσταται ένα εργαλείο διαμορφωτικής αξιολόγησης με χαρακτηριστικά κυρίως ποιοτικής αξιολόγησης. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007). Στην περίπτωση αυτή ο Εννοιολογικός Χάρτης δομείται μέσα από τη συνεργασία διδάσκοντα – μαθητών (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο» αλλά και την υποκείμενη έννοια αυτού «απρόσωπη έκφραση», όπως και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν: «ουδέτερο επιθέτου + είναι», «ουδέτερο μετοχής + είναι», «ουσιαστικό + είναι / υπάρχει», «επίρρημα + είναι» που αποτελούν μορφές της πρώτης.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το Υποκείμενο σε μια πρόταση,
- ορίζουν την απρόσωπη έκφραση και να προσδιορίζουν τις μορφές της,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές των απρόσωπων εκφράσεων παραδείγματα αυτών των μορφών έχοντας τη δυνατότητα να τα επιλέγουν μέσα από ένα σώμα κειμένου.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο Εννοιολογικός Χάρτης της προηγούμενης διδακτικής ώρας αλλά αυτή τη φορά συμπληρωμένος, λειτουργεί ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με τις απρόσωπες εκφράσεις και τις μορφές αυτών που και αυτές όπως και τα απρόσωπα ρήματα δέχονται ως υποκείμενο ίδιο με εκείνο των απρόσωπων ρημάτων, δηλαδή είναι υπερκείμενες έννοιες των υποεννοιών: «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «να»», «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «ότι»». Έτσι θα ολοκληρωθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Το Υποκείμενο». Παράλληλα το ότι ζητείται η επέκταση και η διόρθωση – τροποποίηση ενός χάρτη αποτελεί και ένα είδος διαμορφωτικής αξιολόγησης (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005). Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ο Εννοιολογικός Χάρτης της δραστηριότητας 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο

Διαγνωστικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή του Υποκειμένου στο τρίτο (3^ο) του επίπεδο. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν.

• **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για την έννοια «**απρόσωπη έκφραση**» που θέλει να εισαγάγει στον Εννοιολογικό Χάρτη ζητά από τους μαθητές να γράψουν στο χαρτί αν γνωρίζουν κάτι και τι γνωρίζουν για αυτή την έννοια, πράγμα αρκετά δύσκολο, καθώς οι μαθητές στην προηγούμενη τους γνώση για αυτή την έννοια από την Έκτη (ΣΤ΄) Τάξη του Δημοτικού, μπορούν, μόνο, να έχουν ακούσει κάτι ελάχιστο ή ακόμη και να μην γνωρίζουν τίποτα. Για τις ομάδες εργασίας των μαθητών που έστω έχουν ακούσει κάτι ο διδάσκων τις καλεί να εκφράσουν τις απόψεις τους για τη συγκεκριμένη έννοια με σκοπό την ανάδειξη των προηγούμενων αντιλήψεων των μαθητών και τη γνωστική σύγκρουση. Για τους μαθητές ή τις ομάδες εργασίας των μαθητών που δεν γνωρίζουν τίποτα για τη συγκεκριμένη έννοια «**απρόσωπη έκφραση**» προσπαθεί μέσα από συγκεκριμένες ερωτήσεις να τους την εκμαιεύσει ως απάντηση, όπως: «**Θα μπορούσε η μορφή του Υποκειμένου «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «να»», ή η μορφή «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «ότι»» να συντάσσεται με κάποια άλλη έννοια εκτός από εκείνη που είναι «απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο»; ή «Μπορούμε να σκεφτούμε άλλα ρήματα ή εκφράσεις που να συμπληρώνουν την έννοια «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «να»», ή την έννοια «πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «ότι»»; Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί με εισήγηση του στους μαθητές την νέα έννοια «**απρόσωπη έκφραση**», όπως και τις υποέννοιες που την απαρτίζουν: «**ουδέτερο επιθέτου + είναι**», «**ουδέτερο μετοχής + είναι**», «**ουσιαστικό + είναι /υπάρχει**», «**επίρρημα + είναι**».**

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές από προηγούμενη διδακτική ώρα σε αυτούς. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή της νέας έννοιας «**απρόσωπη έκφραση**» και των **υποκείμενων εννοιών σε αυτήν: «ουδέτερο επιθέτου + είναι**», «**ουδέτερο μετοχής + είναι**», «**ουσιαστικό + είναι/ υπάρχει**», «**επίρρημα + είναι**», αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2, στο Φύλλο Εργασίας 1 όπου και

χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή του Υποκειμένου στο τρίτο (3ο) του επίπεδο. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων και ζητείται από τους μαθητές να τα προσθέσουν στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν, όπως και ένα κείμενο από το οποίο θα κληθούν να εντοπίσουν οι μαθητές λειτουργώντας ομαδικά παραδείγματα μορφών απρόσωπων εκφράσεων στον Εννοιολογικό τους Χάρτη.

Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά, θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Το Υποκείμενο»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο».

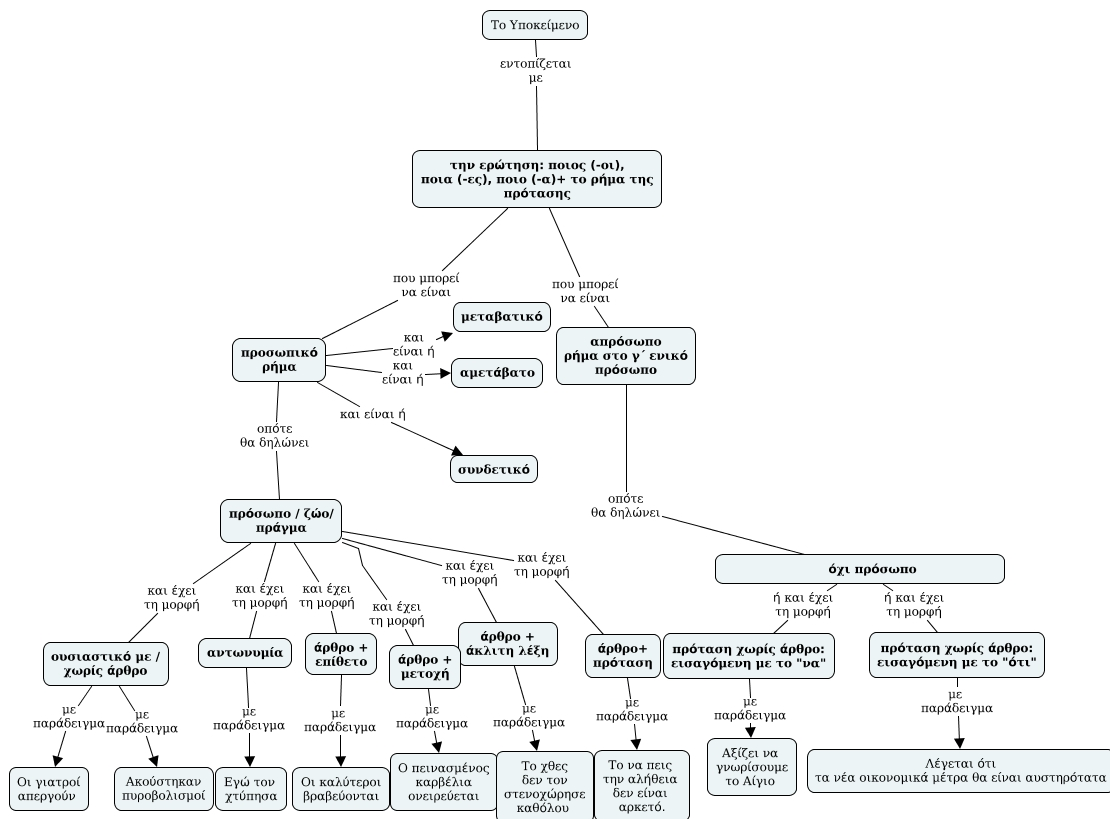
- (i) Να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη σας με όσες έννοιες είναι διαθέσιμες στην ακόλουθη λίστα εννοιών, αφού ορίσετε τις συνδέσεις μεταξύ αυτών των ίδιων των εννοιών, αντλώντας αυτές πάλι από την ακόλουθη λίστα συνδέσεων.

Λίστα Εννοιών:

- απρόσωπη έκφραση • ουδέτερο επιθέτου + είναι: • ουδέτερο μετοχής + είναι: • ουσιαστικό + είναι / υπάρχει: • επίρρημα + είναι:

Λίστα Συνδέσεων:

- και να είναι ή (Χ 4 φορές) • που μπορεί να είναι • οπότε θα δηλώνει (Χ 4 φορές)

Εικόνα 4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y4SZF6JT-YX0S4G-3Z1V8B>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή απρόσωπης έκφρασης που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών και είναι υποκείμενη έννοια της έννοιας «**απρόσωπη έκφραση**». Τα παραδείγματα κάθε μορφής απρόσωπης έκφρασης να τα γράψετε δίπλα ακριβώς στην κάθε μορφή χωριζόμενο το καθένα παράδειγμα με άνω και κάτω τελεία από την κάθε μορφή της απρόσωπης έκφρασης και θα πρέπει να τα αντλήσετε από το παρακάτω κείμενο:

Κείμενο: Αίγιο: Αξίζει να το γνωρίσουμε και να το επισκεφθούμε

Το Αίγιο, αν και μικρή πόλη και σε πολλούς άγνωστη, **είναι βέβαιο** ότι είναι ιδιαίτερα όμορφη και ζωντανή πόλη και **αξίζει** να τη δείτε από κοντά. Το Αίγιο είναι χτισμένο στις δυτικές όχθες του Κορινθιακού κόλπου, 40 περίπου χιλιόμετρα ανατολικά της Πάτρας και έχει πληθυσμό 20.000 περίπου κατοίκους. Η ιστορία της πόλης είναι πανάρχαια. Χτίστηκε από τους Πελασγούς και σύμφωνα με την τοπική παράδοσή πήρε το όνομα της από την Αίγα, την κατσίκια που έθρεψε το Δία, όταν η μητέρα του, η Ρέα, τον έκρυψε στην περιοχή για να τον γλιτώσει από τον παιδοφάγο Κρόνο. Υπήρξε επίσης θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.), ενώ συνέβαλε σημαντικά στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821. Το 14ο αι. μ.Χ. αναφέρεται ως σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών. Αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν φέρει στο φως ευρήματα από τη μυκηναϊκή και την κλασική περίοδο.

Στην πόλη του Αιγίου υπάρχουν αρκετά πράγματα που μπορούν να τραβήξουν το ενδιαφέρον του επισκέπτη. Σημαντικά αξιοθέατα είναι η Μητρόπολη, έργο του Γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστο Τσίλερ, η Παναγία Τρυπητή, εκκλησία χτισμένη κυριολεκτικά μέσα σε βράχο, η Παλαιά Αγορά, όπου στεγάζεται το αρχαιολογικό μουσείο με σημαντικά εκθέματα, το Μοναστήρι των Ταξιαρχών, στον ποταμό Σελινούντα, και η γυναικεία μονή της Πεπελενίτσας στις πλαγιές του όρους Παναχαϊκό. Περιπατώντας τέλος κανείς μέσα στην πόλη, μπορεί να ανακαλύψει υπέροχα νεοκλασικά κτίρια που μαρτυρούν την οικονομική άνθηση του Αιγίου στο παρελθόν και του προσδίδουν ένα ξεχωριστό αρχοντικό ύφος.

Επιπλέον το Αίγιο είναι μια ζωντανή πόλη, με σημαντική εμπορική δραστηριότητα, ευκαιρίες για μοντέρνα ψυχαγωγία και παραδοσιακές γιορτές. Στο κέντρο της πόλης βρίσκονται συγκεντρωμένα όλα τα μαγαζιά και **καλύτερα είναι** εκεί να κάνετε με άνεση τα ψώνια σας. Μπορείτε επίσης να ανεβείτε στην πλατεία των Ψηλών Αλωνίων και να θαυμάσετε την υπέροχη θέα προς τον Κορινθιακό κόλπο και τη Στερεά, αλλά και να πιείτε τον καφέ σας σε μια από τις καφετέριες που υπάρχουν εκεί. Κόσμημα της πόλης αποτελεί και το μικρό αλλά γραφικό λιμάνι της. Εκεί **επόμενο είναι** να απολαύσετε τη δροσιά του γέρικου Πλάτανου που αναφέρει ακόμα και ο Πausanias στις Περιηγήσεις του ή **είναι ευκαιρία** να διασκεδάσετε στα διάφορα μπαράκια που στεγάζονται στις ανακαινισμένες πλέον παλιές σταφιδαποθήκες. Και φυσικά υπάρχουν πάρα πολλές

επιλογές για μπάνιο, αφού πριν και ύστερα από το Αίγιο υπάρχουν αρκετές παραλίες με βαθιά και καθαρά νερά. Τέλος θα πρέπει να γνωρίσετε και την τοπική γιορτή των Ανθεστηρίων - Ελικείων. Πραγματοποιούνται την τελευταία Κυριακή του Ιουνίου ως την πρώτη Κυριακή του Ιουλίου, συνοδεύονται από διάφορες εκδηλώσεις, όπως συναυλίες, και κλείνουν με μια εντυπωσιακή παρέλαση αρμάτων στολισμένων με λουλούδια. Αναμφισβήτητα το Αίγιο μας κινεί την περιέργεια να το γνωρίσουμε. Μας περιμένει να μας φιλοξενήσει και να μας προσφέρει την αγάπη του και τη ζεστασιά του.

Από ένθετο αφιέρωμα της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας για τον Τουρισμό.

9.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Το Υποκείμενο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Και βέβαια ο Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να λειτουργήσει και ως χάρτης επανάληψης μετά από τη διδασκαλία βοηθώντας στη σύνοψη των βασικότερων εννοιών της ενότητας και μπορεί να κατασκευαστεί από τους ίδιους τους μαθητές είτε ατομικά είτε ομαδικά ή από το διδάσκοντα μόνο του. Σε αυτήν την περίπτωση μπορεί ο ίδιος ο Εννοιολογικός Χάρτης να αξιοποιηθεί και ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και ως τέτοιο είτε ζητείται να κατασκευαστεί εξολοκλήρου από τους μαθητές (κάτι που είναι πιο συχνό) είτε εναλλακτικά ένας δοσμένος Εννοιολογικός Χάρτης να αξιολογηθεί ή να διορθωθεί με τις κατάλληλες συμπληρώσεις (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο» και αφορούν μορφές του Υποκειμένου που ευρίσκονται είτε με προσωπικό ρήμα είτε με απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο και απρόσωπες εκφράσεις και μάλιστα σε όλες τις μορφές τους.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν την έννοια «Το Υποκείμενο»,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το Υποκείμενο σε μια πρόταση,
- διακρίνουν το απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο από το προσωπικό ρήμα,
- κατηγοριοποιούν τα προσωπικά ρήματα σε αμετάβατα, μεταβατικά και συνδεδετικά,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές Υποκειμένου κατηγοριοποιώντας τις σε αυτές που εμφανίζονται με προσωπικό ρήμα και σε αυτές που εμφανίζονται με απρόσωπο ρήμα και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή Υποκειμένου,

- ορίζουν την απρόσωπη έκφραση και να προσδιορίζουν τις μορφές της,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές των απρόσωπων εκφράσεων παραδείγματα αυτών των μορφών.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, όπως τους είχαμε χωρίσει πριν από δύο (2) διδακτικές ώρες στην αρχή της επίλυσης προβλήματος. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνεται μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρείται σημαντική η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που κατασκευάστηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος καλό θα ήταν να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και από μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, κάτι που θα μπορούσε να ζητηθεί στο ίδιο το Φύλλο Εργασίας της τρίτης (3^{ης}) διδακτικής ώρας ως δεύτερη (2^η) δραστηριότητα.

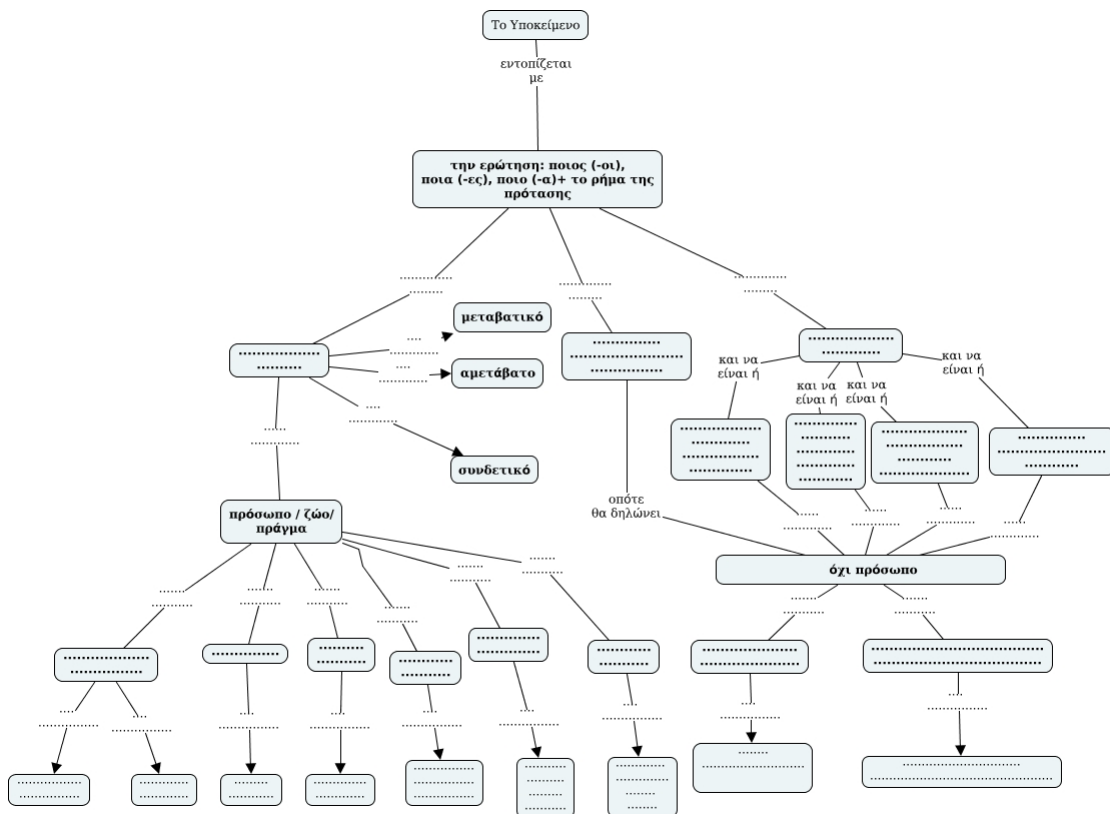
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Υποκείμενο». Για τη συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- προσωπικό ρήμα • ουσιαστικό με / χωρίς άρθρο • αντωνυμία • άρθρο + επίθετο • άρθρο + μετοχή • άρθρο + άκλιτη λέξη • άρθρο+ πρόταση • απρόσωπο ρήμα στο γ' ενικό πρόσωπο • πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «να» • πρόταση χωρίς άρθρο: εισαγόμενη με το «ότι» • απρόσωπη έκφραση • ουδέτερο επιθέτου + είναι • ουδέτερο μετοχής + είναι • ουσιαστικό + είναι / υπάρχει • επίρρημα + είναι

Εικόνα 5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y4TTHNJG-1RN4H9V-3ZRP9Z>

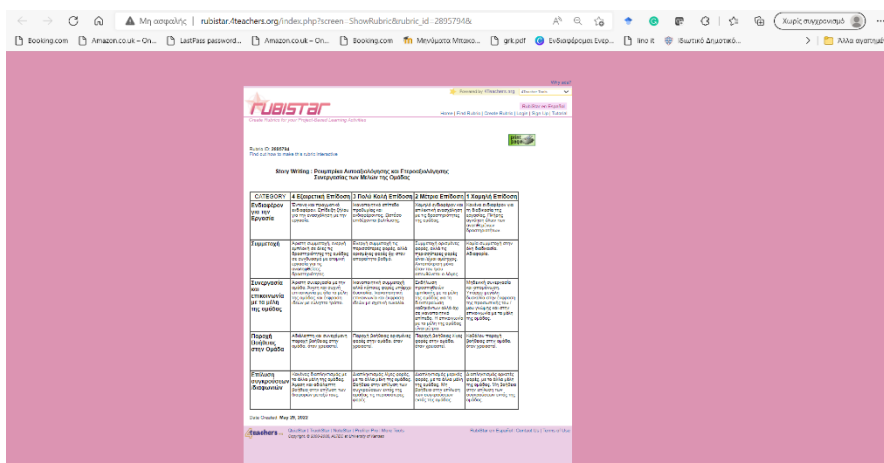
Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρικά Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in>

και

<https://bit.ly/3t17pUg>

Εικόνα 6. Ρουμπρικά Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

9.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Τα Αχώριστα Μόρια» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Τα Αχώριστα Μόρια» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως το «Λαϊκά αχώριστα μόρια», αλλά και το «Λόγια αχώριστα μόρια», όπως και από ποια μόρια αποτελείται η καθεμία από τις δύο προαναφερόμενες υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Τα Αχώριστα Μόρια».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κάθε Αχώριστο Μόριο και να το κατηγοριοποιούν αν είναι Λόγιο ή Λαϊκό Αχώριστο Μόριο,
- ορίζουν τι είναι Αχώριστα Μόρια και να προσδιορίζουν τη σημασία κάθε Αχώριστου Μορίου διακρίνοντας το από τις άλλες σημασίες άλλων Αχώριστων Μορίων,
- διακρίνουν τις σημασίες κάθε Αχώριστου Μορίου σε λέξεις της Νέας Ελληνικής,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις σημασίες κάθε Αχώριστου Μορίου παραδείγματα αυτών των σημασιών έχοντας τη δυνατότητα να δίνουν λέξεις της Νέας Ελληνικής όπου και χρησιμοποιούνται.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού δώσει σε όλες τις ομάδες εργασία των μαθητών του έναν ημιτελή ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει και ένα δικό του κείμενο στον οποίο περιέχονται η θεωρία και οι υπόλοιπες υποκείμενες έννοιες των εννοιών: «Λαϊκά

αχώριστα μόρια: γλωσσικά στοιχεία της δημοτικής, λεξικά στοιχεία της νέας ελληνικής γλώσσας» και «Λόγια αχώριστα μόρια: προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα» που είναι αντίστοιχα οι έννοιες «1. α- («το στερητικό α»), που πριν από φωνήεν γίνεται αν-, και σπάνια παίρνει τη μορφή ανα-, 2. ξε- , που πριν από φωνήεν γίνεται ξ-, 3. ανα- , που πριν από φωνήεν γίνεται αν-» και «αιι-, αμφι-, αρτι-, αρχι-, δια-, δι-, διχο-, δυσ-, εισ-, εκ-, εξ-, εν- (εμ-), ενδο-, επί (επ-, εφ-), ευ-, ημι-, ομο-, περι-, προ-, συν-, συγ-, τηλε-, υπερ-, υπο- (υπ-, υφ-)» ζητά την συμπλήρωση των δύο προαναφερόμενων τελευταία εννοιών. Έτσι ο ημιτελής Ενωσιολογικός του Χάρτη θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποια Αχώριστα Μόρια ανήκουν στα Λόγια Αχώριστα Μόρια και ποια στα Λαϊκά Αχώριστα Μόρια. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται ένας ημιτελής Ενωσιολογικός Χάρτης και ένα κείμενο θεωρίας από τον διδάσκοντα στους μαθητές και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το κείμενο θεωρίας για τα Αχώριστα Μόρια έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή Ενωσιολογικό Χάρτη.
- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών «1. α- («το στερητικό α»), που πριν από φωνήεν γίνεται αν-, και σπάνια παίρνει τη μορφή ανα-, 2. ξε- , που πριν από φωνήεν γίνεται ξ-, 3. ανα- , που πριν από φωνήεν γίνεται αν-» και «αιι-, αμφι-, αρτι-, αρχι-, δια-, δι-, διχο-, δυσ-, εισ-, εκ-, εξ-, εν- (εμ-), ενδο-, επί (επ-, εφ-), ευ-, ημι-, ομο-, περι-, προ-, συν-, συγ-, τηλε-, υπερ-, υπο- (υπ-, υφ-)» στα «Λαϊκά Αχώριστα Μόρια» και στα «Λόγια Αχώριστα Μόρια» αντίστοιχα, καλό θα ήταν ο διδάσκων να εξηγεί μία μία την ξεχωριστή σημασία κάθε Αχώριστου Μορίου, είτε Λαϊκού είτε Λόγιου κάτι που θα το κάνει είτε με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του είτε με τις κατάλληλες ερωτήσεις και φέρνοντας παραδείγματα χρήσης των Αχώριστων Μορίων σε λέξεις της Νέας Ελληνικής τέτοια, όμως, ώστε να φαίνεται η σημασία των τελευταίων ή να αναδεικνύεται μέσα και από την όλη σημασία της λέξης.
- **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στον χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Ενωσιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους και έπειτα η επέκταση και η

τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη παραδειγμάτων που καλούνται να σκεφθούν οι μαθητές έτσι ώστε να ταιριάζουν με τις σημασίες των Αχώριστων Μορίων που έδωσε ο εκπαιδευτικός στην προηγούμενη φάση (**2^η Φάση**). Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, εν προκειμένω παραδείγματα χρήσης Αχώριστων Μορίων σε λέξεις της Νέας Ελληνικής, και τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο ίδιος να τις προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Τα Αχώριστα Μόρια»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

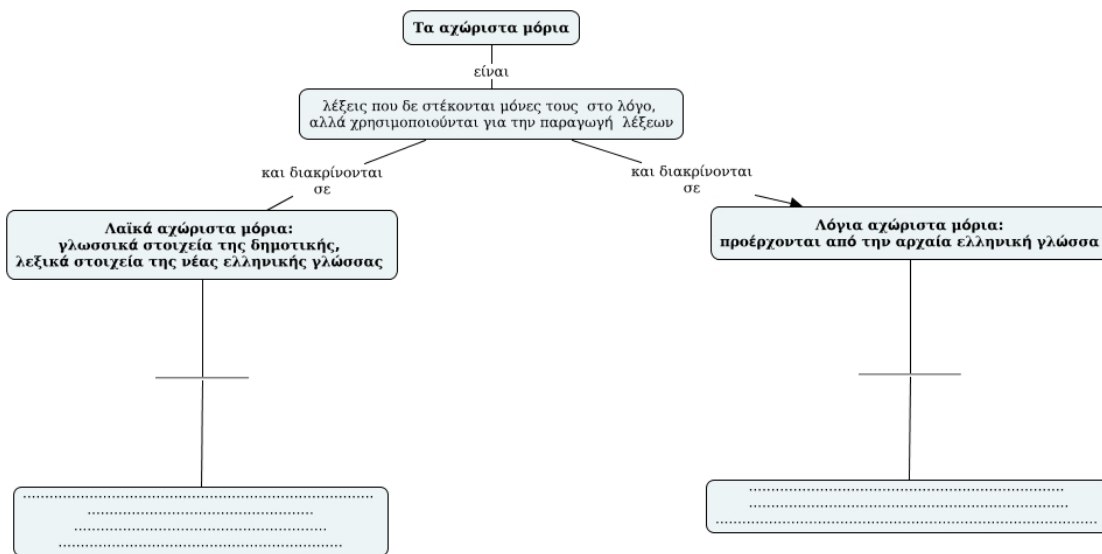
Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα Αχώριστα Μόρια». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y753GFX-Y-KX4K1C-7LTTD9> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στον δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών και των συνδέσμων, που σας δίνονται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε το κείμενο με τίτλο **Τα Αχώριστα Μόρια** συμπληρώστε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**)

είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Από ποια μόρια αποτελούνται τα Λαϊκά Αχώριστα Μόρια και από ποια μόρια αποτελούνται τα Λόγια Αχώριστα Μόρια;** Δίνονται οι παρακάτω λίστες: **Λίστα Εννοιών** και **Λίστα Συνδέσμων**.

Λίστα εννοιών: • α- («το στερητικό α»), που πριν από φωνήεν γίνεται αν-, και σπάνια παίρνει τη μορφή ανα-, • ξε- , που πριν από φωνήεν γίνεται ξι-, • ανα- , που πριν από φωνήεν γίνεται αν- • αει-, • αμφι-, • αρτι-, • αρχι-, • δια-, • δι-, • διχο-, • δυσ-, • εισ-, • εκ-, • εξ-, • εν- (εμ-), • ενδο-, • επί (επ-, εφ-), • ευ-, • ημι-, • ομο-, • περι-, • προ-, • συν, • συγ-, • τηλε-, • υπερ-, • υπο- (υπ-, υφ-)

Λίστα Συνδέσεων:

• και είναι τα (Χ 2 φορές)

Εικόνα 7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y753GFX-Y-KX4K1C-7LTTD9>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε Αχώριστο Μόριο που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών. Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

Κείμενο: Τα Αχώριστα Μόρια

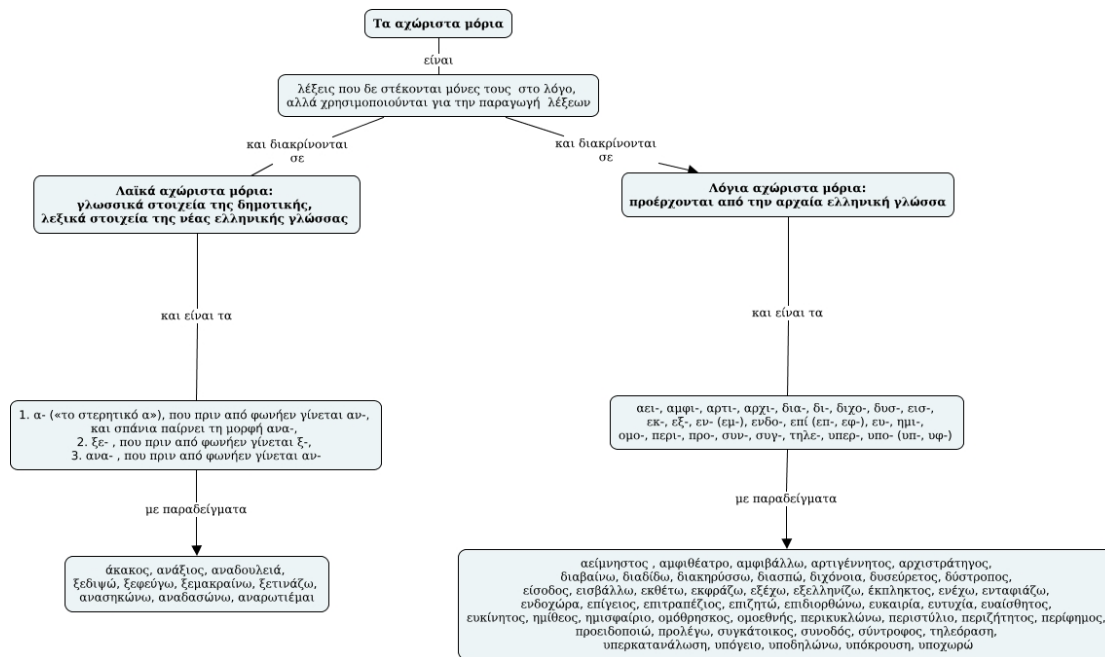
Τα **Αχώριστα Μόρια** είναι λέξεις που δε στέκονται μόνες τους στο λόγο, αλλά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή λέξεων και διακρίνονται σε **Λαϊκά αχώριστα μόρια**, που είναι γλωσσικά στοιχεία της δημοτικής, λεξικά στοιχεία της νέας ελληνικής γλώσσας και είναι **1. α-** («το στερητικό α»), που πριν από φωνήεν γίνεται **αν-**, και σπάνια παίρνει τη μορφή **ανα-**, **2. ξε-**, που πριν από φωνήεν γίνεται **ξ-**, **3. ανα-**, που πριν από φωνήεν γίνεται **αν-**, και σε **Λόγια αχώριστα μόρια**, που προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα και είναι τα ακόλουθα: **αιι-, αμφι-, αρτι-, αρχι-, δια-, δι-, διχο-, δυσ-, εισ-, εκ-, εξ-, εν- (εμ-), ενδο-, επί (επ-, εφ-), ευ-, ημι-, ομο-, περι-, προ-, συν-, συγ-, τηλε-, υπερ-, υπο- (υπ-, υφ-).**

9.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Τα Αχώριστα Μόρια» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Ακόμη και στην περίπτωση των Αχώριστων Μορίων είναι δυνατόν ο Εννοιολογικός Χάρτης να είναι και επαναληπτικός χάρτης για την ανακεφαλαίωση των βασικότερων εννοιών της ενότητας και μπορεί να κατασκευαστεί ή καλύτερα να συμπληρωθεί από τους ίδιους τους μαθητές είτε ατομικά είτε ομαδικά (η τελευταία είναι σαφώς καλύτερη λύση) ή από το διδάσκοντα (αυτό γίνεται πιο σπάνια).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των βασικών εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Τα Αχώριστα Μόρια» και είναι τόσες σε αριθμό όσες ήταν, όταν ολοκληρώθηκε ο Εννοιολογικός Χάρτης μετά και τη δεύτερη δραστηριότητα όπου και χρησιμοποιήθηκε ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και αφορούν ποια Αχώριστα Μόρια είναι Λόγια και ποια Λαϊκά με τη διάκριση καθενός από αυτά των σημασιών τους.

Εικόνα 8. Ο Τελικός Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Τα αχώριστα μόρια». Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y71XBX8V-JGYXNC-7H3F1D>

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να ....

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κάθε Αχώριστο Μόριο και να το κατηγοριοποιούν αν είναι Λόγιο ή Λαϊκό Αχώριστο Μόριο,
- ορίζουν τι είναι Αχώριστα Μόρια και να προσδιορίζουν τη σημασία κάθε Αχώριστου Μορίου διακρίνοντας το από τις άλλες σημασίες άλλων Αχώριστων Μορίων,
- διακρίνουν τις σημασίες κάθε Αχώριστου Μορίου σε λέξεις της Νέας Ελληνικής,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις σημασίες κάθε Αχώριστου Μορίου παραδείγματα αυτών των σημασιών έχοντας τη δυνατότητα να δίνουν λέξεις της Νέας Ελληνικής όπου και χρησιμοποιούνται.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Και εδώ μπορεί να ανατεθεί ομαδικά από τον διδάσκοντα να συμπληρώσουν ένα ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα Αχώριστα Μόρια». Συγκεκριμένα θα μπορούσε για αυτό το λόγο να δοθεί μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας τους. Και πάλι αφού εκπονηθεί και ολοκληρωθεί η δραστηριότητα από τις ομάδες εργασίας των μαθητών, παρουσιάζονται οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάστηκαν από όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών και συγκεκριμένα από τους εκπροσώπους των ομάδων (με

τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή ενός διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, ώστε να εντοπιστούν ή να ερμηνευθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος θα ήταν καλό να συμπληρωθεί από τα μέλη των ομάδων και μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, μια και ακολουθήθηκε η Ομαδοσυνεργατική Μέθοδος.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

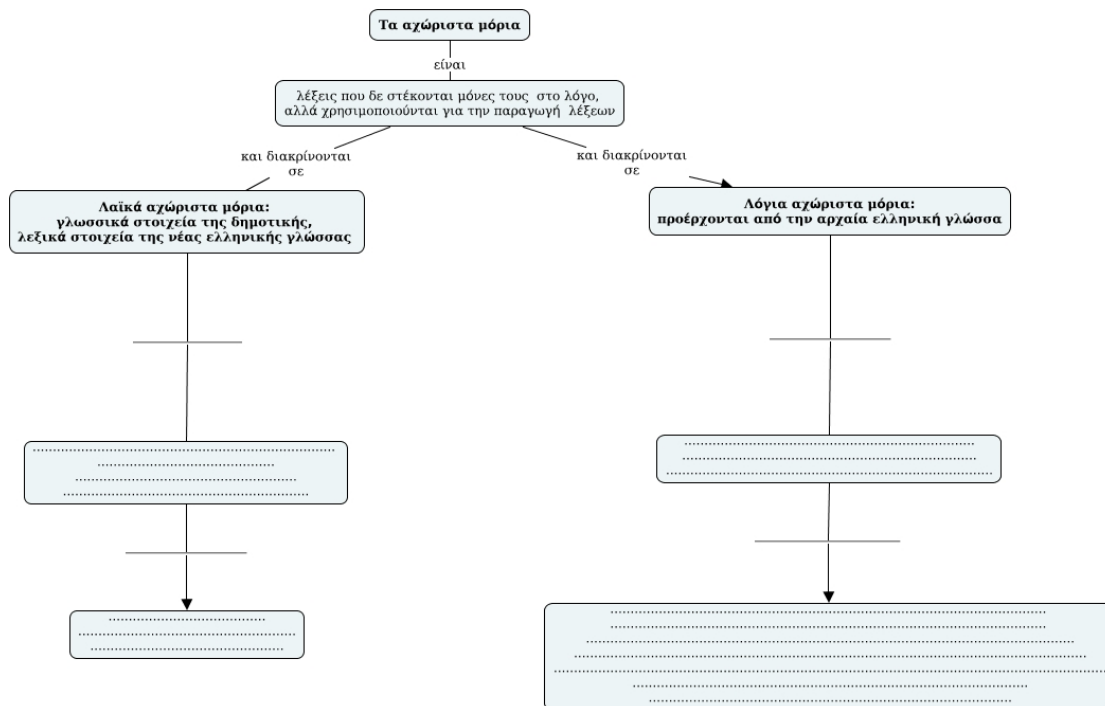
Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα Αχώριστα Μόρια». Εργαζόμενη η κάθε ομάδα χωριστά στον ηλεκτρονικό της υπολογιστή ας συμπληρώσει τον Εννοιολογικό Χάρτη του παρακάτω συνδέσμου: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y75R1J44-1WRM1LN-7MT37C> αφού πρώτα τον αντιγράψει στο δικό της περιβάλλον του [CmapTools](#).

Για τη συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- α- («το στερητικό α»), που πριν από φωνήεν γίνεται αν-, και σπάνια παίρνει τη μορφή ανα-,
- ξε-, που πριν από φωνήεν γίνεται ξ-,
- ανα-, που πριν από φωνήεν γίνεται αν-
- αει-,
- αμφι-,
- αρτι-,
- αρχι-,
- δια-,
- δι-,
- διχο-,
- δυσ-,
- εισ-,
- εκ-,
- εξ-,
- εν- (εμ-),
- ενδο-,
- επί (επ-, εφ-),
- ευ-,
- ημι-,
- ομο-,
- περι-,
- προ-,
- συν-,
- συγ-,
- τηλε-,
- υπερ-,
- υπο- (υπ-, υφ-)

Εικόνα 9. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y75R1J44-1WRM1LN-7MT37C>

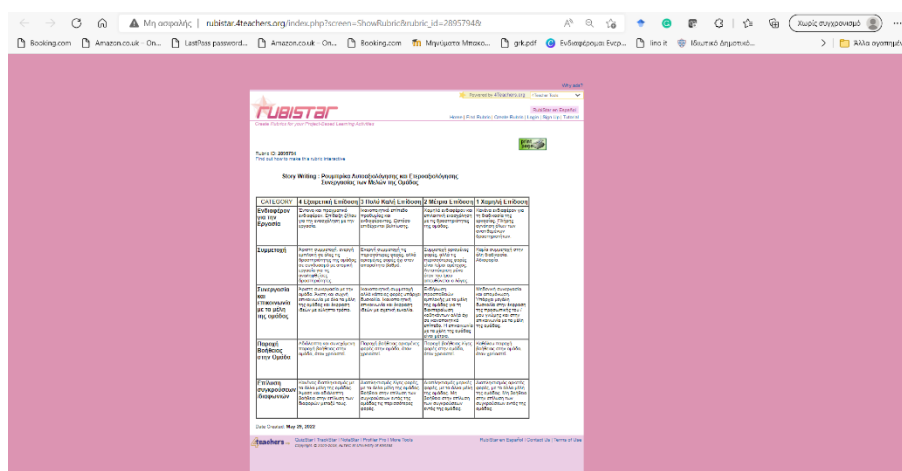
Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in>

και

<https://bit.ly/3t17pUg>

Εικόνα 10. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

9.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφου» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τις κεντρικές έννοιες συγκεκριμένων Εννοιολογικών Χαρτών που θα δοθούν ως Οργανωτές Προώθησης ξεχωριστά κάθε διαφορετικού τρόπου ανάπτυξης παραγράφου, άρα των κεντρικών εννοιών δηλαδή «Η παράγραφος με παραδείγματα», «Η παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση», «Η παράγραφος με διαίρεση», «Η παράγραφος με ορισμό», «Η παράγραφος με αιτιολόγηση», «Η παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης» αλλά και των υποκείμενες έννοιες σε αυτές που αφορούν «τη θεματική πρόταση ή περίοδο» και «τις λεπτομέρειες ή τα σχόλια», όπως και των υποκείμενων εννοιών των δύο (2) τελευταίων εννοιών που διαφοροποιούνται από είδος παραγράφου σε είδος παραγράφου και από τρόπο ανάπτυξης της σε τρόπο ανάπτυξης της.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κάθε είδος παραγράφου ανάλογα με τον τρόπο ανάπτυξης των λεπτομερειών της και να το κατηγοριοποιούν αν είναι παράγραφος με παραδείγματα ή παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση ή παράγραφος με διαίρεση ή παράγραφος με ορισμό ή παράγραφος με αιτιολόγηση ή παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης,
- ορίζουν τι είναι παράγραφος με παραδείγματα, παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση, παράγραφος με διαίρεση, παράγραφος με ορισμό, παράγραφος με αιτιολόγηση, παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης και να προσδιορίζουν τον τρόπο ανάπτυξης των λεπτομερειών κάθε παραγράφου διακρίνοντας τον από τους άλλους τρόπους ανάπτυξης των λεπτομερειών άλλων παραγράφων.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού δώσει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών τους ημιτελείς ίδιους για όλους Εννοιολογικούς Χάρτες και αφού δώσει και δικά του κείμενα στα οποία περιέχονται η θεωρία και οι υπόλοιπες υποκείμενες έννοιες των εννοιών που αφορούν «τη θεματική πρόταση ή περίοδο» και «τις λεπτομέρειες ή τα σχόλια» ζητά την

συμπλήρωση των δύο προαναφερόμενων τελευταία εννοιών σε κάθε ημιτελή Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά ξεχωριστά τον κάθε τρόπο ανάπτυξης παραγράφου. Έτσι οι ημιτελείς Εννοιολογικοί του Χάρτες θα λειτουργήσουν ως οργανωτές για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποια παράγραφος ανάλογα και με τον τρόπο ανάπτυξης των λεπτομερειών της ή και με τη θεματική της περίοδο και τη δομή της τελευταίας θα είναι ή παράγραφος με παραδείγματα ή παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση ή παράγραφος με διαίρεση ή παράγραφος με ορισμό ή παράγραφος με αιτιολόγηση ή παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνονται οι ημιτελείς Εννοιολογικοί Χάρτες και ένα κείμενο θεωρίας από τον διδάσκοντα στους μαθητές και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το κείμενο θεωρίας για τους Τρόπους Ανάπτυξης Παραγράφων έπειτα να συμπληρώσουν τους ημιτελείς Εννοιολογικούς Χάρτες.
- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, καλό θα ήταν ο διδάσκων να εξηγεί έναν έναν τον ξεχωριστό τρόπο ανάπτυξης λεπτομερειών σε κάθε είδος παραγράφου ή παραγράφου με παραδείγματα ή παραγράφου με σύγκριση – αντίθεση ή παραγράφου με διαίρεση ή παραγράφου με ορισμό ή παραγράφου με αιτιολόγηση ή παραγράφου με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης, κάτι που θα το κάνει είτε με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του είτε με τις κατάλληλες ερωτήσεις και φέρνοντας παραδείγματα τρόπων ανάπτυξης παραγράφων σε κείμενα της Νέας Ελληνικής τέτοια, όμως, ώστε να φαίνεται η σημασία των τελευταίων ή να αναδεικνύεται μέσα και από το όλο νόημα του κειμένου.
- **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στους χάρτες και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους στους ημιτελείς Εννοιολογικούς Χάρτες. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες και τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο ίδιος να τα προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στους Εννοιολογικούς Χάρτες, όταν θα

κληθούν να τους συμπληρώσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Ενωσιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Ενωσιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του και θα αφορά κάθε τρόπο ανάπτυξης παραγράφου. Μάλιστα οι εν λόγω Ενωσιολογικοί Χάρτες στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορούν να εμπλουτίζονται, να διορθώνονται, να επεκτείνονται και να τροποποιούνται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια των **κεντρικών εννοιών «Η παράγραφος με παραδείγματα», «Η παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση», «Η παράγραφος με διαίρεση», «Η παράγραφος με ορισμό», «Η παράγραφος με αιτιολόγηση», «Η παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνονται οι ακόλουθοι Ενωσιολογικοί Χάρτες που αφορούν στις κεντρικές έννοιες «Η παράγραφος με παραδείγματα», «Η παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση», «Η παράγραφος με διαίρεση», «Η παράγραφος με ορισμό», «Η παράγραφος με αιτιολόγηση», «Η παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τους Ενωσιολογικούς Χάρτες που σας δίνονται και που μπορείτε να βρείτε στους παρακάτω συνδέσμους: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77GQ4VK-KG6MBX-7Q556X> και <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77J6GH0-3GYXXJ-7Q5FTC> και <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77KZ0TR-B50KGY-7Q5XNP> και <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77MGR7R-1X4Q9WH-7Q69KH> και <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77NY562-22ZSDT0-7Q6PC4> και <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77RJL8C-VBHMRV-7Q7ML1> και αφού τους αντιγράψετε η κάθε ομάδα σε δικούς σας συνδέσμους όπως και με δεδομένα και τη λίστα

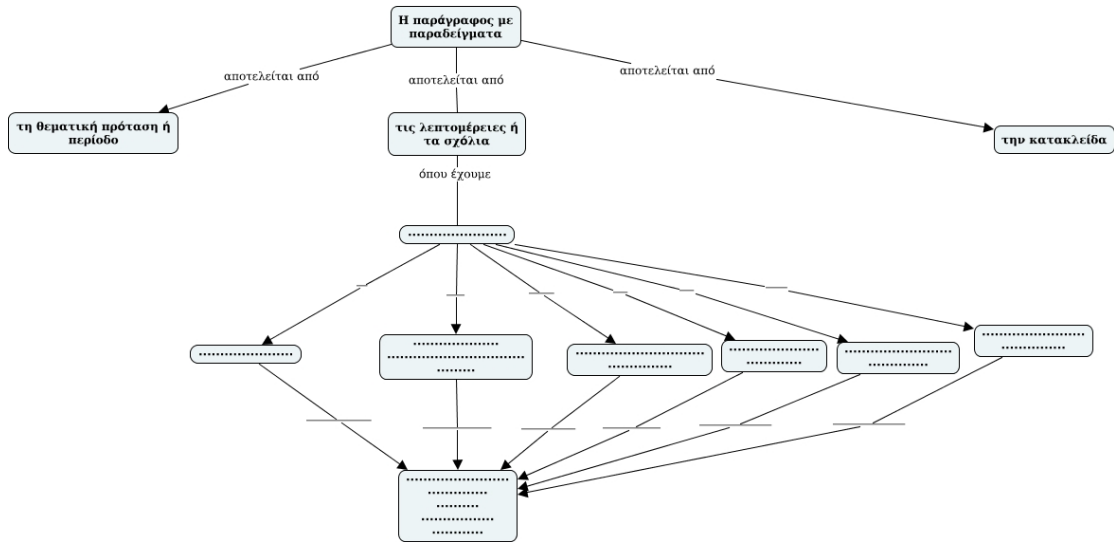
των εννοιών και των συνδέσμων, που σας δίνονται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε το κείμενο με τίτλο **Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφου** συμπληρώστε τους δοθέντες Εννοιολογικούς Χάρτες. Οι ερωτήσεις εστίασης ή αλλιώς τα κομβικά ερωτήματα (**Focus Question**) είναι οι ακόλουθες / τα ακόλουθα: **Από τι αποτελείται μια παράγραφος με παραδείγματα; Από τι αποτελείται μια παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση; Από τι αποτελείται μια παράγραφος με διαίρεση; Από τι αποτελείται μια παράγραφος με ορισμό; Από τι αποτελείται μια παράγραφος με αιτιολόγηση; Από τι αποτελείται μια παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης;** Δίνονται οι παρακάτω λίστες: **Λίστα Εννοιών** και **Λίστα Συνδέσμων**.

Λίστα εννοιών: • παραδείγματα • την ιστορία • την σύγχρονη κοινωνική – καθημερινή ζωή • την προσωπική εμπειρία • στατιστικά στοιχεία • αποτελέσματα ερευνών • επιστημονικά πορίσματα • χαρακτηριστικά, εύστοχα, σαφή, ρεαλιστικά, γνωστά • συγκρίνουμε δύο όμοιες ή διαφορετικές καταστάσεις, έννοιες, ιδέες, πρόσωπα, πράγματα • λέξεις, όπως: αντίθετα, απεναντίας, όμως, αλλά • και τις ομοιότητες και τις διαφορές • μόνο τα σημεία της διαφοράς • μια παράγραφο με σύγκριση • μια παράγραφο με αντίθεση • η διαιρετέα έννοια: η έννοια που πρέπει να διαιρεθεί ή να κατηγοριοποιηθεί • η διαιρετική βάση: το κριτήριο της κατηγοριοποίησης ή διαίρεσης • τις κατηγορίες, τα υποσύνολα που προκύπτουν από τη διαίρεση – κατηγοριοποίηση • κατηγορία, μορφή, είδη, διαιρώ, μοιράζω, χωρίζω, κατατάσσω (X 2 φορές) • πρώτος, δεύτερος, τρίτος κ.ά. • μια έννοια • το περιεχόμενο μιας έννοιας τονίζοντας τη βασική της διαφορά από άλλες ομοειδείς • παραδείγματα ή χαρακτηριστικά γνωρίσματα • το υποθετικό ερώτημα στον αναγνώστη: για ποιους λόγους ισχύει αυτός ο ισχυρισμός, αυτή η άποψη • τη θέση / άποψη της θεματικής πρότασης • λογικά επιχειρήματα • συλλογισμοί • αιτιολογικοί σύνδεσμοι ή αιτιολογικές εκφράσεις στις λεπτομέρειες – σχόλια: επειδή, διότι, γιατί • δύο ή και περισσότεροι τρόποι ανάπτυξης των παραγράφων • για την καλύτερη μετάδοση των ιδεών του με τη χρήση παράλληλα διαφορετικών μεθόδων

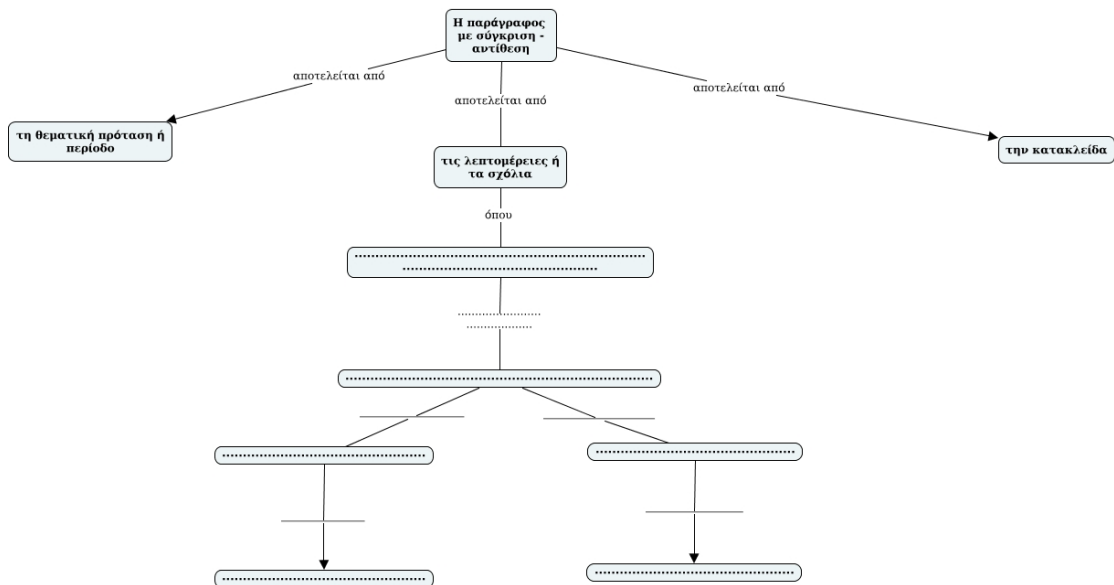
Λίστα Συνδέσεων:

• από (X 6 φορές) • αρκεί να είναι (X6 φορές) • οπότε έχουμε συνήθως • για να παρουσιάσουμε (X 2 φορές) • οπότε έχουμε (X 2 φορές) • με τις λέξεις – κλειδιά (X 4 φορές)

- με πρόσθετα στοιχεία – λεπτομέρειες όπως • ως (Χ 2 φορές) • με τις λέξεις – κλειδιά όπως (Χ 2 φορές) • όπου συνδυάζονται • όπου ο συγγραφέας ενδιαφέρεται

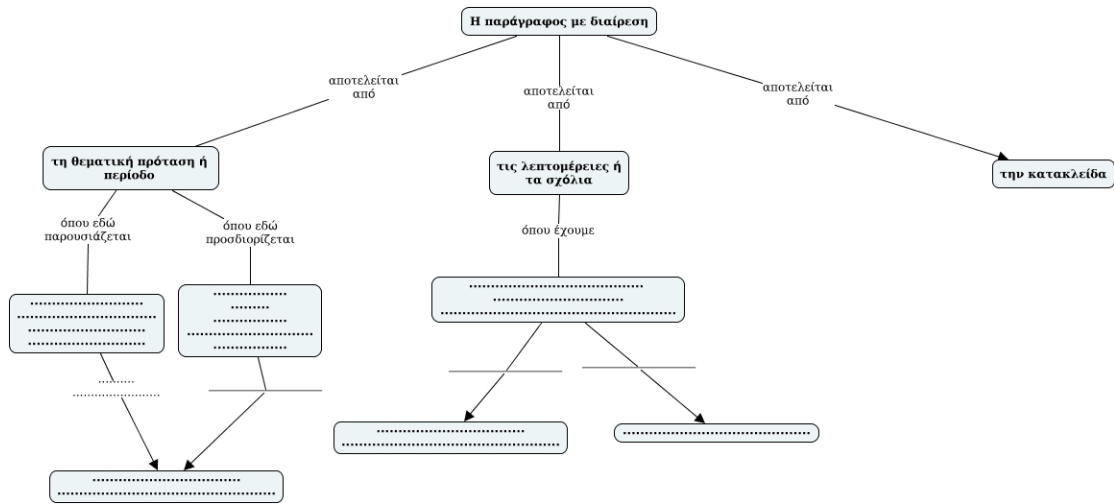

Εικόνα 11. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας που αφορά την παράγραφο με παραδείγματα. Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77GQ4VK-KG6MBX-7Q556X>

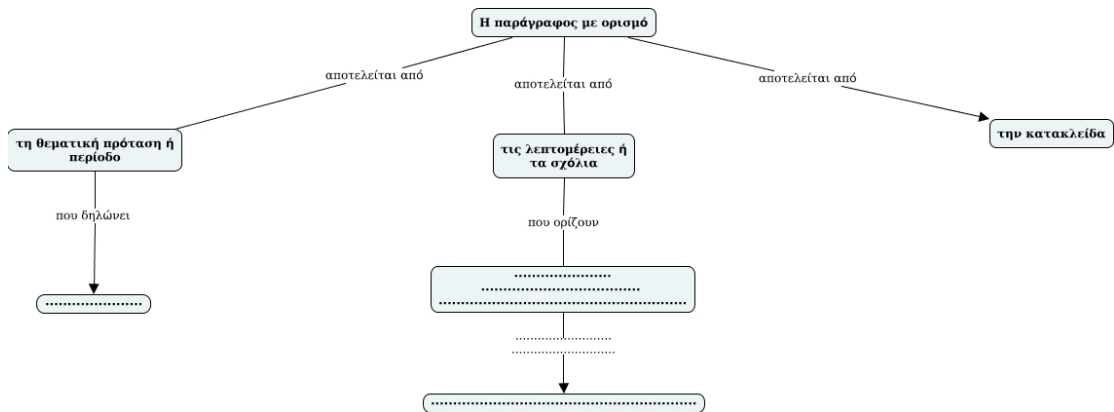

Εικόνα 12. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας που αφορά την παράγραφο με σύγκριση - αντίθεση. Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77J6GH0-3GYXXJ-7Q5FTC>

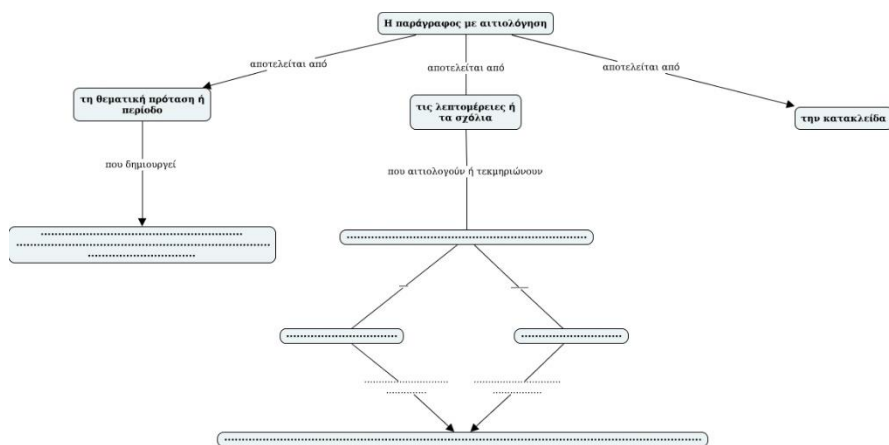

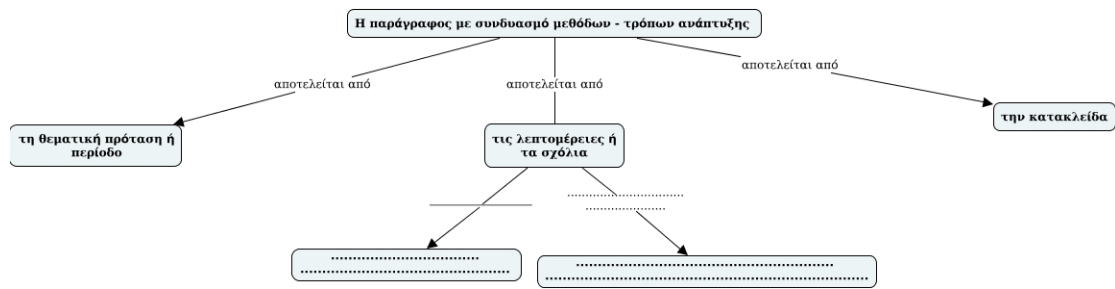
Εικόνα 13. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας που αφορά την παράγραφο με διαίρεση. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77KZ0TR-B50KGY-7Q5XNP>

Εικόνα 14. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας που αφορά την παράγραφο με ορισμό. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77MGR7R-1X4Q9WH-7Q69KH>

Εικόνα 15. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας που αφορά την παράγραφο με αιτιολόγηση. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77NY562-22ZSDT0-7Q6PC4>

Εικόνα 16. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας που αφορά την παράγραφο με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77RJL8C-VBHMRV-7Q7ML1>

Κείμενο: Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφου

Η παράγραφος με παραδείγματα χαρακτηρίζεται από λεπτομέρειες / σχόλια όπου έχουμε παραδείγματα από την ιστορία, τη σύγχρονη κοινωνική – καθημερινή ζωή, την προσωπική εμπειρία, στατιστικά στοιχεία, αποτελέσματα ερευνών, επιστημονικά πορίσματα, αρκεί να είναι χαρακτηριστικά, εύστοχα, σαφή, ρεαλιστικά και γνωστά.

Η παράγραφος με σύγκριση - αντίθεση χαρακτηρίζεται από λεπτομέρειες / σχόλια όπου συγκρίνουμε δύο όμοιες ή διαφορετικές καταστάσεις, έννοιες, ιδέες, πρόσωπα, πράγματα, οπότε έχουμε συνήθως λέξεις, όπως : αντίθετα, απεναντίας, όμως, αλλά για να παρουσιάσουμε και τις ομοιότητες και τις διαφορές, οπότε έχουμε μια παράγραφο με σύγκριση, ή για να παρουσιάσουμε μόνο τα σημεία της διαφοράς, οπότε έχουμε μια παράγραφο με αντίθεση.

Η παράγραφος με διαίρεση διακρίνεται από τη θεματική πρόταση / θεματική περίοδο όπου εδώ παρουσιάζεται η διαιρετέα έννοια: η έννοια που πρέπει να διαιρεθεί ή να κατηγοριοποιηθεί όπου εδώ προσδιορίζεται και η διαιρετική βάση: το κριτήριο της κατηγοριοποίησης ή διαίρεσης αλλά και διακρίνεται από τις λεπτομέρειες όπου έχουμε τις κατηγορίες, τα υποσύνολα που προκύπτουν από τη διαίρεση – κατηγοριοποίηση, με τις λέξεις – κλειδιά στις λεπτομέρειες – σχόλια ή ακόμα και στη θεματική πρόταση: κατηγορία, μορφή, είδη, διαιρώ, μοιράζω, χωρίζω, κατατάσσω, όπως και με τις λέξεις – κλειδιά στις λεπτομέρειες – σχόλια: πρώτος, δεύτερος, τρίτος και άλλες.

Η παράγραφος με αιτιολόγηση αποτελείται από τη θεματική πρόταση / θεματική περίοδο που ουσιαστικά δημιουργεί το υποθετικό ερώτημα στον αναγνώστη: για ποιους λόγους ισχύει αυτός ο ισχυρισμός, αυτή η άποψη αλλά και αποτελείται από τις λεπτομέρειες που αιτιολογούν – τεκμηριώνουν τη θέση / άποψη της θεματικής

πρότασης ως λογικά επιχειρήματα και ως συλλογισμοί με τις λέξεις – κλειδιά στις λεπτομέρειες – σχόλια όπως αιτιολογικοί σύνδεσμοι ή αιτιολογικές εκφράσεις στις λεπτομέρειες – σχόλια: επειδή, διότι, γιατί.

Η παράγραφος με ορισμό αποτελείται από τη θεματική πρόταση / θεματική περίοδο που δηλώνει μια έννοια αλλά και αποτελείται από τις λεπτομέρειες ή τα σχόλια που ορίζουν το περιεχόμενο μιας έννοιας τονίζοντας τη βασική της διαφορά από άλλες ομοειδείς με πρόσθετα στοιχεία – λεπτομέρειες όπως παραδείγματα ή χαρακτηριστικά γνωρίσματα.

Η παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης αποτελείται από τη θεματική πρόταση / θεματική περίοδο αλλά και αποτελείται από τις λεπτομέρειες ή τα σχόλια όπου συνδυάζονται δύο ή και περισσότεροι τρόποι ανάπτυξης των παραγράφων και όπου ο συγγραφέας ενδιαφέρεται για την καλύτερη μετάδοση των ιδεών του με τη χρήση παράλληλα διαφορετικών μεθόδων.

9.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Τρόποι Ανάπτυξης Παραγράφου» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Μετά από τους έξι (6) ημιτελείς Εννοιολογικούς Χάρτες που ο καθένας τους αφορά τον κάθε ξεχωριστό τρόπο ανάπτυξης παραγράφου και που κλήθηκε η καθεμία ομάδα εργασίας των μαθητών να τον συμπληρώσει ξεχωριστά από τις άλλες επιβάλλεται η δημιουργία ενός επαναληπτικού χάρτη για την ανακεφαλαίωση των βασικότερων εννοιών της ενότητας και μπορεί να κατασκευαστεί ή καλύτερα να συμπληρωθεί από τους ίδιους τους μαθητές είτε ατομικά είτε ομαδικά (η τελευταία είναι σαφώς καλύτερη λύση) ή από το διδάσκοντα (αυτό γίνεται πιο σπάνια). Πολύ περισσότερο που αυτός ο επαναληπτικός χάρτης της ενότητας θα συμπυκνώνει, θα περιέχει υποέννοιες από όλες τις βασικές έννοιες – κλειδιά του κάθε Εννοιολογικού Χάρτη που αφορούσε ξεχωριστά το κάθε είδος παραγράφου ανάλογα με τον τρόπο ανάπτυξης της.

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των βασικών εννοιών που συνδέονται με τις κεντρικές έννοιες με τις οποίες ασχολήθηκαν οι ομάδες εργασίας των μαθητών, όταν χρησιμοποίησαν τους Εννοιολογικούς Χάρτες ως Οργανωτές Προώθησης, και συγκεκριμένα για τις κεντρικές έννοιες «Η παράγραφος με παραδείγματα», «Η παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση», «Η παράγραφος με διαίρεση»,

«Η παράγραφος με ορισμό», «Η παράγραφος με αιτιολόγηση», «Η παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης». Μόνο που τώρα όλες αυτές οι κεντρικές έννοιες θα συμπεριληφθούν στην κεντρική έννοια «Η παράγραφος».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κάθε είδος παραγράφου ανάλογα με τον τρόπο ανάπτυξης των λεπτομερειών της και να το κατηγοριοποιούν αν είναι παράγραφος με παραδείγματα ή παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση ή παράγραφος με διαίρεση ή παράγραφος με ορισμό ή παράγραφος με αιτιολόγηση ή παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης,
- ορίζουν τι είναι παράγραφος με παραδείγματα, παράγραφος με σύγκριση – αντίθεση, παράγραφος με διαίρεση, παράγραφος με ορισμό, παράγραφος με αιτιολόγηση, παράγραφος με συνδυασμό μεθόδων – τρόπων ανάπτυξης και να προσδιορίζουν τον τρόπο ανάπτυξης των λεπτομερειών κάθε παραγράφου διακρίνοντας τον από τους άλλους τρόπους ανάπτυξης των λεπτομερειών άλλων παραγράφων.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Ο εκπαιδευτικός αναθέτει ομαδικά στις ομάδες εργασίας την συμπλήρωση ενός ημισυμπληρωμένου (με κενά στις έννοιες και στις συνδέσεις) Εννοιολογικού Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Η παράγραφος». Συγκεκριμένα θα μπορούσε για αυτό το λόγο να δοθεί μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας τους. Και πάλι αφού εκπονηθεί και ολοκληρωθεί η δραστηριότητα από τις ομάδες εργασίας των μαθητών, πρέπει να παρουσιαστούν οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάστηκαν ή καλύτερα συμπληρώθηκαν από όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών και συγκεκριμένα από τους εκπροσώπους των ομάδων (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή ενός διαδραστικού πίνακα) και να γίνει ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, ώστε να εντοπιστούν ή να ερμηνευθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος θα ήταν καλό να συμπληρωθεί από τα μέλη των ομάδων και μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, μια και ακολουθήθηκε η Ομαδοσυνεργατική Μέθοδος.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

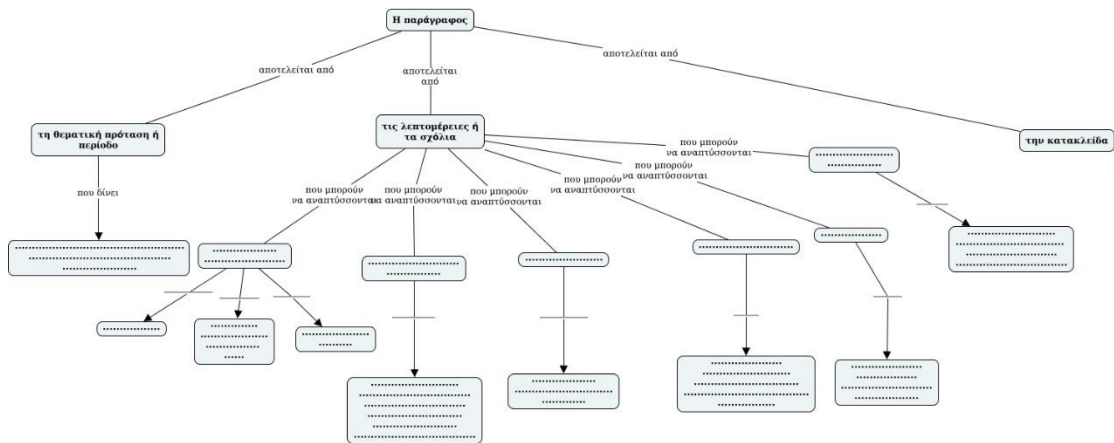
Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Ενοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Η παράγραφος». Εργαζόμενη η κάθε ομάδα χωριστά στον ηλεκτρονικό της υπολογιστή ως συμπληρώσει τον Ενοιολογικό Χάρτη του παρακάτω συνδέσμου: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7834C6S-28D07MH-7QHFMW> αφού πρώτα τον αντιγράψει στο δικό της περιβάλλον του [CmapTools](#).

Για την συμπλήρωση του Ενοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- την κύρια - κατευθυντήρια ιδέα της παραγράφου, το θέμα της παραγράφου
- με στοιχεία - παραδείγματα
- ιστορία
- σύγχρονη κοινωνική - καθημερινή ζωή
- προσωπική εμπειρία
- με σύγκριση – αντίθεση
- συγκρίνουμε δύο όμοιες ή διαφορετικές καταστάσεις, έννοιες, ιδέες, πρόσωπα και εντοπίζουμε ομοιότητες και διαφορές
- με διαίρεση
- διαιρούμε μια έννοια σε μικρότερα μέρη
- με αιτιολόγηση
- κάνουμε χρήση επιχειρημάτων - αποδείξεων και έτσι αιτιολογούμε μια θέση – άποψη
- με ορισμό
- προσπαθούμε να ορίσουμε το περιεχόμενο μιας έννοιας
- με συνδυασμό μεθόδων
- χρησιμοποιούνται περισσότεροι από ένας από τους παραπάνω τρόπους ανάπτυξης

Εικόνα 17. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7834C6S-28D07MH-7QHFMW>

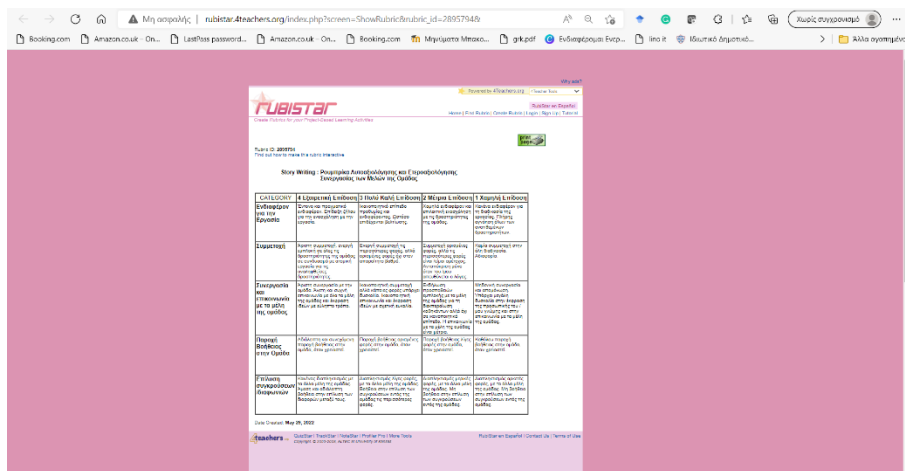
Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρικά Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in>

και

<https://bit.ly/3t17pUg>

Εικόνα 18. Ρουμπρικά Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

9.8. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Βασικά Στοιχεία για την Παρουσίαση ενός Τύπου – Το Αίγιο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το Αίγιο» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν που αποτελούν

στοιχεία βασικά για την παρουσίαση ενός τόπου αλλά και συνάμα στοιχεία διαφοροποιητικά της ταυτότητας του και στην συγκεκριμένη περίπτωση του Αιγίου, όπως την «η ονομασία του τόπου», τις «Γενικές Γεωγραφικές Πληροφορίες» όπως ότι είναι «χτισμένο στις δυτικές όχθες του Κορινθιακού κόλπου», «40 περίπου χιλιόμετρα ανατολικά της Πάτρας» και «με πληθυσμό 20.000 περίπου κατοίκους», «το παρελθόν του» όπως ότι ήταν «χτισμένο από Πελασγούς», ότι ήταν «θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)», ότι ήταν «σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι.μ.Χ.)», όπως «τα σημαντικά του αξιοθέατα» όπως είναι «οι παραλίες με τα βαθιά και καθαρά νερά του», «το γραφικό λιμάνι του Αιγίου», «τα κτίρια με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον» και συγκεκριμένα «τα νεοκλασικά κτίρια», τα «αρχαιολογικά μνημεία και μουσεία» και συγκεκριμένα «η Παλαιά Αγορά με το αρχαιολογικό της μουσείο», «οι εκκλησίες και τα μοναστήρια» και συγκεκριμένα «η Μητρόπολη, έργο του Γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστου Τσίλερ», «η Παναγία Τρυπητή, εκκλησία χτισμένη κυριολεκτικά μέσα σε βράχο», «το Μοναστήρι των Ταξιαρχών στον ποταμό Σελινούντα», «η μονή της Πεπελενίσσας στις πλαγιές του όρους Παναχαϊκό», όπως «τα ήθη και τα έθιμα του» όπως είναι «η τοπική γιορτή των Ανθεστηρίων – Ελικείων, την τελευταία Κυριακή του Ιουνίου έως την πρώτη Κυριακή του Ιουλίου», όπως «τις δραστηριότητες και τις μορφές ψυχαγωγίας του» όπως είναι «τα ψώνια στα μαγαζιά στο κέντρο της πόλης», «ο καφές και η υπέροχη θέα προς τον Κορινθιακό Κόλπο και τη Στερεά από την πλατεία των Ψηλών Αλωνιών», «τα διάφορα μπαράκια στις ανακαινισμένες παλιές σταφιδαποθήκες στο γραφικό λιμάνι του Αιγίου».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν και να προσδιορίζουν τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου που ταυτόχρονα αποτελούν και στοιχεία ταυτότητας του και συνεπώς διαφοροποιητικά στοιχεία σε σχέση με άλλους τόπους, αλλά και ορισμένα από αυτά είναι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται και η ζήτηση για την επισκεψιμότητα ενός τόπου,
- αναλύουν και να κωδικοποιούν τα βασικά διαφοροποιητικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου και να τα κατηγοριοποιούν σε ευρύτερες κατηγορίες,
- να εκτιμούν τα βασικά διαφοροποιητικά στοιχεία κάθε τόπου, όπως και του δικού τους, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ξεχωριστά γνωρίσματα του που μπορούν να μαγέψουν τον καθένα άνθρωπο.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Ο εκπαιδευτικός αφού δώσει πρώτα στους μαθητές του να διαβάσουν το κείμενο με τίτλο **Αίγιο: Αξίζει να το γνωρίσουμε και να το επισκεφθούμε** και στη συνέχεια τους δώσει έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη με ερώτηση εστίασης ή κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) την ακόλουθη ή το ακόλουθο: **Για ποιους λόγους αξίζει κανείς να επισκεφθεί το Αίγιο; Ποια είναι τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση του Αιγίου;** χρησιμοποιεί τον ίδιο αυτό Χάρτη ως οργανωτή τώρα για την προώθηση κάποιων εννοιών, που απουσιάζουν από τον ημιτελή και ημισυμπληρωμένο χάρτη. Αυτές οι έννοιες είναι: «η ονομασία του τόπου» ως υποκείμενη έννοια της κεντρικής έννοιας «Το Αίγιο» αλλά και με υποκείμενες της, την έννοια, την ακόλουθη: **«την Αίγα, την κασίκα που έθρεψε το Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί»**, όπως και «το παρελθόν του» ως υποκείμενη και αυτή έννοια της κεντρικής έννοιας «Το Αίγιο» αλλά και με υποκείμενες της έννοιες, τις ακόλουθες: **«χτισμένο από Πελασγούς»**, **«θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)»**, **«σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι. μ.Χ.)»**. Έτσι θα ολοκληρωθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Το Αίγιο». Παράλληλα το ότι ζητείται η επέκταση και η διόρθωση – τροποποίηση ενός χάρτη αποτελεί και ένα είδος διαμορφωτικής αξιολόγησης τουλάχιστον για την έννοια «η ονομασία του τόπου» και τις υποέννοιες της, **«την Αίγα, την κασίκα που έθρεψε το Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί»**, όπως και για την έννοια «το παρελθόν του» και τις υποέννοιες της, **«χτισμένο από Πελασγούς»**, **«θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)»**, **«σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι. μ.Χ.)»**, καθώς θα συνδεθούν με την κεντρική έννοια «Το Αίγιο» (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005). Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης από τον εκπαιδευτικό ο οποίος έχει τους περισσότερους λόγους για τους οποίους αξίζει να επισκεφθεί κανείς το Αίγιο και επομένως τα περισσότερα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν και να διαβάσουν το κείμενο του Φύλλου Εργασίας με τίτλο **Αίγιο: Αξίζει να το γνωρίσουμε και να το επισκεφθούμε**.

- **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για την έννοια «η ονομασία του τόπου» όπως και για την έννοια «το παρελθόν του» που θέλει να εισαγάγει στον Εννοιολογικό Χάρτη και επειδή δεν πρόκειται να τις πάρει με ερωτήσεις ως απαντήσεις άμεσα από τους

μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, τις ρωτά αν μετά και από τη δεύτερη ανάγνωση του κειμένου μπορούν να εντοπίσουν και άλλους λόγους σύμφωνα με τους οποίους αξίζει κανείς να επισκεφθεί το Αίγιο: **«Μπορείτε να εντοπίσετε και άλλους λόγους σύμφωνα με τους οποίους αξίζει κανείς να επισκεφθεί το Αίγιο;»** και για να είναι ακριβέστερος αλλά και διευκολυντής τους στην εκμείευση της σωστής απάντησης και στον εντοπισμό και άλλων υποκείμενων εννοιών της κεντρικής έννοιας «Το Αίγιο» στο κείμενο τους ρωτά: **«Μήπως μπορείτε να βρείτε και άλλα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου;»** και τους προτρέπει: **«Για κοιτάξετε παιδιά ή διαβάστε λίγο καλύτερα την πρώτη (1^η) παράγραφο του κειμένου για το Αίγιο. Μήπως εκεί υπάρχουν και άλλα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση της πόλης αυτής της Αχαΐας;»**. Είναι βέβαιο πως με τη μία ή την άλλη ερώτηση, την πιο εξειδικευμένη και βοηθητική προς τους μαθητές θα πάρει ως απάντηση τις έννοιες: **«την Αίγα, την κατσίκα που έθρεψε το Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί», «χτισμένο από Πελασγούς», «θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)», «σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι. μ.Χ.)»**. Και, όμως, ο εκπαιδευτικός, για να μπορέσει να βοηθήσει τους μαθητές του ή καλύτερα τις ομάδες εργασίας τους να ομαδοποιήσουν ή να κατηγοριοποιήσουν τις έννοιες αυτές τις προηγούμενες, ώστε να καταλήξουν σε υπερκείμενες έννοιες τους – τίτλους, που να είναι την ίδια στιγμή άμεσα υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Το Αίγιο», θα μπορούσε να τους ρωτήσει και συγκεκριμένα τις ομάδες εργασίας τους: **«Η πληροφορία: «την Αίγα, την κατσίκα που έθρεψε το Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί» που μου είπατε πριν από λίγο τι πληροφορίες μας δίνει; Σχετικά με τι μας μιλάει; Που αναφέρεται;»**. Έτσι με τον ένα ή τον άλλο τρόπο θα κατέληγε να του απαντήσουν οι ομάδες εργασίας ότι είναι: **«η ονομασία του τόπου»**. Ταυτόχρονα ύστερα θα μπορούσε πάλι ο εκπαιδευτικός να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών: **«Οι πληροφορίες πάλι «χτισμένο από Πελασγούς», «θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)», «σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι. μ.Χ.)» που αναφέρονται για την πόλη του Αιγίου; Τι αφορούν; Μήπως την ιστορία του; Πώς αλλιώς την λέμε την ιστορία του;»**, για να πάρει ως απάντηση από τις ομάδες εργασίας των μαθητών την έννοια: **«το παρελθόν του»**. Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί με εισήγηση του στους μαθητές τόσο την νέα έννοια **«η ονομασία του τόπου»**, όπως και την υποέννοια που την απαρτίζει: **«την Αίγα, την κατσίκα που έθρεψε το Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί»**, όσο και την νέα έννοια **«το**

παρελθόν του», όπως και τις υποέννοιες που την απαρτίζουν: **«χτισμένο από Πελασγούς», «θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)», «σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι. μ.Χ.)»** και τονίζει τη σημασία των υπερεννοιών τους, ως βασικά στοιχεία για την παρουσίαση κάθε τόπου και όχι μόνο για την παρουσίαση του Αίγιου. Ίσως μάλιστα στην περίπτωση της ονομασίας του τόπου θα μπορούσε ανάλογα και με το αν έχει χρόνο να τους εξηγήσει περισσότερα για τον μύθο του Κρόνου και του Δία, του πατέρα και του γιου και του χρησμού που είχε πάρει ο πρώτος για την απώλεια του θρόνου του από τον τελευταίο.

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στον χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές σε αυτούς από την πρώτη (1^η) δραστηριότητα, την προηγούμενη δηλαδή δραστηριότητα της αναγνωστικής φάσης. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή των νέων εννοιών: όπως είναι η έννοια **«η ονομασία του τόπου»**, όπως και η υποέννοια που την απαρτίζει: **«την Αίγα, την κασίκα που έθρεψε το Δία, όταν αυτός κρύφτηκε εκεί»**, αλλά και η έννοια **«το παρελθόν του»**, όπως και οι υποέννοιες που την απαρτίζουν: **«χτισμένο από Πελασγούς», «θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.)», «σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών (14^{ος} αι. μ.Χ.)»** αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον ημιτελή και ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που δίνεται από τον διδάσκοντα με τα περισσότερα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση του Αίγιου, τους περισσότερους λόγους για τους οποίους αξίζει κανείς να επισκεφθεί το Αίγιο και με τα παραδείγματα τους από το κείμενο στο τελευταίο επίπεδο. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο διδάσκων να τα προσθέσουν στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν, όπως και ένα κείμενο από το οποίο θα κληθούν να εντοπίσουν οι μαθητές ως ομάδες περισσότερες πληροφορίες για την ονομασία του τόπου για το Αίγιο αλλά και στοιχεία του παρελθόντος της ίδιας πόλης, για να τα προσθέσουν στον Εννοιολογικό τους Χάρτη.

Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Το Αίγιο»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας της αναγνωστικής φάσης στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5HCZMC9-CRX7NH-59YL9V> όπου και καταλήξατε όλες οι ομάδες εργασίας μετά από συμφωνία ως κοινά αποδεκτό και που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Αίγιο».

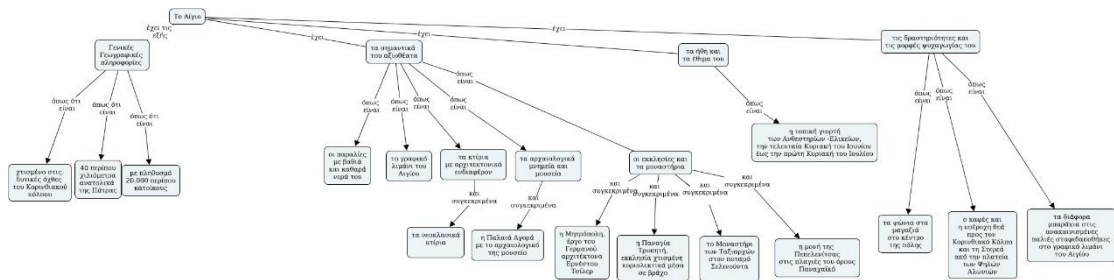
(i) Να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη σας με όσες έννοιες είναι διαθέσιμες στην ακόλουθη λίστα εννοιών, αφού ορίσετε τις συνδέσεις μεταξύ αυτών των ίδιων των εννοιών, αντλώντας αυτές από την ακόλουθη λίστα συνδέσεων.

Λίστα Εννοιών:

- η ονομασία του τόπου • το παρελθόν του

Λίστα Συνδέσεων:

- προήλθε από • διακρίνεται για

Εικόνα 19. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5HCZMC9-CRX7NH-59YL9V>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μία από τις δύο έννοιες που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών. Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Τα παραδείγματα τα συζητήσαμε στην τάξη πριν από τη δραστηριότητα, αλλά και μπορείτε να τα αντλήσετε από το παρακάτω κείμενο και συγκεκριμένα από την πρώτη (1^η) του παράγραφο:

Κείμενο: Αίγιο: Αξίζει να το γνωρίσουμε και να το επισκεφθούμε

Το Αίγιο, αν και μικρή πόλη και σε πολλούς άγνωστη, **είναι βέβαιο** ότι είναι ιδιαίτερα όμορφη και ζωντανή πόλη και **αξίζει** να τη δείτε από κοντά. Το Αίγιο είναι χτισμένο στις δυτικές όχθες του Κορινθιακού κόλπου, 40 περίπου χιλιόμετρα ανατολικά της Πάτρας και έχει πληθυσμό 20.000 περίπου κατοίκους. Η ιστορία της πόλης είναι πανάρχαια. Χτίστηκε από τους Πελασγούς και σύμφωνα με την τοπική παράδοσή πήρε το όνομα της από την Αίγα, την κατσίκια που έθρεψε το Δία, όταν η μητέρα του, η Ρέα, τον έκρυψε στην περιοχή για να τον γλιτώσει από τον παιδοφάγο Κρόνο. Υπήρξε επίσης θρησκευτικό και πολιτικό κέντρο της Αχαϊκής συμπολιτείας (276 π.Χ.), ενώ συνέβαλε σημαντικά στον απελευθερωτικό αγώνα του 1821. Το 14ο αι. μ.Χ. αναφέρεται ως σημαντικό λιμάνι εξαγωγής σταφίδας και εσπεριδοειδών. Αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν φέρει στο φως ευρήματα από τη μυκηναϊκή και την κλασική περίοδο.

Στην πόλη του Αιγίου υπάρχουν αρκετά πράγματα που μπορούν να τραβήξουν το ενδιαφέρον του επισκέπτη. Σημαντικά αξιοθέατα είναι η Μητρόπολη, έργο του Γερμανού αρχιτέκτονα Ερνέστο Τσίλερ, η Παναγία Τρυπητή, εκκλησία χτισμένη κυριολεκτικά μέσα σε βράχο, η Παλαιά Αγορά, όπου στεγάζεται το αρχαιολογικό μουσείο με σημαντικά εκθέματα, το Μοναστήρι των Ταξιαρχών, στον ποταμό Σελινούντα, και η γυναικεία μονή της Πεπελενίτσας στις πλαγιές του όρους Παναχαϊκό. Περιπατώντας τέλος κανείς μέσα στην πόλη, μπορεί να ανακαλύψει υπέροχα νεοκλασικά κτίρια που μαρτυρούν την

οικονομική άνθηση του Αιγίου στο παρελθόν και του προσδίδουν ένα ξεχωριστό αρχοντικό ύφος.

Επιπλέον το Αίγιο είναι μια ζωντανή πόλη, με σημαντική εμπορική δραστηριότητα, ευκαιρίες για μοντέρνα ψυχαγωγία και παραδοσιακές γιορτές. Στο κέντρο της πόλης βρίσκονται συγκεντρωμένα όλα τα μαγαζιά και **καλύτερα είναι** εκεί να κάνετε με άνεση τα ψώνια σας. Μπορείτε επίσης να ανεβείτε στην πλατεία των Ψηλών Αλωνίων και να θαυμάσετε την υπέροχη θέα προς τον Κορινθιακό κόλπο και τη Στερεά, αλλά και να πιείτε τον καφέ σας σε μια από τις καφετέριες που υπάρχουν εκεί. Κόσμημα της πόλης αποτελεί και το μικρό αλλά γραφικό λιμάνι της. Εκεί **επόμενο είναι** να απολαύσετε τη δροσιά του γέρικου Πλάτανου που αναφέρει ακόμα και ο Πausanias στις Περιηγήσεις του ή **είναι ευκαιρία** να διασκεδάσετε στα διάφορα μπαράκια που στεγάζονται στις ανακαινισμένες πλέον παλιές σταφιδαποθήκες. Και φυσικά υπάρχουν πάρα πολλές επιλογές για μπάνιο, αφού πριν και ύστερα από το Αίγιο υπάρχουν αρκετές παραλίες με βαθιά και καθαρά νερά. Τέλος θα πρέπει να γνωρίσετε και την τοπική γιορτή των Ανθεστηρίων - Ελικείων. Πραγματοποιούνται την τελευταία Κυριακή του Ιουνίου ως την πρώτη Κυριακή του Ιουλίου, συνοδεύονται από διάφορες εκδηλώσεις, όπως συναυλίες, και κλείνουν με μια εντυπωσιακή παρέλαση αρμάτων στολισμένων με λουλούδια. Αναμφισβήτητα το Αίγιο μας κινεί την περιέργεια να το γνωρίσουμε. Μας περιμένει να μας φιλοξενήσει και να μας προσφέρει την αγάπη του και τη ζεστασιά του.

Από ένθετο αφιέρωμα της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας για τον Τουρισμό.

9.9. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Βασικά Στοιχεία για την Παρουσίαση ενός Τόπου – Το Αίγιο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Το Αίγιο» και αφορούν τους κύριους λόγους για να επισκεφθεί κανείς το Αίγιο και αποτελούν βασικά στοιχεία για την παρουσίαση της πόλης αυτής αλλά και ευρύτερα είναι κατηγορίες – στοιχεία – κλειδιά της παρουσίασης κάθε τόπου και επομένως μπορούν να βρεθούν σε οποιονδήποτε τόπο και να αποτελούν λόγους για την επίσκεψη του ή στοιχεία παρουσίασης του.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν και να προσδιορίζουν τα βασικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου που ταυτόχρονα αποτελούν και στοιχεία ταυτότητας του και συνεπώς διαφοροποιητικά

στοιχεία σε σχέση με άλλους τόπους, αλλά και ορισμένα από αυτά είναι παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται και η ζήτηση για την επισκεψιμότητα ενός τόπου,

- αναλύουν και να κωδικοποιούν τα βασικά διαφοροποιητικά στοιχεία για την παρουσίαση ενός τόπου και να τα κατηγοριοποιούν σε ευρύτερες κατηγορίες,
- να εκτιμούν τα βασικά διαφοροποιητικά στοιχεία κάθε τόπου, όπως και του δικού τους, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ξεχωριστά γνωρίσματα του που μπορούν να μαγέψουν τον καθένα άνθρωπο.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, όπως τους είχαμε χωρίσει πριν από δύο (2) διδακτικές ώρες στην αρχή της προαναγνωστικής φάσης. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Αίγιο». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνονται μια *Λίστα Εννοιών* και μια *Λίστα Παραδειγμάτων*, ενώ οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρούνται σημαντικά η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που κατασκευάστηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος πρέπει να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και από μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, μια και ακολουθήθηκε η Ομαδοσυνεργατική Μέθοδος, κάτι που θα μπορούσε να ζητηθεί στη φάση της Αξιολόγησης στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων αξιολόγησης του γνωστικού αντικείμενου, στο Φύλλο Εργασίας κατά τη διάρκεια της τρίτης (3^{ης}) διδακτικής ώρας ως δεύτερη (2^η) δραστηριότητα.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

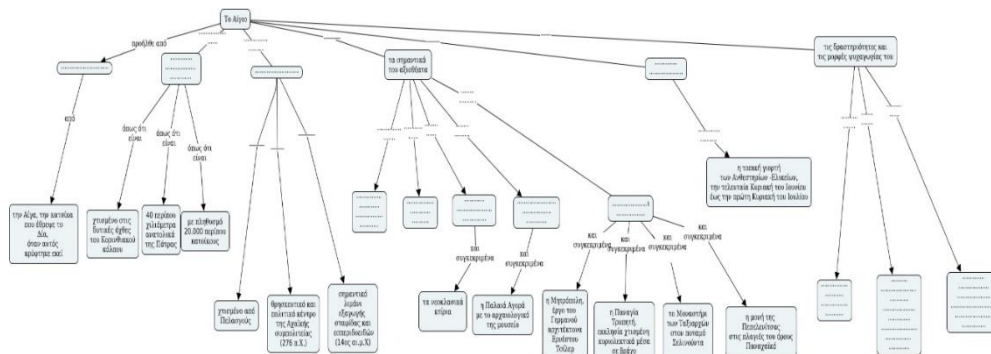
Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Ενοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Αίγιο». Για την συμπλήρωση του Ενοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών όπως και παραδείγματα από την λίστα παραδειγμάτων και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- η ονομασία του τόπου
- Γενικές Γεωγραφικές πληροφορίες
- το παρελθόν του
- οι παραλίες με τα βαθιά και καθαρά νερά του
- το γραφικό λιμάνι του Αιγίου
- τα κτίρια με αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον
- τα αρχαιολογικά μνημεία και μουσεία
- οι εκκλησίες και τα μοναστήρια
- τα ήθη και τα έθιμα του
- τα ψώνια στα μαγαζιά στο κέντρο της πόλης
- ο καφές και η υπέροχη θεά προς τον Κορινθιακό Κόλπο και τη Στερεά από την πλατεία των Ψηλών Αλωνιών
- τα διάφορα μπαράκια στις ανακαινισμένες παλιές σταφιδαποθήκες στο γραφικό λιμάνι του Αιγίου

Λίστα Παραδειγμάτων:

- τα ψώνια στα μαγαζιά στο κέντρο της πόλης
- ο καφές και η υπέροχη θεά προς τον Κορινθιακό Κόλπο και τη Στερεά από την πλατεία των Ψηλών Αλωνιών
- τα διάφορα μπαράκια στις ανακαινισμένες παλιές σταφιδαποθήκες στο γραφικό λιμάνι του Αιγίου

Εικόνα 20. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5HBXD37-BHVN98-59YFKS>

Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους: <https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in> και <https://bit.ly/3t17pUg>

The screenshot shows a web browser displaying a rubric on the TUBISTAR platform. The rubric is titled "Σύγκριση - Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας" (Comparison - Rubric for Self-evaluation and Peer Evaluation of Group Collaboration). It is a 5x5 grid with columns for "Κατηγορία" (Category), "4 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)", "3 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)", "2 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)", "1 Χαρακτηρίδιο (Επίσημο)", and "0 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)". The rows represent different aspects of group collaboration: "Συνεργασία και Επικοινωνία με τα μέλη της ομάδας", "Παραγωγή και Στοιχεία στην Ομάδα", and "Επίπεδο Συμμετοχής".

Κατηγορία	4 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)	3 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)	2 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)	1 Χαρακτηρίδιο (Επίσημο)	0 Χαρακτηρίδια (Επίσημο)
Συνεργασία και Επικοινωνία με τα μέλη της ομάδας	Οι μέλη της ομάδας συνεργάζονται ομαλά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συνεργάζονται ομαλά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συνεργάζονται ομαλά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συνεργάζονται ομαλά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συνεργάζονται ομαλά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.
Παραγωγή και Στοιχεία στην Ομάδα	Οι μέλη της ομάδας παράγουν ποιοτικά αποτελέσματα, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας παράγουν ποιοτικά αποτελέσματα, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας παράγουν ποιοτικά αποτελέσματα, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας παράγουν ποιοτικά αποτελέσματα, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας παράγουν ποιοτικά αποτελέσματα, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.
Επίπεδο Συμμετοχής	Οι μέλη της ομάδας συμμετέχουν ενεργά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συμμετέχουν ενεργά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συμμετέχουν ενεργά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συμμετέχουν ενεργά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.	Οι μέλη της ομάδας συμμετέχουν ενεργά, ανταλλάσσουν απόψεις, επικοινωνούν αποτελεσματικά και ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με την εργασία τους.

Εικόνα 21. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

Κεφάλαιο 10. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στη 2η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου

Η δεύτερη (2^η) ενότητα του σχολικού βιβλίου αλλά και του μαθήματος γενικά της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου περιλαμβάνει στην ύλη της τις Εγκλίσεις στις ανεξάρτητες προτάσεις, τους χρόνους του ρήματος, όπως και το θέμα του ρήματος, τα είδη των συνθέτων ανάλογα με τη σχέση του πρώτου (α΄) με το δεύτερο (β΄) συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο (2) συνθετικών μεταξύ τους και τη θεματική της οικογένειας για την Παραγωγή Γραπτού Λόγου και συγκεκριμένα τις διάφορες μορφές της άλλοτε και τώρα και γενικά την προσφορά της στο άτομο και στην κοινωνία.

Αρχικά ως προς τις Εγκλίσεις στις ανεξάρτητες προτάσεις οι μαθητές ήδη από τις προηγούμενες βαθμίδες οφείλουν να γνωρίζουν τα είδη τους και τις περισσότερες σημασίες τους. Εκείνες τις σημασίες των Εγκλίσεων που ενδεχομένως να αγνοούν οι μαθητές ακόμη στην τάξη της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου είναι οι σημασίες της προτροπής ή της αποτροπής όσο και της προσταγής ή απαγόρευσης της Υποτακτικής όπως και της προτροπής ή αποτροπής της Προστακτικής. Συνεπώς ιδανικά εδώ θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης και ως Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Η Έγκλιση» για να δει ο εκπαιδευτικός τι θυμούνται από τις προηγούμενες τάξεις τους για τα είδη των εγκλίσεων και τις σημασίες τους, αλλά και ο ίδιος ο Εννοιολογικός Χάρτης συμπληρωμένος πια από τους μαθητές θα μπορούσε να γίνει και Προοργανωτής για την νέα γνώση για τους ίδιους τους μαθητές και ειδικότερα για τις σημασίες της προτροπής ή της αποτροπής όσο και της προσταγής ή απαγόρευσης της Υποτακτικής όπως και της προτροπής ή αποτροπής της Προστακτικής, ώστε στο τέλος να λειτουργήσει ο Εννοιολογικός Χάρτης ο ίδιος πάλι ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Η Έγκλιση».

Έπειτα οι χρόνοι του ρήματος και η διάκριση τους ως προς τη χρονική τους βαθμίδα, ως προς το Ποιόν Ενέργειας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα και ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου είναι μια γνώση που τα παιδιά λαμβάνουν ήδη τόσο από τη βαθμίδα του Δημοτικού όσο και από την τάξη της Α΄ Γυμνασίου. Ωστόσο οι ίδιοι μαθητές αγνοούν τη διάκριση του θέματος του ρήματος σε συνοπτικό και μη συνοπτικό. Για τους λόγους αυτούς ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τον

Εννοιολογικό Χάρτη ως Εισαγωγικό Χάρτη της Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης για τους χρόνους του ρήματος, για να τον καταστήσει πια συμπληρωμένο και ως Χάρτη Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο για το συνοπτικό και μη συνοπτικό θέμα του ρήματος και στο τέλος και ως ολοκληρωμένο να τον αξιοποιήσει ως Επαναληπτικό Χάρτη της Ενότητας και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης.

Από την άλλη πλευρά τα σύνθετα ανάλογα με τη σχέση του πρώτου με το δεύτερο συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο συνθετικών μεταξύ τους, είναι μια γνώση που τα παιδιά οφείλουν να έχουν ήδη από τη βαθμίδα του Δημοτικού. Συνεπώς, εδώ ο διδάσκων έχει ανάγκη να δει τι γνωρίζουν οι μαθητές του για το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο ή μάλλον τι θυμούνται από τα προηγούμενα τους σχολικά έτη και άρα θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης μιας Ενότητας και ως Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης και να τον κατασκευάσει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Πετροπούλου, Κασσιμάτη, & Ρετάλης, 2015; Βεργίνης, και συν., 2009).

Τέλος, η θεματική που αφορά την δεύτερη (2^η) ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου αναφέρεται τόσο στην οικογένεια, στην εννοιολόγηση του όρου και στη διάκριση της σε δύο (2) μορφές, όπως και τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά τους, την Παραδοσιακή – Παλαιά μορφή της, που περιλαμβάνει την Εκτεταμένη Πατριαρχική Οικογένεια και τις Σύγχρονες – Νέες μορφές της, που περιλαμβάνουν την Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας, την Οικογένεια Δεύτερου Γάμου, τη Μονογονεϊκή οικογένεια και την Ελεύθερη Συμβίωση (συγκατοίκηση χωρίς γάμο), όσο και στην προσφορά της στο άτομο και στην κοινωνία. Πρόκειται για μια θεματική έκθεσης στην οποία δεν έχει γίνει ποτέ αναφορά έως τώρα στην τάξη για τους μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου από τον εκάστοτε διδάσκοντα που είχαν έως τώρα είτε δάσκαλο είτε φιλόλογο Ελληνικής Γλώσσας. Επομένως θα ήταν καλύτερο και για αυτές τις δύο (2) θεματικές της έννοιας της Οικογένειας να κατασκευαστούν δύο (2) ημιτελείς Εννοιολογικοί Χάρτες και συγκεκριμένα ημισυμπληρωμένοι κατασκευασμένοι από το διδάσκοντα, ώστε με τη βοήθεια είτε κειμένων είτε μελετών περίπτωσης όπως και μιας Λίστας Εννοιών αλλά και μιας Λίστας Συνδέσεων, και με την εργασία σε ομάδες μαθητών να συμπληρωθούν από τις ίδιες και να λειτουργήσουν ως Διδακτικά Εργαλεία και φυσικά και Οργανωτές Προώθησης (advance organizers).

10.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Η Έγκλιση» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Η Έγκλιση» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως την υποκείμενη της έννοια «Οριστική» και τις δικές της υποκείμενες έννοιες «το πραγματικό (απλή οριστική κάθε χρόνου)», «το δυνατό (θα + οριστική παρατατικού ή υπερσυντελικού)», «το πιθανό (θα + οριστική κάθε χρόνου)» «ευχή (μακάρι να, είθε να, ας + οριστική παρελθοντικού χρόνου)», «παρακλήση», την υποκείμενη της έννοια «Υποτακτική» και τις δικές της υποκείμενες έννοιες «παραχώρηση», «ευχή (μακάρι να, είθε να, ας)», «το δυνατό», «απορία», «το πιθανό», όπως και την υποκείμενη της έννοια «Προστακτική» και τις δικές της υποκείμενες έννοιες «προσταγή», «παρακλήση», «ευχή», «έντονη ενέργεια».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν την κάθε Έγκλιση, δηλαδή ή την Οριστική ή την Υποτακτική ή την Προστακτική σε μια πρόταση,
- προσδιορίζουν τις σημασίες κάθε Έγκλισης διακρίνοντας τις από τις σημασίες άλλων εγκλίσεων,
- διακρίνουν τις σημασίες κάθε έγκλισης σε παραδείγματα προτάσεων,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις σημασίες κάθε έγκλισης παραδείγματα αυτών των σημασιών.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.

• **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας αλλά και ως Εργαλείου Διαγνωστικής Αξιολόγησης, για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας ή όλων των ομάδων και των τριών (3) αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν τις υποκείμενες έννοιες της Οριστικής όπως «το δυνατό (θα + οριστική παρατατικού ή υπερσυντελικού)», «το πιθανό (θα + οριστική κάθε χρόνου)» «ευχή (μακάρι να, είθε να, ας + οριστική παρελθοντικού χρόνου)», «παρακλήση», ο ίδιος ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να εκμαιεύσει τις σωστές απαντήσεις των μαθητών του και συγκεκριμένα τις πιο πάνω έννοιες, τις υποκείμενες έννοιες της Οριστικής με τις ερωτήσεις στις ομάδες εργασίας των μαθητών που θα έδιναν ένα παράδειγμα για κάθε μια ζητούμενη έννοια: «Ποια σημασία θα πρέπει να συμπληρώσουμε ως υποκείμενη έννοια της Οριστικής, αν σας έλεγα ότι το παράδειγμα για αυτήν είναι η παρακάτω πρόταση **Θα έδινα τα πάντα, για να πετύχω;** ή η παρακάτω πρόταση **Ο Πέτρος δεν είναι μέσα. Θα παίζει στην αυλή;** ή η παρακάτω πρόταση **Μακάρι να μην ερχόσουν;** ή η παρακάτω πρόταση **Δεν έρχεσαι μαζί μου για ψώνια;»** Αντίστοιχα θα μπορούσε να βοηθήσει ο διδάσκων τις ομάδες εργασίας των μαθητών να ανακαλέσουν στη μνήμη τους όσα έχουν μάθει από τα παλαιότερα σχολικά τους έτη, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Εννοιολογικό Χάρτη της τις υποκείμενες έννοιες της Υποτακτικής όπως «παραχώρηση», «ευχή (μακάρι να, είθε να, ας)», «το δυνατό», «απορία», «το πιθανό» πάλι με την ερώτηση προς αυτές: «Ποια σημασία θα πρέπει να συμπληρώσουμε ως υποκείμενη έννοια της Υποτακτικής, αν σας έλεγα ότι το παράδειγμα για αυτήν είναι η παρακάτω πρόταση **Εντάξει, ας κάτσουμε σπίτι απόψε;** ή η παρακάτω πρόταση **Ας πάει στο καλό;** ή η παρακάτω πρόταση **Τότε να δεις τι αξίζω!** ; ή η παρακάτω πρόταση **Να το πω; Να μην το πω; Τι να κάνω;** ή η παρακάτω πρόταση **Έρθει, δεν έρθει, εμείς θα πάμε;»**. Όμοια η συνδρομή του εκπαιδευτικού προς τις ομάδες εργασίας, ώστε και οι τελευταίες να θυμηθούν πάλι όσα έχουν μάθει από τα

παλαιότερα τους σχολικά έτη, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Ενοιολογικό Χάρτη της τις υποκείμενες έννοιες της Προστακτικής όπως «προσταγή», «παρακλήση», «ευχή» και «έντονη ενέργεια» θα μπορούσε να γίνει πάλι με την ερώτηση προς αυτές: «Ποια σημασία θα πρέπει να συμπληρώσουμε ως υποκείμενη έννοια της Προστακτικής, αν σας έλεγα ότι το παράδειγμα για αυτήν είναι η παρακάτω πρόταση **Πήγαινε στη θέση σου!** ή η παρακάτω πρόταση **Θεέ μου, σώσε με από αυτό το κακό!** ή η παρακάτω πρόταση **Σύρε, παιδί μου, στο καλό!** ή η παρακάτω πρόταση **Λέγε, λέγε, πέτυχε τον σκοπό σου!**;»

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Ενοιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη. Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Ενοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα η έννοια «ευχή» ως υποκείμενη έννοια - σημασία της «**Οριστικής**» μπορεί να είναι άγνωστη σε κάποιους μαθητές ή οι ίδιοι οι μαθητές να μην τη θυμούνται τόσο καλά, ώστε να την συμπληρώσουν άμεσα και εύκολα στον Ενοιολογικό Χάρτη της ομάδας εργασίας τους. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν την συγκεκριμένη έννοια θα ήταν καλό, όπως είπαμε και προηγουμένως, να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν τη συγκεκριμένη έννοια στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να αποσαφηνίσουν ότι με την ίδια σημασία υπάρχει και ως υποκείμενη έννοια – σημασία της «**Υποτακτικής**», μόνο που με την «**Οριστική**» οι λέξεις κλειδιά της ευχής **μακάρι να, είθε να και ας** συνάπτονται με **Οριστική Παρελθοντικού Χρόνου**, γιατί η ευχή αυτή αναφέρεται στο παρελθόν, ενώ με την «**Υποτακτική**» έχουμε **Οριστική Ενεστώτα**, γιατί η ευχή αναφέρεται στο παρόν ή στο μέλλον. Ή επίσης για παράδειγμα η έννοια «**απορία**» ως υποκείμενη έννοια - σημασία της «**Υποτακτικής**» θα μπορούσαν κάποιοι μαθητές που

την γνωρίζουν να την αποσαφηνίσουν στους μη γνωρίζοντες αυτήν **με την επεξήγηση ότι αυτή συναντάται σε ερωτηματικές προτάσεις στο α΄ και γ΄ πρόσωπο.** Ή ακόμη και η έννοια «**παρακλήση**» ή και η έννοια «**ευχή**» ως υποκείμενες έννοιες – σημασίες της «**Προστακτικής**» θα ήταν δυνατόν για κάποιους μαθητές που τις γνωρίζουν, για να τις εξηγήσουν στους συμμαθητές τους, που τις αγνοούν, να τις προσδιορίσουν λέγοντας πως **στη μεν πρώτη είναι συχνό να έχουμε μια επίκληση στα θεία, στη δε δεύτερη μια αναφορά επιρρηματικού προσδιορισμού τόπου ή κατεύθυνσης.**

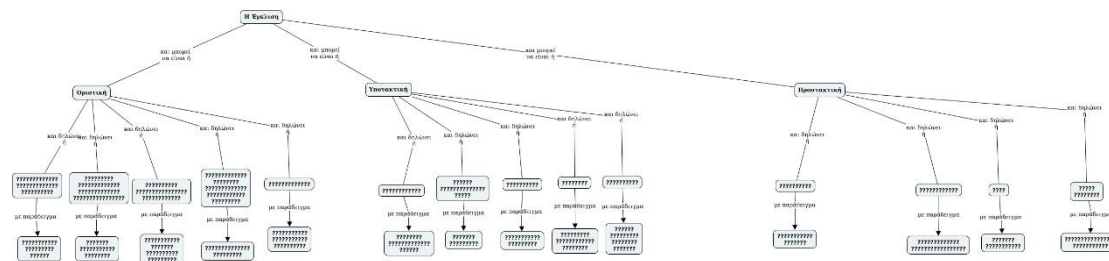
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Στη φάση αυτή για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα σημασιών των Εγκλίσεων που αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «**Η Έγκλιση**».

- Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.
- Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες σχολικές χρονιές.

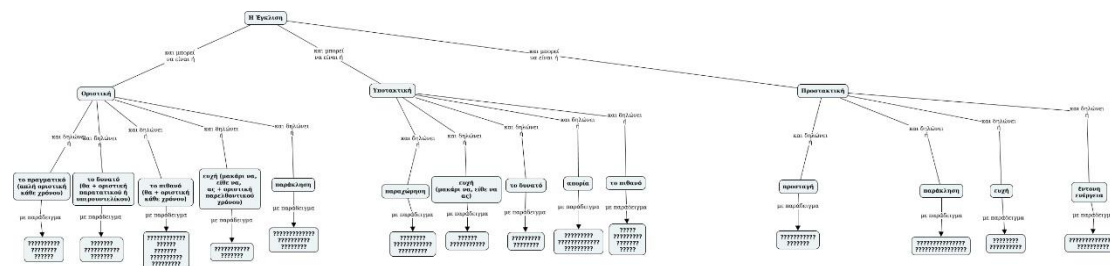
Εικόνα 22. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y6S2BJTX-22GK2Y6-71XCYW>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Η Έγκλιση» παρουσιάζονται οι διάφορες σημασίες της κάθε Έγκλισης.

- (i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις σημασίες της κάθε Έγκλισης και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε σημασία της Έγκλισης που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 23. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y6T0SKJV-RMDL0-744YSS>

10.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η Έγκλιση» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Η Έγκλιση» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν όπως το «άρνηση: δεν» για την υπερκείμενη της έννοια «Οριστική», το «τα μόρια: Να ή Ας και άρνηση: μη» για την υπερκείμενη της έννοια «Υποτακτική», το «όχι άρνηση» για την υπερκείμενη της έννοια «Προστακτική», όπως και την υποκείμενη έννοια «προτροπή ή αποτροπή» αλλά και αυτήν της «προσταγή ή απαγόρευση» της έννοιας «Υποτακτική», όπως και την υποκείμενη έννοια «προτροπή ή αποτροπή» της έννοιας «Προστακτική».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν την κάθε Έγκλιση, δηλαδή ή την Οριστική ή την Υποτακτική ή την Προστακτική σε μια πρόταση,
- ορίζουν τι είναι Έγκλιση και να προσδιορίζουν τις σημασίες κάθε Έγκλισης διακρίνοντας τις από τις σημασίες άλλων εγκλίσεων,
- διακρίνουν τις σημασίες κάθε έγκλισης σε παραδείγματα προτάσεων,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις σημασίες κάθε έγκλισης παραδείγματα αυτών των σημασιών έχοντας τη δυνατότητα να τα επιλέγουν μέσα από ένα σώμα κειμένου,
- εκτιμούν ως προς τη χρήση και την αξιοποίηση τους σε κείμενα οδηγιών για την σωστή και αποδοτική λειτουργία ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών συσκευών ορισμένες σημασίες των εγκλίσεων, και συγκεκριμένα τόσο της Υποτακτικής όσο και της Προστακτικής, όπως της προτροπής ή αποτροπής, της προσταγής ή της απαγόρευσης και του δυνατού για την Υποτακτική, αλλά και της προσταγής και της προτροπής ή της αποτροπής για την Προστακτική.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο Ενωσιολογικός Χάρτης της προηγούμενης διδακτικής ώρας που συμπλήρωσαν και κατέληξαν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών με κοινή συμφωνία με τον διδάσκοντα, λειτουργεί ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με τις εγκλίσεις και τις σημασίες αυτών και όσα παραδείγματα έχουν ήδη δοθεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αφού συνδέονται με όλα τα παραπάνω τόσο οι χαρακτηριστικές λέξεις που μπορούν να δηλώνουν μια έγκλιση όσο και οι αρνήσεις των εγκλίσεων που είναι διαφορετικές η μία από την άλλη και που καλούνται να βρουν οι μαθητές, όπως είναι η «άρνηση: δεν» για την υπερκείμενη της έννοια «Οριστική», το «τα μόρια: Να ή Ας και άρνηση: μη» για την υπερκείμενη της έννοια «Υποτακτική», το «όχι άρνηση» για την υπερκείμενη της έννοια «Προστακτική». Επίσης συνδέεται με τις έννοιες «Οριστική», «Υποτακτική» και «Προστακτική» ως υπερκείμενη αυτών, αλλά και με την κεντρική έννοια «Η Έγκλιση» ως υποκείμενη αυτής η έννοια «η μορφή του ρήματος για να δηλώσει μια σημασία όποιος την χρησιμοποιεί» που αποτελεί και τον ορισμό της κεντρικής έννοιας «Η Έγκλιση». Αντίστοιχα λόγω της ιδιότητας του Χάρτη ως οργανωτή για την προώθηση εννοιών συνδέονται με ήδη υπάρχουσες έννοιες και μάλιστα υπερκείμενες όπως είναι η «Υποτακτική» και η «Προστακτική» οι νέες έννοιες που θα εισαχθούν «προτροπή ή αποτροπή», «προσταγή ή απαγόρευση», αλλά και «προτροπή ή αποτροπή» αντίστοιχα.

Έτσι θα ολοκληρωθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Η Έγκλιση». Παράλληλα το ότι ζητείται η επέκταση και η διόρθωση – τροποποίηση ενός χάρτη αποτελεί και ένα είδος διαμορφωτικής αξιολόγησης τουλάχιστον για τις έννοιες «προτροπή ή αποτροπή» και «προσταγή ή απαγόρευση», όπως και για την έννοια πάλι «προτροπή ή αποτροπή», για να συνδεθούν με τις υπερκείμενες έννοιες τους, που ήδη υπάρχουν στον Εννοιολογικό Χάρτη και είναι: «**Υποτακτική**», και «**Προστακτική**» **αντίστοιχα**. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005). Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ο Εννοιολογικός Χάρτης της δραστηριότητας 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης και είναι πια σχεδόν ολοκληρωμένος από τις ομάδες εργασίας των μαθητών με τις σημασίες που μπορεί να δηλώνει η καθεμία από τις τρεις (3) Εγκλίσεις και με τα παραδείγματα τους για κάθε σημασία της Έγκλισης στο τρίτο (3^ο) του επίπεδο. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν όπως και να διαβάσουν και το κείμενο με τίτλο: **Οδηγίες για ασφαλή και αποδοτική χρήση του κινητού τηλεφώνου**.

- **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για τις έννοιες «άρνηση: δεν» και «τα μόρια: Να ή Ας και άρνηση: μη» αλλά και «όχι άρνηση» που θέλει να εισαγάγει στον Εννοιολογικό Χάρτη ρωτά τις ομάδες εργασίας των μαθητών τι άρνηση θα έβαζαν σε καθεμία από τις τρεις (3) Εγκλίσεις του Χάρτη Προώθησης με βάση βέβαια και τα παραδείγματα που οι ίδιοι έδωσαν στην δραστηριότητα 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης, όπου και κλήθηκαν για κάθε σημασία σε κάθε έγκλιση που δήλωναν ότι ήξεραν όπως και σημασία να δώσουν και ένα παράδειγμα: «**Τι άρνηση θα βάζατε στα παραδείγματα της Οριστικής όπως και της Υποτακτικής;**» και για να είναι ακριβέστερος αλλά και διευκολυντής τους ρωτά: «**Πώς ακριβώς θα βάζαμε την άρνηση στα παραδείγματα της Οριστικής και της Υποτακτικής;**». Και αφού θα έπαιρνε ως απαντήσεις για την έννοια «Οριστική» την έννοια «Άρνηση: δεν», αλλά και για την έννοια «Υποτακτική» την έννοια «άρνηση: μη» και για να πάρει μια απάντηση που στη δεύτερη έννοια να περιλαμβάνονται και τα μόρια: Να ή Ας θα μπορούσε πάλι να ρωτήσει τους μαθητές του και συγκεκριμένα τις ομάδες εργασίας τους: «**Τι μπορείτε να παρατηρήσετε στα παραδείγματα των σημασιών της Υποτακτικής που μόλις δώσατε;**» και για να είναι ακριβέστερος αλλά και διευκολυντής πάλι τους ρωτά:

«Ποιες λέξεις παρατηρούμε μπροστά από τα ρήματα στα παραδείγματα που δώσατε;». Είναι βέβαιο πως με τη μία ή την άλλη ερώτηση, την πιο εξειδικευμένη και βοηθητική προς τους μαθητές, θα πάρει ως απάντηση την έννοια «τα μόρια: Να ή Ας». Ακόλουθα ο ίδιος εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας, για να τους εκμαιεύσει ως απάντηση την υποέννοια «όχι άρνηση» που θα κληθούν έπειτα να προσθέσουν ως υποέννοια της έννοιας «Προστακτική» στον Εννοιολογικό Χάρτη επεκτείνοντας τον: **«Και με την Προστακτική τι γίνεται; Γιατί δεν έχει άρνηση; Παίρνει άρνηση; Βλέπουμε τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται στην Προστακτική να έχουν άρνηση;»** Έτσι θα πάρει την απάντηση από τις ομάδες εργασίας των μαθητών του ότι δεν παίρνει άρνηση που συγκεκριμενοποιείται στην έννοια «όχι άρνηση». Ακόλουθα για να βοηθήσει τους μαθητές του ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να προσθέσουν με τη σειρά τους στον Εννοιολογικό Χάρτη την έννοια «προτροπή ή αποτροπή» όπως και την έννοια «προσταγή ή απαγόρευση» στις σημασίες της Υποτακτικής, αλλά και την έννοια «προτροπή ή αποτροπή» στις σημασίες της Προστακτικής θα μπορούσε ο ίδιος να εκμαιεύσει τις ορθές απαντήσεις στις ζητούμενες παραπάνω έννοιες που πρέπει να συμπληρωθούν με το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών και παίρνοντας παραδείγματα από το κείμενο με τίτλο: ***Οδηγίες για ασφαλή και αποδοτική χρήση του κινητού τηλεφώνου.*** : **«Για πάμε παιδιά στο κείμενο ξανά που διαβάσαμε πριν από λίγο. Η πρόταση του κειμένου *Να τους τηρείτε πάντα* τι μπορεί να δηλώνει ως σημασία και σε ποια έγκλιση θα την βάζαμε; Έπειτα οι προτάσεις *πάλι* του κειμένου που διαβάσαμε *Μην κρατάτε την κεραία, όταν το τηλέφωνο είναι σε ΧΡΗΣΗ* όπως και *Να δίνετε την πλήρη προσοχή σας στην οδήγηση* τι μπορούν να δηλώνουν αντίστοιχα και σε ποια έγκλιση θα την βάζαμε; Ή ακόμα και η πρόταση του κειμένου *«Ζητάτε πάντα την άδεια πριν χρησιμοποιήσετε το τηλέφωνο σας κοντά σε ιατρικές συσκευές.»* τι μπορεί να δηλώνει ως σημασία και σε ποια έγκλιση θα την βάζαμε; Έτσι θα έπαιρνε τις απαντήσεις, την έννοια «προτροπή ή αποτροπή» όπως και την έννοια «προσταγή ή απαγόρευση» για την υπερκείμενη έννοια της «Υποτακτικής», αλλά και την έννοια «προτροπή ή αποτροπή» για την υπερκείμενη έννοια της «Προστακτικής». Εκείνη η έννοια, όμως, που σίγουρα για την πλειονότητα ή σχεδόν για το σύνολο της τάξης θα μπορούσε να θεωρηθεί τελείως άγνωστη για τους μαθητές και τις ομάδες εργασίας τους και θα δυσκολευόταν να την φανταστούν τελείως και επομένως θα ήθελε ιδιαίτερους χειρισμούς από τον εκπαιδευτικό, για να προστεθεί επεκτείνοντας τον Εννοιολογικό Χάρτη της κεντρικής**

έννοιας «Η Έγκλιση» είναι η έννοια **«η μορφή του ρήματος για να δηλώσει μια σημασία όποιος την χρησιμοποιεί»**. Αυτή επειδή αποτελεί ορισμό της κεντρικής έννοιας «Η Έγκλιση» πρέπει να μπει πρώτα από όλα ακριβώς από κάτω της ως υποκείμενη έννοια της αλλά και πρέπει να ανευρεθεί από τους μαθητές στο τέλος και αφού οι ομάδες εργασίας των μαθητών με τον διδάσκοντα έχουν καταλήξει μετά από συζήτηση για όλες τις άλλες έννοιες που θα προστεθούν. Συνεπώς ο εκπαιδευτικός, για να καταλήξει στο τέλος της συζήτησης για τις έννοιες που πρέπει να προστεθούν στον Χάρτη Προώθησης και στην έννοια **«η μορφή του ρήματος για να δηλώσει μια σημασία όποιος την χρησιμοποιεί»** που πρέπει να προστεθεί, ώστε να φτάσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Τελικό Χάρτη και θα μπορούσε να κάνει τις εξής ερωτήσεις: **«Με βάση όλες τις σημασίες των Εγκλίσεων που δώσαμε αλλά και τα παραδείγματα τους πώς θα μπορούσαμε να ορίσουμε την κάθε έγκλιση»; «Τι είναι η κάθε έγκλιση και σε ποιο μέρος του λόγου αναφέρεται»;**. Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί με εισήγηση του στους μαθητές και με τη μορφή ανακεφαλαίωσης και επανάληψης όλων των νέων εννοιών που κατέληξαν αυτός και οι ομάδες εργασίας των μαθητών να προσθέσουν στον Χάρτη: **«άρνηση: δεν» «τα μόρια: Να ή Ας και άρνηση: μη», «όχι άρνηση», «προτροπή ή αποτροπή (Χ2 φορές)», «προσταγή ή απαγόρευση»,** και κυρίως πως καταλήξαν αυτός και οι μαθητές του στην έννοια του ορισμού της έγκλισης: **«η μορφή του ρήματος για να δηλώσει μια σημασία όποιος την χρησιμοποιεί»**.

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές από προηγούμενη διδακτική ώρα σε αυτούς. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή των νέων εννοιών: όπως είναι οι έννοιες **«άρνηση: δεν» «τα μόρια: Να ή Ας και άρνηση: μη», «όχι άρνηση», «προτροπή ή αποτροπή (Χ2 φορές)», «προσταγή ή απαγόρευση»,** αλλά και η έννοια **«του ορισμού της έγκλισης: «η μορφή του ρήματος για να δηλώσει μια σημασία όποιος την χρησιμοποιεί»**, αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον ήδη Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1 όπου είναι πια ολοκληρωμένος από τις ομάδες μαθητών και έχει και παραδείγματα για κάθε σημασία έγκλισης στο τρίτο (3^ο) του επίπεδο. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες και θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται

από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο διδάσκων να τα προσθέσουν στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν, όπως και ένα κείμενο από το οποίο θα κληθούν να εντοπίσουν οι μαθητές ως ομάδες παραδείγματα των νέων σημασιών των εγκλίσεων, για να τα προσθέσουν στις νέες έννοιες που θα μπουν ως επέκταση και τροποποίηση στον Εννοιολογικό τους Χάρτη.

Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Η Έγκλιση»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

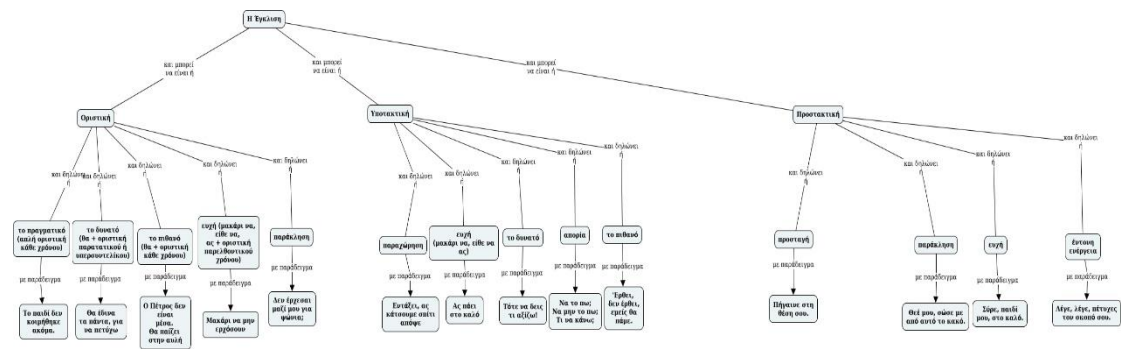
Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Η Έγκλιση». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που κατασκευάσαμε την προηγούμενη διδακτική ώρα και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5NRKX3K-1TR1QTV-5KPTFY> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών και των συνδέσμων, που σας δίνονται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε το κείμενο με τίτλο **Οδηγίες για ασφαλή και αποδοτική χρήση του κινητού τηλεφώνου** επεκτείνετε και τροποποιήστε τον Εννοιολογικό Χάρτη **της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1**. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Τι είναι Έγκλιση; Ποια και πόσα είναι τα είδη τους και τι σημασίες**

δηλώνει η κάθε έγκλιση; Δίνονται οι παρακάτω λίστες: **Λίστα Εννοιών** και **Λίστα Συνδέσμων**.

Λίστα εννοιών: • άρνηση: δεν • τα μόρια: Να ή Ας και άρνηση: μη • όχι άρνηση • προτροπή ή αποτροπή (Χ2 φορές)• προσταγή ή απαγόρευση • η μορφή του ρήματος για να δηλώσει μια σημασία όποιος την χρησιμοποιεί

Λίστα Συνδέσεων:
• παίρνει (Χ 3 φορές) • και δηλώνει ή (Χ3 φορές) • είναι

Εικόνα 24. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5NRKX3K-1TR1QTV-5KPTFY>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε νέα σημασία έγκλισης που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών. Τα παραδείγματα θα πρέπει να τα αντλήσετε από το ακόλουθο κείμενο με τίτλο: **Οδηγίες για ασφαλή και αποδοτική χρήση του κινητού τηλεφώνου**. Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

Κείμενο: Οδηγίες για ασφαλή και αποδοτική χρήση του κινητού τηλεφώνου

Γενικά

Από την εμφάνισή του στα μέσα της δεκαετίας του 1980 το κινητό τηλέφωνο χειρός είναι ένα από τα πιο εντυπωσιακά και πιο πρωτοποριακά προϊόντα που έχουν ποτέ σχεδιαστεί. Με αυτό το προϊόν, μπορείτε να είστε σε επαφή με το γραφείο σας, το σπίτι σας, σε κάποια έκτακτη βοήθεια, και σε άλλες περιπτώσεις.

Το τηλέφωνό σας είναι ένας ραδιοπομποδέκτης. Όταν είναι ενεργοποιημένο (ON) λαμβάνει και στέλνει ενέργεια μέσω ραδιοσυχνοτήτων (RF). Το κινητό τηλέφωνο, ανάλογα

με τον τύπο που έχετε αγοράσει, λειτουργεί σε διαφορετικά πεδία συχνοτήτων και χρησιμοποιεί τις συνήθεις τεχνικές διαμόρφωσης. Όταν χρησιμοποιείτε το τηλέφωνό σας, το σύστημα που διαχειρίζεται την κλήση σας ελέγχει τη στάθμη της ισχύος με την οποία εκπέμπει το τηλέφωνό σας.

Για καλή και ασφαλή χρήση του τηλεφώνου σας, δώστε προσοχή σε αυτές τις οδηγίες.

Αποδοτική λειτουργία τηλεφώνου

Πώς να λειτουργείτε το τηλέφωνό σας για άριστη απόδοση με ελάχιστη κατανάλωση ισχύος:

- Τοποθετήστε το τηλέφωνό σας όπως οποιοδήποτε άλλο τηλέφωνο. Ενώ ομιλείτε απευθείας στο μικρόφωνο, γυρίστε την κεραία με κατεύθυνση προς τα πάνω και πίσω από τον ώμο σας. Αν η κεραία είναι τηλεσκοπική, μπορείτε να την προεκτείνετε κατά τη διάρκεια μιας κλήσης.
- Μην κρατάτε την κεραία όταν το τηλέφωνο είναι ΣΕ ΧΡΗΣΗ. Κρατώντας την κεραία επηρεάζετε την ποιότητα της κλήσης, και μπορεί να αναγκάσει το τηλέφωνο να λειτουργήσει σε μεγαλύτερη στάθμη ισχύος από ότι θα χρειαζόταν με αποτέλεσμα να συντομεύσουν οι χρόνοι ομιλίας και αναμονής.

Οδηγώντας

Ενημερωθείτε για τους νόμους και τους κανονισμούς που αφορούν στη χρήση του τηλεφώνου στις περιοχές όπου οδηγείτε. Να τους τηρείτε πάντα. Επίσης, όταν χρησιμοποιείτε το τηλέφωνό σας ενώ οδηγείτε, παρακαλείσθε:

- Να δίνετε την πλήρη προσοχή σας στην οδήγηση.
- Να χρησιμοποιείτε τη λειτουργία ανοικτής συνομιλίας, αν είναι διαθέσιμη.
- Να σταματήσετε στην άκρη του δρόμου και να σταθμεύσετε πριν κάνετε ή απαντήσετε σε μία κλήση αν οι συνθήκες οδήγησης το απαιτούν.

Η ενέργεια RF μπορεί να επηρεάσει κάποια ηλεκτρονικά συστήματα του αυτοκινήτου. Επιπλέον, μερικοί κατασκευαστές αυτοκινήτων απαγορεύουν τη χρήση κινητών τηλεφώνων στα αυτοκίνητά τους. Ενημερωθείτε από τον αντιπρόσωπο του κατασκευαστή του αυτοκινήτου σας αν η συσκευή σας μπορεί να επηρεάσει τα ηλεκτρονικά συστήματα του αυτοκινήτου σας.

Ηλεκτρονικές συσκευές

Οι περισσότερες μοντέρνες ηλεκτρονικές συσκευές, για παράδειγμα, συσκευές σε νοσοκομεία και αυτοκίνητα, είναι θωρακισμένες από την ενέργεια RF. Όμως η ενέργεια RF από τα τηλέφωνα μπορεί να επηρεάσει μερικές ηλεκτρονικές συσκευές.

Απενεργοποιήστε το τηλέφωνό σας (OFF) όταν είστε σε περιοχή με ιατρικές συσκευές και υπάρχουν κανονισμοί που σας υποχρεώνουν να το κάνετε. Ζητάτε πάντα την άδεια πριν χρησιμοποιήσετε το τηλέφωνό σας κοντά σε ιατρικές συσκευές.

Αεροπλάνο

ΑΠΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΤΕ το τηλέφωνό σας πριν επιβιβαστείτε στο αεροπλάνο.

- Χρησιμοποιήστε το όταν βρίσκεστε στο έδαφος, μόνο αφού ζητήσετε την άδεια από το πλήρωμα.
- Απενεργοποιήστε τη συσκευή σας πριν το αεροπλάνο απογειωθεί. Μην τη χρησιμοποιείτε κατά τη διάρκεια της πτήσης.

Για την πρόληψη τυχόν παρεμβολών στα συστήματα του αεροπλάνου, οι κανονισμοί ασφαλείας απαιτούν την άδεια από το πλήρωμα για να χρησιμοποιήσετε το τηλέφωνό σας όταν το αεροπλάνο βρίσκεται στο έδαφος. Για την πρόληψη τυχόν παρεμβολών στα συστήματα επικοινωνίας, δεν πρέπει να χρησιμοποιείτε το τηλέφωνό σας κατά τη διάρκεια της πτήσης.

Τροφοδοσία

- Τροφοδοτήστε το μόνο με πηγές εναλλασσόμενου ρεύματος AC που καθορίζονται επάνω στο προϊόν.
- Για να μειωθεί ο κίνδυνος καταστροφής του ηλεκτρικού καλωδίου, βγάλτε το φορτιστή από την πρίζα, κρατώντας το μετασχηματιστή AC και όχι το καλώδιο.
- Βεβαιωθείτε ότι το καλώδιο είναι καλά τοποθετημένο ώστε να μην σκοντάψει κανείς σε αυτό, μην το πατήσει ή να μην τραβηχτεί για κάποιο λόγο και καταστραφεί.
- Για την αποφυγή ηλεκτροπληξίας, βγάλτε τη συσκευή από την πηγή τροφοδοσίας πριν προσπαθήσετε να την καθαρίσετε, μετά χρησιμοποιήστε ένα μαλακό, υγρό (με νερό) πανί.

Παιδιά

Μην αφήνετε τα παιδιά να παίζουν με το τηλέφωνό σας. Δεν είναι παιχνίδι. Τα παιδιά μπορεί να τραυματιστούν ή να τραυματίσουν άλλους. Τα παιδιά μπορεί επίσης να προξενίσουν βλάβη στο τηλέφωνο ή να κάνουν κλήσεις με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι λογαριασμοί του τηλεφώνου σας.

Εκρηκτικές ατμόσφαιρες

ΑΠΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΤΕ το τηλέφωνό σας όταν βρίσκεστε σε οποιαδήποτε τυχόν περιοχή με εκρηκτική ατμόσφαιρα. Είναι σπάνιο, αλλά το τηλέφωνό σας ή τα αξεσουάρ του μπορεί να προκαλέσουν σπινθήρες. Ένας σπινθήρας σε τέτοιες περιοχές μπορεί να προκαλέσει έκρηξη ή φωτιά με αποτέλεσμα τον τραυματισμό ή ακόμα και το θάνατο. Τυχόν περιοχές με εκρηκτική ατμόσφαιρα έχουν συχνά, αλλά όχι πάντα, ανάλογη σήμανση. Στις περιοχές αυτές περιλαμβάνονται οι περιοχές καυσίμων, όπως τα πρατήρια βενζίνης, το μεσοκατάστρωμα στα πλοία, οι εγκαταστάσεις μεταφοράς ή αποθήκευσης καυσίμων ή χημικών, και περιοχές όπου ο αέρας περιέχει χημικά ή σωματίδια, όπως κόκκους, σκόνη, ή μεταλλικά ρινίσματα.

Μη μεταφέρετε ή αποθηκεύετε εύφλεκτα αέρια, υγρά, εκρηκτικά στο χώρο του αυτοκινήτου σας στον οποίο υπάρχει το τηλέφωνο σας και τα εξαρτήματά του.

Φροντίδα

- Μην εκθέτετε το προϊόν σε νερό ή υγρασία. Παράδειγμα: μπανιέρα, λεκάνη μπουγάδας, υπόγειο με υγρασία, πισίνες κ.λπ.
- Μην εκθέτετε το προϊόν σε πολύ υψηλές θερμοκρασίες όπως κοντά σε καλοριφέρ ή σόμπα, ή σε αυτοκίνητο παρκαρισμένο στον ήλιο.
- Μην εκθέτετε το προϊόν σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες όπως σε αυτοκίνητο παρκαρισμένο εκτός γκαράζ το χειμώνα.
- Μην εκθέτετε το προϊόν σε αναμμένα κεριά, τσιγάρα, πούρα, ελεύθερες φλόγες, κ.λπ.
- Μην προσπαθήσετε να αποσυναρμολογήσετε το τηλέφωνο. Σε αντίθετη περίπτωση παύει να ισχύει η εγγύηση. Μέσα στη συσκευή δεν υπάρχουν εξαρτήματα που μπορούν να επισκευαστούν από το χρήστη. Το service πρέπει να γίνεται μόνο από τα Εξουσιοδοτημένα Κέντρα Service.

10.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Η Έγκλιση» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Η Έγκλιση» και αφορούν τα είδη των Εγκλίσεων και τις σημασίες κάθε Έγκλισης διακρίνοντας τις από τις σημασίες άλλων εγκλίσεων.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν την κάθε Έγκλιση, δηλαδή ή την Οριστική ή την Υποτακτική ή την Προστακτική σε μια πρόταση,
- ορίζουν τι είναι Έγκλιση και να προσδιορίζουν τις σημασίες κάθε Έγκλισης διακρίνοντας τις από τις σημασίες άλλων εγκλίσεων,
- διακρίνουν τις σημασίες κάθε έγκλισης σε παραδείγματα προτάσεων,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις σημασίες κάθε έγκλισης παραδείγματα αυτών των σημασιών έχοντας τη δυνατότητα να τα επιλέγουν μέσα από ένα σώμα κειμένου.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, όπως τους είχαμε χωρίσει πριν από δύο (2) διδακτικές ώρες στην αρχή της επίλυσης προβλήματος. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Η Έγκλιση». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνονται μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρούνται σημαντικά η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που κατασκευάστηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος πρέπει να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και από

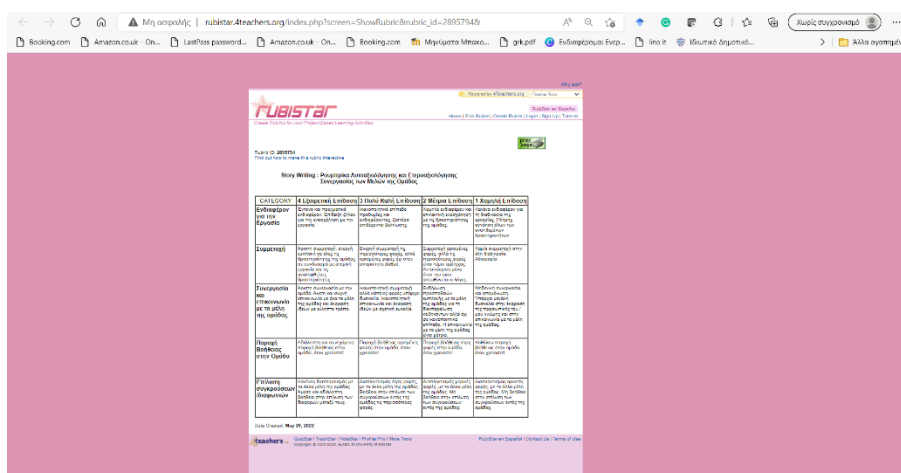
Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in>

και

<https://bit.ly/3t17pUg>

Εικόνα 26. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

10.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Οι χρόνοι του ρήματος» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως είναι η διάκριση τους στην υποκείμενη έννοια «ως προς τη χρονική βαθμίδα», στην υποκείμενη έννοια «ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα» και στην υποκείμενη έννοια «ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου» δηλαδή τη διάκριση τους αντίστοιχα σε «Παροντικούς», «Παρελθοντικούς» και «Μελλοντικούς», όπως και σε «μη συνοπτικούς», «συνοπτικούς» και «συντελεσμένους» «ως προς το Ποιόν Ενεργείας» και σε «μονολεκτικούς» και «περιφραστικούς» «ως προς ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου.».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ορίζουν το κάθε ρήμα, «ως προς τη χρονική του βαθμίδα», ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα» και «ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου»,

- διακρίνουν τους χρόνους του ρήματος «ως προς τη χρονική τους βαθμίδα», ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα» και «ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου»,
- άρα να διακρίνουν τους χρόνους του ρήματος «ως προς τη χρονική τους βαθμίδα» σε «Παροντικούς», «Παρελθοντικούς» και «Μελλοντικούς», «ως προς το Ποιόν Ενεργείας» σε «μη συνοπτικούς», «συνοπτικούς» και «συντελεσμένους» και «ως προς ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου» σε «μονολεκτικούς» και «περιφραστικούς»,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις παραπάνω διακρίσεις παραδείγματα ρημάτων.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας αλλά και ως Εργαλείου Διαγνωστικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας ή όλων των ομάδων και των τριών (3) αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν τις υποκείμενες έννοιες της έννοιας «ως προς τη χρονική βαθμίδα» που είναι οι παροντικοί χρόνοι και συγκεκριμένα ο Ενεστώτας και ο Παρακείμενος ή οι παρελθοντικοί χρόνοι που είναι ο Παρατατικός, ο Αόριστος και ο Υπερσυντέλικος όπως και οι μελλοντικοί χρόνοι που

είναι ο Εξακολουθητικός Μέλλοντας, ο Στιγμιαίος ή Συνοπτικός Μέλλοντας και ο Συντελεσμένος Μέλλοντας, ο ίδιος ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να εκμαιεύσει τις σωστές απαντήσεις των μαθητών του και συγκεκριμένα τις πιο πάνω έννοιες, τις υποκείμενες έννοιες της «ως προς τη χρονική βαθμίδα» με τις ερωτήσεις στις ομάδες εργασίας των μαθητών που θα έδιναν ένα παράδειγμα για κάθε μια ζητούμενη έννοια: «Τι είδους χρονική βαθμίδα, παρόν ή παρελθόν ή μέλλον δηλώνουν **ο Ενεστώτας «λύνω»**; ή **ο Παρακείμενος «έχω λύσει»**; ή **ο Παρατατικός «έλυνα»**; ή **ο Αόριστος «έλυσα»**; ή **ο Υπερσυντέλικος «είχα λύσει»**; ή **ο Εξακολουθητικός Μέλλοντας «θα λύνω»**; ή **ο Συνοπτικός ή Στιγμιαίος Μέλλοντας «θα λύσω»**; ή **ο Συντελεσμένος Μέλλοντας «θα έχω λύσει»**;» Αντίστοιχα θα μπορούσε να βοηθήσει ο διδάσκων τις ομάδες εργασίας των μαθητών να ανακαλέσουν στη μνήμη τους όσα έχουν μάθει από την Πρώτη (Α΄) Γυμνασίου, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Εννοιολογικό Χάρτη της τις υποκείμενες έννοιες της διάκρισης των χρόνων του ρήματος ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα, όπως είναι οι μη συνοπτικοί ή οι συνοπτικοί ή οι συντελεσμένοι που είναι «ο Ενεστώτας», «ο Παρατατικός», «ο Εξακολουθητικός Μέλλοντας» για τους μη συνοπτικούς, «ο Αόριστος» και «ο Στιγμιαίος ή Συνοπτικός Μέλλοντας» για τους συνοπτικούς και «ο Παρακείμενος», «ο Υπερσυντέλικος» και «ο Συντελεσμένος Μέλλοντας» για τους συντελεσμένους πάλι με την ερώτηση προς αυτές: «Τι κοινό έχουν ο Ενεστώτας, ο Παρατατικός και ο Εξακολουθητικός Μέλλοντας ως προς τον τρόπο της ενέργειας που δηλώνει το ρήμα τους; Πώς γίνεται η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα σε αυτούς τους παραπάνω χρόνους, συνέχεια και χωρίς διακοπή ή με επανάληψη, άρα και μη συνοπτικά ή σαν να είναι ενέργεια της μιας στιγμής, άρα συνοπτικά ή σαν να είναι ενέργεια που έχει ήδη γίνει, άρα συντελεστεί, άρα συντελεσμένα;» Όμοια η συνδρομή του εκπαιδευτικού θα μπορούσε να γίνει προς τις ομάδες εργασίας, ώστε και οι τελευταίες να θυμηθούν πάλι όσα έχουν μάθει από την Πρώτη (Α΄) Γυμνασίου, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Εννοιολογικό Χάρτη της τις υποκείμενες έννοιες των συνοπτικών ή και των συντελεσμένων χρόνων όπως «ο Αόριστος» και «ο Στιγμιαίος ή Συνοπτικός Μέλλοντας» για τους συνοπτικούς και «ο Παρακείμενος», «ο Υπερσυντέλικος» και «ο Συντελεσμένος Μέλλοντας» για τους συντελεσμένους και με τις ερωτήσεις προς αυτές: «Τι κοινό έχουν ο Αόριστος και ο Συνοπτικός ή Στιγμιαίος Μέλλοντας ως προς τον τρόπο της ενέργειας που δηλώνει το ρήμα τους; Πώς γίνεται η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα σε αυτούς τους παραπάνω χρόνους, συνέχεια και χωρίς

διακοπή ή με επανάληψη, άρα και μη συνοπτικά ή σαν να είναι ενέργεια της μιας στιγμής, άρα συνοπτικά ή σαν να είναι ενέργεια που έχει ήδη γίνει, άρα συντελεστεί, άρα συντελεσμένα;» ή αντίστοιχα για τους συντελεσμένους: «Τι κοινό έχουν ο Παρακείμενος, ο Υπερσυντέλικος και ο Συντελεσμένος Μέλλοντας ως προς τον τρόπο της ενέργειας που δηλώνει το ρήμα τους; Πώς γίνεται η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα σε αυτούς τους παραπάνω χρόνους, συνέχεια και χωρίς διακοπή ή με επανάληψη, άρα και μη συνοπτικά ή σαν να είναι ενέργεια της μιας στιγμής, άρα συνοπτικά ή σαν να είναι ενέργεια που έχει ήδη γίνει, άρα συντελεστεί, άρα συντελεσμένα;»

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Ενωσιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη.

Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Ενωσιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες «**συνοπτικούς**», «**μη συνοπτικούς**» και «**συντελεσμένους**» ως υποκείμενες έννοιες της έννοιας «**ως προς το Ποιόν Ενέργειας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα**» μπορεί να είναι άγνωστες σε κάποιους μαθητές ή οι ίδιοι οι μαθητές να μην τις θυμούνται τόσο καλά από την προηγούμενη τάξη, ώστε να τις συμπληρώσουν άμεσα και εύκολα στον Ενωσιολογικό Χάρτη της ομάδας εργασίας τους. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν οποιαδήποτε συγκεκριμένη έννοια θα ήταν καλό, όπως είπαμε και προηγουμένως, να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν αυτή την ίδια τη συγκεκριμένη έννοια στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να αποσαφηνίσουν ότι μη συνοπτικοί χρόνοι είναι ο Ενεστώτας, ο Παρατατικός και ο Εξακολουθητικός Μέλλοντας, συνοπτικοί χρόνοι είναι ο Αόριστος και ο Στιγμιαίος ή Συνοπτικός Μέλλοντας και συντελεσμένοι είναι ο Παρακείμενος, ο Υπερσυντέλικος και ο Συντελεσμένος Μέλλοντας.

- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Στην 5^η φάση για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα ρημάτων που μπορούν να ανήκουν ή στους παροντικούς ή στους παρελθοντικούς ή στους μελλοντικούς χρόνους όπως και παραδείγματα ρημάτων που μπορούν να ανήκουν ή στους μη συνοπτικούς ή στους συνοπτικούς ή στους συντελεσμένους χρόνους ως προς το Ποιόν Ενεργείας των ρημάτων ή και παραδείγματα ρημάτων που μπορούν να ανήκουν ή στους μονολεκτικούς ή στους περιφραστικούς χρόνους, παραδείγματα που στο σύνολο τους αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη.

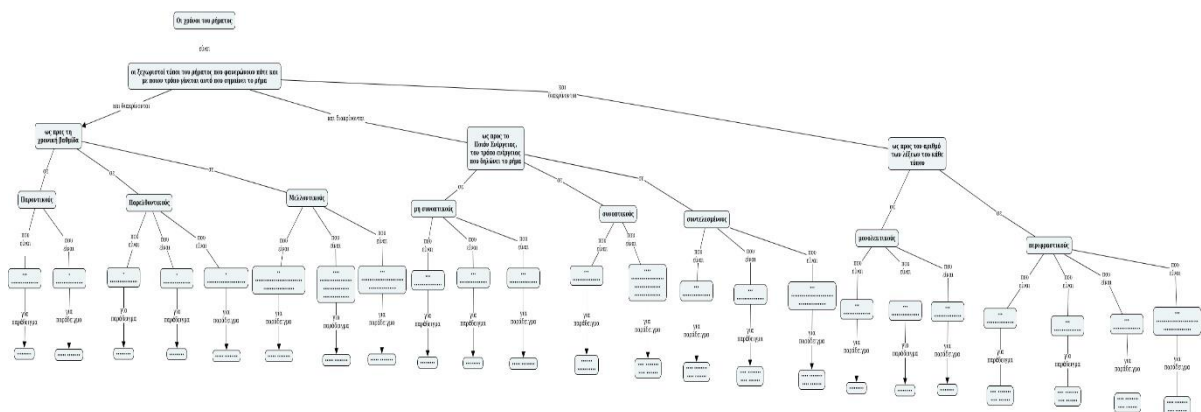
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος».

(i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες σχολικές χρονιές.

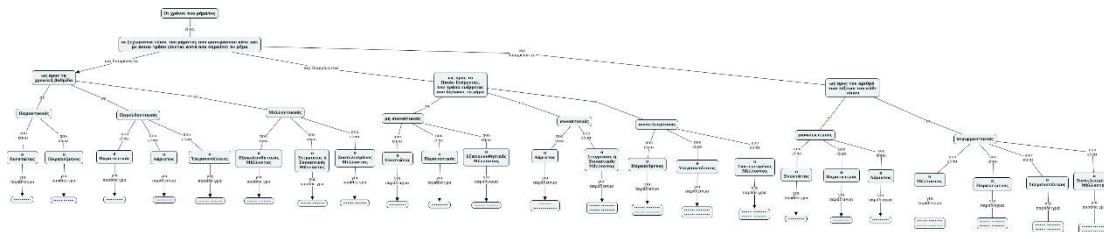
Εικόνα 27. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BJDSYQ-1DPFT2G-7TPFYL>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος» παρουσιάζονται οι διακρίσεις των χρόνων του ρήματος με κριτήριο κάποια διαιρετική βάση.

- (i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «✓» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις διακρίσεις κάθε χρόνου του ρήματος και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε διάκριση του χρόνου των ρημάτων που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 28. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BJFHS2-15J1ZHQ-7TPG83>

10.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Οι χρόνοι του ρήματος» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Ο Εννοιολογικός Χάρτης της προηγούμενης δραστηριότητας 2 όπου και χρησιμοποιήθηκε ως Εισαγωγικός Χάρτης μιας Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης θα μπορούσε τώρα να αξιοποιηθεί ως Οργανωτής Προώθησης (advance organizer) ή Προοργανωτή ή και ως Διδακτικό Εργαλείο διαφορετικά αλλά και ως Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης, για τη διδασκαλία και την εισαγωγή νέων εννοιών, απεικονίζοντας έννοιες που ήδη είναι γνωστές στους μαθητές (Ματσαγγούρας, 2001; Βασιλοπούλου, 2001; Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007), εν προκειμένω των εννοιών εδώ που έχουν να κάνουν με το θέμα του ρήματος και ειδικότερα της έννοιας «ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα» όπως και της έννοιας «αοριστικό και μη συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα», έννοιες που έτσι και αλλιώς οι μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Τάξης του Γυμνασίου τις συναντούν για πρώτη φορά, αλλά

στηρίζονται σε έννοιες ήδη γνωστές σε αυτούς από την Πρώτη (Α΄) Τάξη του Γυμνασίου. Στην περίπτωση αυτή ο Ενωσιολογικός Χάρτης κατασκευάζεται μέσα από τη συνεργασία διδάσκοντα – μαθητών (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005).

Στόχος, λοιπόν, του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος» αλλά κυρίως και νέες τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν όπως το «ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα» για την υπερκείμενη της έννοια «μη συνοπτικούς», αλλά και το «αοριστικό και μη συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα» για τις υπερκείμενες της έννοιες «συνοπτικούς» και «συντελεσμένους».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα όπως και τι είναι αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα και να το προσδιορίζουν σε καθένα ρήμα,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα όπως και το αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα,
- διακρίνουν το είδος του θέματος (ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα ή αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα) σε παραδείγματα ρημάτων και να προσδιορίζουν την κάθε σημασία του θέματος για το ίδιο το ρήμα και τον τρόπο ενέργειας που σημασιοδοτεί.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο Ενωσιολογικός Χάρτης της προηγούμενης διδακτικής ώρας που συμπλήρωσαν και κατέληξαν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών με κοινή συμφωνία με τον διδάσκοντα, λειτουργεί ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με την έννοια «ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα» όπως και την έννοια «αοριστικό και μη συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα», έννοιες που έτσι και αλλιώς οι μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Τάξης του Γυμνασίου τις συναντούν για πρώτη φορά, αλλά στηρίζονται σε έννοιες ήδη γνωστές σε αυτούς από την Πρώτη (Α΄) Τάξη του Γυμνασίου με βάση τον Ενωσιολογικό Χάρτη της προηγούμενης διδακτικής ώρας και επομένως πάνω σε αυτές μπορούν να οικοδομηθούν οι νέες έννοιες, οι νέες γνώσεις. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ο Ενωσιολογικός Χάρτης της δραστηριότητας 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης και είναι πια σχεδόν ολοκληρωμένος από τις ομάδες εργασίας των μαθητών με όλες τις δυνατές διακρίσεις κατηγορίες χρόνων του ρήματος και ως προς

τη χρονική βαθμίδα και ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα, και ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου και με τα παραδείγματα τους για κάθε διάκριση στο τέταρτο (4^ο) του επίπεδο. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν.

• **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για την έννοια «ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα» που θέλει να εισαγάγει στον Εννοιολογικό Χάρτη ρωτά τις ομάδες εργασίας των μαθητών και με βάση τα παραδείγματα που υπάρχουν στον ήδη δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη αν τα παραδείγματα για τους μη συνοπτικούς χρόνους που έδωσαν και έγραψαν την προηγούμενη διδακτική ώρα και συγκεκριμένα για τον «Ενεστώτα», τον «Παρατατικό» και τον «Εξακολουθητικό Μέλλοντα» έχουν κάτι κοινό και ποιο είναι αυτό: **«Τι κοινό έχουν τα παραδείγματα του ρήματος λύνω που δώσατε για τους μη συνοπτικούς χρόνους και συγκεκριμένα για τον Ενεστώτα, τον Παρατατικό και τον Εξακολουθητικό Μέλλοντα;»** και για να είναι ακριβέστερος αλλά και διευκολυντής τους ρωτά: **«Μήπως αν αφαιρέσουμε από αυτά τα παραδείγματα είτε την κατάληξη είτε την αύξηση στον Παρατατικό ή και το θα στον Εξακολουθητικό Μέλλοντα μας απομένει κάτι κοινό; Και αν ναι, ποιο είναι αυτό;»**. Και αφού θα έπαιρνε ως απαντήσεις το θέμα «λυν-» έπειτα θα μπορούσε πάλι να ρωτήσει τους μαθητές του και συγκεκριμένα τις ομάδες εργασίας τους: **«Ωραία και πώς θα μπορούσαμε να ονομάσουμε το κοινό αυτό θέμα;»** και για να είναι ακριβέστερος αλλά και διευκολυντής πάλι τους ρωτά: **«Τι κοινό έχουν όλοι αυτοί οι χρόνοι στους οποίους εμφανίζεται; Και μάλιστα ποιος από αυτούς τους χρόνους είναι ο πρωταρχικός από όπου ξεκινούμε για να σχηματίσουμε τους άλλους χρόνους, τον Παρατατικό ή τον Εξακολουθητικό Μέλλοντα;»** . Είναι βέβαιο πως με τη μία ή την άλλη ερώτηση, την πιο εξειδικευμένη και βοηθητική προς τους μαθητές, θα πάρει ως απάντηση την έννοια «μη συνοπτικό και ενεστώτα ή ενεστωτικό». Ακόλουθα ο ίδιος εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας, για να τους εκμαιεύσει ως απάντηση την υποέννοια «αοριστικό και μη συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα» που θα κληθούν έπειτα να προσθέσουν ως υποέννοια των παραδειγμάτων στον Εννοιολογικό Χάρτη επεκτείνοντας τον: **«Ωραία μήπως όμως έχουμε στα παραδείγματα που δώσατε αναφορικά με τους συνοπτικούς και συντελικούς χρόνους πάλι κάποια κοινά θέματα για το ρήμα λύνω; Και αν ναι ποια είναι αυτά;»** Έτσι θα πάρει την απάντηση από τις ομάδες εργασίας των μαθητών ότι είναι τα θέματα «λυσ- και λυθ-». Ακόλουθα για να βοηθήσει τους μαθητές του ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να προσθέσουν με τη σειρά τους στον

Εννοιολογικό Χάρτη την έννοια «αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα» θα μπορούσε ο ίδιος να κάνει το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: **«Αφού βρε παιδιά δώσαμε προηγουμένως στα άλλα θέματα ως χαρακτηρισμό τη λέξη ενεστωτικό και μη συνοπτικό αυτά εδώ τα θέματα με ποια λέξη θα μπορούσαμε να τα χαρακτηρίσουμε κατ' αντίθεση με τους προηγούμενους χαρακτηρισμούς; Ποιους χαρακτηρισμούς θα μπορούσαμε να δώσουμε για αυτά τα θέματα;»**. Έτσι θα έπαιρνε τις απαντήσεις, την έννοια «αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα». Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί, με εισήγηση του στους μαθητές και με την μορφή ανακεφαλαίωσης και επανάληψης όλων των νέων εννοιών που κατέληξαν αυτός και οι ομάδες εργασίας των μαθητών να προσθέσουν στον Χάρτη, τις νέες έννοιες: «την έννοια **«ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα»** όπως και την έννοια **«αοριστικό και μη συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα»**, και κυρίως πως καταλήξανε αυτός και οι μαθητές του στις έννοιες αυτές.

- **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές από προηγούμενη διδακτική ώρα σε αυτούς. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή των νέων εννοιών: όπως είναι οι έννοιες **«ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα»**, αλλά και η έννοια **«αοριστικό και μη συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα»**, αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον ήδη Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1 όπου είναι πια ολοκληρωμένος από τις ομάδες μαθητών και έχει και παραδείγματα για κάθε σημασία έγκλισης στο τέταρτο (4^ο) του επίπεδο. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες και θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και πάλι, όπως συμβαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις, δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο διδάσκων να τα προσθέσουν στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.
- **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική

ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της κεντρικής έννοιας «Οι χρόνοι του ρήματος» και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

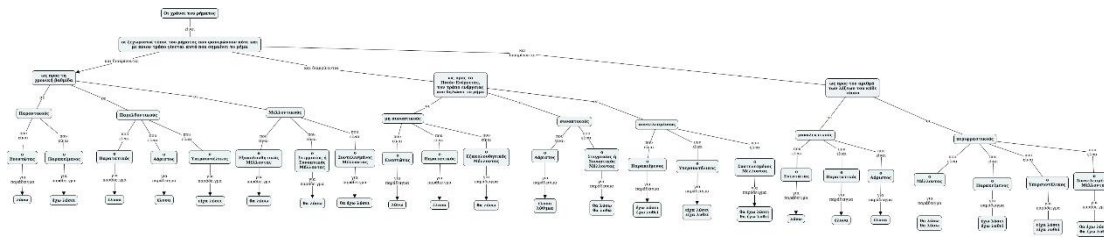
Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που κατασκευάσαμε την προηγούμενη διδακτική ώρα και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BT553T-25Z6K51-7TR6NR> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών και των συνδέσμων, που σας δίνονται παρακάτω, επεκτείνετε και τροποποιήστε τον Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Πώς διακρίνονται οι χρόνοι του ρήματος; Ποια τα είδη του θέματος του ρήματος και ως προς τι διακρίνονται;** Δίνονται οι παρακάτω λίστες: **Λίστα Εννοιών** και **Λίστα Συνδέσμων**.

Λίστα εννοιών: • ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα: λυν - • αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα: λυσ - και λυθ-

Λίστα Συνδέσεων:

- με (X 8 φορές)

Εικόνα 29. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BT553T-25Z6K51-7TR6NR>

10.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Οι χρόνοι του ρήματος» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Και βέβαια ο Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο κατέληξε η τάξη την προηγούμενη διδακτική ώρα μπορεί να λειτουργήσει και ως χάρτης επανάληψης μετά από τη διδασκαλία βοηθώντας στην σύνοψη των βασικότερων εννοιών της ενότητας και μπορεί να κατασκευαστεί από τους ίδιους τους μαθητές είτε ατομικά είτε ομαδικά (ανάμεσα στις δύο επιλογές καλύτερη σαφώς θα ήταν η ομαδική εργασία των μαθητών) ή από το διδάσκοντα μόνο του. Σε αυτήν την περίπτωση μπορεί ο ίδιος ο Εννοιολογικός Χάρτης να αξιοποιηθεί και ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και ως τέτοιο και ως ημισυμπληρωμένος θα μπορούσε ο διδάσκων να ζητήσει να διορθωθεί με τις κατάλληλες συμπληρώσεις. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009)

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος» και αφορούν τις διακρίσεις τους ως προς τη χρονική βαθμίδα, ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα, ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να ....

- αναγνωρίζουν και να ορίζουν το κάθε ρήμα, «ως προς τη χρονική του βαθμίδα», ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα» και «ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου»,
- διακρίνουν τους χρόνους του ρήματος «ως προς τη χρονική τους βαθμίδα», ως προς το Ποιόν Ενεργείας, τον τρόπο ενέργειας που δηλώνει το ρήμα» και «ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου»,
- άρα να διακρίνουν τους χρόνους του ρήματος «ως προς τη χρονική τους βαθμίδα» σε «Παροντικούς», «Παρελθοντικούς» και «Μελλοντικούς», «ως προς το Ποιόν Ενεργείας»

σε «μη συνοπτικούς», «συνοπτικούς» και «συντελεσμένους» και «ως προς ως προς τον αριθμό των λέξεων του κάθε τύπου» σε «μονολεκτικούς» και «περιφραστικούς»,

- αναφέρουν στηριζόμενοι στις παραπάνω διακρίσεις παραδείγματα ρημάτων,
- ορίζουν τι είναι ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα όπως και τι είναι αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα και να το προσδιορίζουν σε καθένα ρήμα,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα όπως και το αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα,
- διακρίνουν το είδος του θέματος (ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα ή αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα) σε παραδείγματα ρημάτων και να προσδιορίζουν την κάθε σημασία του θέματος για το ίδιο το ρήμα και τον τρόπο ενέργειας που σημασιοδοτεί.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, όπως τους είχαμε χωρίσει πριν από δύο (2) διδακτικές ώρες στην αρχή της ενότητας, όταν χρησιμοποιήθηκε ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας ή Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνεται μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρούνται σημαντικά η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που κατασκευάστηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος πρέπει να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και από μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, μια και ακολουθήθηκε η Ομαδοσυνεργατική Μέθοδος.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

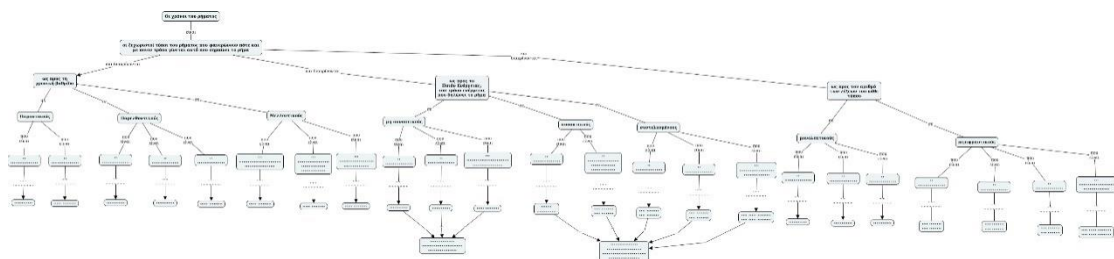
Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι χρόνοι του ρήματος». Εργαζόμενη η κάθε ομάδα χωριστά στον ηλεκτρονικό της υπολογιστή ας συμπληρώσει τον Εννοιολογικό Χάρτη του παρακάτω συνδέσμου: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7CGC17N-1601SXF-7VJ83Y> αφού πρώτα τον αντιγράψει στο δικό της περιβάλλον του [CmapTools](https://cmapscloud.ihmc.us/).

Για την συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

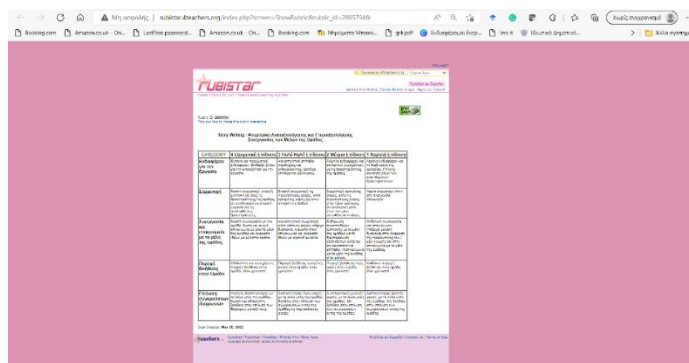
- ο Ενεστώτας (X 3 φορές) • ο Παρακείμενος (X 3 φορές) • ο Παρατατικός (X 3 φορές) • ο Αόριστος (X 3 φορές) • ο Υπερσυντέλικος (X 3 φορές) • ο Εξακολουθητικός Μέλλοντας (X 2 φορές) • ο Στιγμιαίος Μέλλοντας ή Συνοπτικός Μέλλοντας (X 2 φορές) • ο Μέλλοντας • ο Συντελεσμένος Μέλλοντας (X 3 φορές) • λύνω (X 3 φορές) • έχω λύσει • έλυνα (X 3 φορές) • έλυσα (X 2 φορές) • είχα λύσει • θα λύνω (X 2 φορές) • θα λύσω • θα έχω λύσει • έλυνα, λύθηκα • θα λύνω, θα λυθώ • έχω λύσει, έχω λυθεί (X 2 φορές) • είχα λύσει, είχα λυθεί (X 2 φορές) • θα έχω λύσει, θα έχω λυθεί (X 2 φορές) • θα λύνω, θα λύσω • ενεστωτικό και μη συνοπτικό θέμα: λυν - • αοριστικό και συνοπτικό και συντελεσμένο θέμα: λυσ - και λυθ-

Εικόνα 30. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7CGC17N-1601SXF-7VJ83Y>

Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους: <https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in> και <https://bit.ly/3t17pUg>

Εικόνα 31. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

10.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Τα σύνθετα» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Τα σύνθετα» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως είναι η διάκριση τους ανάλογα με τη σχέση του πρώτου με το δεύτερο συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο συνθετικών μεταξύ τους και συγκεκριμένα τα είδη που προκύπτουν από την παραπάνω διάκριση και ειδικότερα τις υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Παρατακτικά», «Προσδιοριστικά», «Κτητικά» και «Αντικειμενικά».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ορίζουν το κάθε σύνθετο, ανάλογα με τη σχέση του πρώτου με το δεύτερο συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο συνθετικών μεταξύ τους,
- ορίζουν τι είναι Παρατακτικά, τι Προσδιοριστικά, τι Κτητικά και τι Αντικειμενικά Σύνθετα και να προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας σύνθετων,
- διακρίνουν τα σύνθετα, τα Παρατακτικά από τα υπόλοιπα είδη συνθέτων, τα Προσδιοριστικά, τα Κτητικά και τα Αντικειμενικά, και όμοια τα Προσδιοριστικά από τα Παρατακτικά, τα Κτητικά και τα Αντικειμενικά, όπως και τα Κτητικά από τα Παρατακτικά, τα Προσδιοριστικά και τα Αντικειμενικά, αλλά και τα τελευταία, τα Αντικειμενικά από όλα τα υπόλοιπα,

- αναφέρουν στηριζόμενοι στις παραπάνω διακρίσεις παραδείγματα σύνθετων.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας αλλά και ως Εργαλείου Διαγνωστικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας ή όλων των ομάδων και των τριών (3) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να δώσουν τα χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας συνθέτων ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να τους κάνει τις εξής αντίστοιχα ερωτήσεις για κάθε κατηγορία: **«Με βάση την ονομασία τους, ποιο θεωρείται ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των Παρατακτικών συνθέτων, ώστε να ξεχωρίζουν από τα άλλα σύνθετα και να καταλαβαίνουμε ότι ανήκουν στην κατηγορία αυτή τα σύνθετα αυτά και όχι σε άλλη;» «Τι σημαίνει η λέξη Παρατακτικά για τα σύνθετα αυτά;» «Πώς παρατάσσονται τα συνθετικά μέρη των συνθέτων αυτών;»**. Αντίστοιχα για τα προσδιοριστικά σύνθετα ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε πάλι να βοηθήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών του ρωτώντας τα εξής: **«Με βάση την ονομασία τους, ποιο θεωρείται ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των Προσδιοριστικών συνθέτων, ώστε να ξεχωρίζουν από τα άλλα σύνθετα και να καταλαβαίνουμε ότι ανήκουν στην κατηγορία**

αυτή τα σύνθετα αυτά και όχι σε άλλη;» «Τι σημαίνει η λέξη *Προσδιοριστικά* για τα σύνθετα αυτά;» «Μήπως το ένα συνθετικό σε αυτά τα σύνθετα προσδιορίζει τα άλλα;». Επίσης, για τα κτητικά σύνθετα ο διδάσκων θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών του: «Με βάση την ονομασία τους, ποιο θεωρείται ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των Κτητικών συνθέτων, ώστε να ξεχωρίζουν από τα άλλα σύνθετα και να καταλαβαίνουμε ότι ανήκουν στην κατηγορία αυτή τα σύνθετα αυτά και όχι σε άλλη;» «Τι σημαίνει η λέξη *Κτητικά* για τα σύνθετα αυτά;» «Πώς το ένα συνθετικό δηλώνει κτήση για το άλλο συνθετικό;». Τέλος για τα αντικειμενικά σύνθετα ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να κάνει τις ακόλουθες ερωτήσεις στις ομάδες εργασίας των μαθητών του: Με βάση την ονομασία τους, ποιο θεωρείται ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των Αντικειμενικών συνθέτων, ώστε να ξεχωρίζουν από τα άλλα σύνθετα και να καταλαβαίνουμε ότι ανήκουν στην κατηγορία αυτή τα σύνθετα αυτά και όχι σε άλλη;» «Τι σημαίνει η λέξη *Αντικειμενικά* για τα σύνθετα αυτά;» «Μήπως στα σύνθετα αυτά το ένα συνθετικό έχει αντικείμενο το άλλο;»

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Ενοιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη.

Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Ενοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες «*Παρατακτικά*», «*Προσδιοριστικά*», «*Κτητικά*» και «*Αντικειμενικά*» όπως και ό,τι χαρακτηρίζει τις προηγούμενες υποκείμενες έννοιες, ως υποκείμενες έννοιες της έννοιας «*Τα σύνθετα*» μπορεί να είναι άγνωστες σε κάποιους μαθητές ή οι ίδιοι οι μαθητές να μην τις θυμούνται τόσο καλά από το Δημοτικό, ώστε να τις συμπληρώσουν άμεσα και εύκολα στον Ενοιολογικό Χάρτη της ομάδας εργασίας τους. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν οποιαδήποτε συγκεκριμένη έννοια θα ήταν καλό, όπως

είπαμε και προηγουμένως, να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν αυτή την ίδια τη συγκεκριμένη έννοια στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να αποσαφηνίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα κάθε είδους συνθέτων ανάλογα με τη σχέση του πρώτου με το δεύτερο συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο συνθετικών μεταξύ τους.

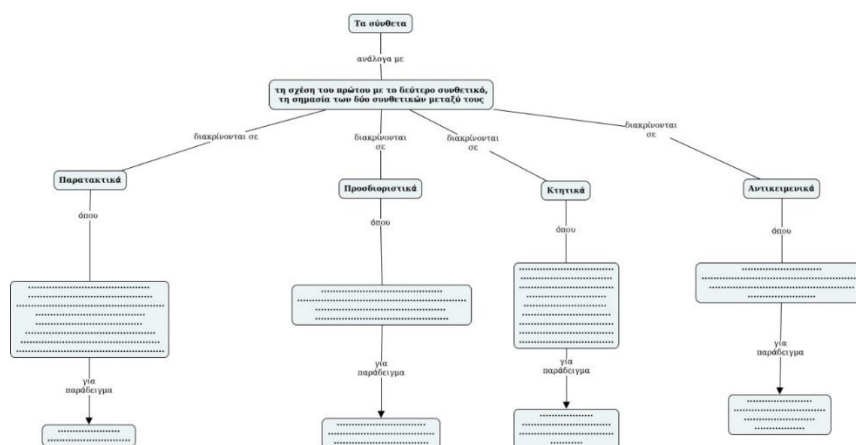
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα σύνθετων που μπορούν να ανήκουν ή στα Παρατακτικά σύνθετα ή στα Προσδιοριστικά σύνθετα ή στα Κτητικά σύνθετα ή στα Αντικειμενικά σύνθετα, παραδείγματα που στο σύνολο τους αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Εννοιολογικού Χάρτη.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα σύνθετα».

- Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.
- Να συμπληρώσετε στον Εννοιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες σχολικές χρονιές.

Εικόνα 32. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7D1KCNF-23333C6-7W9LSC>

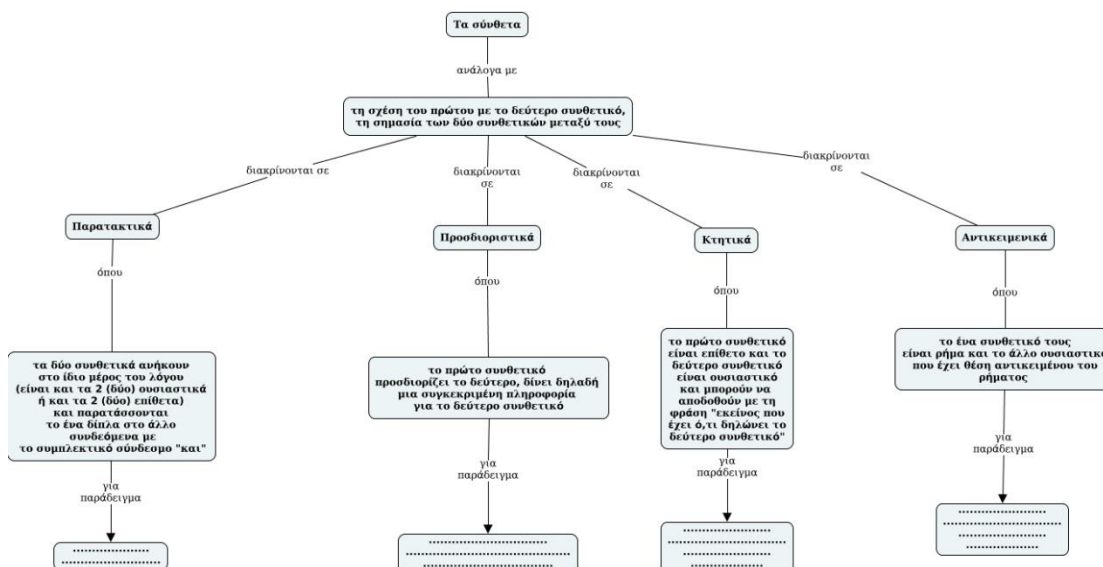
Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Ενοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα σύνθετα» παρουσιάζονται οι διακρίσεις των σύνθετων με κριτήριο τη σχέση του πρώτου με το δεύτερο συνθετικό, τη σημασία και σχέση ουσιαστικά των δύο συνθετικών μεταξύ τους.

(i) Να μελετήσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «v» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.

(ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις διακρίσεις των συνθέτων και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.

(iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε είδος συνθέτου που έχει δοθεί ή είναι γραμμένο στον Ενοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 34. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7D4RFH2-YSY04J-7WF91N>

10.8. Ο Ενοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η οικογένεια» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Η οικογένεια», και όχι μόνο την ενοιολόγηση του όρου, αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως την «Παραδοσιακή – Παλαιά μορφή» που δεν είναι άλλη από την «Εκτεταμένη Πατριαρχική Οικογένεια» και τα χαρακτηριστικά αυτής, αλλά και τις «Σύγχρονες – Νέες μορφές», όπως είναι η «Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας» και

κυρίως τα βασικά της χαρακτηριστικά, η «Οικογένεια Δεύτερου Γάμου», η «Μονογονεϊκή οικογένεια», η «Ελεύθερη Συμβίωση (συγκατοίκηση χωρίς γάμο)».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- ορίζουν την οικογένεια και τα βασικά της χαρακτηριστικά,
- περιγράφουν μια εκτεταμένη πατριαρχική οικογένεια (παραδοσιακή – παλαιά μορφή) βάσει των χαρακτηριστικών της διακρίνοντας την από μια πυρηνική οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας βάσει των χαρακτηριστικών της (σύγχρονη – νέα μορφή) ονομάζοντας τόσο τα χαρακτηριστικά της πρώτης μορφής οικογένειας όσο και της δεύτερης μορφής οικογένειας.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού πρώτα χωρίσει τους μαθητές σε δύο (2) μεγάλες ομάδες εργασίας και αφού στην καθεμία αφήσει τα μέλη της να ορίσουν γραμματέα και εκπρόσωπο, δίνει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει και δύο μελέτες περίπτωσης, μία στην κάθε ομάδα εργασίας των μαθητών, ζητά από κάθε ομάδα εργασίας στην αντίστοιχη της μελέτη περίπτωσης, στην αντίστοιχη της μορφή οικογένειας για μελέτη, να εξετάσει τα χαρακτηριστικά της κάθε μορφής οικογένειας και να καταλήξει στα πιο σημαντικά ώστε να τα συμπληρώσει με συντομία συμπληρώνοντας τα στο αντίστοιχο σημείο του εννοιολογικού χάρτη. Συγκεκριμένα η ομάδα Α θα ασχοληθεί με μια περίπτωση Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας στη μελέτη περίπτωσης Α και η ομάδα Β με μια περίπτωση Πυρηνικής Οικογένειας (Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας) στη μελέτη περίπτωσης Β. Οπότε η ομάδα Α θα πρέπει να συμπληρώσει τις έννοιες κάτω από τον όρο – την έννοια «Εκτεταμένη Πατριαρχική Οικογένεια», ενώ η ομάδα Β θα πρέπει να συμπληρώσει τις έννοιες κάτω από τον όρο - την έννοια «Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας». Έτσι ο ημιτελής Εννοιολογικός του Χάρτη θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της «Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας» και ποια τα αντίστοιχα βασικά χαρακτηριστικά της «Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας». Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και δύο μελέτες περίπτωσης, μία στην κάθε ομάδα εργασίας των

μαθητών και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν τις μελέτες περίπτωσης, έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή Εννοιολογικό Χάρτη και συγκεκριμένα η κάθε ομάδα εργασίας να συμπληρώσει συγκεκριμένες έννοιες, η ομάδα Α τις έννοιες κάτω από την έννοια της «Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας» και η ομάδα Β τις έννοιες κάτω από την έννοια της «Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας».

• **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών κάτω από την έννοια «Εκτεταμένη Πατριαρχική Οικογένεια» όπως είναι οι έννοιες «στις αρχές του 20ου αιώνα», «γονείς και πολλά παιδιά», «ο πατέρας είναι αρχηγός της οικογένειας και αυταρχικός, σκληρός, αυστηρός με τα παιδιά του», «η γυναίκα είναι κατώτερη του άνδρα» και οι υποκείμενες έννοιες αυτών «και οι ρόλοι προσδιορίζονται με βάση το φύλο» και συγκεκριμένα «στον ιδιωτικό χώρο, στο σπίτι αντιστοιχεί η γυναίκα» «και οι οικιακές δραστηριότητες που αναλάμβανε η γυναίκα θεωρούνταν κατώτερες» και «στο δημόσιο χώρο, στο «έξω» αντιστοιχεί ο άνδρας», αλλά και η έννοια «τα παιδιά αισθάνονται φόβο για τον πατέρα» και για την συμπλήρωση εννοιών κάτω από την έννοια «Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας» όπως είναι οι έννοιες «στο 2^ο μισό του 20^{ου} αιώνα», «γονείς και λίγα παιδιά», «και οι δύο (2) σύζυγοι μοιράζονται από κοινού τις υποχρεώσεις ανατροφής των παιδιών και τα βάρη του νοικοκυριού», «και οι δύο (2) σύζυγοι εργάζονται», αλλά και η υποκείμενη έννοια των δύο (2) τελευταίων εννοιών «η γυναίκα είναι εργαζόμενη σύζυγος και μητέρα». Μάλιστα καλό θα ήταν ο διδάσκων να βοηθήσει τις δύο (2) ομάδες εργασίας των μαθητών του και παρέχοντας τις συνδέσεις – τους συνδέσμους κάτω τόσο από την έννοια «Εκτεταμένη Πατριαρχική Οικογένεια» όσο και από την έννοια «Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας», όπως και εξηγώντας αναλυτικά κάθε βασικό διακριτικό χαρακτηριστικό τόσο της «Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας» όσο και της «Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας», κάτι που θα το κάνει είτε με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του είτε με τις κατάλληλες ερωτήσεις όπως: **«Πότε χρονικά θα τοποθετούσατε την ύπαρξη της Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας; Ή αντίστοιχα την παρουσία της Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας;»** ή **«Ποιος θεωρείται ότι ήταν ο ρόλος του πατέρα και της γυναίκας ως προς το σπίτι, τις δουλειές του σπιτιού και ως προς την εργασία στους δύο (2) προαναφερόμενους τύπους**

οικογένειας;» ή «Από πόσα παιδιά, πολλά ή λίγα, αποτελούνταν ή αποτελούνται σήμερα οι δύο (2) προαναφερόμενοι τύποι οικογένειας;».

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους και έπειτα η επέκταση και η τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη πιο συγκεκριμένα των ρόλων του άντρα και της γυναίκας στους τύπους της «Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας» και της «Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας». Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, εν προκειμένω ποιοι είναι οι ρόλοι των δύο (2) συζύγων σε αυτούς τους νέους τύπους οικογένειας, και τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνεται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών που ζητεί ο ίδιος να τις προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Η οικογένεια»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

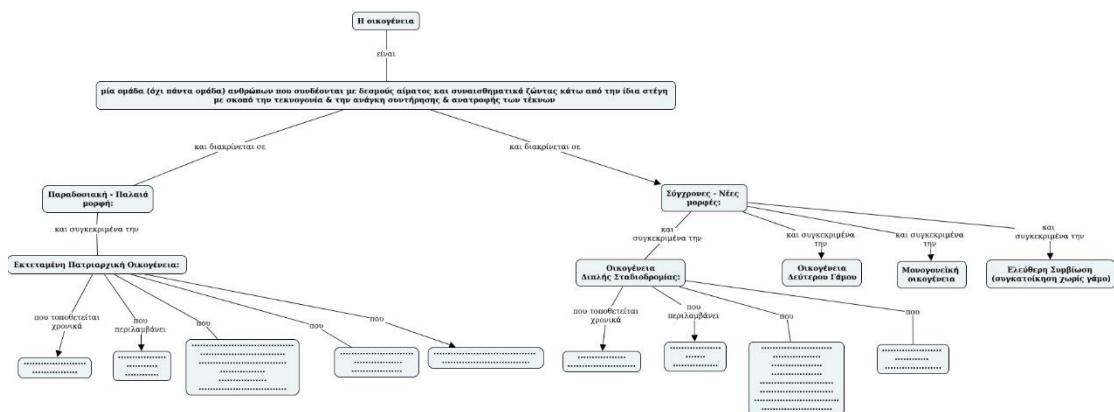
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Η οικογένεια». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με

δεδομένα τον Ενοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7K40LPG-1L4HPV4-80DPYX> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε η κάθε ομάδα, τόσο η ομάδα Α όσο και η ομάδα Β, τις **Μελέτες Περίπτωσης Α και Β** αντίστοιχα συμπληρώστε τον δοθέντα Ενοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Τι είναι οικογένεια; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της παραδοσιακής - παλαιάς μορφής οικογένειας και συγκεκριμένα της Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας και ποια τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων - νέων μορφών οικογένειας και δη της οικογένειας διπλής σταδιοδρομίας; Δίνεται η παρακάτω Λίστα Εννοιών.**

Λίστα εννοιών: • στις αρχές του 20ου αιώνα • γονείς και πολλά παιδιά • ο πατέρας είναι αρχηγός της οικογένειας και αυταρχικός, σκληρός, αυστηρός με τα παιδιά του • η γυναίκα είναι κατώτερη του άνδρα • τα παιδιά αισθάνονται φόβο για τον πατέρα • στο 2ο μισό του 20ου αιώνα • γονείς και λίγα παιδιά • και οι δύο (2) σύζυγοι μοιράζονται από κοινού τις υποχρεώσεις ανατροφής των παιδιών και τα βάρη του νοικοκυριού • και οι δύο (2) σύζυγοι εργάζονται

Εικόνα 33. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7K40LPG-1L4HPV4-80DPYX>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη επεξηγώντας τον ρόλο της γυναίκας και στους δύο (2) τύπους οικογένειας όπως και τον ρόλο του άντρα στην Εκτεταμένη Πατριαρχική Οικογένεια. Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ Α

Απόσπασμα από το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος της Διδώ Σωτηρίου *Ματωμένα Χώματα*

Κεντρικός ήρωας στο μυθιστόρημα της Δ. Σωτηρίου Ματωμένα Χώματα είναι ο Μανόλης Αξιώτης, αγρότης από τον Κιρκιντζέ, ο οποίος εκθέτει, με αυτοβιογραφικό λόγο, την οικογενειακή και την προσωπική του ιστορία και, διά μέσου αυτής, καταγράφει την περιπέτεια του μικρασιατικού ελληνισμού. Το απόσπασμα προέρχεται από το πρώτο μέρος του μυθιστορήματος και αναφέρεται στην ζωή του ήρωα στις αρχές του 20ου αιώνα στο χωριό του στο Κιρκιντζέ με την οικογένεια του, που αποτελούσε ένα τυπικό δείγμα Εκτεταμένης Πατριαρχικής Οικογένειας.

Στο σπίτι δύο εξουσίες υπολογίζαμε όλοι, εγώ και τα άλλα μου τρία αδέρφια: του Θεού και τον πατέρα, γιατί μ' αυτές είχαμε δέσει την ύπαρξη μας. Τη μάνα μας τη βλέπαμε σαν τον σκεπασμένο ήλιο, που τον μαντεύεις, μα οι αχτίδες του δε φτάνουνε ίσα μ' εσένα να σε ζεστάνουνε. Ποτέ της δεν έβρισκε καιρό να μας χαϊδέψει, να μας πάρει στα γόνατά της και να μας πει ένα παραμύθι. Ξύπναγε ολοχρονίς χαράματα, άναβε φωτιά, έστηνε τσουκάλι, να προκάνει τόσα στόματα. Ύστερα είχε πάντα στην κούνια κι ένα μυξιάρικο να τσιρίζει. Είχε να πλύνει τα ζωντανά¹, να βάλει σκάφη, να ζυμώσει, να πλύνει, να γυροφέρει το νοικοκυριό, να πιάσει βελόνι· όλο το χωριό μιλούσε για την πάστρα και τη νοικοκυροσύνη της.

Η αλήθεια είναι πως και το γέρο μου τον σέβονταν ο κόσμος, γιατί κρατούσε λόγο, ήταν τίμιος στο αλισβερίσι², φιλόξενος και προκομμένος. Τον σήκωνε πολύ κι η αρχοντοκαμωσιά του, ψηλόλιγνος καθώς ήταν και σγουρομάλλης, με βαθιά γαλάζια μάτια και στρωτά γερά δόντια, που τα πήρε ατόφια στον τάφο του. Για τούτο και καμάρωνα, όταν οι γειτόνισσες λέγανε στη μάνα μου: «Ο γιος σου, ο Μανόλης, είναι φτυστός ο μπαρμπα-Δημητρός».

Νύχτα με τ' άστρα, σηκωνόταν ο πατέρας απ' το γιατάκι³ του. Πρωτόβαζε τη φέσα του και ύστερα την τσόχνη⁴ βράκα του, τα τουζλούκια⁵ και τα ποδήματά του. (Κάλτσες δε φορούσε· έλεγε πως τον στεναχωρούσανε και βλάφτανε στην υγεία του). Νιβόταν με

θόρυβο. Έκανε το σταυρό τον μπρος στα εικονίσματα, καψάλιζε λίγο σταρένιο ψωμί στη θράκα, το βουτούσε στο μπρούσκο⁶ και το 'κανε κρασοψιχιά, έτρωγε και καμιά ελιά, έφτυνε το κουκούτσι και λίγες βρισιές μαζί για γούρι και ξεκινούσε στητός και ανάλαφρος για τα χτήματα.

Δούλευε δεκάξι με δεκαοχτώ ώρες δίχως να ξαποστάσει. Σήκωνε μονάχος του γομάρια⁷ εξήντα εβδομήντα οκάδες, μα ποτέ δεν τον άκουγες να βαρυγκομήσει. Η τσάπα και τ'αλέτρι γίνονταν υπάκουα στο χέρι του. Τα ζωντανά τον τρέμανε και τον αγαπούσανε συνάμα, γιατί τα φρόντιζε περισσότερο απ'όσο φρόντιζε εμάς.

Με το σούρουπο γύριζε στο σπίτι δίχως να σταθεί σε καφενέ. Έπιανε το μπουκάλι το ρακί, κατέβαζε κάμποσες γερές ρουφηξιές, έτρωγε το φαΐ που του φύλαγε η μάνα. Κατά την περίσταση έδερνε δυο τρεις από μας κι έπεφτε μπαϊλντισμένος⁸ στον ύπνο, να ροχαλίζει και να τρέμει ο τόπος.

Κουβέντα δεν του 'παιρνες ούτε Κυριακή ούτε χροιάρα μέρα. Κανένας μας δεν τολμούσε να μιλήσει μπροστά του· είχαμε μάθει να τα λέμε όλα με τα μάτια, τους θυμούς, το παράπονο, τις πονηριές ή τις χαρές μας.

Διδώ Σωτηρίου, *Ματωμένα Χώματα*, Κέδρος

Λεξιλόγιο: 1. **τα ζωντανά:** τα ζώα. 2. **αλισβερίσι:** δοσοληψία. 3. **γιατάκι:** κρεβάτι, κατάλυμα 4. **τσόχινος:** από τσόχα (είδος μάλλινου υφάσματος). 5. **τουζλούκια:** μάλλινες περικνημίδες που σκεπάζουν τα πόδια από το πάνω μέρος του παπουτσιού ως το γόνατο. 6. **μπρούσκο:** κρασί δυνατό και στυφό στη γεύση. 7. **γομάρι:** φορτίο. 8. **μπαϊλντισμένος:** αποκαμωμένος.

ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ Β

Ο Γιώργος Κυριακόπουλος και η Ελένη Χαραλαμποπούλου αποτελούν μαζί με τα δύο (2) τους παιδιά μια τυπική μορφή Πυρηνικής Οικογένειας (Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας). Παντρεύτηκαν το 2010 και τα δύο τους παιδιά, ο Κώστας και η Μαρία πηγαίνουν στο 4ο Δημοτικό Σχολείο Παλαιού Φαλήρου. Παρακάτω παρατίθεται μια τυπική καθημερινότητα τους.

Κάθε πρωί την καθημερινή ο Γιώργος και η Ελένη ξυπνάνε στις 07:00 το πρωί και ντύνονται, για να πάνε στην εργασία τους, αφού πρώτα πάρουν το πρωινό τους στις 07:30 μαζί με τα δύο τους παιδιά, τον Κώστα και τη Μαρία, ηλικίας δώδεκα και εννέα ετών αντίστοιχα, που είναι μαθητές της ΣΤ' και Γ' Δημοτικού του 4ου Δημοτικού Σχολείου

Παλαιού Φαλήρου. Συνήθως ο Γιώργος ετοιμάζει το πρωινό, ξυπνάει και ντύνει τα παιδιά τους για το σχολείο και έπειτα κατευθύνεται με τα παιδιά του, για να τα αφήσει στο σχολείο και στη συνέχεια, για να κατευθυνθεί με το αυτοκίνητο της οικογένειας στο διπλανό Γυμνάσιο, όπου και εργάζεται ως εκπαιδευτικός φιλόλογος. Αντίθετα με το δικό της αυτοκίνητο η Ελένη κατευθύνεται για το υποκατάστημα της Εθνικής Τράπεζας στον Άλιμο, στο οποίο και εργάζεται ως υποδιευθύντρια του τοπικού υποκαταστήματος με ένα ωράριο πολύ εξαντλητικό μια και ξεκινάει να εργάζεται από τις 09:00 το πρωί μέχρι τις 18:00 το απόγευμα. «Όλα τα χρωστάω στον άντρα μου» τονίζει η ίδια στη δημοσιογράφο της Καθημερινής της Κυριακής που μόλις χθες της πήρε συνέντευξη. «Αν δεν ήταν αυτός και όσα κάνει καθημερινά για τα παιδιά, θα είχα παρατήσει την εργασία μου» υπογραμμίζει. «Δεν είναι μόνο ότι ετοιμάζει τα παιδιά το πρωί για το σχολείο και φτιάχνει το πρωινό αλλά και ότι παίρνει τα παιδιά από το σχολείο, αφού και αυτός ως εκπαιδευτικός τελειώνει το ωράριο του νωρίτερα από τα τυπικά συνηθισμένα ωράρια και επιστρέφοντας στο σπίτι σχετικά νωρίς μπορεί να ετοιμάζει το τραπέζι. Το σχολείο των παιδιών είναι ολόημερο. Για το δε φαγητό, πάλι καλά που υπάρχει και ο καταψύκτης, αφού ετοιμάζω από το Σαββατοκύριακο φαγητό για μια εβδομάδα και το διατηρώ εκεί.» σημειώνει χαρούμενη, εφόσον εκμεταλλεύεται στο έπακρο τόσο τις διευκολύνσεις από την τεχνολογία στις οικιακές εργασίες όσο και την αύξηση των κοινωνικών παροχών από το κράτος, όπως την σταδιακά συνεχή ένταξη όλο και περισσότερων Δημοτικών Σχολείων στο θεσμό του ολόημερου Δημοτικού Σχολείου. «Το διάβασμα των γλωσσικών μαθημάτων το κάνει ο άντρας μου» επισημαίνει η ίδια «μια και είναι ειδικός σε αντίστοιχα μαθήματα μεγαλύτερων τάξεων, αυτών του Γυμνασίου». «Όσο για τα μαθηματικά» προσθέτει «εγώ ελέγχω τις ασκήσεις τους όπως και τι έχουν καταλάβει από το μάθημα τόσο ο μεγάλος όσο και η μικρή μου κόρη». «Ε αυτό γίνεται, όταν δεν έχουν Αγγλικά ο μεγάλος και Γαλλικά η μικρή το απόγευμα» προσθέτει. «Και πάλι», μας λέει, «ο σύζυγος θα πάει τα παιδιά στο φροντιστήριο ξένων γλωσσών και θα τα φέρει σπίτι με το αυτοκίνητο.» «Όποιες άλλες εργασίες του σπιτιού, όπως πλύσιμο και σιδέρωμα», συνεχίζει, «τις κάνω μόνο το Σαββατοκύριακο. Μόνο τότε βρίσκω χρόνο για τα οικιακά.» «Και πάλι», τελειώνει την αφήγηση της καθημερινότητας της, «μπορεί να μου δώσει ένα χέρι βοήθειας ο άντρας μου».

Ιωάννα Φωτιάδη, Καθημερινή της Κυριακής

10.9. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η προσφορά της οικογένειας στο άτομο και στην κοινωνία» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Η οικογένεια» και συγκεκριμένα την προσφορά της στο άτομο και στην κοινωνία και μάλιστα ως προς το άτομο στους περισσότερους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως είναι στον Υλικό Τομέα, στο Λογικό Τομέα και στο Συναισθηματικό – Ψυχολογικό Τομέα, αλλά και ως προς την κοινωνία κυρίως στον Κοινωνικό Τομέα και κυρίως ως προς τον τρόπο κοινωνικοποίησης του κάθε ανθρώπου, τον ομαλό τρόπο ένταξης του στην κοινωνία, ώστε να αναλάβει την ευθύνη του απέναντι της ως ώριμος και υπεύθυνος πολίτης, αλλά και ως προς τη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- προσδιορίζουν την προσφορά της οικογένειας στον άνθρωπο και στην κοινωνία κατηγοριοποιώντας αυτήν σε τομείς.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός συνεχίζει να έχει τους μαθητές τους χωρισμένους σε δύο (2) μεγάλες ομάδες εργασίας και με ορισμένους σε καθεμία τον ίδιο γραμματέα και εκπρόσωπο της κάθε ομάδας από την προηγούμενη διδακτική ώρα και δίνει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει στις δύο (2) ομάδες εργασίας το ίδιο διασκευασμένο κείμενο του Ιωάννη Τσιάντη με τίτλο **Μια προέκταση του ορισμού της οικογένειας** ζητά από κάθε ομάδα εργασίας να τα συμπληρώσει με συντομία σε διαφορετικό σημείο του Εννοιολογικού Χάρτη την προσφορά της οικογένειας στο άτομο και αντίστοιχα στην κοινωνία. Η ομάδα Α θα πρέπει να συμπληρώσει την αριστερή πλευρά του ημιτελούς και ημισυμπληρωμένου Εννοιολογικού Χάρτη στο φύλλο εργασίας και συγκεκριμένα την προσφορά της οικογένειας στον Υλικό, Συναισθηματικό, Ψυχολογικό και Λογικό Τομέα του κάθε ατόμου και η ομάδα Β θα πρέπει να συμπληρώσει τη δεξιά πλευρά του του ημιτελούς και ημισυμπληρωμένου Εννοιολογικού Χάρτη στο φύλλο εργασίας και συγκεκριμένα την προσφορά της οικογένειας στην κοινωνία όπως και στον Ηθικό Τομέα του κάθε ατόμου που είναι σε άμεση συνάρτηση με την κοινωνικοποίηση του. Έτσι ο ημιτελής

Εννοιολογικός του Χάρτης θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποια είναι η προσφορά της οικογένειας «στο άτομο» και ποια «στην κοινωνία». Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και ένα διασκευασμένο κείμενο του Ιωάννη Τσιάντη με τίτλο **Μια πρόεκταση του ορισμού της οικογένειας**, και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το διασκευασμένο κείμενο, έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή και ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη και συγκεκριμένα η κάθε ομάδα εργασίας να συμπληρώσει συγκεκριμένες έννοιες, η ομάδα Α τις έννοιες κάτω από την έννοια της «στο άτομο», άρα την προσφορά της οικογένειας στο άτομο και συγκεκριμένα στον Υλικό Τομέα, στο Συναισθηματικό – Ψυχολογικό Τομέα και δύο (2) φορές στο Λογικό Τομέα και η ομάδα Β τις έννοιες κάτω από την έννοια της «στην κοινωνία», άρα την προσφορά της οικογένειας στην κοινωνία και συγκεκριμένα στον Ηθικό Τομέα και δύο (2) φορές στον Κοινωνικό Τομέα.

- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών κάτω από την έννοια «στο άτομο» όπως είναι οι έννοιες: «ΥΛΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: σε αυτήν το άτομο ικανοποιεί άμεσες ανάγκες (τροφή, στέγη, ενδυμασία)», «ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΣ – ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: σε αυτήν το άτομο γνωρίζει την αγάπη, την στοργή, την τρυφερότητα και την ασφάλεια», «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: σε αυτήν το άτομο θα καλλιεργήσει νοητικές λειτουργίες, όπως την κρίση, τη μνήμη, τη φαντασία, την παρατηρητικότητα, την αντίληψη», «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: σε αυτήν το άτομο θα μάθει την γλώσσα του και τα εκφραστικά της μέσα» και για την συμπλήρωση εννοιών κάτω από την έννοια «στην κοινωνία» όπως είναι οι έννοιες «ΗΘΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: στην οικογένεια το άτομο αποκτά αυτοπεποίθηση και δύναμη, ώστε να αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες της ζωής», «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: με την οικογένεια έχουμε τη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας», «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: η οικογένεια μαθαίνει στο παιδί να συμβιώνει με άλλους ανθρώπους, να πειθαρχεί και να υπακούει σε γενικά αποδεκτούς κανόνες, ώστε να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνία και να αναλάβει την ευθύνη του ως ώριμος και υπεύθυνος πολίτης.». Μάλιστα καλό θα ήταν ο διδάσκων να βοηθήσει τις δύο (2) ομάδες εργασίας των μαθητών του και παρέχοντας τις συνδέσεις – τους συνδέσμους κάτω τόσο από την έννοια «στο άτομο» όσο και από την έννοια «στην κοινωνία» που εδώ είναι μια

συγκεκριμένη λέξη, η λέξη «γιατί», όπως και βοηθώντας τους μαθητές του να βρουν τις κατάλληλες απαντήσεις με τις κατάλληλες ερωτήσεις όπως: **«Με βάση το κείμενο που διαβάσατε πριν από λίγο ποια είναι η προσφορά της οικογένειας στο άτομο στον Υλικό Τομέα ή στον Συναισθηματικό – Ψυχολογικό Τομέα ή στον Λογικό Τομέα;»** ή **«Με βάση το κείμενο που διαβάσατε πριν από λίγο ποια είναι η προσφορά της οικογένειας στην κοινωνία στον Ηθικό Τομέα ή στον Κοινωνικό Τομέα;»**.

- **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, εν προκειμένω η προσφορά της οικογένειας στο άτομο και στην κοινωνία. Δια τούτο και δίνεται από τον διδάσκοντα μια λίστα εννοιών. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Στο σημείο αυτό γίνεται ουσιαστικά η ένωση των εννοιών που έγραψε η μία ομάδα εργασίας με τις έννοιες που ανέλαβε να συμπληρώσει η άλλη ομάδα εργασίας, ώστε να έχουμε ένα κοινό και ενιαίο Εννοιολογικό Χάρτη. Κρίνεται χρήσιμο να γίνει σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Η οικογένεια»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

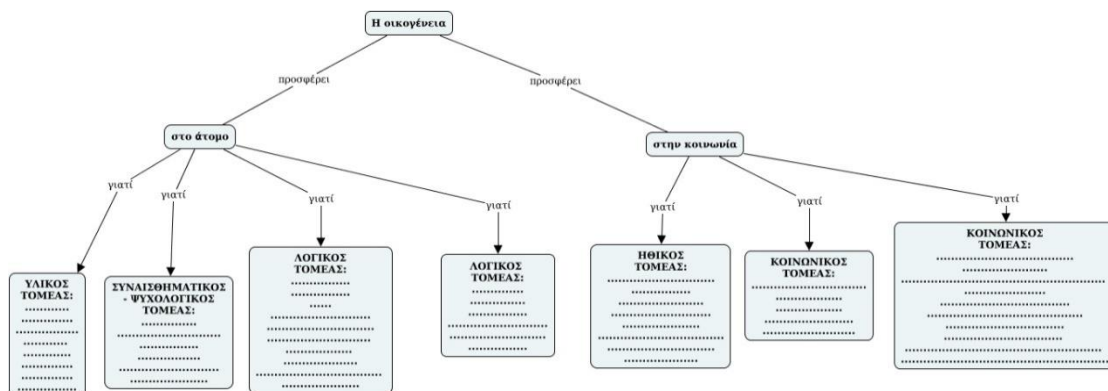
Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Η οικογένεια». Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με

δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7KGQRNY-108CZDW-80Q3QQ> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε η κάθε ομάδα, τόσο η ομάδα Α όσο και η ομάδα Β, το κείμενο με τίτλο **Μια πρόεκταση του ορισμού της οικογένειας** αντίστοιχα συμπληρώστε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Ποια είναι η προσφορά της οικογένειας στο άτομο και στην κοινωνία;** Δίνεται η παρακάτω **Λίστα Εννοιών**.

Λίστα εννοιών: • σε αυτήν το άτομο ικανοποιεί άμεσες ανάγκες (τροφή, στέγη, ενδυμασία)

- σε αυτήν το άτομο γνωρίζει την αγάπη, την στοργή, την τρυφερότητα και την ασφάλεια
- σε αυτήν το άτομο θα καλλιεργήσει νοητικές λειτουργίες, όπως την κρίση, τη μνήμη, τη φαντασία, την παρατηρητικότητα, την αντίληψη
- σε αυτήν το άτομο θα μάθει την γλώσσα του και τα εκφραστικά της μέσα
- στην οικογένεια το άτομο αποκτά αυτοπεποίθηση και δύναμη, ώστε να αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες της ζωής
- με την οικογένεια έχουμε τη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας
- η οικογένεια μαθαίνει στο παιδί να συμβιώνει με άλλους ανθρώπους, να πειθαρχεί και να υπακούει σε γενικά αποδεκτούς κανόνες, ώστε να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνία και να αναλάβει την ευθύνη του ως ώριμος και υπεύθυνος πολίτης

Εικόνα 35. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7KGQRNY-108CZDW-80Q3QQ>

Μια προέκταση του ορισμού της οικογένειας

Η οικογένεια δεν είναι απλώς μια ομάδα προσώπων, οι γονείς και το παιδί ή τα παιδιά που ανατρέφουν. Αυτά τα πρόσωπα αναπτύσσουν πολύ στενούς και ιδιαίτερους δεσμούς μεταξύ τους. Έχουν συναισθήματα ο ένας για τον άλλο, επηρεάζουν ο ένας τον άλλο, επιδρούν ο ένας πάνω στον άλλο με τέτοιο τρόπο, που τελικά οργανώνουν την ατμόσφαιρα της καθημερινής τους ζωής μοναδικά. Με αυτή τη συναισθηματική ατμόσφαιρα φτιάχνεται ένας χώρος μέσα στον οποίο τα παιδιά μπορούν να ζήσουν και να αναπτυχθούν· μπορούν να ανακαλύψουν τα συναισθήματά τους, θετικά και αρνητικά, τον εαυτό τους και τους άλλους, να οργανώσουν τον ψυχικό τους κόσμο και να διαμορφώσουν την προσωπικότητά τους.

Δεν είναι, λοιπόν, η οικογένεια μόνο ο χώρος στον οποίο η ίδια ικανοποιεί τις άμεσες ανάγκες του παιδιού ή των παιδιών που την συναποτελούν, όπως είναι η τροφή, η στέγη, η ενδυμασία και γενικά όποια ανάγκη **του υλικού τομέα** αλλά και ο χώρος στον οποίο το παιδί ή τα παιδιά, μέλη μιας οικογένειας θα γνωρίσουν τη στοργή, την αγάπη, την τρυφερότητα και την ασφάλεια, στοιχεία απαραίτητα για την ομαλή ανάπτυξή τους. Έτσι η οικογένεια συντελεί στην αμοιβαία προστασία και υποστήριξη των μελών της, **στοιχεία απαραίτητα του συναισθηματικού – ψυχολογικού τομέα των ανθρώπων.**

Πλάι στο συναισθηματικό κόσμο του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον το άτομο θα καλλιεργήσει νοητικές λειτουργίες, όπως την κρίση, τη μνήμη, τη φαντασία, την παρατηρητικότητα, την αντίληψη, **στοιχεία που ανήκουν στο λογικό τομέα.** Και δεν είναι μόνο οι παραπάνω λειτουργίες της νόησης που καλλιεργούνται στην οικογένεια, **αλλά και το ίδιο το όργανο της νόησης και της λογικής η γλώσσα με τα ποικίλα εκφραστικά της μέσα μαθαίνεται στην οικογένεια, καθώς αυτό γίνεται εφικτό μέσα από την επικοινωνία του ατόμου με τα άλλα μέλη της οικογένειας.** Βέβαια αξίζει να αναφερθεί ότι η εκμάθηση της γλώσσας γίνεται ανάλογα με την ηθικοπνευματική υπόσταση της οικογένειας.

Σημαντική πάντως είναι και η προσφορά της τελευταίας στον ηθικό τομέα του κάθε ανθρώπου. Μέσα στην οικογένεια το παιδί αξιολογεί και αξιολογείται, κρίνει τις δυνάμεις του και μαθαίνει να αγωνίζεται για την επίτευξη των στόχων του. Έτσι αποκτά αυτοπεποίθηση και δύναμη, ώστε να αντιμετωπίζει τις αντιξοότητες της ζωής.

Πάνω από όλα και κυρίως τεράστια είναι η προσφορά της οικογένειας στην κοινωνία γενικά και συγκεκριμένα στην κοινωνική πλευρά του ανθρώπου. Ειδικότερα η

οικογένεια συμβάλλει στη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας, καθώς με τη γέννηση και την ανατροφή των απογόνων εξασφαλίζεται η συνέχεια και η ανάπτυξη των ανθρώπινων κοινωνιών. Ταυτόχρονα η ίδια μαθαίνει στον άνθρωπο κανόνες συμπεριφοράς, αφού ενσαρκώνει κοινωνικά πρότυπα και αξίες (η πίστη, η αλήθεια, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός, η αφοσίωση). Ουσιαστικά μαθαίνει στο παιδί να συμβιώνει με άλλους ανθρώπους, να πειθαρχεί και να υπακούει σε γενικά αποδεκτούς κανόνες. Έτσι το τελευταίο διαμορφώνει το χαρακτήρα του και προετοιμάζεται να ενταχθεί ομαλά στην κοινωνία και να αναλάβει την ευθύνη του ως ώριμος και υπεύθυνος πολίτης.

Ιωάννης Τσιάντης, *Οικογένεια* (διασκευή)

Κεφάλαιο 11. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 3η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου

Στην τρίτη (3^η) ενότητα του βιβλίου της Νεοελληνικής Γλώσσας Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου οι μαθητές επαναλαμβάνουν τα όσα έμαθαν από τη βαθμίδα του Δημοτικού για τα ρήματα και τον τρόπο κλίσης τους στην Ενεργητική και στην Παθητική Φωνή στον Ενεστώτα, δηλαδή την α΄ και τη β΄ συζυγία, άρα για το σε ποια συζυγία πρέπει να ανήκει κάθε ρήμα ανάλογα με την κλίση του στον Ενεστώτα στην Ενεργητική και στην Παθητική Φωνή και συγκεκριμένα τις καταλήξεις του σε αυτόν τον χρόνο και στις δύο (2) Φωνές. Όμοια επαναλαμβάνουν τις γνώσεις τους σχετικά με το από τι μπορεί να αποτελείται σε μια σύνθετη λέξη το πρώτο (α΄) συνθετικό. Είναι λογικό, λοιπόν, και για αυτές τις δύο (2) περιπτώσεις ο Εννοιολογικός Χάρτης να πρέπει να χρησιμοποιηθεί ως εκπαιδευτικό εργαλείο εισαγωγικού χάρτη μιας ενότητας και ως εργαλείο διαγνωστικής αξιολόγησης. Στην περίπτωση αυτή, όπως έχει προαναφερθεί, ο Εννοιολογικός Χάρτης δομείται από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009).

Από την άλλη πλευρά ως προς τη θεματική της Παραγωγής Γραπτού Λόγου της τρίτης (3ης) ενότητας της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου γίνεται λόγος για τη φιλία, και συγκεκριμένα για τα βασικά χαρακτηριστικά μιας γνήσιας φιλίας και πώς βάσει αυτών των χαρακτηριστικών τελικά ωφελούνται το άτομο και η κοινωνία. Είναι και αυτή μια θεματική έκθεσης στην οποία δεν έχει γίνει ποτέ αναφορά έως τώρα στην τάξη για τους μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου από τον εκάστοτε διδάσκοντα, είτε δάσκαλο είτε φιλόλογο Ελληνικής Γλώσσας. Συνεπώς θα ήταν ό,τι καλύτερο και σε αυτήν την περίπτωση να κατασκευαστεί από τον διδάσκοντα ένας (1) ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και με τη βοήθεια πρώτα κειμένου και έπειτα ερωτήσεων από τον ίδιο τον διδάσκοντα προς τις ομάδες εργασίας των μαθητών όπως και μιας Λίστας Εννοιών και με την εργασία σε ομάδες μαθητών να συμπληρωθεί από τις ίδιες και να λειτουργήσει ως Διδακτικό Εργαλείο και φυσικά και Οργανωτής Προώθησης (advance organizer).

11.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Τα ρήματα» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Τα ρήματα» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως είναι η διάκριση τους τόσο ως προς την Ενεργητική Φωνή όσο και ως προς την Παθητική Φωνή ως προς τον τρόπο κλίσης τους στον Ενεστώτα στην υποκείμενη έννοια της «α΄ συζυγίας» και σε εκείνη της «β΄ συζυγίας» που η τελευταία με την σειρά της υποδιαιρείται σε δύο (2) τάξεις, στην υποκείμενη έννοια «α΄ τάξη» και στην υποκείμενη έννοια «β΄ τάξη».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ορίζουν το κάθε ρήμα, τόσο ως προς την Ενεργητική Φωνή όσο και ως προς την Παθητική Φωνή ως προς τον τρόπο κλίσης τους στον Ενεστώτα άρα ως προς την α΄ συζυγία και ως προς την β΄ συζυγία,
- διακρίνουν κάθε ρήμα αν ανήκει αυτό στην α΄ συζυγία ή στη β΄ συζυγία, και στην τελευταία συζυγία εν προκειμένω να ορίζουν σε ποια τάξη ανήκει το κάθε ρήμα ή στην α΄ τάξη ή στη β΄ τάξη,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις παραπάνω διακρίσεις παραδείγματα ρημάτων.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με

κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις όποιες τυχόν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας αλλά και ως Εργαλείου Διαγνωστικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας ή όλων των ομάδων και των τριών (3) αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ποιες καταλήξεις θα πρέπει να συμπληρώσουν κάτω από την υποέννοια «α΄ τάξη» ή την υποέννοια «β΄ τάξη» της υπερκείμενης τους έννοιας «β΄ συζυγία» και ειδικότερα είτε της υπερκείμενης έννοιας «Ενεργητική Φωνή» είτε της υπερκείμενης έννοιας «Παθητική Φωνή» ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών φέρνοντας παραδείγματα, ώστε μέσα από αυτά οι ομάδες εργασίας να απαντήσουν παρέχοντας τις συγκεκριμένες καταλήξεις: **«Ποιο ρήμα θα μπορούσατε να φανταστείτε και να μου δώσετε ως παράδειγμα στην α΄ συζυγία στον Ενεστώτα είτε στην Ενεργητική είτε στην Παθητική Φωνή και μάλιστα να μου το κλίνετε, ώστε αφαιρώντας το θέμα του να εξάγουμε ποιες είναι οι καταλήξεις στην α΄ συζυγία για την Ενεργητική και για την Παθητική Φωνή; Να σας βοηθήσω εγώ; Μήπως το «λύνω» ή το «ντύνω»;»** Αντίστοιχα θα μπορούσε να βοηθήσει ο διδάσκων τις ομάδες εργασίας των μαθητών να ανακαλέσουν στη μνήμη τους όσα έχουν μάθει από τη βαθμίδα του Δημοτικού για το ρήμα, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Εννοιολογικό Χάρτη της τις υποκείμενες έννοιες της «α΄ τάξης» και της «β΄ τάξης» της «β΄ συζυγίας» στον Ενεστώτα της Ενεργητικής και της Παθητικής Φωνής, που είναι για την Ενεργητική Φωνή για την «α΄ τάξη» το «-ώ, -άς, -ά, -ούμε / -άμε, -άτε, -ουν / -αν» και για την «β΄ τάξη» το «-ώ, -είς, -εί, -ούμε, -είτε, -ούν», και που είναι για την Παθητική Φωνή για την «α΄ τάξη» το «-ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται, -ιόμαστε, -ιέστε / -ιόσαστε, -ιούνται / -ιόνται» και για την «β΄ τάξη» το «-ούμαι, -είσαι, -είται, -ούμαστε, -είστε, -ούνται, ή -άμαι, -άσαι, -άται, -όμαστε / -ούμαστε, -άστε / -όσαστε, -άνται» πάλι με την ερώτηση προς αυτές: **«Θα μπορούσαμε να σκεφτούμε κάποιο παράδειγμα κλίσης ρήματος στον Ενεστώτα της Ενεργητικής και της Παθητικής Φωνής που να ανήκει στην α΄ τάξη της β΄ συζυγίας; Μήπως το τιμώ ή το νικώ; Για κάνετε την κλίση ενός από τα δύο παραπάνω ρήματα στον Ενεστώτα στην Ενεργητική Φωνή και στην Παθητική Φωνή και αφού την κάνετε μπορείτε να εξάγετε τις καταλήξεις, για να τις γράψουμε στον ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό μας Χάρτη;»** Όμοια η συνδρομή του εκπαιδευτικού θα μπορούσε να γίνει προς τις ομάδες εργασίας, ώστε και οι τελευταίες να θυμηθούν πάλι όσα έχουν μάθει από την βαθμίδα του

Δημοτικού, για να συμπληρώσει έστω η καθεμία χωριστά στον Ενωσιολογικό Χάρτη της τις υποκείμενες έννοιες που αφορούν τη β' τάξη της β' συζυγίας: **«Θα μπορούσαμε να σκεφτούμε κάποιο παράδειγμα κλίσης ρήματος στον Ενεστώτα της Ενεργητικής και της Παθητικής Φωνής που να ανήκει στην β' τάξη της β' συζυγίας; Μήπως το θεωρώ, το θεωρούμαι ή το λυπάμαι; Για κάνετε την κλίση των παραπάνω ρημάτων στον Ενεστώτα στην Ενεργητική Φωνή και στην Παθητική Φωνή και αφού την κάνετε μπορείτε να εξαγάγετε τις καταλήξεις, για να τις γράψουμε στον ημισυμπληρωμένο Ενωσιολογικό μας Χάρτη;»**

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Ενωσιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη και ενδεχομένως δείχνει τον τρόπο κλίσης των ρημάτων που έφερε ως παραδείγματα κλίσης στον Ενεστώτα, για να εξαγάγει τις καταλήξεις τους.

Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Ενωσιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη.
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν και οι ίδιοι παραδείγματα ρημάτων που μπορούν να ανήκουν ή στην α' τάξη της β' συζυγίας ή στη β' τάξη της β' συζυγίας, παραδείγματα που στο σύνολο τους αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη. Παράλληλα ο ίδιος πάλι ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε επίσης να ζητήσει αν μπορούν να επεκτείνουν τον ίδιο τον Ενωσιολογικό Χάρτη και μετά την προσθήκη των παραδειγμάτων από τις ομάδες εργασίας

των μαθητών ρωτώντας πρώτα τις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Πώς λέμε εκείνα τα ρήματα που κλίνονται μόνο στην Παθητική Φωνή;**» Και μάλιστα αν πάρει την απάντηση από τους ίδιους τους μαθητές ότι είναι τα «Αποθετικά Ρήματα», έπειτα θα μπορούσε να ζητήσει από τις ίδιες ομάδες εργασίας των μαθητών να επεκτείνουν μέρος του ήδη με παραδείγματα ρημάτων από τις συζυγίες του προηγούμενου Ενωσιολογικού Χάρτη με την προσθήκη της έννοιας «Αποθετικά Ρήματα» και σύνδεσης – συνδέσμου δικού τους.

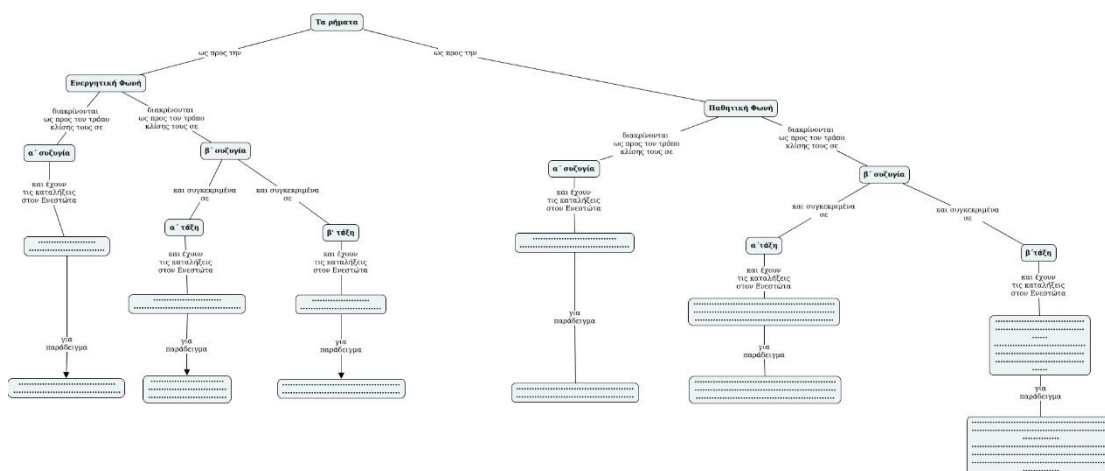
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα ρήματα».

(i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες σχολικές χρονιές.

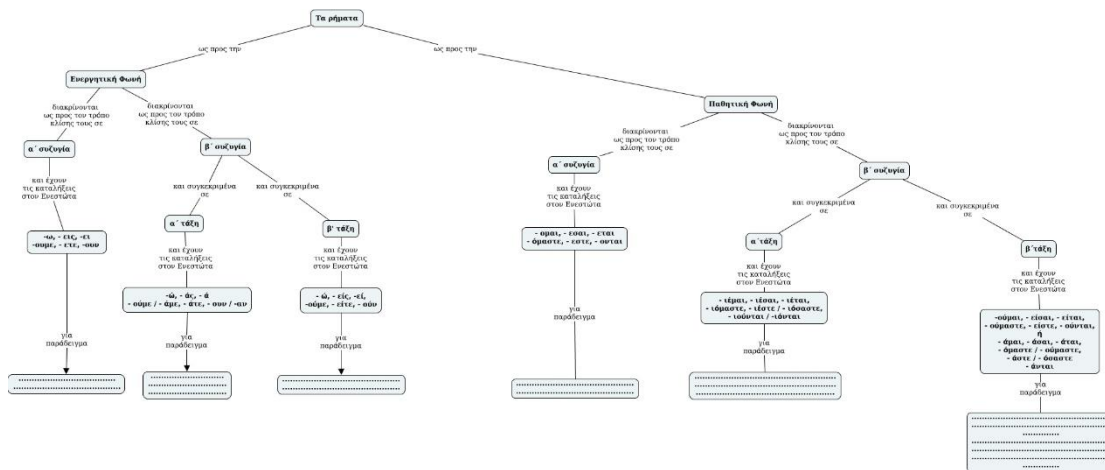

Εικόνα 36. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7LZ7SCK-KD9GDJ-83BYQW>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Ενωσιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Τα ρήματα» παρουσιάζονται οι διακρίσεις με κριτήριο τον τρόπο κλίσης των ρημάτων στον Ενεστώτα της Ενεργητικής και της Παθητικής Φωνής, με κριτήριο τις συζυγίες τους.

- (i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις υποδιαίρεσεις των ρημάτων σε συζυγίες και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε συζυγία ή τάξης συζυγίας που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.
- (iv) Τέλος να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη με την έννοια «Αποθετικά Ρήματα», αφού σκεφτείτε πρώτα σε ποιο σημείο του Εννοιολογικού Χάρτη θα κάνατε την επέκταση σας και τι γράφοντας πάνω στη σύνδεση ή συνδέσεις που θα κάνατε.

Εικόνα 37. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7LZ87V0-1D9X18F-83BZWM>

11.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το πρώτο (α΄) συνθετικό» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το πρώτο (α΄) συνθετικό» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως είναι το από τι μπορεί αυτό να αποτελείται, που μπορεί να είναι ή «Ουσιαστικό» ή «Επίθετο» ή «Ρήμα» ή «Αριθμητικό» ή «Επίρρημα» ή «Πρόθεση» ή «Αντωνυμία».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ορίζουν σε κάθε σύνθετη λέξη το πρώτο (α΄) συνθετικό όπως και να προσδιορίζουν από τι μέρος του λόγου προέρχεται,

- διακρίνουν σε κάθε σύνθετη λέξη το πρώτο (α΄) συνθετικό από το αν προέρχεται ή από «Ουσιαστικό» ή «Επίθετο» ή «Ρήμα» ή «Αριθμητικό» ή «Επίρρημα» ή «Πρόθεση» ή «Αντωνυμία»,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις παραπάνω διακρίσεις παραδείγματα σύνθετων λέξεων με όλες τις πιθανές μορφές του πρώτου (α΄) συνθετικού.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις όποιες τυχόν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας και εν προκειμένω της Ενότητας που έχει να κάνει με το πρώτο (α΄) συνθετικό αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας ή όλων των ομάδων και των τριών (3) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να καταλάβουν τι μέρος του λόγου θα μπορούσαν να συμπληρώσουν κάτω από την κεντρική έννοια «Το πρώτο (α΄) συνθετικό» ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών φέρνοντας παραδείγματα, ώστε μέσα από αυτά οι ομάδες εργασίας να απαντήσουν παρέχοντας τις συγκεκριμένες και ζητούμενες έννοιες ή μέρη του λόγου: **«Μπορείτε να σκεφθείτε σύνθετες λέξεις όπου το πρώτο (α΄) συνθετικό είναι Ουσιαστικό ή Επίθετο ή Ρήμα ή**

Αριθμητικό ή Επίρρημα ή Πρόθεση; Για παράδειγμα στη λέξη λεξιλόγιο τι μέρος του λόγου είναι το πρώτο (α΄) συνθετικό; ή στη λέξη μεγαλόσωμος ; ή στη λέξη μισάνθρωπος; ή στη λέξη μονοσύλλαβος; ή στη λέξη κατωσέντονο; ή στη λέξη απαρνιέμαι; ή στη λέξη αλλοεθνής;»

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη και ενδεχομένως δείχνει τα σύνθετα αυτά που έφερε ως παραδείγματα τι μέρος του λόγου είναι το πρώτο (α΄) συνθετικό τους.

Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη.
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Στην 5^η φάση για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν και οι ίδιοι παραδείγματα σύνθετων λέξεων με το πρώτο (α΄) συνθετικό τους να είναι ή Ουσιαστικό ή Επίθετο ή Ρήμα ή Αριθμητικό ή Επίρρημα ή Πρόθεση ή Αντωνυμία, παραδείγματα που στο σύνολο τους αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Εννοιολογικού Χάρτη.

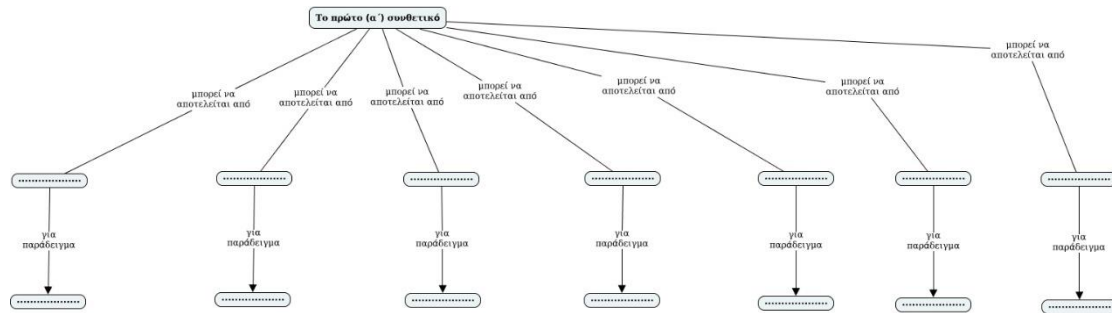
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Το πρώτο (α΄) συνθετικό».

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Εννοιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες σχολικές χρονιές.

Εικόνα 38. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7MJ0JZZ-53LN2H-83LCCV>

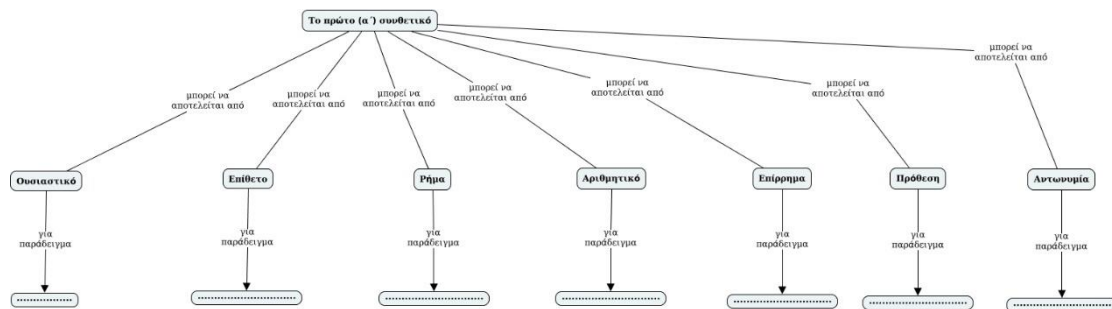
Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το πρώτο (α') συνθετικό» παρουσιάζονται οι έννοιες εκείνες οι οποίες μπορούν να αποτελούν το πρώτο (α') συνθετικό σε μια σύνθετη λέξη.

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.

(ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με το πρώτο (α') συνθετικό και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.

(iii) Να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μέρος του λόγου που μπορεί να είναι πρώτο (α') συνθετικό και που έχει δοθεί ή είναι γραμμένο στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 39. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7MJ0572-113HORQ-83LC2G>

11.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Τα βασικά χαρακτηριστικά μιας γνήσιας φιλίας – Η προσφορά και οι ωφέλειες της στον άνθρωπο και στην κοινωνία» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Ένας πραγματικός φίλος» για το τι θα κάνει απέναντι σε έναν άλλο φίλο του, και από εκεί και πέρα τι μπορεί να πετύχει «μια γνήσια φιλία» σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, άρα ποια είναι η προσφορά και οι ωφέλειες της τελευταίας στον άνθρωπο και στην κοινωνία, «ότι στον Ανθρωπιστικό Τομέα μπορεί να γίνει μια έμπρακτη εκδήλωση αγάπης και βοήθειας προς το συνάνθρωπο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών της ζωής», «ότι στον Συναισθηματικό Τομέα μπορεί να βοηθήσει να λύσουμε τα προβλήματα μας και τις δυσκολίες, ενώ γίνεται να μοιραστεί τις χαρές και τις επιτυχίες μας. Έτσι συντελεί στην ισορροπία του ψυχικού μας κόσμου», «ότι στον Κοινωνικό Τομέα μπορεί να μας κάνει να καταλάβουμε τη σημασία που έχει η επαφή μας με άλλους ανθρώπους και θα συντελέσει στην κοινωνικοποίησή μας» και «ότι στον Ηθικό Τομέα μπορεί να μας βοηθήσει να γνωρίσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, ώστε να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να ...

- ορίζουν τη γνήσια φιλία μεταξύ των ανθρώπων και τα βασικά της χαρακτηριστικά,
- προσδιορίζουν την προσφορά και τις ωφέλειες της στον άνθρωπο και στην κοινωνία κατηγοριοποιώντας αυτές σε τομείς.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού πρώτα χωρίσει τους μαθητές σε δύο (2) μεγάλες ομάδες εργασίας και αφού στην καθεμία αφήσει τα μέλη της να ορίσουν γραμματέα και εκπρόσωπο, δίνει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει ένα κείμενο με τίτλο **Για την πραγματική φιλία.**, ζητά από κάθε ομάδα εργασίας, αφού το διαβάσει, να συμπληρώσει με συντομία αντίστοιχα σημεία του εννοιολογικού χάρτη, συγκεκριμένες υποκείμενες έννοιες.

Συγκεκριμένα η ομάδα Α θα πρέπει να συμπληρώσει τα δύο (2) πρώτα κενά, τις δύο (2) πρώτες υποκείμενες έννοιες, μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά και η ομάδα Β να συμπληρώσει τα υπόλοιπα κενά, τις υπόλοιπες υποκείμενες έννοιες του Ενωσιολογικού Χάρτη. Έτσι ο ημιτελής Ενωσιολογικός του Χάρτη θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της «γνήσιας φιλίας» μεταξύ των ανθρώπων, ώστε έπειτα συμπληρωμένος να αποτελέσει εκ νέου Χάρτη Προώθησης για την προσφορά της φιλίας στο άτομο και στην κοινωνία, σε όλους, δηλαδή, τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Ενωσιολογικός Χάρτης και ένα κείμενο με τίτλο **Για την πραγματική φιλία**. και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το κείμενο, έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή και ημισυμπληρωμένο Ενωσιολογικό Χάρτη και συγκεκριμένα η κάθε ομάδα εργασίας να συμπληρώσει συγκεκριμένες έννοιες, η ομάδα Α τα δύο (2) πρώτα κενά, τις δύο (2) πρώτες υποκείμενες έννοιες, μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά και η ομάδα Β να συμπληρώσει τα υπόλοιπα κενά, τις υπόλοιπες υποκείμενες έννοιες του Ενωσιολογικού Χάρτη.
- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών κάτω από την έννοια «Ένας πραγματικός φίλος» όπως είναι οι έννοιες «θα μας μας συμπαρασταθεί στις κακές στιγμές», «θα χαρεί μαζί μας στην επιτυχία μας», «θα μας ενθαρρύνει στην υλοποίηση των στόχων μας», «δεν θα μας εκμεταλλευτεί», «θα κάνει θυσίες για μας», «θα μας ασκήσει αυστηρή κριτική, προκειμένου να μας βοηθήσει να καταλάβουμε τα σφάλματά μας» «θα μας ενθαρρύνει στην κατάκτηση της αρετής». Μάλιστα καλό θα ήταν ο διδάσκων να βοηθήσει τις δύο (2) ομάδες εργασίας των μαθητών του και παρέχοντας τις συνδέσεις – τους συνδέσμους όλες ή όλους στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Ενωσιολογικό Χάρτη, όπως και εξηγώντας αναλυτικά κάθε βασικό διακριτικό χαρακτηριστικό ενός πραγματικού φίλου και μιας αληθινής και γνήσιας φιλίας, κάτι που θα το κάνει είτε με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του είτε με τις κατάλληλες ερωτήσεις όπως: **«Τι μπορεί να κάνει ένας φίλος μας στις κακές στιγμές ή στις επιτυχίες μας;»** ή **«Ένας φίλος μας φαίνεται αν είναι πραγματικός, αν μας ενθαρρύνει στις προσπάθειές μας, για να πετύχουμε κάποιους στόχους που έχουμε**

βάλει ή αν κάνει θυσίες για μας;» ή «Ένας πραγματικός μας φίλος τι θα πρέπει να κάνει, όταν κάνουμε λάθη; Πώς θα πρέπει να μας αντιμετωπίζει;».

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους και έπειτα η επέκταση και η τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη πιο συγκεκριμένα της προσφοράς και των ωφελειών μιας γνήσιας φιλίας στον άνθρωπο και στην κοινωνία. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, εν προκειμένω τι μπορεί να προσφέρει μιας γνήσια φιλία στον άνθρωπο και στην κοινωνία, «ότι στον Ανθρωπιστικό Τομέα μπορεί να γίνει μια έμπρακτη εκδήλωση αγάπης και βοήθειας προς το συνάνθρωπο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών της ζωής», «ότι στον Συναισθηματικό Τομέα μπορεί να βοηθήσει να λύσουμε τα προβλήματα μας και τις δυσκολίες, ενώ γίνεται να μοιραστεί τις χαρές και τις επιτυχίες μας. Έτσι συντελεί στην ισορροπία του ψυχικού μας κόσμου», «ότι στον Κοινωνικό Τομέα μπορεί να μας κάνει να καταλάβουμε τη σημασία που έχει η επαφή μας με άλλους ανθρώπους και θα συντελέσει στην κοινωνικοποίησή μας» και «ότι στον Ηθικό Τομέα μπορεί να μας βοηθήσει να γνωρίσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, ώστε να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι». Τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών όπως και μια λίστα συνδέσεων που ζητεί ο ίδιος να τις προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Και στη φάση αυτή οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και

να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της κεντρικής έννοιας «Ένας πραγματικός φίλος» και επομένως και μια νέα σύνδεση.

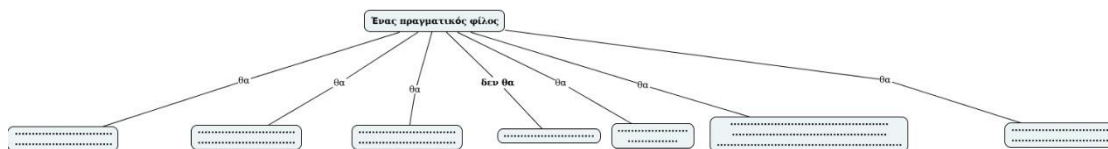
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Ένας πραγματικός φίλος». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7NM2BSS-18208PX-84FMVQ> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε η κάθε ομάδα, τόσο η ομάδα Α όσο και η ομάδα Β, το κείμενο με τίτλο **Για την πραγματική φιλία**, συμπληρώστε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά μιας γνήσιας φιλίας μεταξύ των ανθρώπων; Ποια είναι η προσφορά και οι ωφέλειες της στον άνθρωπο και στην κοινωνία; Δίνεται η παρακάτω Λίστα Εννοιών.**

Λίστα εννοιών:

- μας συμπαρασταθεί στις κακές στιγμές
- χαρεί μαζί μας στην επιτυχία μας
- μας ενθαρρύνει στην υλοποίηση των στόχων μας
- μας εκμεταλλευτεί
- κάνει θυσίες για μας
- μας ασκήσει αυστηρή κριτική, προκειμένου να μας βοηθήσει να καταλάβουμε τα σφάλματά μας
- μας ενθαρρύνει στην κατάκτηση της αρετής

Εικόνα 40. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7NM2BSS-18208PX-84FMVQ>

Για την πραγματική φιλία

[...] Γιατί ο πραγματικός φίλος θα σε βοηθήσει στην αντιμετώπιση των ζητημάτων σου ή των κινδύνων που διατρέχεις και στην επιτυχία των σκοπών σου; θα ακούσει τα

μυστικά της καρδιάς σου· στη δυστυχία σου θα λυπηθεί μαζί σου και με πίστη θα σου συμπαρασταθεί· στην ευτυχία σου δε θα σε φθονήσει, αλλά θα χαρεί κι εκείνος ειλικρινά, θα επαινέσει την καλή σου απόδοση και θα σου ευχηθεί το καλύτερο· δε θα θελήσει ποτέ να σε εκμεταλλευτεί· όταν βρίσκεσαι σε ανάγκη, θα σε βοηθήσει· θα κάνει θυσίες για σένα, θα σε σκέφτεται και όταν βρίσκεται μακριά σου· θα σου πει την αλήθεια και, όταν πρέπει, θα σε κρίνει με αυστηρότητα, θα είναι ειλικρινής μαζί σου και δε θα σε κολακεύει· θα χαίρεται από την παρουσία σου και θα είναι ο συμπαραστάτης σου· θα σε ενθαρρύνει και θα σε στηρίζει για την κατάκτηση της αρετής και θα σε αποτρέπει από το κακό· [...]

Περιοδικό «Φιλολόγος», τευχ. 20
(απόσπασμα – διασκευή)

(ii) Τέλος, να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη επεξηγώντας την προσφορά της γνήσιας φιλίας στο άτομο και στην κοινωνία. Για αυτό και σας δίνονται και μια Λίστα Εννοιών και μια Λίστα Συνδέσεων.

Λίστα εννοιών: • μια γνήσια φιλία (X 3 φορές) • ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: να γίνει μια έμπρακτη εκδήλωση αγάπης και βοήθειας προς το συνάνθρωπο για την αντιμετώπιση των δυσκολιών της ζωής • ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: βοηθήσει να λύσουμε τα προβλήματα μας και τις δυσκολίες, ενώ γίνεται να μοιραστεί τις χαρές και τις επιτυχίες μας. Έτσι συντελεί στην ισορροπία του ψυχικού μας κόσμου • ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: μας κάνει να καταλάβουμε τη σημασία που έχει η επαφή μας με άλλους ανθρώπους και θα συντελέσει στην κοινωνικοποίησή μας • ΗΘΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: μας βοηθήσει να γνωρίσουμε καλύτερα τον εαυτό μας, ώστε να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι

Λίστα συνδέσεων: • άρα (X 7 φορές) • μπορεί να (X 3 φορές)

Κεφάλαιο 12. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 4η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου

Στην τέταρτη (4^η) Ενότητα του βιβλίου της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου πρώτα από όλα τόσο οι μαθητές όσο και ο διδάσκων έρχονται αντιμέτωποι με το γραμματικό φαινόμενο της διάθεσης του ρήματος, όπως και το συντακτικό φαινόμενο της μετατροπής της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική, φαινόμενα για τα οποία οι μαθητές έχουν έρθει σε επαφή και έχουν εξασκηθεί με αυτά από τη βαθμίδα του Δημοτικού, με εξαίρεση ίσως το ποιητικό αίτιο, που, αν και γνωρίζουν την γνωστή μορφή και συχνή μορφή του «από + αιτιατική ονόματος», ενδεχομένως να μην γνωρίζουν τις άλλες μορφές του, όπως τη μορφή «σε + αιτιατική ονόματος» με τα ρηματικά επίθετα σε –τός, τη μορφή «με + αιτιατική» με παθητικές μετοχές σε –μένος, - μένη, - μένο, ή τη μορφή που αυτό είναι «ενωμένο ως α΄ συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου». Συνεπώς βάσει όλων αυτών θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Εννοιολογικός Χάρτης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης, για να ξαναθυμηθούν οι μαθητές τόσο το γραμματικό φαινόμενο της διάθεσης του ρήματος, όσο και το συντακτικό φαινόμενο της μετατροπής της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική με αναφορά στις διάφορες περιπτώσεις του ρήματος, δηλαδή αν αυτό είναι μονόπτωτο ή δίπτωτο ρήμα ή ρήμα που συντάσσεται με αντικείμενο και κατηγορούμενο του αντικειμένου ή είναι αποθετικό ρήμα, όπως και ως Οργανωτής Προώθησης και επομένως διδακτικό εργαλείο για τις άλλες μορφές του Ποιητικού Αιτίου.

Ωστόσο, στην ίδια ενότητα δεν ανήκουν μόνο το γραμματικό φαινόμενο της διάθεσης του ρήματος ή τα συντακτικά φαινόμενα της μετατροπής της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική όπως και του Ποιητικού Αιτίου, τα οποία προαναφέραμε και αν όχι όλα τους, τουλάχιστον στο μεγαλύτερο μέρος τους, με εξαίρεση το Ποιητικό Αίτιο που στην τάξη της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου οι μαθητές μαθαίνουν περισσότερα για αυτό, είναι ήδη θεωρητικά γνώσεις κατακτημένες για τους μαθητές από τη βαθμίδα του Δημοτικού. Σε αυτήν την ενότητα είναι και το συντακτικό φαινόμενο του Αντικειμένου.

Το Αντικείμενο ως συντακτικός όρος και κυρίως ως προς τις μορφές του είναι μια έννοια που ήδη οι μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου γνωρίζουν καλά από την μαθητική ζωή τους στο Δημοτικό όπως και από την αντίστοιχη στην Πρώτης (Α΄) Γυμνασίου από την Γλωσσική Διδασκαλία στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας αυτής της τάξης.

Συνεπώς μπορούν και να ορίσουν τι είναι αντικείμενο όπως και να δηλώσουν αν τους ζητηθεί από τον εκπαιδευτικό τις διάφορες μορφές τις γραμματικές που μπορεί τυχόν να έχει ένα αντικείμενο. Με βάση το τι θα πρέπει να έχει κατακτηθεί ως πρότερα γνώση για τους μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου είναι δυνατόν, λοιπόν, ο Εννοιολογικός Χάρτης να χρησιμοποιηθεί και ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο της Αρχικής Αξιολόγησης των μαθητών για τις γνώσεις τους που αντιστοιχούν σε ό,τι έχουν μάθει για το Αντικείμενο από το Δημοτικό, ώστε αργότερα ο ίδιος Εννοιολογικός Χάρτης ολοκληρωμένος και συμπληρωμένος να λειτουργήσει ως Οργανωτής Προώθησης ή Προοργανωτής (advance organizer) αλλά και εργαλείο ενδιάμεσης αξιολόγησης για τις έννοιες άμεσο και έμμεσο αντικείμενο, όπως και μονόπτωτα ρήματα αλλά και δίπτωτα, που οι μαθητές οφείλουν να κατακτήσουν στην τάξη αυτή που βρίσκονται της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου. Και εννοείται ότι ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας ο Εννοιολογικός Χάρτης που θα έχει κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» θα πρέπει να δομηθεί από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό και να δοθεί στους μαθητές ως ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης, προκειμένου και οι τελευταίοι να τον συμπληρώσουν.

Τέλος η θεματική της τέταρτης (4^{ης}) ενότητας της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου για την Παραγωγή Γραπτού Λόγου έχει να κάνει με το σχολείο, και συγκεκριμένα με την προσφορά του στο άτομο και στην κοινωνία, τα προβλήματα του σύγχρονου σχολείου και τι χρειάζεται για να γίνει το ελληνικό σχολείο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος. Είναι και αυτή μια θεματική έκθεσης στην οποία δεν έχει γίνει ποτέ αναφορά έως τώρα στην τάξη στους μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου από τον εκάστοτε διδάσκοντα είτε δάσκαλο είτε φιλόλογο Ελληνικής Γλώσσας. Συνεπώς θα ήταν ό,τι καλύτερο και σε αυτήν την περίπτωση να κατασκευαστεί από τον διδάσκοντα ένας (1) ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και με τη βοήθεια πρώτα κειμένου και έπειτα ερωτήσεων από τον ίδιο τον διδάσκοντα προς τις ομάδες εργασίας των μαθητών όπως και μιας Λίστας Εννοιών και με την εργασία σε ομάδες μαθητών να συμπληρωθεί από τις ίδιες και να λειτουργήσει ως Διδακτικό Εργαλείο και φυσικά και Οργανωτής Προώθησης (advance organizer). Μάλιστα αυτός ο Εννοιολογικός Χάρτης θα προτείναμε να έχει ως θεματική, ένα υπόθεμα της ευρύτερης θεματικής ενότητας του σχολείου και συγκεκριμένα τις απαραίτητες προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί το ελληνικό σχολείο, για να γίνει ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος.

12.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Διάθεση του ρήματος» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Διάθεση του ρήματος» και συγκεκριμένα όχι μόνο τον ορισμό αυτής, αλλά κυρίως τις διακρίσεις της με βάση του αν το Υποκείμενο ενεργεί, οπότε το οποιοδήποτε ρήμα σε αυτήν την περίπτωση θα ανήκει στην Ενεργητική διάθεση, αν το Υποκείμενο παθαίνει κάτι ή δέχεται μια ενέργεια, οπότε το ρήμα της περίπτωσης αυτής θα ανήκει στην Παθητική διάθεση, αν το Υποκείμενο ενεργεί και αυτή η ενέργεια επιστρέφει στον εαυτό του, οπότε το ρήμα της περίπτωσης αυτής θα ανήκει στη Μέση διάθεση και τέλος αν το Υποκείμενο βρίσκεται σε μια κατάσταση, δηλαδή ούτε ενεργεί, ούτε παθαίνει κάτι, οπότε τελικά στην περίπτωση αυτή θα ανήκει στην Ουδέτερη διάθεση.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι διάθεση του ρήματος,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τη διάθεση που βρίσκεται το ρήμα σε μια πρόταση,
- κατηγοριοποιούν το ρήμα ανάλογα σε ποια διάθεση βρίσκεται, ώστε να γίνεται γνωστό αν ανήκει στην Ενεργητική διάθεση ή στην Παθητική διάθεση ή στη Μέση διάθεση ή στην Ουδέτερη διάθεση,
- αναφέρουν τις διάφορες διαθέσεις του ρήματος και να δίνουν παραδείγματα για κάθε διάθεση του ρήματος.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας και η παράθεση παραδειγμάτων, ώστε αυτά να συμπληρωθούν στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας. Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα τι είναι διάθεση του

ρήματος ως ορισμός, ότι δηλαδή είναι «η ιδιότητα του να δηλώνει αν το Υποκείμενο ενεργεί ή παθαίνει κάτι, δέχεται μια ενέργεια ή αν το Υποκείμενο ενεργεί και αυτή η ενέργεια επιστρέφει στον εαυτό του ή τέλος αν το Υποκείμενο βρίσκεται σε μια κατάσταση, δηλαδή ούτε ενεργεί ούτε παθαίνει κάτι» ή ακόμα και οι έννοιες «Ενεργητική διάθεση», «Παθητική διάθεση», «Μέση διάθεση» και «Ουδέτερη διάθεση», ώστε να μπορούν να θυμίσουν κάτι στους μαθητές του εκπαιδευτικού ή καλύτερα στις ομάδες εργασίας των μαθητών του τα είδη των διαθέσεων και να κινητοποιήσουν την σκέψη τους και την μνήμη τους κυρίως, ώστε να ανακαλέσουν αυτοί με την σειρά τους τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε διάθεσης και τι κάνει το Υποκείμενο σε σχέση με το ρήμα σε κάθε διάθεση.

- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας. Πρόκειται για τις υποκείμενες έννοιες που είναι κάτω από τις έννοιες «Ενεργητική διάθεση», «Παθητική διάθεση», «Μέση διάθεση» και «Ουδέτερη διάθεση».

Προφανώς και για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που τυχόν μπορεί να αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στη διάθεση του ρήματος αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν για την έννοια «**Ενεργητική διάθεση**» τις έννοιες «**φανερώνει ότι το Υποκείμενο ενεργεί**» και «**βρίσκεται σε Ενεργητική Φωνή: - ω/ - ώ**», ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στις ζητούμενες παραπάνω και υποκείμενες έννοιες που πρέπει να συμπληρωθούν με τις ερωτήσεις του και με τη χρήση ενός παραδείγματος που θα έδινε στις ίδιες στις ερωτήσεις του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Παιδιά, αν πούμε για παράδειγμα τη φράση Ο γεωργός οργώνει το χωράφι τι βλέπουμε για το Υποκείμενο σε σχέση με το ρήμα; Τι κάνει ενεργεί ή παθαίνει κάτι και δέχεται μια ενέργεια ή κάνει μια ενέργεια και επιστρέφει στον εαυτό του ή δεν ενεργεί, ούτε**

παθαίνει κάτι, άρα βρίσκεται σε μια κατάσταση; Σε ποια Φωνή βρίσκεται;». Όμοιες ερωτήσεις θα μπορούσε να κάνει στις ομάδες εργασίας των μαθητών και για την Παθητική διάθεση: «Παιδιά, αν πούμε για παράδειγμα τη φράση *Το δέντρο χτυπήθηκε από τον κεραυνό* τι βλέπουμε για το Υποκείμενο σε σχέση με το ρήμα; Τι κάνει ενεργεί ή παθαίνει κάτι και δέχεται μια ενέργεια ή κάνει μια ενέργεια και επιστρέφει στον εαυτό του ή δεν ενεργεί, ούτε παθαίνει κάτι, άρα βρίσκεται σε μια κατάσταση; Σε ποια Φωνή βρίσκεται;». Ανάλογες ερωτήσεις θα μπορούσαν να γίνουν και από τον εκπαιδευτικό και για την Μέση διάθεση: «Παιδιά, αν πούμε για παράδειγμα τη φράση *Η Ελένη χτενίζεται* τι βλέπουμε για το Υποκείμενο σε σχέση με το ρήμα; Τι κάνει ενεργεί ή παθαίνει κάτι και δέχεται μια ενέργεια ή κάνει μια ενέργεια και επιστρέφει στον εαυτό του ή δεν ενεργεί, ούτε παθαίνει κάτι, άρα βρίσκεται σε μια κατάσταση; Σε ποια Φωνή βρίσκεται;». Όπως θα έπρεπε να εξηγήσει ο εκπαιδευτικός και την Παθητική διάθεση με ερωτήσεις πάλι στους μαθητές: «Παιδιά, αν πούμε για παράδειγμα τη φράση *Ο Γιάννης κοιμάται βαθιά* τι βλέπουμε για το Υποκείμενο σε σχέση με το ρήμα; Τι κάνει ενεργεί ή παθαίνει κάτι και δέχεται μια ενέργεια ή κάνει μια ενέργεια και επιστρέφει στον εαυτό του ή δεν ενεργεί, ούτε παθαίνει κάτι, άρα βρίσκεται σε μια κατάσταση; Σε ποια Φωνή βρίσκεται;». Και φυσικά εννοείται ότι στο κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη.

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν και να πουν ως ομάδες εργασίας που είναι ήδη χωρισμένες τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα, και αφού ομαδοποιεί ό,τι καταγράφει, έχει πια συγκεντρώσει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και σε μια δεύτερη στήλη, σε μια δεύτερη ομάδα, τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές και οι ομάδες εργασίας τους.

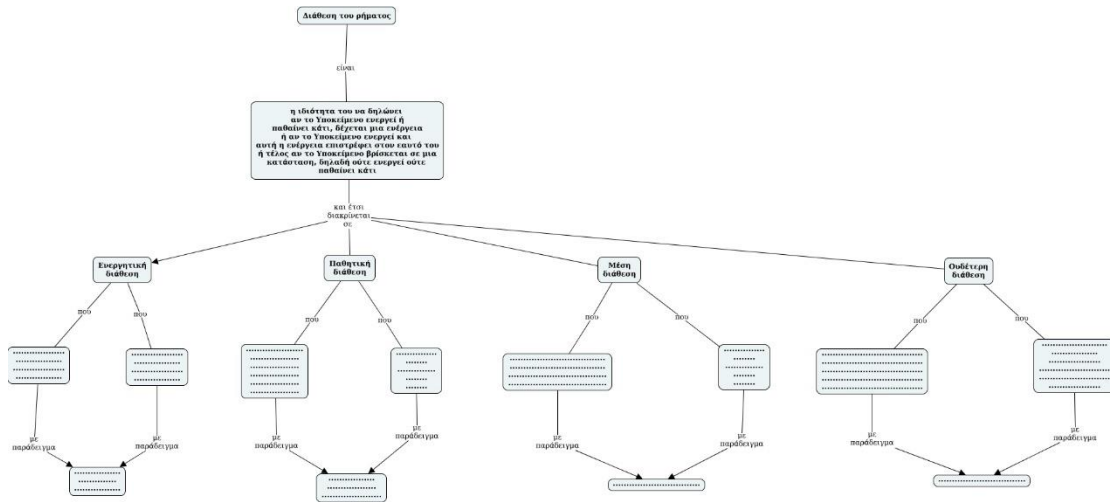
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες «**Μέση διάθεση**» ή «**Ουδέτερη διάθεση**» μπορεί να είναι άγνωστες σε κάποιους μαθητές ή στις ομάδες εργασίας τους ή οι ίδιοι μαθητές να μην τις θυμούνται τόσο καλά, ώστε να τις ανακαλέσουν στην μνήμη τους. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν την συγκεκριμένη έννοια θα ήταν καλό να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν τις συγκεκριμένες έννοιες στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να τις διευκρινίσουν και να τις αποσαφηνίσουν χρησιμοποιώντας ίσως και παραδείγματα.
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης και με τη βοήθεια παραδειγμάτων για όσα λείπει θεωρητικά, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Στη φάση αυτή για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα ρημάτων στις τέσσερις (4) διαθέσεις, της Ενεργητικής διάθεσης, της Παθητικής διάθεσης, της Μέσης διάθεσης και της Ουδέτερης διάθεσης, που αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη, το καθαρά παραδειγματικό άξονα του.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Διάθεση του ρήματος».

- (i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.
- (ii) Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

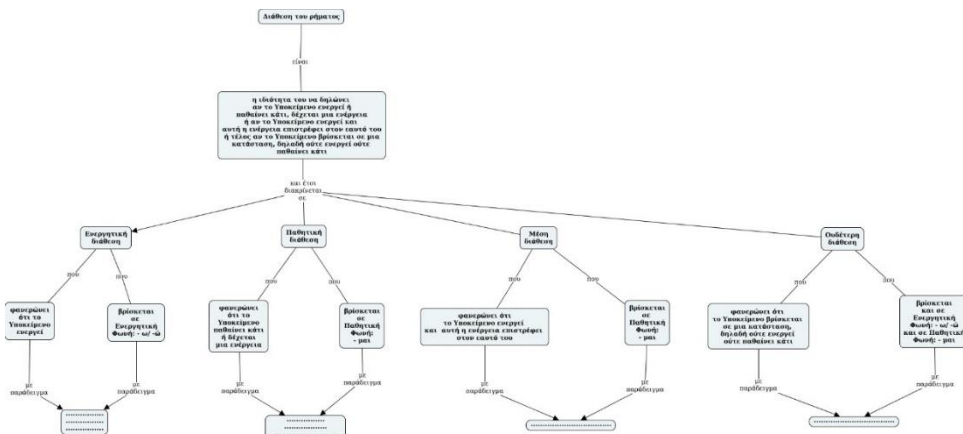

Εικόνα 41. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7TWVN7J-1QJ4K8F-8CVGCN>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Διάθεση του ρήματος» παρουσιάζονται τα διάφορα είδη διάθεσης του ρήματος.

- (i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις διαθέσεις του ρήματος και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε είδος διάθεσης του ρήματος που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 42. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7TWW4R9-5SJ99L-8CVGY2>

12.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Η μετατροπή Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Η μετατροπή της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική» και συγκεκριμένα ποιες μετατροπές πρέπει να γίνουν σε κάθε περίπτωση διαφορετική, δηλαδή, όταν το ρήμα είναι μονόπτωτο, όταν το ρήμα είναι δίπτωτο και συντάσσεται με δύο (2) αντικείμενα, ένα άμεσο και ένα έμμεσο, όταν το ρήμα συντάσσεται με αντικείμενο και κατηγορούμενο του αντικειμένου, όταν το ρήμα είναι αποθετικό: δηλαδή: ενεργητικό μεταβατικό ρήμα με κατάληξη – μαι και παίρνει αντικείμενο σε αιτιατική: π.χ.: δέχομαι, αντιλαμβάνομαι, σέβομαι κ.ά. .

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι η μετατροπή της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν την κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική και να γνωρίζουν ποιες ενέργειες πρέπει να γίνουν στους κύριους όρους της πρότασης σε κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική,
- κατηγοριοποιούν την κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική ανάλογα και με το ρήμα και την κατηγορία που αυτό ανήκει στην Ενεργητική Σύνταξη, ώστε να γνωρίζουν εκ των προτέρων και για τις απαραίτητες μετατροπές στους κύριους όρους που πρέπει να γίνουν κατά τη διάρκεια μετατροπής και μετάβασης από την Ενεργητική στην Παθητική Σύνταξη,
- να δίνουν παραδείγματα για κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας και η παράθεση παραδειγμάτων, ώστε αυτά να συμπληρωθούν στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας. Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

• **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα η κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική, και συγκεκριμένα οι περιπτώσεις – έννοιες «όταν το ρήμα είναι μονόπτωτο», «όταν το ρήμα είναι δίπτωτο», «όταν το ρήμα συντάσσεται με αντικείμενο και κατηγορούμενο του αντικειμένου», «όταν το ρήμα είναι αποθετικό: δηλαδή: ενεργητικό μεταβατικό ρήμα – μαι + αντικείμενο σε αιτιατική: π.χ.: δέχομαι, αντιλαμβάνομαι, σέβομαι κ.ά.», ώστε να μπορούν να θυμίσουν κάτι στους μαθητές του εκπαιδευτικού ή καλύτερα στις ομάδες εργασίας των μαθητών ως προς τις περιπτώσεις μετατροπής της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική και να κινητοποιήσουν την σκέψη τους και την μνήμη τους κυρίως, ώστε να ανακαλέσουν αυτοί με την σειρά τους τα βασικά χαρακτηριστικά και τις κύριες μετατροπές – μεταβολές κάθε περίπτωσης και τι είδους μεταβολές πρέπει να γίνουν.

• **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας. Εδώ εν προκειμένω θα είναι η παρουσίαση ξεχωριστά κάθε περίπτωσης μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική και τι είδους μεταβολές γίνονται σε κάθε περίπτωση. Πρόκειται για τις υποκείμενες έννοιες που είναι κάτω από τις έννοιες «όταν το ρήμα είναι μονόπτωτο», «όταν το ρήμα είναι δίπτωτο», «όταν το ρήμα συντάσσεται με αντικείμενο και κατηγορούμενο του αντικειμένου», «όταν το ρήμα είναι αποθετικό: δηλαδή: ενεργητικό μεταβατικό ρήμα – μαι + αντικείμενο σε αιτιατική: π.χ.: δέχομαι, αντιλαμβάνομαι, σέβομαι κ.ά.».

Προφανώς και για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που τυχόν μπορεί να αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στην μετατροπή της Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ποιες μεταβολές πρέπει να

συμπληρώσουν «όταν το ρήμα είναι μονόπτωτο», ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση ως προς τις υποκείμενες έννοιες της παραπάνω έννοιας που πρέπει να συμπληρωθούν με τις ερωτήσεις του και με τη χρήση ενός παραδείγματος που θα έδινε στις ίδιες στις ερωτήσεις του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Παιδιά, αν έχουμε για παράδειγμα τη φράση *Η βουλή ψηφίζει τους νόμους* και η σωστή μετατροπή της παραπάνω Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική είναι *Οι νόμοι ψηφίζονται από τη βουλή* ποιες μεταβολές έχουμε εδώ από τη μια σύνταξη στην άλλη; Τι γίνεται με το Υποκείμενο, με το Ρήμα, με το Αντικείμενο της Ενεργητικής Σύνταξης στην Παθητική Σύνταξη; Πώς μεταβάλλονται; Πώς μετατρέπονται στην Παθητική Σύνταξη και ποια μορφή παίρνουν;**». Όμοιες ερωτήσεις θα μπορούσε να κάνει στις ομάδες εργασίας των μαθητών και για την περίπτωση που το ρήμα είναι δίπτωτο: «**Παιδιά, αν έχουμε για παράδειγμα τη φράση *Ο δάσκαλος μοίρασε τα βιβλία στους μαθητές* και η σωστή μετατροπή της παραπάνω Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική είναι *Τα βιβλία μοιράστηκαν από τον δάσκαλο στους μαθητές* ποιες μεταβολές έχουμε εδώ από τη μια σύνταξη στην άλλη; Τι γίνεται με το Υποκείμενο, με το Ρήμα, με το άμεσο και το έμμεσο Αντικείμενο της Ενεργητικής Σύνταξης στην Παθητική Σύνταξη; Πώς μεταβάλλονται; Πώς μετατρέπονται στην Παθητική Σύνταξη και ποια μορφή παίρνουν; Υπάρχει κάποιος όρος που από την Ενεργητική Σύνταξη στην Παθητική δεν αλλάζει και ποιος είναι αυτός;**». Ανάλογες ερωτήσεις θα μπορούσαν να γίνουν και από τον εκπαιδευτικό και για την περίπτωση που το ρήμα συντάσσεται με αντικείμενο και κατηγορούμενο του αντικειμένου: «**Παιδιά, αν έχουμε για παράδειγμα τη φράση *Τα παιδιά όρισαν τον Γιώργο αρχηγό* και η σωστή μετατροπή της παραπάνω Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική είναι *Ο Γιώργος ορίστηκε αρχηγός από τα παιδιά* ποιες μεταβολές έχουμε εδώ από τη μια σύνταξη στην άλλη; Τι γίνεται με το Υποκείμενο, με το Ρήμα, με το Αντικείμενο και το Κατηγορούμενο του Αντικειμένου της Ενεργητικής Σύνταξης στην Παθητική Σύνταξη; Πώς μεταβάλλονται; Πώς μετατρέπονται στην Παθητική Σύνταξη και ποια μορφή παίρνουν; Τι γίνεται με το Κατηγορούμενο του Αντικειμένου στην Ενεργητική Σύνταξη αντίστοιχα στην Παθητική Σύνταξη; Παραμένει κατηγορούμενο αλλά σε ποια πτώση πρέπει να μπει, αφού το Αντικείμενο αλλάζει και γίνεται Υποκείμενο και μπαίνει σε πτώση Ονομαστική; Μήπως και αυτό πρέπει να γίνει Κατηγορούμενο του Υποκειμένου;**». Όπως θα έπρεπε να εξηγήσει ο εκπαιδευτικός και την περίπτωση που το ρήμα είναι αποθετικό, δηλαδή ενεργητικό μεταβατικό με κατάληξη

μαι και παίρνει αντικείμενο σε αιτιατική με ερωτήσεις πάλι στους μαθητές: **Παιδιά, αν έχουμε για παράδειγμα τη φράση *Οι νέοι σέβονται τους γέρους* και η σωστή μετατροπή της παραπάνω Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική είναι *Οι γέροι γίνονται σεβαστοί από τους νέους*, ποιες μεταβολές έχουμε εδώ από τη μια σύνταξη στην άλλη; Τι γίνεται με το Υποκείμενο, με το Ρήμα, με το Αντικείμενο στην Παθητική Σύνταξη; Πώς μεταβάλλονται; Πώς μετατρέπονται στην Παθητική Σύνταξη και ποια μορφή παίρνουν; Τι γίνεται με το ρήμα *σέβομαι* στην Ενεργητική Σύνταξη, όταν μετατρέπεται αντίστοιχα στην Παθητική Σύνταξη; Αυτό πώς θα το αλλάξουμε; Μήπως πρέπει να το αλλάξουμε με το ρήμα *γίνομαι* και με επίθετο που να παράγεται από τη λέξη, από το ρήμα *σέβομαι*, άρα *γίνομαι σεβαστός*;».. Και φυσικά εννοείται ότι στο κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη.**

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται να επισημάνουν και να πουν ως ομάδες εργασίας που είναι ήδη χωρισμένες τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν. Εδώ εν προκειμένω οι ομάδες θα μιλούσαν για την κάθε περίπτωση μετατροπής χωριστά και ίσως για κάποιο μέρος των μεταβολών – μετατροπών που πρέπει σε κάθε περίπτωση να κάνουν και δεν καταλαβαίνουν τη μία ή την άλλη μεταβολή – μετατροπή του συντακτικού όρου της πρότασης.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα, και αφού ομαδοποιεί ό,τι καταγράφει, έχει πια συγκεντρώσει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και σε μια δεύτερη στήλη, σε μια δεύτερη ομάδα, τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές και οι ομάδες εργασίας τους.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες – μεταβολές, «**το Ρήμα αποθετικό**» που γίνεται, μετατρέπεται σε «**γίνομαι + όνομα (επίθετο) < από ρήμα αποθετικό**» ή «**το Κατηγορούμενο Αντικειμένου ΕΣ**» που γίνεται «**Κατηγορούμενο Υποκειμένου ΠΣ**» μπορούν να είναι άγνωστες σε

κάποιους μαθητές ή στις ομάδες εργασίας τους ή οι ίδιοι μαθητές να μην τις θυμούνται τόσο καλά, ώστε να τις ανακαλέσουν στην μνήμη τους ή γενικότερα να τους δυσκολεύουν στη μετατροπή. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν τις συγκεκριμένες έννοιες ή αλλιώς μεταβολές θα ήταν καλό να τους ζητηθεί να τις παρουσιάσουν ή να τις επεξηγήσουν στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να τις διευκρινίσουν και να τις αποσαφηνίσουν χρησιμοποιώντας ίσως και παραδείγματα.

- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης και με τη βοήθεια παραδειγμάτων για όσα λέει θεωρητικά, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.

- **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμποδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική ακολουθώντας και τις τέσσερις (4) περιπτώσεις μετατροπής ή και τις τέσσερις (4) περιπτώσεις σύνταξης ρημάτων που δίνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη, που αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Εννοιολογικού Χάρτη, το καθαρά παραδειγματικό άξονα του.

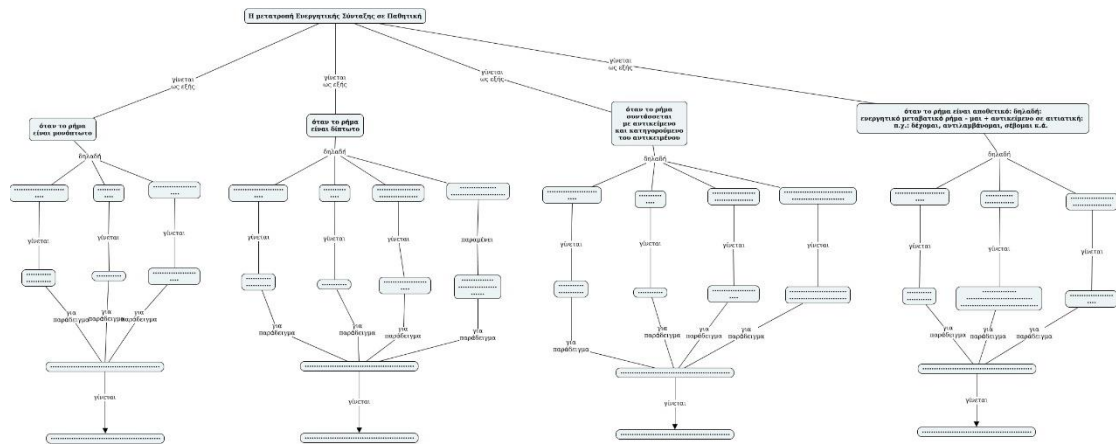
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Η μετατροπή Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική».

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Εννοιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

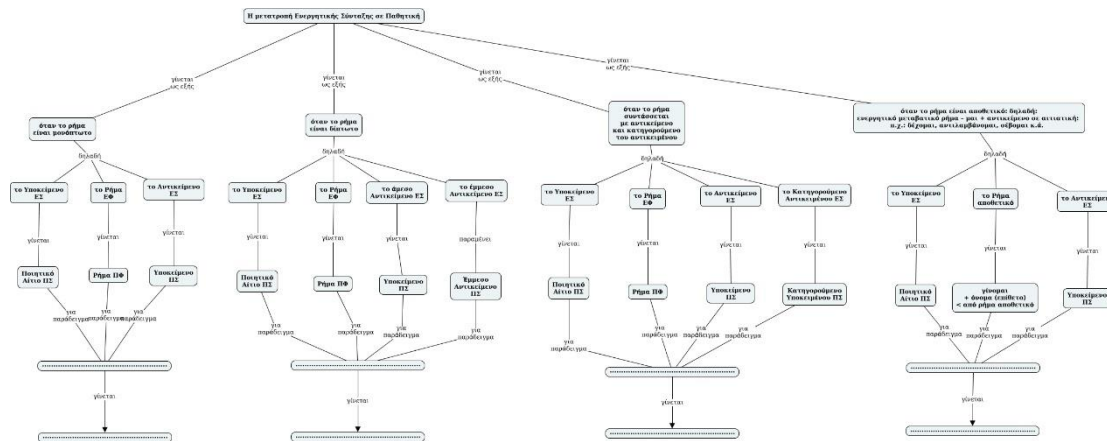

Εικόνα 43. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VKJ4C7-26WX22D-8DPJTK>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Ενοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Η μετατροπή Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική» παρουσιάζονται οι διάφορες περιπτώσεις μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική ανάλογα και με τις διάφορες περιπτώσεις σύνταξης του ρήματος κάθε φορά.

- (i) Να μελετήσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με την κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε περίπτωση μετατροπής Ενεργητικής Σύνταξης σε Παθητική, ανάλογα και με την σύνταξη του ρήματος, που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Ενοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 44. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VKJS5-114WTCN-8DPKS5>

12.3. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Το Ποιητικό Αίτιο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Επειδή, όπως προείπαμε, η έννοια του Ποιητικού Αιτίου είναι κατά κάποιον τρόπο γνωστή ως ένα βαθμό στους μαθητές και συγκεκριμένα είναι γνωστή η πιο συχνή μορφή του, από τη φοίτηση τους στη βαθμίδα του Δημοτικού, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο Ενωσιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο προφανώς όχι τόσο για την γνωστή μορφή και συχνή μορφή του «από + αιτιατική ονόματος», όσο για τις άλλες μορφές του, που δεν γνωρίζουν και τους είναι τελείως άγνωστες και θα τις μάθουν στην τάξη αυτή της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου, όπως τη μορφή «σε + αιτιατική ονόματος» με τα ρηματικά επίθετα σε – τός, τη μορφή «με + αιτιατική» με παθητικές μετοχές σε – μένος, - μένη, - μένο, ή τη μορφή που αυτό είναι «ενωμένο ως α΄ συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου». Σε αυτήν την περίπτωση ο Ενωσιολογικός Χάρτης θα μπορούσε να δοθεί από τον εκπαιδευτικό ημιτελής και ημισυμπληρωμένος με μόνο τον ορισμό του Ποιητικού Αιτίου και με την γνωστή στους μαθητές μορφή του από το Δημοτικό που είναι η μορφή «από + αιτιατική ονόματος» και θα μπορούσε να ζητηθεί η επέκτασή του με τις άλλες τις νέες μορφές – έννοιες του Ενωσιολογικού Χάρτη.

Στόχος, λοιπόν, του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο», αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν και συγκεκριμένα τον ορισμό του όπως και τις μορφές του, όπως είναι το «από + αιτιατική ονόματος», αλλά και τις άλλες μορφές του, όπως είναι «σε + αιτιατική ονόματος» με τα ρηματικά επίθετα σε – τός, τη μορφή «με + αιτιατική» με παθητικές

μετοχές σε – μένος, - μένη, - μένο, ή τη μορφή που αυτό είναι «ενωμένο ως α΄ συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να ...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κάθε Ποιητικό Αίτιο και να το κατηγοριοποιούν αν είναι από + αιτιατική ονόματος ή σε + αιτιατική ονόματος με τα ρηματικά επίθετα σε – τος ή με + αιτιατική με παθητικές μετοχές σε – μένος, - η, - ο ή ενωμένο ως α΄ συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου,
- ορίζουν τι είναι Ποιητικό Αίτιο και να προσδιορίζουν τη σημασία του σε μια πρόταση Παθητικής Σύνταξης,
- διακρίνουν τις μορφές του Ποιητικού Αιτίου σε φράσεις – προτάσεις της Νέας Ελληνικής,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές του Ποιητικού Αιτίου παραδείγματα αυτών των μορφών.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού δώσει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει και τον ορισμό του Ποιητικού Αιτίου και την γνωστή στους μαθητές μορφή του από το Δημοτικό που είναι η μορφή «από + αιτιατική ονόματος» ζητά την επέκταση του Εννοιολογικού Χάρτη με την κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο» με άλλες πιθανές μορφές του Ποιητικού Αιτίου πέρα από την γνωστή και συνηθισμένη για τους μαθητές του και τις ομάδες εργασίας τους. Έτσι ο ημιτελής Εννοιολογικός του Χάρτη θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποιες άλλες μορφές του Ποιητικού Αιτίου ανήκουν ως υποκείμενες έννοιες σε αυτό το ίδιο το Ποιητικό Αίτιο. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά την κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο» και αφού οι μαθητές είναι χωρισμένοι σε τρεις (3) ομάδες εργασίας από τον εκπαιδευτικό νωρίτερα, ζητείται πάλι από τον ίδιο στις ομάδες εργασίας των μαθητών, αφού αυτές μελετήσουν καλά τον Εννοιολογικό Χάρτη, να σκεφτούν, να αναλογιστούν αν γνωρίζουν άλλες μορφές του Ποιητικού Αιτίου με σκοπό να επεκτείνουν τον Εννοιολογικό Χάρτη με την προσθήκη των άλλων μορφών.
- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την προσθήκη των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την προσθήκη των εννοιών «σε + αιτιατική

ονόματος με τα ρηματικά επίθετα σε – τός», «με + αιτιατική με παθητικές μετοχές σε – μένος, - μένη, - μένο», «ενωμένο ως α' συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου» καλό θα ήταν ο διδάσκων να εξηγεί μία μία την κάθε νέα γνωστικά για τους μαθητές μορφή του Ποιητικού Αιτίου, κάτι που θα το κάνει είτε με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του είτε με τις κατάλληλες ερωτήσεις και φέρνοντας παραδείγματα χρήσης των νέων γνωστικά για τους μαθητές μορφών του Ποιητικού Αιτίου σε φράσεις της Νέας Ελληνικής τέτοια, όμως, ώστε να αναδεικνύεται η μορφή του Ποιητικού Αιτίου. Για παράδειγμα θα μπορούσε να ρωτήσει τους μαθητές του τα εξής για τις διάφορες μορφές του Ποιητικού Αιτίου: **«Στη φράση Ήταν αγαπητός σε όλους έχουμε άραγε ποιητικό αίτιο και ποιο είναι αυτό; Ποια είναι η μορφή του; Έχουμε και άλλες περιπτώσεις όπου χρησιμοποιείται ρηματικό επίθετο με κατάληξη σε – τος και να έχουμε τη μορφή σε + αιτιατική ονόματος;»** ή για την μορφή του Ποιητικού Αιτίου «με + αιτιατική με παθητικές μετοχές σε – μένος, - μένη, - μένο» πάλι θα μπορούσε να ρωτήσει τους μαθητές: **«Στη φράση Ο πίνακας ήταν ζωγραφισμένος με νερομπογιές έχουμε άραγε ποιητικό αίτιο και ποιο είναι αυτό; Ποια είναι η μορφή του; Έχουμε και άλλες περιπτώσεις όπου χρησιμοποιείται παθητική μετοχή με κατάληξη σε – μένος, - η, - ο και να έχουμε τη μορφή με + αιτιατική ονόματος;»** και για τη μορφή του Ποιητικού Αιτίου «ενωμένο ως α' συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου» θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών του: **«Στη φράση Ήταν ένας άντρας ψηλός και ηλιοκαμένος έχουμε άραγε ποιητικό αίτιο και ποιο είναι αυτό; Ποια είναι η μορφή του; Μήπως βρίσκεται ως συνθετικό στη λέξη ηλιοκαμένος;»**

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να προσθέσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη, άρα να επεκτείνουν τον τελευταίο και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η προσθήκη και επέκταση τους και έπειτα η ακόμη περαιτέρω επέκταση και η τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη παραδειγμάτων που καλούνται να σκεφθούν οι μαθητές και να ταιριάζουν με τις μορφές του Ποιητικού Αιτίου που έδωσε ο εκπαιδευτικός στην προηγούμενη φάση (**2^η Φάση**). Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες, εν προκειμένω παραδείγματα μορφών Ποιητικού Αιτίου σε φράσεις – προτάσεις της Νέας Ελληνικής, και τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να

επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών που ζητεί ο ίδιος να την προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Το Ποιητικό Αίτιο»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

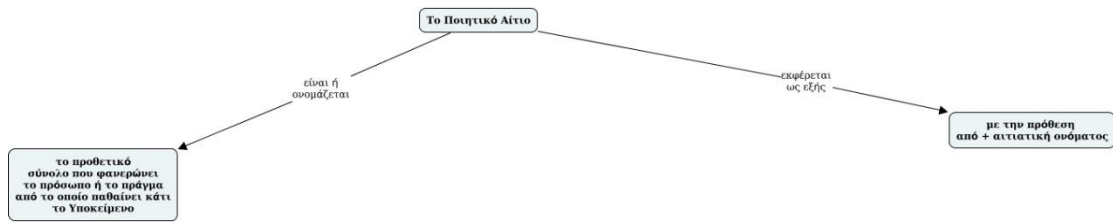
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, επεκτείνετε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Τι ορίζεται ως Ποιητικό Αίτιο; Ποιες είναι οι μορφές του Ποιητικού Αιτίου;** Δίνεται η παρακάτω **Λίστα Εννοιών**.

<p><i>Λίστα εννοιών:</i> • με την πρόθεση σε + αιτιατική ονόματος με τα ρηματικά επίθετα σε - τός</p> <ul style="list-style-type: none">
• με την πρόθεση με + αιτιατική με παθητικές μετοχές σε - μένος, -η, -ο
• ενωμένο ως α' συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου

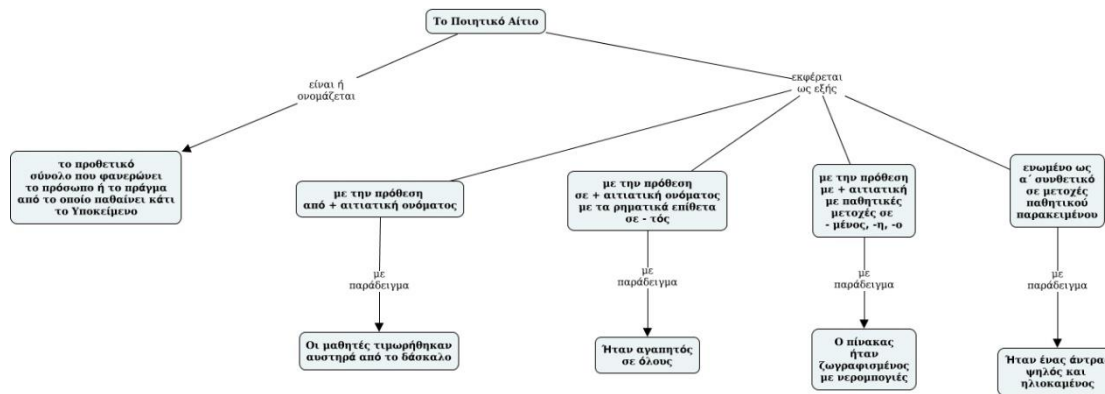
Εικόνα 45. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VXG7MY-KYGRDR-8F835K>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή Ποιητικού Αιτίου που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών. Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

12.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Το Ποιητικό Αίτιο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Ακόμη και στην περίπτωση του Ποιητικού Αιτίου είναι δυνατόν ο Εννοιολογικός Χάρτης να είναι και επαναληπτικός χάρτης για την ανακεφαλαίωση των βασικότερων εννοιών της ενότητας και μπορεί να κατασκευαστεί ή καλύτερα να συμπληρωθεί από τους ίδιους τους μαθητές είτε ατομικά είτε ομαδικά (η τελευταία είναι σαφώς καλύτερη λύση) ή από το διδάσκοντα (αυτό γίνεται πιο σπάνια).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των βασικών εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο» και είναι τόσες σε αριθμό όσες ήταν, όταν ολοκληρώθηκε ο Εννοιολογικός Χάρτης μετά και τη δεύτερη δραστηριότητα όπου και χρησιμοποιήθηκε ως Οργανωτής Προώθησης και Διδακτικό Εργαλείο και αφορούν τις μορφές του Ποιητικού Αιτίου με την αναφορά σε παραδείγματα των μορφών αυτών σε φράσεις της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.

Εικόνα 46. Ο Τελικός Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Το Ποιητικό Αίτιο». Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7Q60G49-39JMIX-8740RD>

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να ....

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν κάθε Ποιητικό Αίτιο και να το κατηγοριοποιούν αν είναι από + αιτιατική ονόματος ή σε + αιτιατική ονόματος με τα ρηματικά επίθετα σε – τός ή με + αιτιατική με παθητικές μετοχές σε – μένος, - η, - ο ή ενωμένο ως α' συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου,
- ορίζουν τι είναι Ποιητικό Αίτιο και να προσδιορίζουν τη σημασία του σε μια πρόταση Παθητικής Σύνταξης,
- διακρίνουν τις μορφές του Ποιητικού Αιτίου σε φράσεις – προτάσεις της Νέας Ελληνικής,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές του Ποιητικού Αιτίου παραδείγματα αυτών των μορφών.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Και εδώ μπορεί να ανατεθεί ομαδικά από τον διδάσκοντα να συμπληρώσουν ένα ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο». Συγκεκριμένα θα μπορούσε για αυτό το λόγο να δοθεί μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας τους. Και πάλι αφού εκπονηθεί και ολοκληρωθεί η δραστηριότητα από τις ομάδες εργασίας των μαθητών, πρέπει να παρουσιαστούν οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάστηκαν από όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών και συγκεκριμένα από τους εκπροσώπους των ομάδων (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή ενός διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, ώστε να εντοπιστούν ή να ερμηνευθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος θα ήταν καλό

να συμπληρωθεί από τα μέλη των ομάδων και μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, μια και ακολουθήθηκε η Ομαδοσυνεργατική Μέθοδος.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

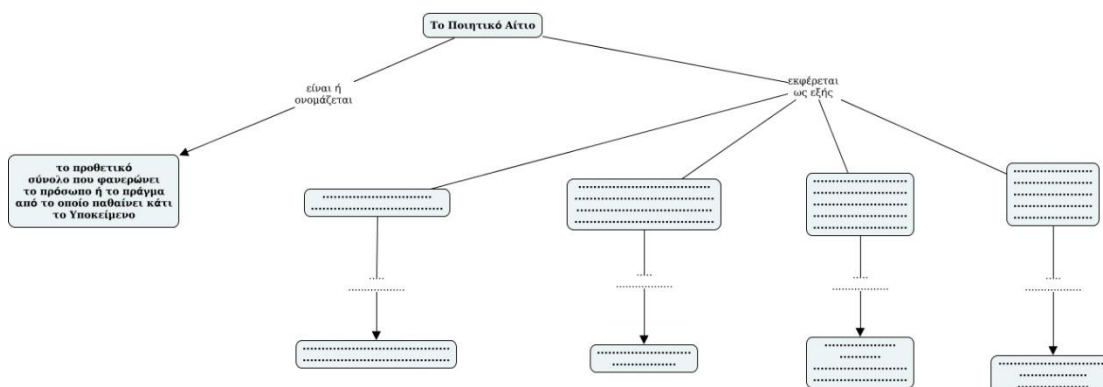
Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το Ποιητικό Αίτιο». Εργαζόμενη η κάθε ομάδα χωριστά στον ηλεκτρονικό της υπολογιστή συμπληρώσει τον Εννοιολογικό Χάρτη του παρακάτω συνδέσμου: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y75R1J44-1WRM1LN-7MT37C> αφού πρώτα τον αντιγράψει στο δικό της περιβάλλον του [CmapTools](https://cmaptools.com/).

Για την συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- με την πρόθεση από + αιτιατική ονόματος
- με την πρόθεση σε + αιτιατική ονόματος με τα ρηματικά επίθετα σε - τός
- με την πρόθεση με + αιτιατική με παθητικές μετοχές σε - μένος, -η, -ο
- ενωμένο ως α' συνθετικό σε μετοχές παθητικού παρακειμένου

Εικόνα 47. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VZ6VSP-15VBC50-8FCWRR>

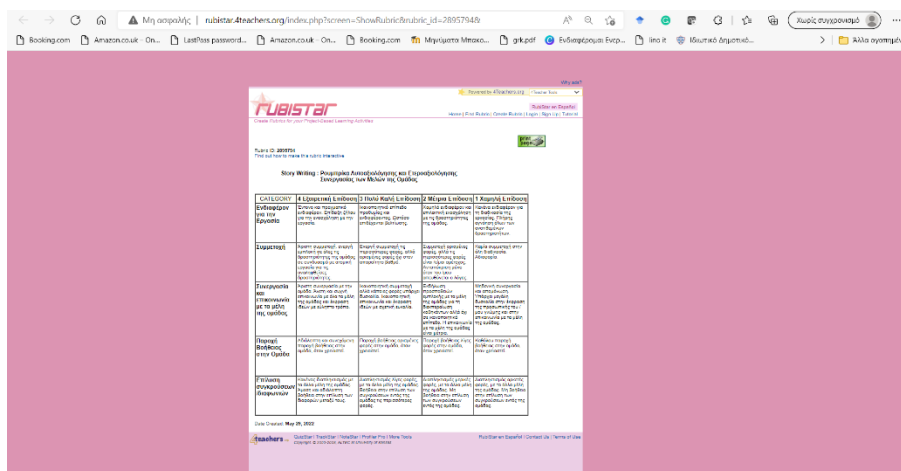
Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in>

και

<https://bit.ly/3t17pUg>

The screenshot shows a web browser displaying a rubric on the TUBISTAR platform. The rubric is titled 'Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας' (Rubric for Self-assessment and Peer Assessment of Group Collaboration). It is designed for 'Σύγχρονη Γραμμάτιση' (Modern Literacy) and 'Επιχειρηματικότητα' (Entrepreneurship). The rubric is organized into a table with five columns representing different criteria: 'Επιχειρηματικότητα', 'Κοινωνική Επικοινωνία', 'Επιχειρηματικότητα', 'Κοινωνική Επικοινωνία', and 'Επιχειρηματικότητα'. Each column contains a list of performance indicators and corresponding scores (1, 2, 3, 4, 5). The rubric is presented in a grid format with a pink background.

Εικόνα 48. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

12.5. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» και από εκεί και πέρα να ξαναφέρουν στο νου τους είτε από τις γνώσεις τους είτε από την μαθητική εμπειρία τους και ποιες είναι οι γραμματικές του μορφές, ότι δηλαδή γραμματικά ή βρίσκεται σε πτώση Αιτιατική ή σε πτώση Γενική ή σε εμπρόθετη μορφή, που ουσιαστικά είναι υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Το αντικείμενο», αλλά και τις μορφές του ως προς τα μέρη του λόγου στα οποία μπορεί να βρίσκεται. Διότι μπορεί να είναι «Ουσιαστικό με ή χωρίς άρθρο» ή «Αντωνυμία» ή «Επιθετική Μετοχή» ή «Προθετικό Σύνολο ή Εμπρόθετο Αντικείμενο» ή «ολόκληρη πρόταση με ή χωρίς άρθρο» όπως ή «Άρθρο και επίθετο» ή «Άρθρο και ρήμα» ή «Άρθρο και μετοχή» ή «Άρθρο και σύνδεσμος» ή «Άρθρο και επίρρημα».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι αντικείμενο,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το αντικείμενο σε μια πρόταση,

- κατηγοριοποιούν το αντικείμενο γραμματικά με βάση το ότι είναι σε πτώση Γενική ή σε πτώση Αιτιατική ή σε εμπρόθετη μορφή,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές αντικειμένου κατηγοριοποιώντας αυτές και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή αντικειμένου.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα τι δηλώνει το αντικείμενο, ότι δηλαδή δηλώνει «πρόσωπο ή ζώο ή πράγμα στο οποίο μεταβαίνει η ενέργεια του Υποκειμένου του μεταβατικού ρήματος».
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στο αντικείμενο αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν τις έννοιες «σε πτώση Αιτιατική» ή «σε πτώση Γενική» ή «σε εμπρόθετη μορφή», ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στις ζητούμενες παραπάνω και υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Το αντικείμενο» που πρέπει να συμπληρωθούν με το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Παιδιά, σε**

ποια πτώση συνήθως βρίσκουμε ένα αντικείμενο;» και αν βέβαια έπαιρνε τις απαντήσεις για την Αιτιατική πτώση αλλά και για τη Γενική πτώση και δεν περνούσε από κανενός μαθητή το μυαλό η απάντηση «σε εμπρόθετη μορφή» πάλι θα αντίστοιχα με άλλη ερώτηση του στις ομάδες εργασίας, αν έκανε, θα μπορούσε να πάρει μια τέτοια απάντηση και με την ερώτηση όπως: **«Καλά προφανώς και υπάρχουν αυτές οι πτώσεις που μου είπατε, αλλά για παράδειγμα στην πρόταση Δεν συζητώ με εσένα το αντικείμενο σε ποια μορφή είναι;»**. Η απάντηση που θα έπαιρνε θα ήταν μια καλή ευκαιρία, για να ασχοληθεί με ερωτήσεις του προς τις ομάδες εργασίας των μαθητών για τις άλλες μορφές του αντικειμένου και έτσι πάλι θα μπορούσε να βοηθήσει τις ομάδες εργασίας, για να βρουν τις σχετικές υποέννοιες της κεντρικής έννοιας «Το αντικείμενο» όπως είναι: **«Ουσιαστικό με / χωρίς άρθρο», «Αντωνυμία», «Επιθετική Μετοχή», «Προθετικό Σύνολο ή Εμπρόθετο Αντικείμενο», «ολόκληρη πρόταση με / χωρίς άρθρο», «Άρθρο και επίθετο», «Άρθρο και ρήμα», «Άρθρο και μετοχή», «Άρθρο και σύνδεσμος» και «Άρθρο και επίρρημα»**. Στις ερωτήσεις που θα έκανε θα μπορούσε να επικαλεστεί παραδείγματα προτάσεων, ώστε μέσα από αυτά να βρουν τις υποκείμενες έννοιες που θα έπρεπε να συμπληρώσουν ως μορφές του αντικειμένου, για να τους βοηθήσει έτσι και στη δεύτερη δραστηριότητα της χρήσης του Ενοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη Ενότητας και συγκεκριμένα της Ενότητας «Το αντικείμενο». Και φυσικά εννοείται ότι στο κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Ενοιολογικό Χάρτη.

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Ενοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν και να πουν ως ομάδες εργασίας που είναι ήδη χωρισμένες τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα και ομαδοποιώντας ό,τι καταγράφει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και

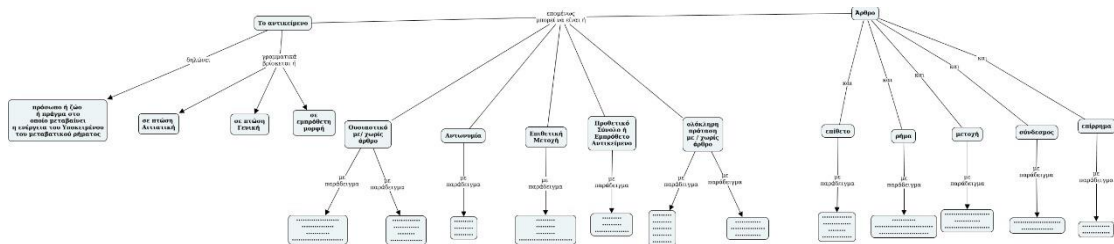

Εικόνα 49. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:
<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7RT0C5V-10NWM30-88R28M>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές του αντικειμένου.

- (i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις μορφές του αντικειμένου και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή του αντικειμένου που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 50. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή:
<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7RQ712J-21D33WX-88LTRH>

12.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» και πιο συγκεκριμένα τώρα πια τις υποκείμενες έννοιες για το αντικείμενο στα μονόπτωτα ρήματα και σε ποια πτώση είναι σε αυτά ή έστω σε ποια μορφή είναι, όπως και για το άμεσο και έμμεσο αντικείμενο στα δίπτωτα ρήματα.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το αντικείμενο στα μονόπτωτα ρήματα,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το άμεσο και έμμεσο αντικείμενο στα δίπτωτα ρήματα,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές των άμεσων και έμμεσων αντικειμένων παραδείγματα αυτών των μορφών.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο Εννοιολογικός Χάρτης της προηγούμενης διδακτικής ώρας αλλά αυτή τη φορά συμπληρωμένος, λειτουργεί ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το αντικείμενο στα μονόπτωτα ρήματα όπως και με το άμεσο και έμμεσο αντικείμενο και τη μορφή που έχουν στα δίπτωτα ρήματα. Έτσι θα ολοκληρωθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Το αντικείμενο». Παράλληλα το ότι ζητείται η επέκταση και η διόρθωση – τροποποίηση ενός χάρτη αποτελεί και ένα είδος ενδιάμεσης αξιολόγησης. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005). Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ο Εννοιολογικός Χάρτης της δραστηριότητας 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας για την κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή του αντικειμένου στο τρίτο (3^ο) του επίπεδο. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και στις ομάδες εργασίας τους και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν.

- **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για την έννοια «**μονόπτωτα ρήματα**» που θέλει να εισαγάγει στον Εννοιολογικό Χάρτη ζητά από τους μαθητές να γράψουν στο χαρτί αν γνωρίζουν κάτι και τι γνωρίζουν για αυτή την έννοια, πράγμα αρκετά δύσκολο, καθώς οι μαθητές στην προηγούμενη τους γνώση για αυτή την έννοια από την Έκτη (ΣΤ΄) Τάξη του Δημοτικού, μπορούν, μόνο, να έχουν ακούσει κάτι ελάχιστο ή ακόμη και να μην γνωρίζουν τίποτα. Για τις ομάδες εργασίας των μαθητών που έστω έχουν ακούσει κάτι ο διδάσκων τις καλεί να εκφράσουν τις απόψεις τους για τη συγκεκριμένη έννοια με σκοπό την ανάδειξη των προηγούμενων αντιλήψεων των μαθητών και την γνωστική σύγκρουση. Για τους μαθητές ή τις ομάδες εργασίας των μαθητών που δεν γνωρίζουν τίποτα για τη συγκεκριμένη έννοια «**μονόπτωτα ρήματα**» προσπαθεί μέσα από συγκεκριμένες ερωτήσεις να τους την εκμαιεύσει ως απάντηση, όπως: «**Τι σημαίνει η φράση μονόπτωτα ρήματα**»; ή «**Τι ρήματα είναι αυτά που έχουν μόνο μία πτώση; Μήπως σημαίνει ότι συντάσσονται με αντικείμενο σε μία μόνο πτώση; Αν ναι, τι σημαίνει αυτό ως προς την πτώση που μπαίνουν τα αντικείμενα των μονόπτωτων ρημάτων; Μήπως είναι οι ίδιες οι πτώσεις που αναφέραμε προηγουμένως στον Εννοιολογικό Χάρτη ως γραμματικές μορφές του αντικειμένου**»; Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί με εισήγηση του στους μαθητές την νέα έννοια «**μονόπτωτα ρήματα**», όπως και τις υποέννοιες που την

απαρτίζουν. Όμοια για την έννοια «**δίπτωτα ρήματα**» ο εκπαιδευτικός στις ομάδες εργασίας των μαθητών που δεν την γνωρίζουν θα μπορούσε να τους ρωτήσει ως εξής: «**Τι σημαίνει η φράση *δίπτωτα ρήματα***; ή «**Μήπως κατ' αντίθεση προς τα *μονόπτωτα ρήματα τα ρήματα αυτά* συντάσσονται με δύο (2) αντικείμενα, άρα με δύο (2) πτώσεις; Αν ναι, ποιο αντικείμενο θεωρείται αναγκαίο να συντάσσεται με ένα (1) ρήμα και ποιο δεν είναι τόσο αναγκαίο; Άρα ποιο αντικείμενο ως αναγκαίο θεωρείται άμεσο και ποιο αντικείμενο ως περιττό θεωρείται έμμεσο; Σε ποιες πτώσεις πρέπει να είναι; Να δούμε κάποια παραδείγματα, για να καταλήξουμε από αυτά σε ένα θεωρητικό πλαίσιο; Δηλαδή στο παράδειγμα *Του έδωσε χρήματα* ποιο είναι το άμεσο αντικείμενο και ποιο είναι το έμμεσο; Ή στο παράδειγμα *Διδάσκει τους μαθητές χορό* ποιο είναι το άμεσο αντικείμενο και ποιο είναι το έμμεσο;»**

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές από προηγούμενη διδακτική ώρα σε αυτούς. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή των νέων εννοιών όπως είναι η έννοια «**μονόπτωτα ρήματα**» και των υποκείμενων εννοιών σε αυτήν: «**σε πτώση Αιτιατική**», «**σε πτώση Γενική**», «**σε Προθετικό Σύνολο ή Εμπρόθετο Αντικείμενο**» και η έννοια «**δίπτωτα ρήματα**» και των υποκείμενων εννοιών σε αυτήν: «**σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε πτώση Γενική ή εμπρόθετο ως έμμεσο**», «**σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε εμπρόθετο ή αιτιατική που γίνεται εμπρόθετο ως έμμεσο**», αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον ήδη Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1 όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή του αντικειμένου στο τελευταίο του επίπεδο. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες και θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο διδάσκων να τα προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (**blog**) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Το αντικείμενο»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Το αντικείμενο».

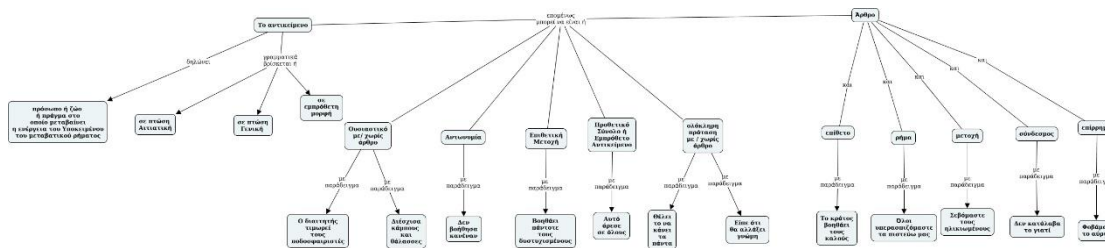
- (i) Να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη σας με όσες έννοιες είναι διαθέσιμες στην ακόλουθη λίστα εννοιών, αφού ορίσετε τις συνδέσεις μεταξύ αυτών των ίδιων των εννοιών, αντλώντας αυτές πάλι από την ακόλουθη λίστα συνδέσεων.

Λίστα Εννοιών:

- μονόπτωτα ρήματα • δίπτωτα ρήματα • σε πτώση Αιτιατική • σε πτώση Γενική • σε Προθετικό Σύνολο ή Εμπρόθετο Αντικείμενο • σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε πτώση Γενική ή εμπρόθετο ως έμμεσο • σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε εμπρόθετο ή αιτιατική που γίνεται εμπρόθετο ως έμμεσο

Λίστα Συνδέσεων:

- στα (X 2 φορές) • είναι ή βρίσκεται (X 5 φορές)

Εικόνα 51. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7RW8GH3-13GG406-88V35N>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε περίπτωση άμεσου και έμμεσου αντικείμενου που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών και είναι υποκείμενη έννοια της έννοιας «δίπτωτα ρήματα». Τα παραδείγματα κάθε περίπτωσης άμεσου και έμμεσου αντικείμενου να τα γράψετε ως νέες έννοιες κάτω από τις έννοιες «σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε πτώση Γενική ή εμπρόθετο ως έμμεσο», «σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε εμπρόθετο ή αιτιατική που γίνεται εμπρόθετο ως έμμεσο». Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

12.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Το αντικείμενο» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Και βέβαια ο Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να λειτουργήσει και ως χάρτης επανάληψης μετά από τη διδασκαλία βοηθώντας στην σύνοψη των βασικότερων εννοιών της ενότητας. Για άλλη μια φορά μάλιστα δίνεται ένας Εννοιολογικός Χάρτης και ζητείται να διορθωθεί με τις κατάλληλες συμπληρώσεις. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009)

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Το αντικείμενο» και αφορούν μορφές του αντικείμενου που είτε είναι γραμματικές μορφές είτε μέρη του λόγου, όπως και ποιες μορφές αυτό έχει στα μονόπτωτα ρήματα και στα δίπτωτα ρήματα, ώστε να αναγνωρίζονται και αυτά ως διαφορετικές κατηγορίες ρημάτων, αλλά και τα ίδια τα αντικείμενα των δίπτωτων ρημάτων αν είναι άμεσα ή έμμεσα αντικείμενα.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν την έννοια «Το αντικείμενο»,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το αντικείμενο σε μια πρόταση,

- διακρίνουν τα μονόπτωτα ρήματα από τα δίπτωτα ρήματα, αφού μπορούν να αναγνωρίζουν τις μορφές των αντικειμένων και με τις δύο (2) κατηγορίες ρημάτων,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές αντικειμένου κατηγοριοποιώντας τις σε αυτές που έχουν χαρακτήρα γραμματικής μορφής και σε αυτές που διακρίνονται σε μορφές με βάση τα μέρη του λόγου,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές των αντικειμένων παραδείγματα αυτών των μορφών.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το αντικείμενο». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνεται μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρείται σημαντική η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που δομήθηκαν, φτιάχτηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος καλό θα ήταν να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και από μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, κάτι που θα μπορούσε να ζητηθεί στο ίδιο το Φύλλο Εργασίας.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

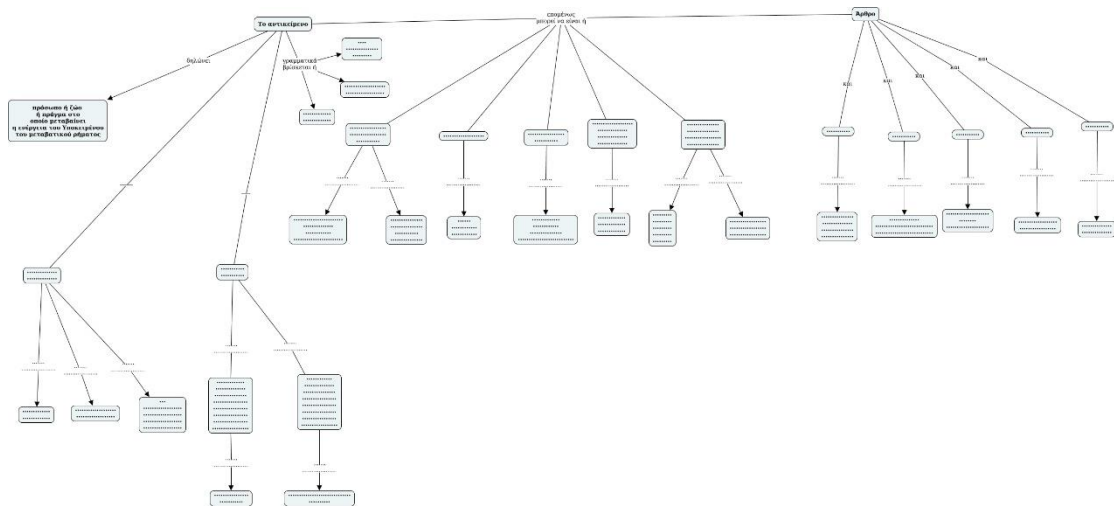
Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το αντικείμενο». Για την συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε

σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου , 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- σε πτώση Γενική (Χ 2 φορές) • σε πτώση Αιτιατική (Χ 2 φορές) • σε εμπρόθετη μορφή • σε Προθετικό Σύνολο ή Εμπρόθετο Αντικείμενο • μονόπτωτα ρήματα • δίπτωτα ρήματα • σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε πτώση Γενική ή εμπρόθετο ως έμμεσο • σε πτώση Αιτιατική ως άμεσο και σε εμπρόθετο ή αιτιατική που γίνεται εμπρόθετο ως έμμεσο • Ουσιαστικό με / χωρίς άρθρο • Αντωνυμία • Επιθετική Μετοχή • Προθετικό Σύνολο ή Εμπρόθετο Αντικείμενο • ολόκληρη πρόταση με / χωρίς άρθρο • επίθετο • ρήμα • μετοχή • σύνδεσμος • επίρρημα

Εικόνα 52. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7T5MK23-1K8KPC7-8CGFR3>

Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in> και <https://bit.ly/3t17pUg>

The screenshot shows a web browser displaying the RUBISTAR website. The page title is 'Ρουμπρικά Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας'. Below the title is a table with five columns: 'Επίπεδο', 'Εξωτερικά Επόμενα', 'Ενδο-Ομάδα Επόμενα', 'Μετα-Ομάδα Επόμενα', and 'Κριτική Επόμενα'. The rows represent different aspects of group cooperation: 'Επιμέλεια του κειμένου', 'Συντονισμός της ομάδας', 'Παράκληση στην ομάδα', and 'Επίλυση συγκρούσεων'. Each cell in the table contains specific criteria and indicators for evaluation.

Επίπεδο	Εξωτερικά Επόμενα	Ενδο-Ομάδα Επόμενα	Μετα-Ομάδα Επόμενα	Κριτική Επόμενα
Επιμέλεια του κειμένου	Επιμέλεια του κειμένου σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού.	Επιμέλεια του κειμένου σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Επιμέλεια του κειμένου σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Επιμέλεια του κειμένου σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.
Συντονισμός της ομάδας	Συντονισμός της ομάδας σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού.	Συντονισμός της ομάδας σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Συντονισμός της ομάδας σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Συντονισμός της ομάδας σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.
Παράκληση στην ομάδα	Παράκληση στην ομάδα σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού.	Παράκληση στην ομάδα σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Παράκληση στην ομάδα σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Παράκληση στην ομάδα σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.
Επίλυση συγκρούσεων	Επίλυση συγκρούσεων σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού.	Επίλυση συγκρούσεων σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Επίλυση συγκρούσεων σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.	Επίλυση συγκρούσεων σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού και της ομάδας.

Εικόνα 53. Ρουμπρικά Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

12.8. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Οι απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε το ελληνικό σχολείο να γίνει ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Για να γίνει το ελληνικό σχολείο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος» ποιες απαραίτητες προϋποθέσεις επιβάλλεται να πληροί και συγκεκριμένα, την αλλαγή της στάσης των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι στην γνώση, που δηλώνει την απουσία αποστήθισης της τελευταίας για λόγους βαθμοθηρίας, αλλά την αξιοποίηση της για ανάπτυξη κριτικής σκέψης, την αλλαγή του χαρακτήρα της παιδείας από τεχνοκρατική σε ανθρωπιστική, ώστε να προετοιμάζει τους μαθητές για την ένταξη τους στην κοινωνία και να καλλιεργεί την προσωπικότητα τους από την ηθική πλευρά: από την καλλιέργεια των θεμελιωδών ανθρωπιστικών αξιών: του σεβασμού, της αλληλεγγύης, της συνεργατικότητας και της εντιμότητας, την εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση με σχεδιασμό και με μέτρο, ώστε να μην υπονομεύεται ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των μαθητικών δραστηριοτήτων και εργασιών και να αναπτύσσεται η κριτική σκέψη των μαθητών, την οργάνωση ποικίλων εκδηλώσεων (θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις, συναυλίες κ.λπ.), που επιτρέπουν στο μαθητή να πάρει πρωτοβουλίες, να αναδείξει τα ταλέντα και τα ενδιαφέροντά του, την προώθηση δραστηριοτήτων με κοινωνικό περιεχόμενο (αδελφοποιήσεις σχολείων, ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος, έκδοση σχολικής εφημερίδας κ.λπ.), που δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να επικοινωνήσουν με συνομηλίκους τους, αλλά και να γίνουν περισσότερο

δραστήριοι και ενεργητικοί, την εισαγωγή νέων μαθημάτων που αποκαλύπτουν διάφορες πλευρές της ζωής και ευαισθητοποιούν τους μαθητές σχετικά με προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας, τις σύγχρονες και άρτια εξοπλισμένες εγκαταστάσεις, τη διδασκαλία που πρέπει να βασίζεται σε ολιγομελή τμήματα και με επίκεντρο την προσωπικότητα του μαθητή.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- προσδιορίζουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις, ώστε το ελληνικό σχολείο να γίνει ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού πρώτα χωρίσει τους μαθητές σε τρεις (3) ομάδες εργασίας και αφού στην καθεμία αφήσει τα μέλη της να ορίσουν γραμματέα και εκπρόσωπο, δίνει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει ένα κείμενο με τίτλο **Ελληνική εκπαίδευση: οι προκλήσεις του μέλλοντος**, ζητά από κάθε ομάδα εργασίας, αφού το διαβάσει, να συμπληρώσει με συντομία αντίστοιχα σημεία του εννοιολογικού χάρτη, συγκεκριμένες υποκείμενες έννοιες. Συγκεκριμένα η ομάδα Α θα πρέπει να συμπληρώσει το πρώτο κενό, την πρώτη υποκείμενη έννοια, μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά, η ομάδα Β να συμπληρώσει το δεύτερο κενό, την δεύτερη υποκείμενη έννοια και η ομάδα Γ το τρίτο κενό, την τρίτη υποκείμενη έννοια του Εννοιολογικού Χάρτη. Έτσι ο ημιτελής Εννοιολογικός του Χάρτη θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το ποιες απαραίτητες προϋποθέσεις χρειάζεται να πληροί το ελληνικό σχολείο, ώστε να γίνει το ίδιο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος, ώστε έπειτα συμπληρωμένος να αποτελέσει εκ νέου Χάρτη Προώθησης για άλλες πιθανές προϋποθέσεις που θα μπορούσαν να σκεφθούν οι ομάδες εργασίας των μαθητών που και αυτές είναι σημαντικές, ώστε το ελληνικό σχολείο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του μέλλοντος και να επιτελέσει όλες τις επαγγελλόμενες λειτουργίες του. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και ένα κείμενο με τίτλο **Ελληνική εκπαίδευση: οι προκλήσεις του μέλλοντος** και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το κείμενο, έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή και

ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη και συγκεκριμένα η κάθε ομάδα εργασίας να συμπληρώσει συγκεκριμένες έννοιες, η ομάδα Α να συμπληρώσει το πρώτο κενό, την πρώτη υποκείμενη έννοια, μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά, η ομάδα Β να συμπληρώσει το δεύτερο κενό, την δεύτερη υποκείμενη έννοια και η ομάδα Γ το τρίτο κενό, την τρίτη υποκείμενη έννοια του Εννοιολογικού Χάρτη.

- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών κάτω από την έννοια «Για να γίνει το ελληνικό σχολείο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος» όπως είναι οι έννοιες «αλλαγή της στάσης των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι στην γνώση, που δηλώνει την απουσία αποστήθισης της τελευταίας για λόγους βαθμοθηρίας, αλλά την αξιοποίηση της για ανάπτυξη κριτικής σκέψης», «αλλαγή του χαρακτήρα της παιδείας από τεχνοκρατική σε ανθρωπιστική, ώστε να προετοιμάζει τους μαθητές για την ένταξη τους στην κοινωνία και να καλλιεργεί την προσωπικότητα τους από την ηθική πλευρά: από την καλλιέργεια των θεμελιωδών ανθρωπιστικών αξιών: του σεβασμού, της αλληλεγγύης, της συνεργατικότητας και της εντιμότητας», «η εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση με σχεδιασμό και με μέτρο, ώστε να μην υπονομεύεται ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των μαθητικών δραστηριοτήτων και εργασιών και να αναπτύσσεται η κριτική σκέψη των μαθητών». Μάλιστα καλό θα ήταν ο διδάσκων να βοηθήσει τις τρεις (3) ομάδες εργασίας των μαθητών του και παρέχοντας τις συνδέσεις – τους συνδέσμους όλες ή όλους στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη, όπως και εξηγώντας αναλυτικά κάθε απαραίτητη προϋπόθεση, ώστε το ελληνικό σχολείο να γίνει ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος, κάτι που θα το κάνει είτε με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του είτε με τις κατάλληλες ερωτήσεις όπως: **«Πώς πρέπει να σταθούν οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές απέναντι στην γνώση, ώστε το ελληνικό σχολείο να γίνει καλύτερο;»** ή **«Ποιος πρέπει να είναι ο χαρακτήρας της παιδείας και γιατί για το ελληνικό σχολείο του μέλλοντος, ώστε να είναι καλύτερο από το σημερινό;»** ή **«Πώς θα πρέπει να αξιοποιηθεί η τεχνολογία στην εκπαίδευση στο ελληνικό σχολείο, ώστε το τελευταίο να ανταποκρίνεται και στις απαιτήσεις του μέλλοντος, αλλά και να συντελεί στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών;»**.

- **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται

έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους και έπειτα η επέκταση και η τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη πιο συγκεκριμένα άλλων πιθανών προϋποθέσεων, που θα μπορούσαν να σκεφθούν οι ομάδες εργασίας των μαθητών και που και αυτές είναι σημαντικές, ώστε το ελληνικό σχολείο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του μέλλοντος και να επιτελέσει όλες τις επαγγελμαλλόμενες λειτουργίες του. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν και νέες έννοιες, εν προκειμένω άλλες προϋποθέσεις, ώστε το ελληνικό σχολείο να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του μέλλοντος και να επιτελέσει όλες τις επαγγελμαλλόμενες λειτουργίες του, όπως είναι «η οργάνωση ποικίλων εκδηλώσεων (θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις, συναυλίες κ.λπ.), που επιτρέπουν στο μαθητή να πάρει πρωτοβουλίες, να αναδείξει τα ταλέντα και τα ενδιαφέροντά του.», «η προώθηση δραστηριοτήτων με κοινωνικό περιεχόμενο (αδελφοποιήσεις σχολείων, ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος, έκδοση σχολικής εφημερίδας κ.λπ.), που δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να επικοινωνήσουν με συνομηλίκους τους, αλλά και να γίνουν περισσότερο δραστήριοι και ενεργητικοί», «η εισαγωγή νέων μαθημάτων που αποκαλύπτουν διάφορες πλευρές της ζωής και ευαισθητοποιούν τους μαθητές σχετικά με προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας», «οι σύγχρονες και άρτια εξοπλισμένες εγκαταστάσεις», «η διδασκαλία να βασίζεται σε ολιγομελή τμήματα και με επίκεντρο την προσωπικότητα του μαθητή». Τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών όπως και μια λίστα συνδέσεων που ζητεί ο ίδιος να τις προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (**blog**) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω

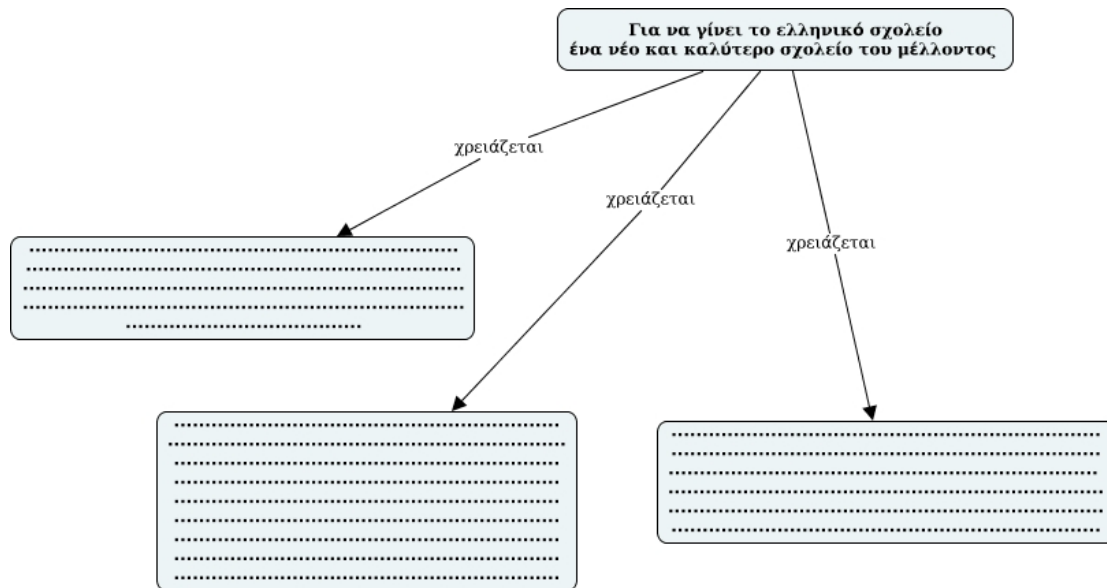
Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Για να γίνει το ελληνικό σχολείο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Για να γίνει το ελληνικό σχολείο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y81Z7DLP-11SMY0L-8QC2GD> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε η κάθε ομάδα το κείμενο με τίτλο **Ελληνική εκπαίδευση: οι προκλήσεις του μέλλοντος** συμπληρώστε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Τι χρειάζεται για να γίνει το ελληνικό σχολείο ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος;** Δίνεται η παρακάτω **Λίστα Εννοιών**.

Λίστα εννοιών: • αλλαγή της στάσης των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι στην γνώση => όχι αποστήθιση της για λόγους βαθμοθηρίας, αλλά αξιοποίηση της για ανάπτυξη κριτικής σκέψης • αλλαγή του χαρακτήρα της παιδείας από τεχνοκρατική σε ανθρωπιστική => ώστε να προετοιμάζει τους μαθητές για την ένταξη τους στην κοινωνία και να καλλιεργεί την προσωπικότητα τους από την ηθική πλευρά: από την καλλιέργεια των θεμελιωδών ανθρωπιστικών αξιών: του σεβασμού, της αλληλεγγύης, της συνεργατικότητας και της εντιμότητας • η εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση με σχεδιασμό και με μέτρο => ώστε να μην υπονομεύεται ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των μαθητικών δραστηριοτήτων και εργασιών και να αναπτύσσεται η κριτική σκέψη των μαθητών

Εικόνα 54. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:
<https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y81Z7DLP-11SMY0L-8QC2GD>

Ελληνική εκπαίδευση: οι προκλήσεις του μέλλοντος

Η σημερινή κρίση της χώρας μας δεν αφήνει πολλά περιθώρια: εκ των πραγμάτων, πολλά πράγματα θα αλλάξουν στο μέλλον. Το ζητούμενο όμως είναι οι αλλαγές αυτές να μην περιοριστούν σε ζητήματα που αφορούν αποκλειστικά στην οικονομία. Το ζητούμενο είναι το πρόβλημα να καταπολεμηθεί από τις ρίζες -να αλλάξει δηλαδή η νοοτροπία του Έλληνα. Αυτό όμως σημαίνει πως πρέπει να αναβαθμιστεί η παιδεία της χώρας. Από αυτή την άποψη, η ανάκαμψη της χώρας πρέπει να ξεκινήσει από το ελληνικό σχολείο.

Το πρώτο πράγμα που πρέπει να αλλάξει στα σχολεία είναι η ίδια η στάση των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι στη γνώση. Η αποστήθιση και η βαθμοθηρία, τα δύο αυτά «αγκάθια» του ελληνικού σχολείου, πρέπει να αντικατασταθούν από την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης. Πάνω απ' όλα πρέπει να καλλιεργηθεί η αγάπη για τη γνώση -τη γνώση ως απαραίτητη προϋπόθεση και μέσο βελτίωσης της κοινωνίας. Ο χαρακτήρας της παιδείας θα πρέπει να γίνει ανθρωπιστικός και όχι τεχνοκρατικός. Με λίγα λόγια, το σχολείο θα πρέπει να προετοιμάζει τους μαθητές όχι, ή όχι μόνο, για την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο, αλλά για την ένταξή τους σε μια κοινωνία πολιτών, πολιτών με ενδιαφέροντα και στόχους, πολιτών με ενισχυμένη την αίσθηση της συλλογικής ευθύνης και του καθήκοντος.

Πολλά λέγονται τελευταία για την εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση. Αναμφισβήτητα οι νέες τεχνολογίες ανοίγουν νέες προοπτικές στη διδασκαλία και την έρευνα. Εντούτοις, κρύβουν και πολλούς κινδύνους. Το διαδίκτυο, για παράδειγμα, ενώ αποτελεί μια εύκολη και γρήγορη πηγή πληροφοριών, δεν συνιστά πάντα και μια αξιόπιστη πηγή. Επιπροσθέτως, τελευταία παρατηρείται πολύ συχνά το φαινόμενο της λογοκλοπής: μαθητές και μαθήτριες αναπαράγουν κείμενα από διαδικτυακούς ιστότοπους, χωρίς να συνειδητοποιούν πως η πράξη αυτή είναι ανήθικη. Βεβαίως, δεν ευθύνονται πάντα οι μαθητές για την κακή χρήση της τεχνολογίας. Τις περισσότερες φορές δεν υπάρχει η κατάλληλη καθοδήγηση από τους εκπαιδευτικούς. Γι' αυτό ακριβώς η εισαγωγή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση πρέπει να γίνεται με σχεδιασμό και με μέτρο, ώστε να μην υπονομεύεται ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των μαθητικών δραστηριοτήτων και εργασιών.

Τέλος, στο σχολείο του μέλλοντος θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιέργεια της ανθρώπινης προσωπικότητας και ιδίως της ηθικής της διάστασης. Ζούμε σε έναν κόσμο όπου οι γρήγοροι ρυθμοί, η εξειδίκευση στο χώρο εργασίας και η απουσία ελεύθερου χρόνου καθιστούν την επικοινωνία και την ανάπτυξη ανθρωπίνων σχέσεων δύσκολη. Τείνουμε να ξεχάσουμε πως είμαστε πάνω από όλα όντα κοινωνικά, πως ο προορισμός μας είναι να προσφέρουμε στο κοινωνικό σύνολο και πως η ανθρώπινη ευτυχία δεν έρχεται με το χρήμα και την επαγγελματική καταξίωση. Γι' αυτό και η πρώτη προτεραιότητα των εκπαιδευτικών σήμερα θα έπρεπε να είναι η υπενθύμιση και καλλιέργεια των θεμελιωδών ανθρωπιστικών αξιών: του σεβασμού, της αλληλεγγύης, της συνεργατικότητας και της εντιμότητας.

Παρά τα πολλά προβλήματα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, το σχολείο παραμένει ένας από τους κύριους φορείς αξιών στην κοινωνία και ένα σημαντικό κομμάτι της πνευματικής μας περιουσίας. Θα έπρεπε λοιπόν να μεριμνήσουμε για το μέλλον του θεσμού αυτού που θα καθορίσει, σε μεγάλο βαθμό, και το μέλλον του τόπου.

(διασκευή από εφημερίδα)

(ii) Τέλος, να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη με την προσθήκη και άλλων πιθανών προϋποθέσεων που θα μπορούσατε στην ομάδα εργασίας σας να σκεφτείτε, ώστε το ελληνικό σχολείο να γίνει ένα νέο και καλύτερο σχολείο του μέλλοντος. Για αυτό και σας δίνονται και μια Λίστα Εννοιών και μια Λίστα Συνδέσεων.

Λίστα εννοιών: • η οργάνωση ποικίλων εκδηλώσεων (θεατρικές παραστάσεις, εκθέσεις, συναυλίες κ.λπ.), που επιτρέπουν στο μαθητή να πάρει πρωτοβουλίες, να αναδείξει τα ταλέντα και τα ενδιαφέροντά του • η προώθηση δραστηριοτήτων με κοινωνικό περιεχόμενο (αδελφοποιήσεις σχολείων, ενέργειες για την προστασία του περιβάλλοντος, έκδοση σχολικής εφημερίδας κ.λπ.), που δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να επικοινωνήσουν με συνομηλίκους τους, αλλά και να γίνουν περισσότερο δραστήριοι και ενεργητικοί • η εισαγωγή νέων μαθημάτων που αποκαλύπτουν διάφορες πλευρές της ζωής και ευαισθητοποιούν τους μαθητές σχετικά με προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας • σύγχρονες και άρτια εξοπλισμένες εγκαταστάσεις • η διδασκαλία να βασίζεται σε ολιγομελή τμήματα και με επίκεντρο την προσωπικότητα του μαθητή

Λίστα συνδέσεων: • χρειάζονται (X 4 φορές) • χρειάζεται

Κεφάλαιο 13. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 5η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου

Στην πέμπτη (5^η) ενότητα του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου οι μαθητές έρχονται γνωστικά σε επαφή με το φαινόμενο της Σύγκρισης, φαινόμενο που τόσο το ίδιο όσο και ό,τι το συνιστά, δηλαδή ο πρώτος (α΄) όρος σύγκρισης, το συγκριτικό και ο δεύτερος (β΄) όρος σύγκρισης, είναι γνωστά από την προηγούμενη βαθμίδα εκπαίδευσης, εκείνη του Δημοτικού. Συνεπώς οι μαθητές σε αυτήν την τάξη πρέπει να γνωρίζουν λογικά ποιες είναι οι μορφές του πρώτου (α΄) όρου σύγκρισης όπως και αντίστοιχα τις μορφές του συγκριτικού αλλά ακόμη και τις μορφές του δεύτερου (β΄) όρου σύγκρισης. Εκείνο που προστίθεται σε αυτήν την τάξη ως νέα γνώση είναι ότι ο δεύτερος (β΄) όρος σύγκρισης μπορεί να εκφέρεται βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α΄ όρο ή ότι μπορεί να παραλείπεται, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα. Άρα βάσει όλων όσων προαναφέρθηκαν ο Εννοιολογικός Χάρτης θα μπορούσε σε μία πρώτη διδακτική ώρα με κεντρική έννοια τη λέξη «Σύγκριση» να χρησιμοποιηθεί ως Εισαγωγικός Χάρτης της εν λόγω Ενότητας και ως Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και σε αυτήν την περίπτωση θα κατασκευαστεί από τον ίδιο τον διδάσκοντα για συμπλήρωση από τις ομάδες εργασίας των μαθητών, ώστε σε επόμενη διδακτική ώρα να αξιοποιηθεί ως Οργανωτής Προώθησης (advance organizer) και Διδακτικό Εργαλείο δομημένος μέσα από τη συνεργασία εκπαιδευτικού και μαθητών του χωρισμένων σε ομάδες εργασίας, ώστε τελικά να φτάσουμε στη χρήση του ίδιου του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εργαλείου Αθροιστικής Αξιολόγησης που ημισυμπληρωμένος και ημιτέλης δίνεται από τον εκπαιδευτικό στις ομάδες εργασίας των μαθητών του, για να συμπληρωθεί με τη βοήθεια και μιας Λίστας Εννοιών.

Στην ίδια ενότητα του βιβλίου της της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου οι μαθητές θα επαναλάβουν όσα έμαθαν από τη βαθμίδα του Δημοτικού για τους βαθμούς των επιθέτων και τους βαθμούς των επιρρημάτων, όπως και για το δεύτερο (β΄) συνθετικό, όταν μιλήσαν για τη σύνθεση. Σε αυτές τις παραπάνω περιπτώσεις ο Εννοιολογικός Χάρτης μόνο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης και Εισαγωγικός, ώστε να δοθεί μια ευκαιρία και στον εκπαιδευτικό να δει τι οι μαθητές του θυμούνται από τις προηγούμενες τάξεις, αλλά και οι ίδιοι να επαναλάβουν ή να εμπεδώσουν όσα ήδη έχουν μάθει από τη βαθμίδα του Δημοτικού ή να καλύψουν

κάποια ενδεχομένως μερικά γνωστικά τους κενά σε σχέση πάντα με ό,τι δίνεται ως κεντρική έννοια του κάθε φορά του Εννοιολογικού Χάρτη.

Τέλος η θεματική για την Παραγωγή Γραπτού Λόγου που αφορά την πέμπτη (5^η) ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου συσχετίζεται με την εργασία, και συγκεκριμένα με την προσφορά της στο άτομο και στην κοινωνία, με άλλα λόγια τις ωφέλειες της, την ανεργία, τα αίτια και τις συνέπειες της και την επιλογή επαγγέλματος και συγκεκριμένα με ποια κριτήρια ένας νέος θα μπορούσε να επιλέξει το μελλοντικό του επάγγελμα. Είναι και αυτή μια θεματική έκθεσης στην οποία δεν έχει γίνει ποτέ αναφορά έως τώρα στην τάξη στους μαθητές της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου από τον εκάστοτε διδάσκοντα. Συνεπώς θα ήταν ό,τι καλύτερο και σε αυτήν την περίπτωση να κατασκευαστεί από τον διδάσκοντα ένας (1) ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και με τη βοήθεια πρώτα κειμένου και έπειτα ερωτήσεων από τον ίδιο τον διδάσκοντα προς τις ομάδες εργασίας των μαθητών όπως και μιας Λίστας Εννοιών και με την εργασία σε ομάδες μαθητών να συμπληρωθεί από τις ίδιες και να λειτουργήσει ως Διδακτικό Εργαλείο και φυσικά και Οργανωτής Προώθησης (advance organizer). Μάλιστα αυτός ο Εννοιολογικός Χάρτης θα προτείναμε να έχει ως θεματική, το τελευταίο υπόθεμα της ευρύτερης θεματικής ενότητας της εργασίας και συγκεκριμένα τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν έναν νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του.

13.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Σύγκριση» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Σύγκριση» και από εκεί και πέρα να ξαναφέρουν στο νου τους είτε από τις γνώσεις τους είτε από την μαθητική εμπειρία τους και ποιες είναι οι μορφές των όρων που την συνιστούν, τι μέρος του λόγου, δηλαδή, είναι τόσο ο πρώτος (α΄) όρος σύγκρισης όσο και ο δεύτερος (β΄) όρος σύγκρισης, ότι δηλαδή ο πρώτος (α΄) όρος σύγκρισης μπορεί να είναι ή «Ουσιαστικό» ή «Αντωνυμία» ή «Επίθετο» ή «Ρήμα» ή «Επίρρημα» ή «Πρόταση» και ότι ο δεύτερος (β΄) όρος σύγκρισης μπορεί να είναι ή «από + αιτιατική» ή «παρά + ομοιόπτωτα με τον α΄ όρο» ή «παρά + ομοιότροπά με τον α΄ όρο» ή «αδύνατος τύπος της γενικής της προσωπικής αντωνυμίας με τα συγκριτικά επίθετα: **μεγαλύτερος, μικρότερος, ανώτερος, κατώτερος, καλύτερος**» .

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι Σύγκριση,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον α' όρο σύγκρισης σε μια πρόταση και να προσδιορίζουν την μορφή του,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον β' όρο σύγκρισης σε μια πρόταση και να προσδιορίζουν την μορφή του,
- κατηγοριοποιούν επομένως και τον α' όρο σύγκρισης και τον β' όρο σύγκρισης συνειδητοποιώντας ότι ο ένας είναι συνάρτηση και έχει σύνδεση με τον άλλον,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές σύγκρισης κατηγοριοποιώντας αυτές και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή σύγκρισης.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα τι είναι Σύγκριση, ότι δηλαδή είναι «η συσχέτιση - σύγκριση δύο (2) πραγμάτων (προσώπων, ζώων, αντικείμενων, καταστάσεων, ιδιοτήτων) με τη χρήση παραθετικών».
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στη Σύγκριση και καλύτερα στον πρώτο (α') όρο σύγκρισης όπως και στο δεύτερο (β') όρο

σύγκρισης αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν τις έννοιες «**παρά + ομοιόπτωτα με τον α' όρο**» ή «**παρά + ομοιότροπά με τον α' όρο**», ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στις ζητούμενες παραπάνω και υποκείμενες έννοιες της υπερκείμενης τους έννοιας «**το β' όρο σύγκρισης**» που πρέπει να συμπληρωθούν με το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Παιδιά, για τη φράση *Αγαπάει περισσότερο τα χρήματα παρά την ζωή του* ή για τη φράση *Πιο καλά ήταν σήμερα παρά χθες* πώς εκφέρεται ο δεύτερος (β') όρος σύγκρισης; Σε αυτές τις φράσεις, λοιπόν, ποιες μορφές έχει ο δεύτερος (β') όρος σύγκρισης, ώστε να τις συμπληρώσουμε στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο **Εννοιολογικό Χάρτη μας**;» Στις ερωτήσεις, λοιπόν, που θα έκανε ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να επικαλεστεί παραδείγματα προτάσεων, ώστε μέσα από αυτά να βρουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών τις υποκείμενες έννοιες που θα έπρεπε να συμπληρώσουν τόσο ως προς την έννοια του «α' όρου σύγκρισης» όσο και ως προς την έννοια του «β' όρου σύγκρισης», για να τους βοηθήσει έτσι και στη δεύτερη δραστηριότητα της χρήσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη Ενότητας και συγκεκριμένα της Ενότητας «Σύγκριση». Και φυσικά εννοείται ότι κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη.**

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν και να πουν ως ομάδες εργασίας που είναι ήδη χωρισμένες τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν, εν προκειμένω τις μορφές του πρώτου (α') όρου σύγκρισης και τις μορφές του δεύτερου (β') όρου σύγκρισης.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα και, αφού ομαδοποιήσει ό,τι καταγράφει, συγκεντρώνει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και σε μια δεύτερη στήλη, σε μια δεύτερη ομάδα, τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές και οι ομάδες εργασίας τους.

- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες – μορφές του πρώτου (α΄) όρου σύγκρισης που μπορούν να είναι ή «**Ρήμα**» ή «**Επίρρημα**» ή «**Πρόταση**» μπορούν να μπερδεύουν κάποιους μαθητές ή οι έννοιες που ουσιαστικά είναι μορφές του δεύτερου (β΄) όρου σύγκρισης και είναι το «**παρά + ομοιόπτωτα με τον α΄ όρο**» ή το «**παρά + ομοιότροπα με τον α΄ όρο**» μπορούν να είναι άγνωστες σε κάποιους μαθητές ή στις ομάδες εργασίας τους ή οι ίδιοι μαθητές να μπερδεύονται με τους όρους **ομοιόπτωτα** και **ομοιότροπα**, ώστε να ανακαλέσουν στην μνήμη τους αυτές τις μορφές του δεύτερου (β΄) όρου σύγκρισης. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν τις συγκεκριμένες έννοιες θα ήταν καλό να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν αυτές τις συγκεκριμένες έννοιες στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να τις διευκρινίσουν και να τις αποσαφηνίσουν προσκομίζοντας παραδείγματα εννοιών άρα και φράσεις της Νέας Ελληνικής.
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης και με τη βοήθεια παραδειγμάτων για όσα λέει θεωρητικά, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητεί ο πρώτος από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα μορφών είτε πρώτου (α΄) είτε δεύτερου (β΄) όρου σύγκρισης που αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Εννοιολογικού Χάρτη, το καθαρά παραδειγματικό άξονα του και επίπεδο του.

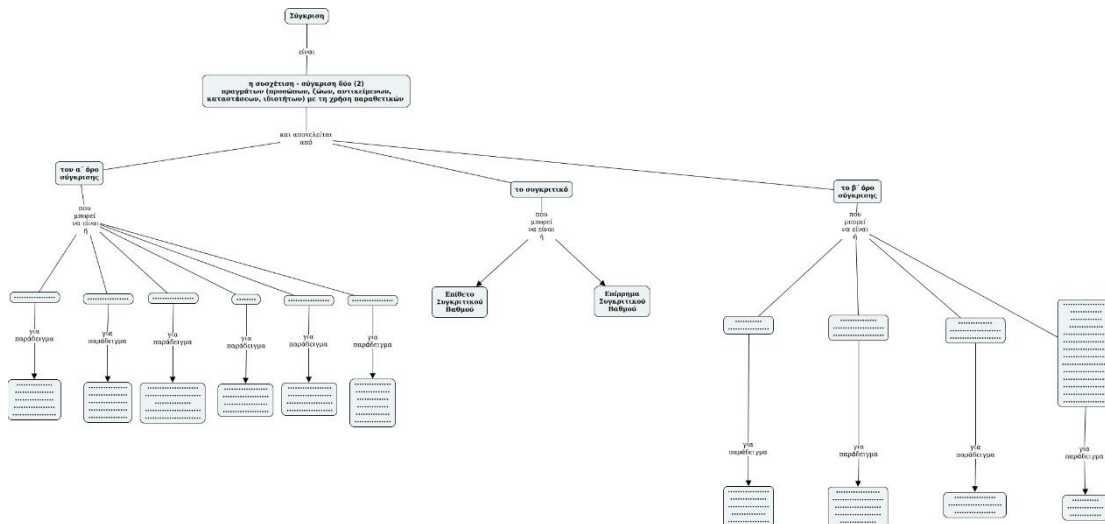
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Σύγκριση».

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Εννοιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

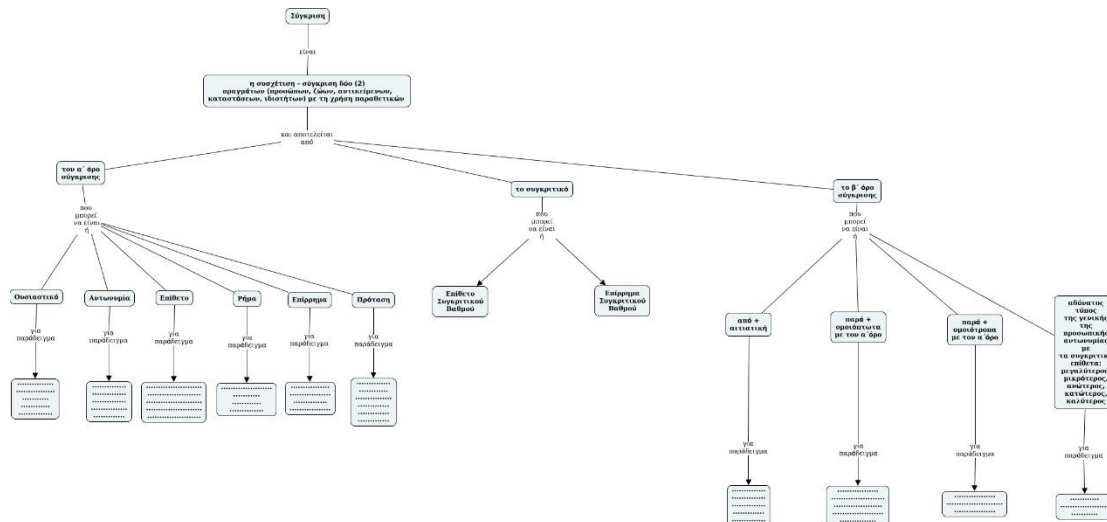

Εικόνα 55. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7Y5GKST-YYWDR8-8JC86F>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Σύγκριση» παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές του πρώτου (α') και του δεύτερου (β') όρου σύγκρισης.

- (i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις μορφές του πρώτου (α') και του δεύτερου (β') όρου σύγκρισης και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή του πρώτου (α') όρου και δεύτερου (β') όρου σύγκρισης που έχει δοθεί ή είναι γραμμένες στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 56. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7Y4KHZW-GTD9J6-8JB9GK>

13.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Σύγκριση» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Σύγκριση» και πιο συγκεκριμένα τώρα πια τις υποκείμενες έννοιες για αυτήν «βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α' όρο» αλλά και «παραλείψιμος, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το β' όρο σύγκρισης βραχυλογικά, όταν και δεν αναφέρεται ξεκάθαρα και παραμένει μόνο ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος ο β' όρος σύγκρισης με τον α' όρο σύγκρισης,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το β' όρο σύγκρισης, όταν και πάλι δεν αναφέρεται, αλλά παραλείπεται, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές του βραχυλογικού τρόπου έκφρασης του β' όρου σύγκρισης αλλά και της παράλειψης, παραδείγματα αυτών των μορφών του β' όρου σύγκρισης.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο Εννοιολογικός Χάρτης της προηγούμενης διδακτικής ώρας και συγκεκριμένα της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας, αλλά αυτή τη φορά συμπληρωμένος, λειτουργεί ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με τη βραχυλογική μορφή του δεύτερου (β') όρου

σύγκρισης αλλά και σχετικά με την παράλειψη του. Έτσι θα ολοκληρωθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Σύγκριση» ως προς την υποκείμενη έννοια της τελευταίας έννοιας «το β' όρο σύγκρισης». Παράλληλα το ότι ζητείται η επέκταση και η διόρθωση – τροποποίηση ενός χάρτη αποτελεί και ένα είδος ενδιάμεσης αξιολόγησης. (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005). Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ο Εννοιολογικός Χάρτης της δραστηριότητας 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας για την κεντρική έννοια «Σύγκριση» και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή του πρώτου (α') και δεύτερου (β') όρου σύγκρισης στο τελευταίο του επίπεδο. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και στις ομάδες εργασίας τους και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν.

- **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για την έννοια **«βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α' όρο»** που θέλει να εισαγάγει στον Εννοιολογικό Χάρτη ζητά από τους μαθητές να γράψουν στο χαρτί αν γνωρίζουν κάτι και τι γνωρίζουν για αυτή την έννοια, πράγμα αρκετά δύσκολο, καθώς οι μαθητές στην προηγούμενη τους γνώση για αυτή την έννοια από την βαθμίδα του Δημοτικού, μπορούν, μόνο, να έχουν ακούσει κάτι ελάχιστο ή ακόμη και να μην γνωρίζουν τίποτα. Για τις ομάδες εργασίας των μαθητών που έστω έχουν ακούσει κάτι ή μπορούν να φαντάζονται κάτι ο διδάσκων τις καλεί να εκφράσουν τις απόψεις τους για τη συγκεκριμένη έννοια με σκοπό την ανάδειξη των προηγούμενων αντιλήψεων των μαθητών και την γνωστική σύγκρουση. Για τους μαθητές ή τις ομάδες εργασίας των μαθητών που δεν γνωρίζουν τίποτα για τη συγκεκριμένη έννοια **«βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α' όρο»** προσπαθεί μέσα από συγκεκριμένες ερωτήσεις να τους την εκμαιεύσει ως απάντηση, όπως: **«Στο παράδειγμα Το σπίτι μας είναι μεγαλύτερο από το δικό σας τι συμβαίνει με το δεύτερο (β') όρο σύγκρισης; Που βρίσκεται; Γιατί εκφέρεται με συντομία, βραχυλογικά και όχι κανονικά;»**. Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί με εισήγηση του στους μαθητές την νέα έννοια **«βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α' όρο»**, ενώ δίνει για αυτήν και προφορικά ένα παράδειγμα μέσα σε φράση της Νέας Ελληνικής. Όμοια για την έννοια **«παραλείψιμος, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα»** ο εκπαιδευτικός στις

ομάδες εργασίας των μαθητών που δεν την γνωρίζουν θα μπορούσε να τους ρωτήσει ως εξής: **«Στο παράδειγμα Σήμερα είμαι καλύτερα που βρίσκεται ο δεύτερος (β΄) όρος σύγκρισης; Μήπως εννοείται; Και αν ναι, ποιος άραγε είναι; Μήπως είναι το από χτες; Τι σημαίνει η φράση παραλείψιμος»;**». **«Μήπως θέλει να πει ότι παραλείπεται, όταν εννοείται από τα συμφραζόμενα;»**

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές από προηγούμενη διδακτική ώρα σε αυτούς. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή των νέων εννοιών όπως είναι η έννοια **«βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α΄ όρο»** και η έννοια **«παραλείψιμος, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα»**, αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον ήδη Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1 όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή του πρώτου (α΄) όρου σύγκρισης και του δεύτερου (β΄) όρου σύγκρισης στο τελευταίο του επίπεδο. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες και θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνεται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών που ζητεί ο διδάσκων να την προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να

επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Σύγκριση»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

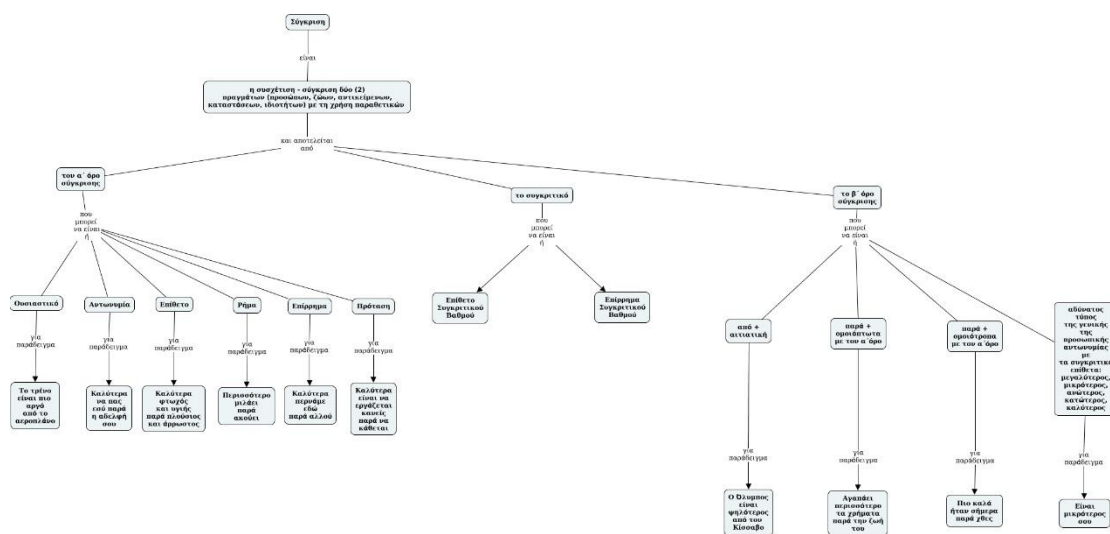
Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Σύγκριση».

(i) Να επεκτείνετε τον Ενοιολογικό Χάρτη σας με όσες έννοιες είναι διαθέσιμες στην ακόλουθη λίστα εννοιών, αφού ορίσετε, αν και εφόσον χρειάζεται, τις συνδέσεις μεταξύ αυτών των ίδιων των εννοιών.

Λίστα Εννοιών:

- βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α' όρο • παραλείψιμος, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα

Εικόνα 57. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7YGB898-260MCD1-8JYRRP>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Ενοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή δεύτερου (β') όρου σύγκρισης που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών και είναι υποκείμενη έννοια της έννοιας «**το β' όρο σύγκρισης**». Τα παραδείγματα κάθε μορφής δεύτερου (β') όρου σύγκρισης να τα γράψετε ως νέες έννοιες κάτω από τις έννοιες «βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α' όρο», «παραλείψιμος, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα». Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

13.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Σύγκριση» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Και βέβαια ο Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να λειτουργήσει και ως χάρτης επανάληψης μετά από τη διδασκαλία βοηθώντας στην σύνοψη των βασικότερων εννοιών της ενότητας και μπορεί να δομηθεί και σε αυτήν την περίπτωση από τους ίδιους τους μαθητές ομαδικά. Για άλλη μια φορά, λοιπόν, καλό θα ήταν να δώσουμε ως διδάσκοντες στις ομάδες εργασίας των μαθητών μας έναν Εννοιολογικό Χάρτη και να ζητήσουμε να διορθωθεί με τις κατάλληλες συμπληρώσεις (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Σύγκριση» και αφορούν μορφές του πρώτου (α') όρου σύγκρισης, όπως και μορφές του δεύτερου (β') όρου σύγκρισης, ώστε να αναγνωρίζονται και αυτές, αλλά και τις μορφές του συγκριτικού που μπορεί να είναι ή επίθετο συγκριτικού βαθμού ή επίρρημα συγκριτικού βαθμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι Σύγκριση,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον α' όρο σύγκρισης σε μια πρόταση και να προσδιορίζουν την μορφή του,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον β' όρο σύγκρισης σε μια πρόταση και να προσδιορίζουν την μορφή του,
- κατηγοριοποιούν επομένως και τον α' όρο σύγκρισης και τον β' όρο σύγκρισης συνειδητοποιώντας ότι ο ένας είναι συνάρτηση και έχει σύνδεση με τον άλλον,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές σύγκρισης κατηγοριοποιώντας αυτές και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή σύγκρισης,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το β' όρο σύγκρισης βραχυλογικά, όταν και δεν αναφέρεται ξεκάθαρα και παραμένει μόνο ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος ο β' όρος σύγκρισης με τον α' όρο σύγκρισης,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το β' όρο σύγκρισης, όταν και πάλι δεν αναφέρεται, αλλά παραλείπεται, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα,

- αναφέρουν στηριζόμενοι στις μορφές του βραχυλογικού τρόπου έκφρασης του β' όρου σύγκρισης αλλά και της παράλειψης, παραδείγματα αυτών των μορφών του β' όρου σύγκρισης.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Σύγκριση». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνεται μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρείται σημαντική η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που δομήθηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος καλό θα ήταν να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και από μια Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας, κάτι που θα μπορούσε να ζητηθεί στο ίδιο το Φύλλο Εργασίας.

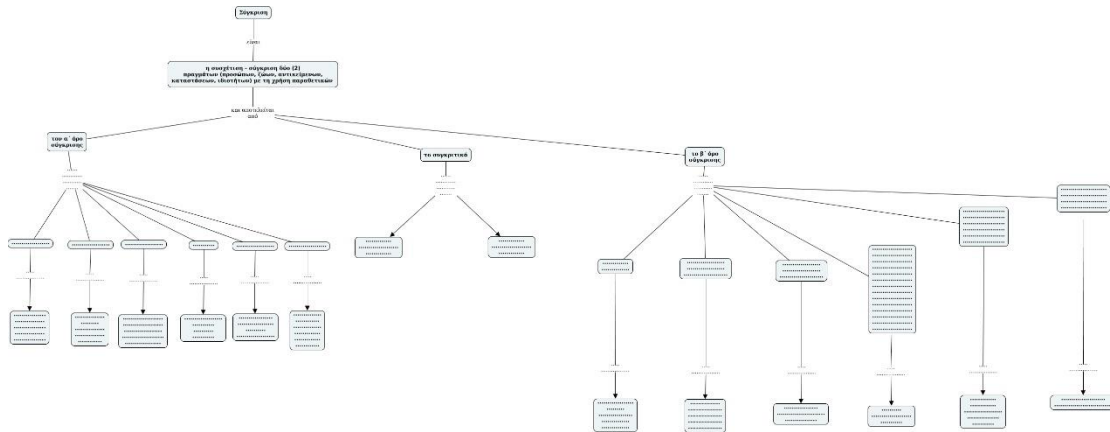
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Να συμπληρώσετε τον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Σύγκριση». Για την συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη, να χρησιμοποιήσετε έννοιες από την παρακάτω λίστα εννοιών, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας. Για κάθε σωστή έννοια όπως και για κάθε παράδειγμα δίνεται ένας (1) βαθμός, όπως και για κάθε ορθή πρόταση. Ενώ δέκα (10) βαθμοί δίνονται για κάθε σημαντική και ορθή σύνδεση (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007).

Λίστα Εννοιών:

- βραχυλογικά, ώστε να παραμένει ο προσδιορισμός του, όταν είναι ίδιος με τον α΄ όρο
- παραλείψιμος, όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα
- Ουσιαστικό
- Αντωνυμία
- Επίθετο
- Ρήμα
- Επίρρημα
- Πρόταση
- από + αιτιατική
- παρά + ομοιόπτωτα με τον α΄ όρο
- παρά + ομοιότροπα με τον α΄ όρο
- αδύνατος τύπος της γενικής της προσωπικής αντωνυμίας με τα συγκριτικά επίθετα: μεγαλύτερος, μικρότερος, ανώτερος, κατώτερος, καλύτερος
- Επίθετο Συγκριτικού Βαθμού
- Επίρρημα Συγκριτικού Βαθμού

Εικόνα 58. Ο Ενοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7YVV47W-1BNZPP-8KNZTK>

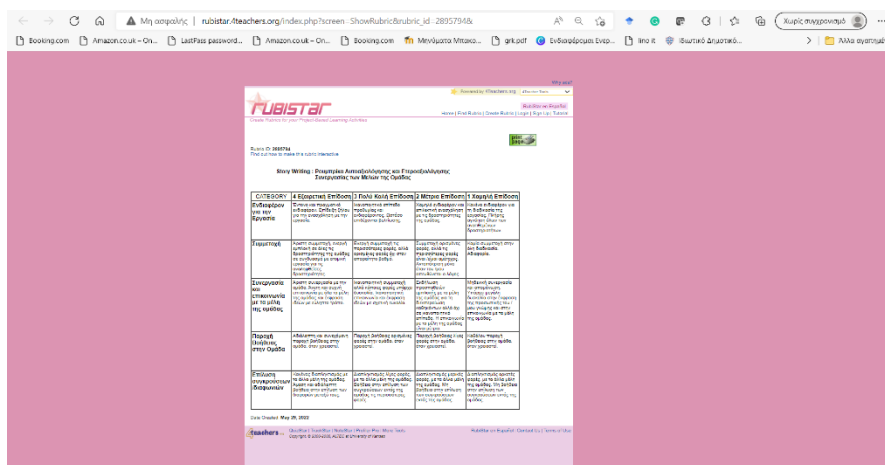
Δραστηριότητα 2

Κάθε μέλος της ομάδας ας συμπληρώσει την παρακάτω Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας που δίνεται στους παρακάτω υπερσύνδεσμους:

<https://www.liveworksheets.com/6-nz45548in>

και

<https://bit.ly/3t17pUg>

Εικόνα 59. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

13.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Οι βαθμοί των επιθέτων» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Οι βαθμοί των επιθέτων» και από εκεί και πέρα να ξαναφέρουν στο νου τους είτε από τις γνώσεις τους είτε από την μαθητική εμπειρία τους και ποιες είναι οι μορφές των βαθμών των επιθέτων στον Συγκριτικό Βαθμό, στον Σχετικό Υπερθετικό Βαθμό και στον Απόλυτο Υπερθετικό Βαθμό και πώς αυτοί οι βαθμοί σχηματίζονται, αν ο σχηματισμός τους γίνεται Μονολεκτικά ή Περιφραστικά στους δύο (2) βαθμούς ή και αν γίνεται και με τους δύο (2) τρόπους ανάλογα πάντα και με την κατάληξη του κάθε επιθέτου στο Θετικό βαθμό, αλλά και πώς ορίζονται ο Θετικός βαθμός, ο Συγκριτικός βαθμός, ο Σχετικός Υπερθετικός βαθμός και ο Απόλυτος Υπερθετικός βαθμός του επιθέτου.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι ο Θετικός βαθμός, ο Συγκριτικός βαθμός, ο Σχετικός Υπερθετικός βαθμός και ο Απόλυτος Υπερθετικός βαθμός του επιθέτου,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον Συγκριτικό βαθμό ενός επιθέτου και να προσδιορίζουν την μορφή του και να την κατασκευάζουν ανάλογα με την κατάληξη του επιθέτου,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον Σχετικό Υπερθετικό βαθμό ενός επιθέτου και να προσδιορίζουν την μορφή του και να την κατασκευάζουν ανάλογα με την κατάληξη του επιθέτου,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τον Απόλυτο Υπερθετικό βαθμό ενός επιθέτου και να προσδιορίζουν την μορφή του και να την κατασκευάζουν ανάλογα με την κατάληξη του επιθέτου,
- αναφέρουν τις διάφορες μορφές βαθμών των επιθέτων κατηγοριοποιώντας αυτές και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή βαθμού επιθέτου.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της

δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα τι δηλώνουν ο Θετικός βαθμός του επιθέτου, ο Συγκριτικός βαθμός του επιθέτου, ο Σχετικός Υπερθετικός βαθμός του επιθέτου, ο Απόλυτος Υπερθετικός βαθμός του επιθέτου και μορφές επιθέτων ανάλογα με την κατάληξη τους στον Ενικό Αριθμό και στο Αρσενικό Γένος.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στους βαθμούς των επιθέτων αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν τις έννοιες «**Σχετικού Υπερθετικού Βαθμού**» ή «**Απόλυτου Υπερθετικού Βαθμού**», ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στις ζητούμενες παραπάνω και υποκείμενες έννοιες της υπερκείμενης τους έννοιας «**Οι βαθμοί των επιθέτων**» που πρέπει να συμπληρωθούν με το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Παιδιά, αλήθεια αν τα επίθετα *ωραιότερος, βαθύτερος, σαφέστερος* ή ακόμα και περιφραστικά, αν θέλετε, τα επίθετα *πιο ωραίος, πιο βαθύς, πιο σαφής* δηλώνουν τον Συγκριτικό βαθμό, τότε οι ίδιες οι μορφές αυτές με ποιες μεταβολές θα μπορούσαν να δηλώσουν τον Σχετικό Υπερθετικό Βαθμό; Μήπως θυμάστε τι χρειάζεται να προσθέσουμε στις προηγούμενες μορφές, για να έχουμε επίθετα σε Σχετικό Υπερθετικό Βαθμό; Μήπως χρειάζεται η προσθήκη ενός άρθρου στους προηγούμενους συγκριτικούς βαθμούς των επιθέτων είτε τους Μονολεκτικούς**

είτε τους Περιφραστικούς, για να έχουμε τον περιφραστικό με τον ένα ή τον άλλο τρόπο **Σχετικό Υπερθετικό Βαθμό;**» Αντίστοιχα ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών του για την έννοια του **«Απόλυτου Υπερθετικού Βαθμού»** που ιδίως στον περιφραστικό τρόπο σχηματισμού θα μπορούσε να μην ανακαλείται στην μνήμη των ίδιων, γιατί δεν τον χρησιμοποιούν έτσι και αλλιώς αρκετά συχνά: **«Όσον αφορά τον Υπερθετικό Βαθμό που είπατε ότι είναι ωραιότατος, βαθύτατος, σαφέστατος θα μπορούσαν να δηλωθούν περιφραστικά; Αν ναι, πώς γίνεται αυτό; Ποια λέξη θα μπορούσαμε να προσθέσουμε στον θετικό βαθμό του επιθέτου δίπλα, για να δηλώσουμε τον Υπερθετικό Βαθμό; Μήπως χρειάζεται η προσθήκη της λέξης πολύ;»** Στις ερωτήσεις, λοιπόν, που θα έκανε ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να επικαλεστεί παραδείγματα επιθέτων, ώστε μέσα από αυτά να βρουν οι ομάδες εργασίες των μαθητών τις υποκείμενες έννοιες που θα έπρεπε να συμπληρώσουν τόσο ως προς την έννοια του «Σχετικού Υπερθετικού Βαθμού» όσο και ως προς την έννοια του «Απόλυτου Υπερθετικού Βαθμού» και τον περιφραστικό σχηματισμό του, για να τους βοηθήσει έτσι και στη δεύτερη δραστηριότητα της χρήσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη Ενότητας και συγκεκριμένα της Ενότητας «Οι βαθμοί των επιθέτων». Και φυσικά εννοείται ότι κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη.

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν και να πουν ως ομάδες εργασίας που είναι ήδη χωρισμένες τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν, εν προκειμένω τους βαθμούς των επιθέτων, τον Συγκριτικό βαθμό, τον Σχετικό Υπερθετικό βαθμό και τον Απόλυτο Υπερθετικό βαθμό.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα και, αφού ομαδοποιήσει ό,τι καταγράφει, συγκεντρώνει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και σε μια δεύτερη στήλη, σε μια δεύτερη ομάδα, τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές και οι ομάδες εργασίας τους.

• **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες – μορφές των βαθμών των επιθέτων που μπορούν να είναι ή «ο Συγκριτικός βαθμός» ή «ο Σχετικός Υπερθετικός βαθμός» ή «ο Απόλυτος Υπερθετικός βαθμός» και ιδίως οι δύο τελευταίοι, με τον περιφραστικό σχηματισμό του δευτέρου, μπορούν να μπερδεύουν κάποιους μαθητές ή η έννοια «ο Σχετικός Υπερθετικός βαθμός» μπορεί να είναι άγνωστη σε κάποιους μαθητές ή στις ομάδες εργασίας τους ή οι ίδιοι μαθητές να μπερδεύονται με τον όρο **Σχετικός Υπερθετικός βαθμός**, ώστε να ανακαλέσουν στην μνήμη τους αυτή τη μορφή του βαθμού και τον τρόπο σχηματισμού του. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν τις συγκεκριμένες έννοιες θα ήταν καλό να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν αυτές τις συγκεκριμένες έννοιες στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να τις διευκρινίσουν και να τις αποσαφηνίσουν προσκομίζοντας παραδείγματα τέτοιων βαθμών του επιθέτου, άρα και φράσεις της Νέας Ελληνικής.

• **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης και με τη βοήθεια παραδειγμάτων για όσα λέει θεωρητικά, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.

• **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα μορφών στους διάφορους βαθμούς του επιθέτου που αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη, το καθαρά παραδειγματικό άξονα του και επίπεδο του.

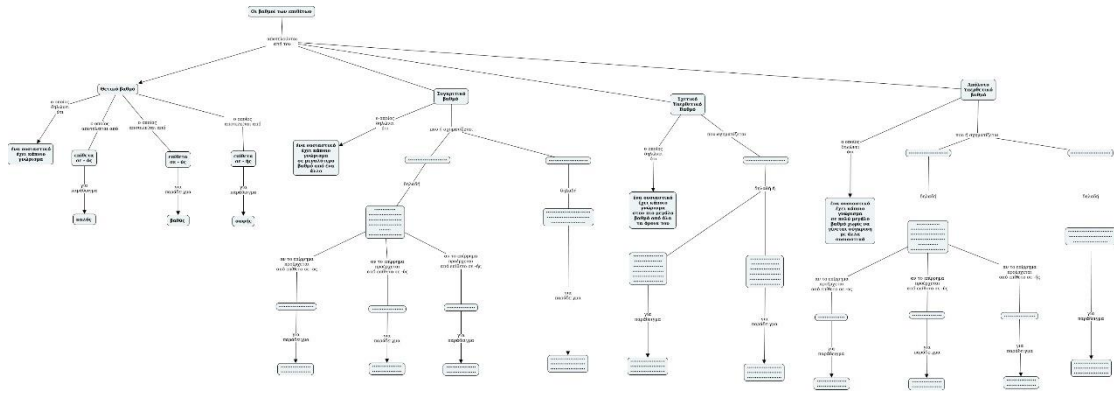
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι βαθμοί των επιθέτων».

(i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

Εικόνα 60. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmaphcloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80524QQ-158W31-8NC571>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι βαθμοί των επιθέτων» παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές βαθμών των επιθέτων ανάλογα με την κατάληξη τους στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους, ο Θετικός βαθμός, ο Συγκριτικός βαθμός, ο Σχετικός Υπερθετικός βαθμός και ο Απόλυτος Υπερθετικός βαθμός.

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.

(ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις μορφές βαθμών των επιθέτων ανάλογα με την κατάληξη τους στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.

(iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή βαθμού των επιθέτων ανάλογα με την κατάληξη τους στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

- αναφέρουν τις διάφορες μορφές βαθμών των επιρρημάτων κατηγοριοποιώντας αυτές και να δίνουν παραδείγματα για κάθε μορφή βαθμού επιρρήματος και ανάλογα και με την κατάληξη του επιθέτου στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση των μαθητών, η εμπλοκή τους και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα είναι οι έννοιες «Θετικό βαθμό», «Συγκριτικό βαθμό» και «Υπερθετικό βαθμό».

- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στους βαθμούς των επιρρημάτων αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν τι πρέπει να συμπληρώσουν κάτω από την έννοια «**Θετικό βαθμό**», ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στις ζητούμενες παραπάνω και υποκείμενες έννοιες της υπερκείμενης τους έννοιας «**Οι βαθμοί των επιρρημάτων**» που πρέπει να συμπληρωθούν με το ερώτημα του στις ομάδες εργασίας των μαθητών: «**Παιδιά, αλήθεια πώς τα επίθετα καλός, βαθύς, σαφής θα μπορούσαν να σχηματιστούν ως επιρρήματα στο Θετικό βαθμό; Τι καταλήξεις θα είχαν; Μπορείτε από την καθημερινή σας εμπειρία**

να σχηματίσετε τα επιρρήματα των παραπάνω επιθέτων;» Αντίστοιχα ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών του για την έννοια του «Συγκριτικού βαθμού» ή για την έννοια του «Υπερθετικού βαθμού» στα επιρρήματα ιδίως για τους τύπους που σχηματίζονται μονολεκτικά και ο σχηματισμός τους βασίζεται στην μορφή που αντίστοιχα σχηματίζουν για τους ίδιους βαθμούς των επιθέτων: «Όσον αφορά τον Συγκριτικό βαθμό και τον Υπερθετικό βαθμό πώς θα μπορούσαν να σχηματίζονται με μονολεκτικό τρόπο τα επιρρήματα *ωραία, βαθιά και σαφώς*; Μήπως θυμάστε πώς σχηματίζονται με μονολεκτικό τρόπο ο Συγκριτικός βαθμός και ο Υπερθετικός βαθμός των επιθέτων *ωραίος, βαθύς και σαφής*; Μήπως από το ίδιο θέμα μπορούμε να φτιάξουμε αντίστοιχα τον Συγκριτικό και Υπερθετικό βαθμό των επιρρημάτων *ωραία, βαθιά και σαφώς*;» Με τον τρόπο αυτό και με τη χρήση παραδειγμάτων για το σχηματισμό των επιρρημάτων στο Συγκριτικό και στον Υπερθετικό βαθμό των επιρρημάτων θα βοηθούσε ο εκπαιδευτικός τις ομάδες εργασίας των μαθητών έτσι και στη δεύτερη δραστηριότητα της χρήσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη Ενότητας και συγκεκριμένα της Ενότητας «Οι βαθμοί των επιρρημάτων». Και φυσικά εννοείται ότι κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη.

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν και να πουν ως ομάδες εργασίας που είναι ήδη χωρισμένες τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν, εν προκειμένω τους τρόπους σχηματισμών των βαθμών των επιρρημάτων στο Θετικό βαθμό, στον Συγκριτικό βαθμό και στον Υπερθετικό βαθμό.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα και, αφού ομαδοποιήσει ό,τι καταγράφει, συγκεντρώνει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και σε μια δεύτερη στήλη, σε μια δεύτερη ομάδα, τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές και οι ομάδες εργασίας τους.

• **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες – μορφές των βαθμών των επιρρημάτων που μπορούν να είναι ή «ο Θετικός βαθμός» ή «ο Συγκριτικός βαθμός» ή «ο Υπερθετικός βαθμός» και ιδίως οι δύο πρώτοι, με τον μονολεκτικό τους σχηματισμό μπορούν να μπερδεύουν κάποιους μαθητές, ώστε να ανακαλέσουν στην μνήμη τους αυτές τις μορφές των βαθμών και τον τρόπο σχηματισμού τους. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν τις συγκεκριμένες έννοιες θα ήταν καλό να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να επεξηγήσουν αυτές τις συγκεκριμένες έννοιες στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να τις διευκρινίσουν και να τις αποσαφηνίσουν προσκομίζοντας παραδείγματα τέτοιων βαθμών των επιρρημάτων, άρα και ίσως και φράσεις της Νέας Ελληνικής.

• **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης και με τη βοήθεια παραδειγμάτων για όσα λέει θεωρητικά, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.

• **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα μορφών στους διάφορους βαθμούς των επιρρημάτων ανάλογα και με την κατάληξη που έχουν στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους ως επίθετα, που αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη, το καθαρά παραδειγματικό άξονα του και επίπεδο του.

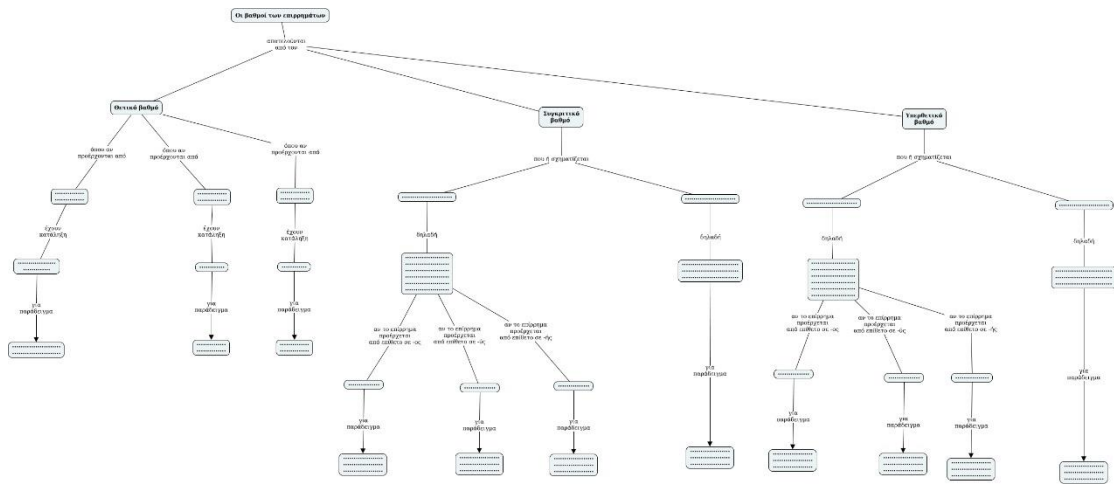
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι βαθμοί των επιρρημάτων».

(i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

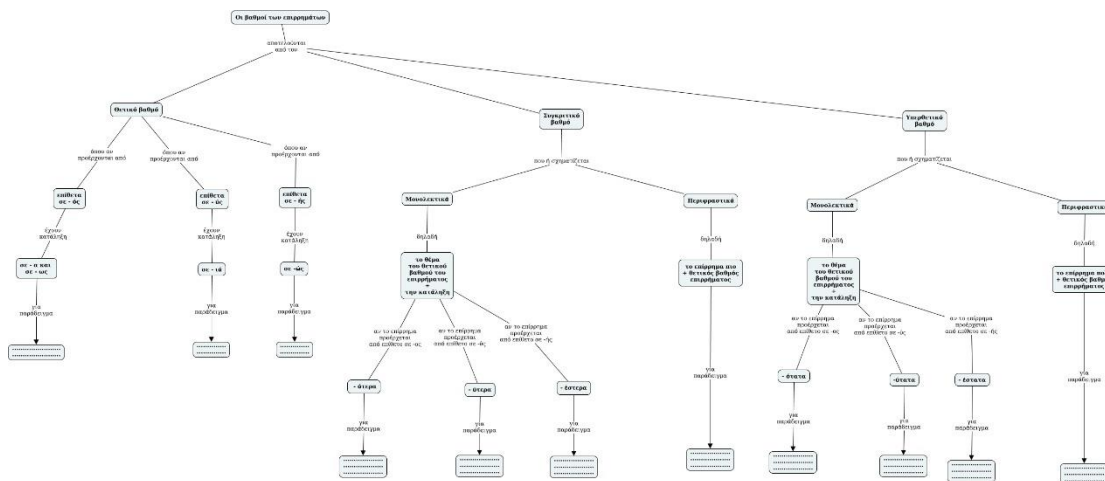

Εικόνα 62. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80JDPRS-44K1LP-8NLWG8>

Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Ενωσιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι βαθμοί των επιρρημάτων» παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές βαθμών των επιρρημάτων ανάλογα με την κατάληξη τους στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους, ο Θετικός βαθμός, ο Συγκριτικός βαθμός, ο Υπερθετικός βαθμός.

- (i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «V» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.
- (ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις μορφές βαθμών των επιρρημάτων ανάλογα με την κατάληξη τους στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.
- (iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή βαθμού των επιρρημάτων ανάλογα με την κατάληξη τους στην Ονομαστική Ενικού του Αρσενικού Γένους που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Ενωσιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 63. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80JF24J-NBYKQG-8NLWZF>

13.6. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Το δεύτερο (β΄) συνθετικό» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Το δεύτερο (β΄) συνθετικό» αλλά και τις υποκείμενες έννοιες σε αυτήν, όπως είναι το από τι μπορεί αυτό να αποτελείται, που μπορεί να είναι ή «Ουσιαστικό» ή «Επίθετο» ή «Ρήμα» ή «Μετοχή» ή «Επίρρημα» αλλά και σε αυτές τις περιπτώσεις η σύνθετη λέξη που δημιουργείται τι μέρος του λόγου μπορεί να είναι.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ορίζουν σε κάθε σύνθετη λέξη το δεύτερο (β΄) συνθετικό όπως και να προσδιορίζουν από τι μέρος του λόγου προέρχεται και τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που θα δημιουργεί κάθε φορά,
- διακρίνουν σε κάθε σύνθετη λέξη το δεύτερο (β΄) συνθετικό από το αν προέρχεται ή από «Ουσιαστικό» ή «Επίθετο» ή «Ρήμα» ή «Μετοχή» ή «Επίρρημα»,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στις παραπάνω διακρίσεις παραδείγματα σύνθετων λέξεων με όλες τις πιθανές μορφές του δεύτερου (β΄) συνθετικού.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η κινητοποίηση των μαθητών και η διερεύνηση της πρότερης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της

δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η παρουσίαση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες.
- **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις όποιες τυχόν δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας και εν προκειμένω εκείνης που έχει να κάνει με το δεύτερο (β') συνθετικό αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας ή όλων των ομάδων και των τριών (3) αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν τι μέρος του λόγου θα μπορούσαν να συμπληρώσουν κάτω από την κεντρική έννοια «Το δεύτερο (β') συνθετικό» ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να ρωτήσει τις ομάδες εργασίας των μαθητών φέρνοντας παραδείγματα, ώστε μέσα από αυτά οι ομάδες εργασίας να απαντήσουν παρέχοντας τις συγκεκριμένες και ζητούμενες έννοιες ή μέρη του λόγου:: **«Μπορείτε να σκεφθείτε σύνθετες λέξεις όπου το δεύτερο (β') συνθετικό είναι Ουσιαστικό ή Επίθετο ή Ρήμα ή Μετοχή ή Επίρρημα; Για παράδειγμα στη λέξη εξώπορτα ή στη λέξη καλόκαρδος ή στη λέξη μεσοπέλαγα τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β') συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; Τι μέρος του λόγου είναι κάθε φορά η σύνθετη λέξη; ή στη λέξη στενόμακρος τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β') συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που δημιουργείται; ή στη λέξη σιγοτραγουδώ τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β') συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που δημιουργείται; ή στη λέξη σειсмоγράφος τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β') συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που δημιουργείται; ή στη λέξη**

μονοκοπανιά τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β΄) συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που δημιουργείται; ή στη λέξη **ηλιοκαμένος** τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β΄) συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που δημιουργείται; ή στη λέξη **πρόπερσι** τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β΄) συνθετικό; και τι σύνθετη λέξη δημιουργεί; τι μέρος του λόγου είναι η σύνθετη λέξη που δημιουργείται;»

Κατά τη διάρκεια της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα, παρουσιάζει τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Εννοιολογικό Χάρτη σε όλη την τάξη και ενδεχομένως δείχνει τα σύνθετα αυτά που έφερε ως παραδείγματα τι μέρος του λόγου είναι το δεύτερο (β΄) συνθετικό τους και τι μέρος του λόγου είναι η νέα σύνθετη λέξη που δημιουργούν κάθε φορά.

Η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και να επισημάνουν τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν όπως και αυτές που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη, αφού έτσι τις ομαδοποιεί, και συγκεντρώνει τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και σε μια δεύτερη στήλη τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη ή και προφορικά να δώσουν και κάποιο παράδειγμα σύνθετων λέξεων με δεύτερο (β΄) συνθετικό όλα τα δυνατά μέρη του λόγου.
- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.
- **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται πλέον ως άσκηση από τους μαθητές να δώσουν και οι ίδιοι παραδείγματα σύνθετων λέξεων με το δεύτερο (β΄) συνθετικό τους να είναι ή Ουσιαστικό ή Επίθετο ή Ρήμα ή Μετοχή ή Επίρρημα, παραδείγματα που στο σύνολο τους αφορούν το τελευταίο επίπεδο του Εννοιολογικού Χάρτη.

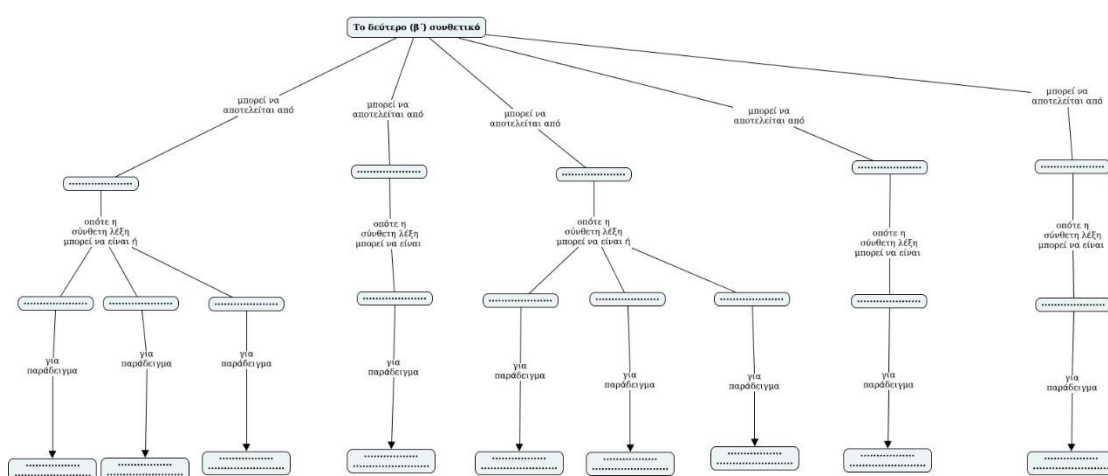
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Το δεύτερο (β΄) συνθετικό».

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Εννοιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες σχολικές χρονιές.

Εικόνα 64. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80V43FK-XB07V2-8NQ2V4>

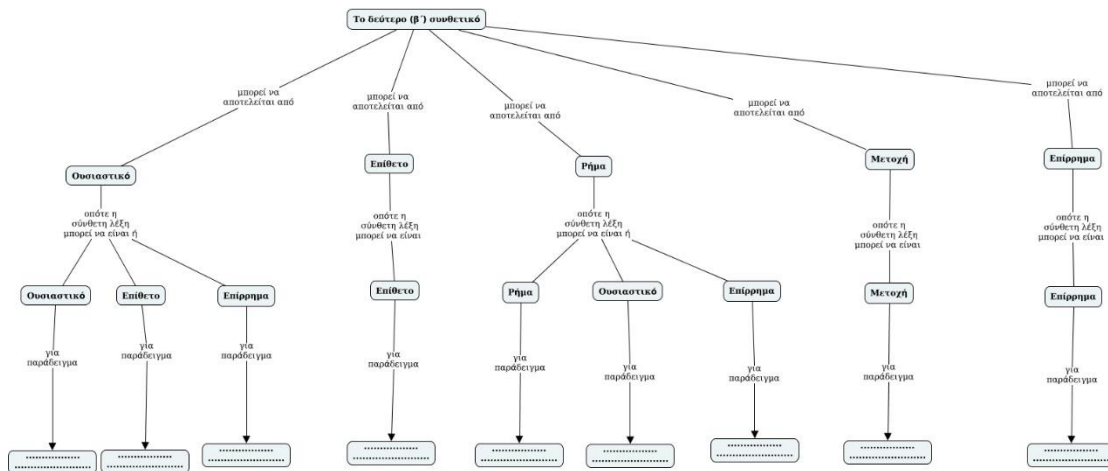
Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Το δεύτερο (β΄) συνθετικό» παρουσιάζονται οι έννοιες εκείνες οι οποίες μπορούν να αποτελούν το δεύτερο (β΄) συνθετικό σε μια σύνθετη λέξη καθώς και οι σύνθετες λέξεις που δημιουργούνται από αυτό τι μέρος του λόγου είναι.

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «✓» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.

(ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με το δεύτερο (β΄) συνθετικό και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.

(iii) Να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μέρος του λόγου που μπορεί να είναι δευτέρο (β') συνθετικό και που έχει δοθεί ή είναι γραμμένο στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 65. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80V4GKM-15TGCB8-8NQ3CL>

13.7. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του», ουσιαστικά τα κριτήρια με τα οποία ένας νέος θα μπορούσε να επιλέξει το μελλοντικό του επάγγελμα. Αυτά δεν είναι άλλα από «το κύρος με το οποίο περιβάλλονται ορισμένα επαγγέλματα», «οι οικονομικές απολαβές που εξασφαλίζει ένα επάγγελμα», «η πίεση από τους γονείς και γενικά η οικογενειακή παράδοση», «οι κοινωνικές, οικονομικές συγκυρίες που οδηγούν στην αυξημένη ζήτηση ενός επαγγέλματος», «το κόστος σπουδών», «η έλλειψη σωστής ενημέρωσης σχετικά με τα επαγγέλματα (σπουδές, συνθήκες εργασίας, προοπτικές κ. ά.)», «η εγγενής τάση ή κλίση του ενδιαφερομένου προσώπου για την ενεργοποίησή του σε έναν επαγγελματικό χώρο και η επιθυμία του να προσφέρει μέσα από τη συγκεκριμένη εργασία», «οι συνθήκες εργασίας ενός επαγγέλματος (ωράριο, χώρος εργασίας, συνεργάτες, δυνατότητα εξέλιξης)», «η δυνατότητα προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο μέσω του επαγγέλματος, ώστε να πληρούται το αίσθημα της δημιουργικότητας», «οι ψυχικές ωφέλειες που αυτό παρέχει».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- προσδιορίζουν τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού πρώτα χωρίσει τους μαθητές σε τρεις (3) ομάδες εργασίας και αφού στην καθεμία αφήσει τα μέλη της να ορίσουν γραμματέα και εκπρόσωπο, δίνει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη και αφού δώσει ένα κείμενο με τίτλο **Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας έφηβος στην προσπάθεια του να επιλέξει επάγγελμα**, ζητά από κάθε ομάδα εργασίας, αφού το διαβάσει, να συμπληρώσει με συντομία αντίστοιχα σημεία του εννοιολογικού χάρτη, συγκεκριμένες υποκείμενες έννοιες στις οποίες έχει γράψει σημεία του κειμένου – χωρία του με άλλα λόγια, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις ομάδες εργασίας των μαθητών να ονομάσουν και να προσδιορίσουν τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του. Συγκεκριμένα η ομάδα Α θα πρέπει να συμπληρώσει τα δύο (2) πρώτα κενά, τις δύο (2) πρώτες έννοιες μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά, η ομάδα Β να συμπληρώσει το τρίτο και τέταρτο κενό, τις άλλες δύο (2) επόμενες έννοιες και η ομάδα Γ το πέμπτο και έκτο κενό, τις άλλες δύο (2) και τελευταίες υποκείμενες έννοιες του Εννοιολογικού Χάρτη. Έτσι ο ημιτελής Εννοιολογικός του Χάρτη θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του, ώστε έπειτα συμπληρωμένος να αποτελέσει εκ νέου Χάρτη Προώθησης για άλλους πιθανούς παράγοντες που θα μπορούσαν να σκεφθούν οι ομάδες εργασίας των μαθητών που και αυτές είναι σημαντικοί και έχουν βαρύνοντα ρόλο στην απόφαση του νέου για την επιλογή επαγγέλματος που θα ασκήσει μελλοντικά. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης με έννοιες να έχουν πάνω τους γραμμένα σημεία του κειμένου – χωρία του με άλλα λόγια, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις ομάδες εργασίας των μαθητών να ονομάσουν και να προσδιορίσουν τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του. και ένα κείμενο με τίτλο **Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας έφηβος στην προσπάθεια του να επιλέξει επάγγελμα**

και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το κείμενο, έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή και ημισυμπληρωμένο Ενοιολογικό Χάρτη και συγκεκριμένα η κάθε ομάδα εργασίας να συμπληρώσει συγκεκριμένες έννοιες, η ομάδα Α να συμπληρώσει τα δύο (2) πρώτα κενά, τις δύο (2) πρώτες έννοιες μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά, η ομάδα Β να συμπληρώσει το τρίτο και τέταρτο κενό, τις άλλες δύο (2) επόμενες έννοιες και η ομάδα Γ το πέμπτο και έκτο κενό, τις άλλες δύο (2) και τελευταίες υποκείμενες έννοιες του Ενοιολογικού Χάρτη.

• **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών κάτω από την έννοια «Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του», όπως είναι οι έννοιες «το κύρος με το οποίο περιβάλλονται ορισμένα επαγγέλματα», «οι οικονομικές απολαβές που εξασφαλίζει ένα επάγγελμα», «η πίεση από τους γονείς και γενικά η οικογενειακή παράδοση», «οι κοινωνικές, οικονομικές συγκυρίες που οδηγούν στην αυξημένη ζήτηση ενός επαγγέλματος», «το κόστος σπουδών», «η έλλειψη σωστής ενημέρωσης σχετικά με τα επαγγέλματα (σπουδές, συνθήκες εργασίας, προοπτικές κ. ά.)». Μάλιστα καλό θα ήταν ο διδάσκων να βοηθήσει τις τρεις (3) ομάδες εργασίας των μαθητών του και παρέχοντας τις συνδέσεις – τους συνδέσμους όλες ή όλους στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Ενοιολογικό Χάρτη, όπως και εξηγώντας αναλυτικά κάθε παράγοντα που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του, κάτι που θα το κάνει με την εκπαιδευτική τεχνική της Εισήγησης στους μαθητές του, ή καλύτερα προσπαθώντας με τη βοήθεια των χωρίων που έχει δώσει στις υποκείμενες έννοιες να τους εκμαιεύσει την αναφορά – απάντηση που θέλει σχετικά με τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του και κάνοντας στις ομάδες εργασίας των μαθητών τις κατάλληλες ερωτήσεις όπως: **«Με τη φράση που λέει ο συγγραφέας μεγάλη υπόληψη είχε το επάγγελμα του γιατρού. Κατόπιν ερχόταν του δικηγόρου .... ποιον παράγοντα άραγε να υπονοεί που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή επαγγέλματος του;»**

ή **«Με τη φράση που λέει ο συγγραφέας Του καθηγητή ήταν πολύ ξεπεσμένο οικονομικά, του δασκάλου ακόμα χειρότερα .... ποιον παράγοντα άραγε να υπονοεί που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή**

επαγγέλματος του;» ή «Με τη φράση που λέει ο συγγραφέας *Και φυσικά οι μεγάλοι που αντιμετωπίζουν σχεδόν πάντα τα πράγματα από την πρακτική τους άποψη, μας πίεζαν να γίνουμε γιατροί ή δικηγόροι* ποιον παράγοντα άραγε να υπονοεί που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή επαγγέλματος του;» ή «Με τη φράση που λέει ο συγγραφέας *Η μανία με το Πολυτεχνείο παρουσιάστηκε αργότερα, όταν άρχισε η ανοικοδόμηση της χώρας* ποιον παράγοντα άραγε να υπονοεί που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή επαγγέλματος του;» ή «Με τη φράση που λέει ο συγγραφέας *καθώς δεν υπήρχε Πολυτεχνείο στην πόλη μας, ήταν τόσο άπιαστο και τόσο ακριβό* ποιον παράγοντα άραγε να υπονοεί που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή επαγγέλματος του;» ή και τέλος «Με τη φράση που λέει ο συγγραφέας *και νομίζαμε πως φιλολογία και λογοτεχνία είναι το ίδιο πράγμα...* ποιον παράγοντα άραγε να υπονοεί που διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και που μπορεί να επηρεάσει τον νέο στην επιλογή επαγγέλματος του;».

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους και έπειτα η επέκταση και η τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη πιο συγκεκριμένα άλλων πιθανών παραγόντων, που θα μπορούσαν να σκεφθούν οι ομάδες εργασίας των μαθητών και που και αυτοί είναι σημαντικοί και έχουν βαρύνοντα ρόλο στην απόφαση του νέου για την επιλογή επαγγέλματος που θα ασκήσει μελλοντικά. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν και νέες έννοιες, εν προκειμένω άλλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή επαγγέλματος, όπως είναι «η εγγενής τάση ή κλίση του ενδιαφερομένου προσώπου για την ενεργοποίησή του σε έναν επαγγελματικό χώρο και η επιθυμία του να προσφέρει μέσα από τη συγκεκριμένη εργασία», «οι συνθήκες εργασίας ενός επαγγέλματος (ωράριο, χώρος εργασίας, συνεργάτες, δυνατότητα εξέλιξης)», «η δυνατότητα προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο μέσω του επαγγέλματος, ώστε να πληρούται το αίσθημα της δημιουργικότητας», «οι ψυχικές ωφέλειες που αυτό παρέχει». Τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και

δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών όπως και μια λίστα συνδέσεων που ζητεί ο ίδιος να τις προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

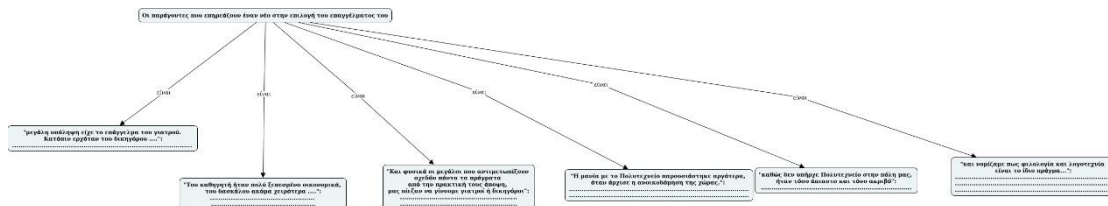
• **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Οι παράγοντες που επηρεάζουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y831R7LB-WXCQP2-8S6JZK> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε η κάθε ομάδα το κείμενο με τίτλο **Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας έφηβος στην προσπάθειά του να επιλέξει επάγγελμα** συμπληρώστε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Ποιοι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του;** Δίνεται η παρακάτω **Λίστα Εννοιών**.

Λίστα εννοιών: • το κύρος με το οποίο περιβάλλονται ορισμένα επαγγέλματα • οι οικονομικές απολαβές που εξασφαλίζει ένα επάγγελμα • η πίεση από τους γονείς και γενικά η οικογενειακή παράδοση • οι κοινωνικές, οικονομικές συγκυρίες που οδηγούν στην αυξημένη ζήτηση ενός επαγγέλματος • το κόστος σπουδών • η έλλειψη σωστής ενημέρωσης σχετικά με τα επαγγέλματα (σπουδές, συνθήκες εργασίας, προοπτικές κ. ά.)

Εικόνα 66. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y831R7LB-WXCQP2-8S6JZK>

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας έφηβος στην προσπάθειά του να επιλέξει επάγγελμα

[...] Εμένα οι δικοί μου μου βάλαν την ιδέα να γίνω κτηνίατρος. Ένωθα ανέκαθεν μια κλίση προς τα ζώα, αν και δεν είχαμε στο σπίτι ούτε γάτα... Όμως δεν υπήρχε τότε κτηνιατρική σχολή στην πόλη μας κι έτσι το σχέδιο ματαιώθηκε.

Τότε που τελειώσαμε [το σχολείο], μεγάλη υπόληψη είχε το επάγγελμα του γιατρού. Κατόπιν ερχόταν του δικηγόρου. Του καθηγητή ήταν πολύ ξεπεσμένο οικονομικά, του δασκάλου ακόμα χειρότερα. Και φυσικά οι μεγάλοι που αντιμετωπίζουν σχεδόν πάντα τα πράγματα από την πρακτική τους άποψη, μας πίεζαν να γίνουμε γιατροί ή δικηγόροι. Η μανία με το Πολυτεχνείο παρουσιάστηκε αργότερα, όταν άρχισε η ανοικοδόμηση της χώρας. Όχι βέβαια, πως οι μηχανικοί ή οι μηχανολόγοι δεν έβγαζαν χρήματα, αλλά το όνειρο αυτό, καθώς δεν υπήρχε Πολυτεχνείο στην πόλη μας, ήταν τόσο άπιαστο και τόσο ακριβό, ώστε οι μεγάλοι απόφευγαν να φέρουν το λόγο σ' αυτά τα επικίνδυνα θέματα. Πολλά παιδιά ακολουθούσαν τις ιδέες των μεγάλων κατά γράμμα. Και το περίεργο είναι ότι πιο πειθήνια στις ιδέες των μεγαλύτερων αποδείχτηκαν όχι τα ήσυχα και τα μαμόθρεφτα, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά κάτι ζωηρότατα πλάσματα, που

νόμιζες ότι ποτέ και κανέναν δεν πρόκειται ν' ακούσουν. Αντίθετα, οι αθόρυβοι εννοούσαν να κάνουν το δικό τους, μη λογαριάζοντας αμοιβές και ξακουστά επαγγέλματα.

Μετά από πολλές συζητήσεις, αποφασίσαμε μ' ένα συμμαθητή μου να δώσουμε στη φιλολογία. Διαβάζαμε πολλή λογοτεχνία, είχαμε ζαλιστεί με τα τόσα αριστουργήματα και νομίζαμε πως φιλολογία και λογοτεχνία είναι το ίδιο πράγμα...

Τολμήσαμε να πλησιάσουμε το φιλόλογο. «Ωστε θέλετε να πάτε στη Φιλοσοφική Σχολή;» μας είπε. Κοιταχτήκαμε ενθουσιασμένοι. Ποτέ μας δεν είχαμε ακούσει ότι το άλλο όνομα της Φιλολογίας ήταν «Φιλοσοφική Σχολή». Αυτό πια ήτανε ένας ακόμα λόγος. Αλλά ο φιλόλογος μας συνέχισε αμείλικτος: «Να πάτε, μας είπε, καλά είναι. Αλλά να ξέρετε πως πολλά ψωμιά και φαγιά το επάγγελμα αυτό δεν έχει»...

Πάντως, οι χοντράδες αυτές μας κλόνισαν. Εγώ τις επόμενες μέρες ξαναγύρισα στο προσφιές μου όνειρο για την κτηνιατρική. Κι εφόσον Κτηνιατρική Σχολή δεν υπήρχε, συμβιβάστηκα μέσα μου με τη γεωπονία... Ο άλλος βρήκε καταφύγιο στη νομική... Μάλιστα άρχισε να κατηχεί στην ιδέα του κι εμένα κι ως ένα σημείο πήρε να με λυγίζει.

Όλα αυτά τα πράγματα, αυτές οι απότομες αλλαγές, μου δημιουργούσαν μια πολύ δυσάρεστη διάθεση. Τις νύχτες δεν μπορούσα να κοιμηθώ από την αγωνία. Ήθελα να βρω το δρόμο μου και να προχωρήσω...

Δειλά δειλά ζήτησα ακρόαση από το γυμνασιάρχη. Ήταν φιλόλογος... Του είπα τα βάσανά μου, τη φοβερή ψυχική ταλαιπωρία μου. Του είπα ότι ήθελα να πάω στη φιλολογία, αλλά με είχαν τρομοκρατήσει, κι έτσι άρχισα να σκέφτομαι τη γεωπονία, μα ένιωθα μέσα μου ένα φοβερό διχασμό. Με άκουσε με προσοχή. Ύστερα, σήκωσε τα χέρια του προς τον ουρανό και είπε δραματικά: «Για όνομα Θεού, παιδί μου, θ' αφήσεις το γάμο, να πας για πουρνάρια;».

Αυτό ήταν, δεν ήθελα άλλο τίποτε. Στρώθηκα το καλοκαιράκι στη μελέτη και το φθινόπωρο ήμουν πρωτοετής φοιτητής της φιλολογίας. [...]

Γ. Ιωάννου, *Το παλιό σχολείο* (απόσπασμα)

(ii) Τέλος, να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη με την προσθήκη και άλλων πιθανών παραγόντων που θα μπορούσατε στην ομάδα εργασίας σας να σκεφτείτε, που μπορούν να επηρεάσουν τον νέο στην επιλογή του επαγγέλματος του. Για αυτό και σας δίνονται και μια Λίστα Εννοιών και μια Λίστα Συνδέσεων.

Λίστα εννοιών: • η εγγενής τάση ή κλίση του ενδιαφερομένου προσώπου για την ενεργοποίησή του σε έναν επαγγελματικό χώρο και η επιθυμία του να προσφέρει μέσα από τη συγκεκριμένη εργασία • οι συνθήκες εργασίας ενός επαγγέλματος (ωράριο, χώρος εργασίας, συνεργάτες, δυνατότητα εξέλιξης) • η δυνατότητα προσφοράς στο κοινωνικό σύνολο μέσω του επαγγέλματος, ώστε να πληρούται το αίσθημα της δημιουργικότητας • οι ψυχικές ωφέλειες που αυτό παρέχει

Λίστα συνδέσεων: • είναι (X 4 φορές)

Κεφάλαιο 14. Ο Εννοιολογικός Χάρτης στην 6η Ενότητα της Νεοελληνικής Γλώσσας Β΄ Γυμνασίου

Στην έκτη (6^η) ενότητα του βιβλίου της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου οι μαθητές έρχονται σε επαφή γνωστικά με τις Αντωνυμίες και τη διάκριση τους και από την γραμματική πλευρά σε είδη αλλά και με τον συντακτικό ρόλο που μπορούν να έχουν. Τη διάκριση τους σε είδη από την γραμματική πλευρά είναι κάτι που οφείλουν να κατέχουν γνωστικά από την βαθμίδα του Δημοτικού. Άρα οφείλουν να μπορούν ήδη να διακρίνουν τις αντωνυμίες σε γραμματικά είδη, σε προσωπικές, σε κτητικές, σε αυτοπαθείς, σε οριστικές, σε δεικτικές, σε αναφορικές, σε ερωτηματικές, σε αόριστες και σε αλληλοπαθείς και να ορίζουν τη διαφορετική σημασία που μπορούν να έχουν τα διαφορετικά γραμματικά είδη των Αντωνυμιών. Συνεπώς γίνεται κατανοητό ότι σε αυτήν την περίπτωση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο της Αρχικής Αξιολόγησης των μαθητών για τις γνώσεις τους που αντιστοιχούν σε ό,τι έχουν μάθει για τις Αντωνυμίες από το Δημοτικό. Και εννοείται ότι ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας ο Εννοιολογικός Χάρτης που θα έχει κεντρική έννοια «Αντωνυμίες» θα πρέπει να δομηθεί από τον ίδιο τον εκπαιδευτικό και να δοθεί στους μαθητές ως ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης, προκειμένου και οι τελευταίοι να τον συμπληρώσουν.

Επειδή, όμως, οι μαθητές στην ίδια ενότητα και στην τάξη αυτή θα μάθουν τι συντακτικό ρόλο μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία και κάποιες φορές ίσως και σε συνάρτηση του γραμματικού της είδους είναι δυνατόν ο ίδιος Εννοιολογικός Χάρτης που χρησιμοποιήθηκε προηγουμένως ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο της Αρχικής Αξιολόγησης ολοκληρωμένος και συμπληρωμένος μετά και από τη δεύτερη (2^η) δραστηριότητα του Φύλλου Εργασίας να λειτουργήσει ως Οργανωτής Προώθησης ή Προοργανωτής (*advance organizer*) αλλά και εργαλείο ενδιάμεσης αξιολόγησης για τον συντακτικό ρόλο που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία, για τις έννοιες, δηλαδή, «Υποκείμενο», «Αντικείμενο», «Κατηγορούμενο», «Επιθετικός Προσδιορισμός», «Γενική Προσδιοριστική: Γενική Κτητική», «Γενική Προσωπική» με «απρόσωπα ρήματα», «Γενική Συγκριτική: (που είναι) αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας σε γενική» με «επίθετα συγκριτικού βαθμού», «Εμπρόθετο» που οι μαθητές οφείλουν να κατακτήσουν στην τάξη αυτή που βρίσκονται της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου και που θα τους ζητηθεί να

τον επεκτείνουν με την προσθήκη των μόλις προαναφερόμενων εννοιών στον ήδη υπάρχοντα Εννοιολογικό Χάρτη και με την προσθήκη έπειτα και παραδειγμάτων οποιασδήποτε συντακτικής χρήσης που μπορεί να έχει η αντωνυμία ως δεύτερη (2^η) δραστηριότητα. Με βάση όλα αυτά μάλιστα θα ήταν τέλειο πια, αφού στο τέλος των δραστηριοτήτων της χρήσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Οργανωτή Προώθηση ή Προοργανωτή (advance organizer) αλλά και εργαλείο ενδιάμεσης αξιολόγησης ο Εννοιολογικός Χάρτης θα είναι πια ολοκληρωμένος και ως προς τον συντακτικό ρόλο που μπορεί να έχει μια αντωνυμία, πάλι ως ημισυμπληρωμένος και ημιτελής δοσμένος από τον εκπαιδευτικό να αξιοποιηθεί και ως Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης και με την ευκαιρία αυτή και ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας με κεντρική έννοια «Αντωνυμίες».

Τέλος η έκτη (6^η) ενότητα του βιβλίου της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β') Γυμνασίου ως προς τη θεματική της έκθεσης συσχετίζεται με τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, και συγκεκριμένα με τον Τύπο, την Τηλεόραση, το Ραδιόφωνο και το Διαδίκτυο, με την προσφορά τους στο άτομο και στην κοινωνία, ιδίως του Τύπου και του Διαδικτύου με άλλα λόγια τις ωφέλειες τους, τους κινδύνους του Διαδικτύου και τις αρνητικές επιδράσεις της Τηλεόρασης, τα προβλήματα του Τύπου με άλλα ΜΜΕ και επομένως την αρνητική του πλευρά αλλά και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται, για να λειτουργεί σωστά ο Τύπος. Πρόκειται για μια θεματική με τα υποθέματα της στα οποία δεν έχει γίνει ποτέ αναφορά έως τώρα στην τάξη στους μαθητές της Δευτέρας (Β') Γυμνασίου από τον εκάστοτε διδάσκοντα. Από αυτά τα υποθέματα θα ήταν καλό να εστιάσουμε στον Τύπο και στην προσφορά του τελευταίου στο άτομο και στην κοινωνία. Συνεπώς θα ήταν ό,τι καλύτερο και σε αυτήν την περίπτωση και για αυτό το υπόθεμα να κατασκευαστεί από τον διδάσκοντα ένας (1) ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης και με τη βοήθεια πρώτα κειμένου και έπειτα ερωτήσεων από τον ίδιο τον διδάσκοντα προς τις ομάδες εργασίας των μαθητών όπως και μιας Λίστας Εννοιών και με την εργασία σε ομάδες μαθητών να συμπληρωθεί από τις ίδιες και να λειτουργήσει ως Διδακτικό Εργαλείο και φυσικά και Οργανωτής Προώθησης (advance organizer).

14.1. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Εισαγωγικός Χάρτης της Ενότητας «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Αντωνυμίες» και, πέρα από τον ορισμό τους, να ξαναφέρουν στο νου

τους είτε από τις γνώσεις τους είτε από την μαθητική εμπειρία τους, ποιες είναι οι γραμματικές τους μορφές και συγκεκριμένα τα γραμματικά τους είδη, ότι δηλαδή γραμματικά μια αντωνυμία μπορεί να ανήκει στις εξής κατηγορίες Αντωνυμιών, στις «Προσωπικές», στις «Κτητικές», στις «Αυτοπαθείς», στις «Οριστικές», στις «Δεικτικές», στις «Αναφορικές», στις «Ερωτηματικές», στις «Αόριστες», στις «Αλληλοπαθείς» που ουσιαστικά είναι υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Αντωνυμίες», αλλά και τις διαφορετικές σημασίες που μπορεί να έχει από τη μια γραμματική της κατηγορία στην άλλη.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι αντωνυμίες,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν την αντωνυμία σε μια πρόταση,
- κατηγοριοποιούν την κάθε αντωνυμία γραμματικά με βάση το αν είναι στις «Προσωπικές», στις «Κτητικές», στις «Αυτοπαθείς», στις «Οριστικές», στις «Δεικτικές», στις «Αναφορικές», στις «Ερωτηματικές», στις «Αόριστες», στις «Αλληλοπαθείς»,
- διακρίνουν την κάθε σημασία που έχει μια αντωνυμία με βάση τη γραμματική της κατηγορία και να τη διαφοροποιούν από άλλες αντωνυμίες άλλων σημασιών από άλλες γραμματικές κατηγορίες,
- αναφέρουν τις διάφορες γραμματικές κατηγορίες των αντωνυμιών και να δίνουν παραδείγματα για κάθε γραμματική κατηγορία αντωνυμίας.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το Φύλλο εργασίας αποτελείται από δύο (2) δραστηριότητες. Στόχος της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας είναι η ενεργοποίηση, η εμπλοκή των μαθητών και η διερεύνηση της προηγούμενης γνώσης και εμπειρίας τους. Στόχος της δεύτερης (2^{ης}) δραστηριότητας είναι η εισήγηση των εννοιών που απεικονίζονται στον Εννοιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας.

Η πρώτη (1^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από δύο (2) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται, αφού θα έχουν χωριστεί νωρίτερα σε ομάδες των έξι (6) ατόμων, να μελετήσουν το χάρτη που τους δίνεται και να συμπληρώσουν τις έννοιες που λείπουν και οι οποίες δεν τους είναι άγνωστες. Κάποιες μάλιστα από τις έννοιες είναι ήδη συμπληρωμένες στον Εννοιολογικό Χάρτη, όπως για παράδειγμα τι είναι Αντωνυμίες, ότι είναι «οι λέξεις που χρησιμοποιούμε αντί για ονόματα (ουσιαστικά ή επίθετα)», όπως επίσης είναι δοσμένα και οι συνδέσεις – σύνδεσμοι.

• **2^η Φάση:** Στη συνέχεια κάθε ομάδα εργασίας παίρνοντας το λόγο η μία μετά την άλλη παρουσιάζει μια διαφορετική έννοια από την άλλη που αναφέρει κάθε φορά η προηγούμενη της ομάδα εργασίας και την ίδια στιγμή αιτιολογεί τη συμπλήρωση της συγκεκριμένης έννοιας.

Για τις έννοιες για τις οποίες οι μαθητές ή καλύτερα οι ομάδες τους μπορεί να αντιμετωπίζουν δυσκολίες στη συμπλήρωσή τους παρεμβαίνει ο εκπαιδευτικός και με κατάλληλες ερωτήσεις βοηθά τους μαθητές, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Έτσι στα πρώτα βήματα της συμπλήρωσης του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη μιας Ενότητας, και εν προκειμένω της Ενότητας που αναφέρεται στις Αντωνυμίες ως προς το γραμματικό τους είδος και τις γραμματικές υποκατηγορίες στις οποίες ανήκουν αλλά και ως Εργαλείου Αρχικής Αξιολόγησης για παράδειγμα αν οι μαθητές μιας ομάδας αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να καταλάβουν ότι πρέπει να συμπληρώσουν τις έννοιες **«Αλληλοπαθείς»** ή **«Αυτοπαθείς»**, με δεδομένο ότι οι μαθητές δεν τις συναντούν συχνά αυτές τις κατηγορίες στο γραπτό τους λόγο ούτε τις χρησιμοποιούν αρκετά στο δικό τους γραπτό λόγο, ο ίδιος ο διδάσκοντας θα μπορούσε να εκμαιεύσει την ορθή απάντηση στις ζητούμενες παραπάνω και υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Αντωνυμίες» που πρέπει να συμπληρωθούν με ερωτήματα του και χρησιμοποιώντας παραδείγματα στις ομάδες εργασίας των μαθητών: **«Παιδιά, οι αντωνυμίες του εαυτού μου, του εαυτού σου, του εαυτού του σε ποια γραμματική κατηγορία των Αντωνυμιών φαντάζεστε ότι μπορούν να ανήκουν και πώς την λέμε; Μήπως τα παραδείγματα που σας έδωσα είναι ενδεικτικά για να την χαρακτηρίσετε;»**. Όμοια για τις **«Αλληλοπαθείς»** Αντωνυμίες πάλι θα μπορούσε να κάνει αντίστοιχα μια άλλη ερώτηση του στις ομάδες εργασίας, για να πάρει μια τέτοια απάντηση για την έννοια που ζητά: **«Παιδιά, οι αντωνυμίες ο ένας τον άλλο (ο ένας με τον άλλο, ο ένας στον άλλο, ο ένας του αλλουνού), (ανα)μεταξύ μας, (ανα)μεταξύ σας, (ανα)μεταξύ τους σε ποια γραμματική κατηγορία των Αντωνυμιών φαντάζεστε ότι μπορούν να ανήκουν και πώς την λέμε; Μήπως τα παραδείγματα που σας έδωσα είναι ενδεικτικά για να την χαρακτηρίσετε;»**. Η απάντηση που θα έπαιρνε θα ήταν μια καλή ευκαιρία, για να ασχοληθεί με ερωτήσεις του προς τις ομάδες εργασίας των μαθητών και για τις άλλες κατηγορίες αντωνυμιών, αν και εφόσον υπήρχε πρόβλημα να συμπληρωθούν από τις ομάδες εργασίας, και έτσι πάλι θα μπορούσε να τις βοηθήσει, για να βρουν τις σχετικές υποέννοιες της κεντρικής έννοιας «Αντωνυμίες» όπως είναι: **«Προσωπικές», «Κτητικές»,**

«Οριστικές», «Δεικτικές», «Αναφορικές», «Ερωτηματικές» και «Αόριστες». Στις ερωτήσεις που θα έκανε θα μπορούσε να επικαλεστεί παραδείγματα αντωνυμιών, που ανήκουν σε αυτές τις γραμματικές κατηγορίες, ώστε μέσα από αυτά να βρουν οι ομάδες εργασίας τις υποκείμενες έννοιες που θα έπρεπε να συμπληρώσουν ως γραμματικές κατηγορίες Αντωνυμιών στον Ενωσιολογικό Χάρτη, για να τους βοηθήσει έτσι και στη δεύτερη δραστηριότητα της χρήσης του Ενωσιολογικού Χάρτη ως Εισαγωγικού Χάρτη Ενότητας και συγκεκριμένα της Ενότητας «Αντωνυμίες». Και φυσικά εννοείται ότι κατά τη διάρκεια αλλά και στο τέλος της δεύτερης (2^{ης}) Φάσης ο διδάσκων με τη βοήθεια του πίνακα ή του διαδραστικού πίνακα ή ενός διαδραστικού προβολέα - προτζέκτορα, θα πρέπει να παρουσιάσει σε όλη την τάξη τις έννοιες που συμπληρώνονται στον Ενωσιολογικό Χάρτη.

Από την άλλη πλευρά η δεύτερη (2^η) δραστηριότητα απαρτίζεται από πέντε (5) φάσεις:

- **1^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται στον Ενωσιολογικό Χάρτη της πρώτης (1^{ης}) δραστηριότητας που δίνεται και, αφού τις συγκεντρώσουν και τις ομαδοποιήσουν, τις έννοιες και τις προτάσεις τις γνωστές, να επισημάνουν και να τις αναφέρουν ως ομάδες εργασίας που είναι έτσι χωρισμένοι όπως και να δηλώσουν και αυτές τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν.
- **2^η Φάση:** Έτσι στην επόμενη φάση ο διδάσκων, με τη βοήθεια του πίνακα, καταγράφει σε μία στήλη ή σε μια άκρη του πίνακα και δηλώνει, αφού και αυτός ομαδοποιεί ό,τι καταγράφει, τις έννοιες και τις προτάσεις που γνωρίζουν οι μαθητές και συγκεκριμένα οι ομάδες εργασίας τους και σε μια δεύτερη στήλη, σε μια δεύτερη ομάδα, τις έννοιες και τις προτάσεις που δεν γνωρίζουν οι μαθητές και οι ομάδες εργασίας τους.
- **3^η Φάση:** Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα ή τις ομάδες εργασίας που γνωρίζουν κάποιες από τις άγνωστες έννοιες ή και προτάσεις να τις επεξηγήσουν στην τάξη. Για παράδειγμα οι έννοιες «Αυτοπαθείς» ή «Αλληλοπαθείς» ως γραμματικές κατηγορίες των Αντωνυμιών μπορεί να είναι άγνωστες σε κάποιους μαθητές ή στις ομάδες εργασίας τους ή οι ίδιοι μαθητές να μην τις θυμούνται τόσο καλά, ώστε να τις ανακαλέσουν στην μνήμη τους. Τότε σε όσους μαθητές γνωρίζουν τις προαναφερόμενες έννοιες, αλλά και άλλες και όχι μόνο αποκλειστικά τις συγκεκριμένες, θα ήταν καλό να τους ζητηθεί να παρουσιάσουν ή να αποσαφηνίσουν ακόμα και με παραδείγματα δικά

τους τις συγκεκριμένες έννοιες – γραμματικές κατηγορίες των Αντωνυμιών στους άλλους συμμαθητές τους και μάλιστα να τις διευκρινίσουν και να τις επεξηγήσουν.

- **4^η Φάση:** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας την εκπαιδευτική τεχνική της εισήγησης και με τη βοήθεια παραδειγμάτων για όσα λείπει θεωρητικά, εξηγεί στους μαθητές τις έννοιες που δεν γνωρίζουν.

- **5^η Φάση:** Μάλιστα για να διακρίνει ο διδάσκων το βαθμό κατανόησης των νέων εννοιών από τους μαθητές και οι ίδιοι μαθητές να εμπεδώσουν τις νέες έννοιες, ζητείται από τους μαθητές να δώσουν παραδείγματα μορφών των γραμματικών κατηγοριών των Αντωνυμιών που αφορούν το τρίτο (3^ο) επίπεδο του Ενωσιολογικού Χάρτη, το καθαρά παραδειγματικό άξονα του και επίπεδο του.

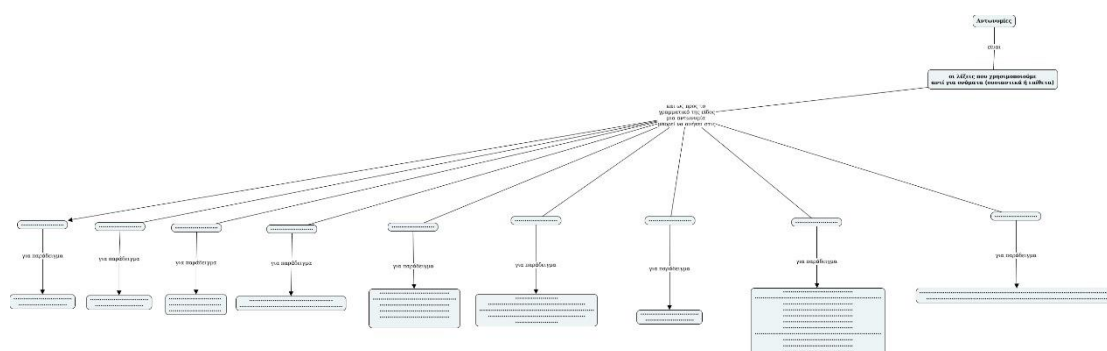
Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Ενωσιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Αντωνυμίες».

(i) Να μελετήσετε τον Ενωσιολογικό Χάρτη και τις έννοιες που απεικονίζονται.

(ii) Να συμπληρώσετε στον Ενωσιολογικό Χάρτη τις έννοιες που παραλείπονται. Οι έννοιες που ζητείται να συμπληρώσετε είναι ήδη γνωστές είτε από την εμπειρία σας είτε από προηγούμενες διδακτικές ενότητες.

Εικόνα 67. Ο Ενωσιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή:

<https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y846C424-M4N2B5-8SRLSK>

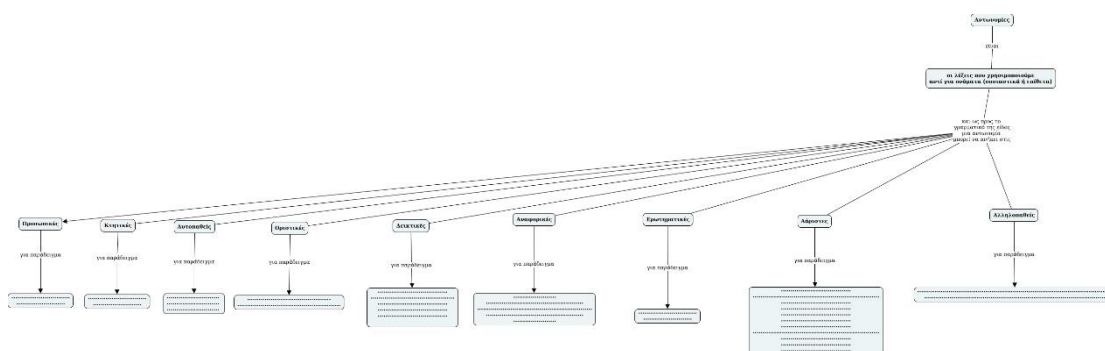
Δραστηριότητα 2

Στον ακόλουθο Ενωσιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Αντωνυμίες» παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές γραμματικών κατηγοριών των Αντωνυμιών.

(i) Να μελετήσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη και να σημειώσετε με «X» τις έννοιες ή τις προτάσεις που δεν γνωρίζετε και με «v» τις έννοιες ή τις προτάσεις που γνωρίζετε.

(ii) Στη συνέχεια η κάθε ομάδα να γράψει ένα κείμενο πέντε (5) γραμμών για κάθε έννοια που γνωρίζει καλά σχετικά με τις διάφορες μορφές γραμματικών κατηγοριών των Αντωνυμιών και οι εκπρόσωποι της κάθε ομάδας μετά από τη συνεργασία των μελών της να αναγνώσουν το κείμενο αυτό.

(iii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε μορφή γραμματικής κατηγορίας Αντωνυμίας που έχει δοθεί ή είναι γραμμένη στον Εννοιολογικό σας Χάρτη.

Εικόνα 68. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 2. Πηγή: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y846CDYX-Z5XJSH-8SRMC0>

14.2. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Αντωνυμίες» και πιο συγκεκριμένα τώρα πια τις υποκείμενες έννοιες για το συντακτικό ρόλο που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία, όπως είναι «Υποκείμενο», «Αντικείμενο», «Κατηγορούμενο», «Επιθετικός Προσδιορισμός», «Γενική Προσδιοριστική: Γενική Κτητική», «Γενική Προσωπική» με «απρόσωπα ρήματα», «Γενική Συγκριτική: αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας σε γενική» με «επίθετα συγκριτικού βαθμού», «Εμπρόθετο».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το συντακτικό ρόλο κάθε αντωνυμίας,
- διακρίνουν τον συντακτικό ρόλο κάθε αντωνυμίας από έναν συντακτικό ρόλο που η ίδια μπορεί να έχει σε μια άλλη φράση,

- αναφέρουν στηριζόμενοι στους δυνατούς συντακτικούς ρόλους που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία παραδείγματα αυτών των δυνατών συντακτικών ρόλων της κάθε αντωνυμίας.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο Ενωσιολογικός Χάρτης της προηγούμενης διδακτικής ώρας αλλά αυτή τη φορά συμπληρωμένος, λειτουργεί ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με το συντακτικό ρόλο που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία, . Έτσι θα ολοκληρωθεί ο Ενωσιολογικός Χάρτης της κεντρικής έννοιας «Αντωνυμίες» και κυρίως ως προς τη σύνδεση – ως προς τον σύνδεσμο του συντακτικού της ρόλου που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία. Παράλληλα το ότι ζητείται η επέκταση και η διόρθωση – τροποποίηση ενός χάρτη αποτελεί και ένα είδος ενδιάμεσης αξιολόγησης (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου , 2005). Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται αρχικά ο Ενωσιολογικός Χάρτης της δραστηριότητας 2 στο **Φύλλο Εργασίας 1** όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας για την κεντρική έννοια «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε γραμματική κατηγορία της αντωνυμίας στο τελευταίο του επίπεδο. Έτσι αναπαριστά έννοιες ήδη γνωστές στους μαθητές και στις ομάδες εργασίας τους και ζητείται από τους μαθητές να τον μελετήσουν.

- **2^η Φάση:** Πρώτα από όλα ο εκπαιδευτικός για όλες τις έννοιες, για όλους τους δυνατούς συντακτικούς ρόλους που μπορεί να έχει μια αντωνυμία, ζητά από τις ομάδες εργασιών των μαθητών του να γράψουν σε χαρτί αν γνωρίζουν κάτι και τι γνωρίζουν για καθεμία έννοια, για κάθε δυνατό συντακτικό ρόλο. Έτσι θα κάνουν για παράδειγμα και για δύσκολες έννοιες, όπως είναι και η έννοια, ο συντακτικός ρόλος της **«γενικής προσωπικής»** που θέλει να εισαγάγει και αυτήν ή αυτόν στον Ενωσιολογικό Χάρτη, ώστε να ζητήσει από τους μαθητές να γράψουν στο χαρτί αν γνωρίζουν κάτι και τι γνωρίζουν για αυτήν την έννοια, πράγμα αρκετά δύσκολο, καθώς οι μαθητές στην προηγούμενη τους γνώση για αυτή την έννοια από την Έκτη (ΣΤ΄) Τάξη του Δημοτικού, μπορούν, μόνο, να έχουν ακούσει κάτι ελάχιστο ή ακόμη και να μην γνωρίζουν τίποτα. Για τις ομάδες εργασίας των μαθητών που έστω έχουν ακούσει κάτι ο διδάσκων τις καλεί να εκφράσουν τις απόψεις τους για τη συγκεκριμένη έννοια με σκοπό την ανάδειξη των προηγούμενων αντιλήψεων των μαθητών και την γνωστική σύγκρουση. Για τους μαθητές ή τις ομάδες

εργασίας των μαθητών που δεν γνωρίζουν τίποτα για τη συγκεκριμένη έννοια της «γενικής προσωπικής» προσπαθεί μέσα από συγκεκριμένες ερωτήσεις και φέροντας τους παραδείγματα να τους την εκμαιεύσει ως απάντηση, όπως: «**Τι σημαίνει η φράση γενική προσωπική; Την έχετε ξανακούσει; Για παράδειγμα στη φράση *Μου φαίνεται ότι είμαι καλά* πού είναι η γενική προσωπική; Μήπως υπάρχει επειδή υπάρχει κάποιος άλλος συντακτικός όρος, δηλαδή το απρόσωπο ρήμα *φαίνεται*;**». Στο τέλος ο ίδιος ο διδάσκων εξηγεί με εισήγηση του στους μαθητές την νέα έννοια «γενική προσωπική», όπως και τις υποέννοιες που την απαρτίζουν, ότι δηλαδή συνάπτεται με «απρόσωπα ρήματα». Όμοια για την έννοια «γενική συγκριτική» ο εκπαιδευτικός στις ομάδες εργασίας των μαθητών που τυχόν δεν την γνωρίζουν θα μπορούσε να τους ρωτήσει ως εξής: «**Στη φράση *Ο Γιάννης είναι μεγαλύτερος σου*, τι συντακτικά δηλώνει το *σου*; Μήπως το *θυμάστε* που το είχαμε αναφέρει στην τέταρτη (4^η) ενότητα, πριν από κάποια μαθήματα, όταν είχαμε μιλήσει για τη σύγκριση και το δεύτερο (β') όρο σύγκρισης και τους τρόπους εκφοράς του;**»

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να ενσωματώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές από προηγούμενη διδακτική ώρα σε αυτούς. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας δεν είναι μόνο η εισαγωγή των νέων εννοιών όπως είναι οι έννοιες και επομένως οι δυνατοί συντακτικοί ρόλοι που μπορούν να έχουν οι αντωνυμίες όπως είναι: «Υποκείμενο», «Αντικείμενο», «Κατηγορούμενο», «Επιθετικός Προσδιορισμός», «Γενική Προσδιοριστική: Γενική Κτητική», «Γενική Προσωπική» με «απρόσωπα ρήματα», «Γενική Συγκριτική: αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας σε γενική» με «επίθετα συγκριτικού βαθμού» και «Εμπρόθετο», αλλά και η σύνδεση των εννοιών όλων αυτών με το υπόλοιπο μέρος του Εννοιολογικού Χάρτη και η φυσική τους ομαλή ένταξη στον ήδη Εννοιολογικό Χάρτη της δραστηριότητας 2 στο Φύλλο Εργασίας 1 όπου και χρησιμοποιείται ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης και είναι πια συμπληρωμένος από τις ομάδες μαθητών με τα παραδείγματα για κάθε μορφή γραμματικής κατηγορίας που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία στο τελευταίο επίπεδο του Χάρτη. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν νέες έννοιες και θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών αλλά και μια λίστα συνδέσμων που ζητεί ο διδάσκων να τα προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών

στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

- **4^η Φάση:** Οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών, και οι τρεις τους (3) συνολικά θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Αντωνυμίες»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Αντωνυμίες».

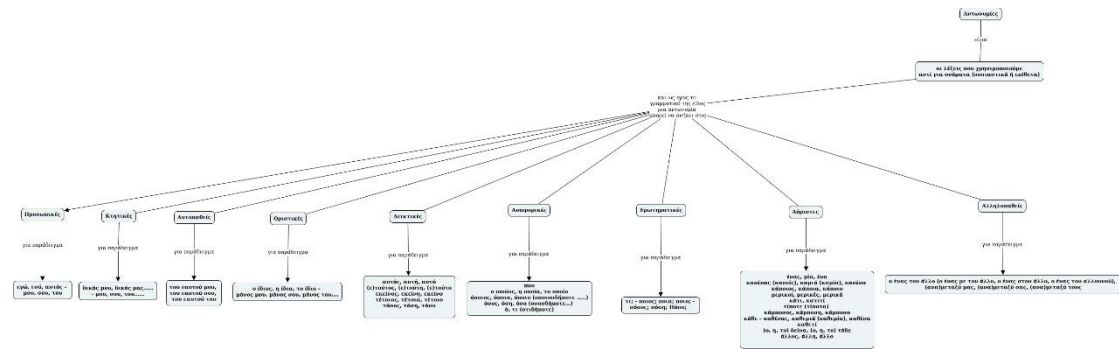
(i) Να επεκτείνετε τον Εννοιολογικό Χάρτη σας με όσες έννοιες είναι διαθέσιμες στην ακόλουθη λίστα εννοιών, αφού ορίσετε τις συνδέσεις μεταξύ αυτών των ίδιων των εννοιών, αντλώντας αυτές πάλι από την ακόλουθη λίστα συνδέσεων.

Λίστα Εννοιών:

• Υποκείμενο • Αντικείμενο • Κατηγορούμενο • Επιθετικός Προσδιορισμός • Γενική Προσδιοριστική: Γενική Κτητική • Γενική Προσωπική • απρόσωπα ρήματα • Γενική Συγκριτική: αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας σε γενική • επίθετα συγκριτικού βαθμού • Εμπρόθετο

Λίστα Συνδέσεων:

• και ως προς τον συντακτικό της ρόλο μια αντωνυμία μπορεί να είναι • με (X 2 φορές)

Εικόνα 69. Ο Εννοιολογικός Χάρτης της Δραστηριότητας 1. Πηγή: <https://cmasccloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y84H7FWR-1PH8MKN-8T48KD>

(ii) Τέλος, να συμπληρώσετε τον Εννοιολογικό Χάρτη δίνοντας παραδείγματα για κάθε πιθανό συντακτικό ρόλο που μπορεί να έχει κάθε αντωνυμία και που σας έχει δοθεί στη Λίστα Εννοιών. Τα παραδείγματα κάθε πιθανού συντακτικού ρόλου που μπορεί να έχει κάθε αντωνυμία να τα γράψετε ως νέες έννοιες κάτω από τις έννοιες – πιθανούς συντακτικούς ρόλους κάθε αντωνυμίας. Οι σύνδεσμοι να είναι της αρεσκείας σας.

14.3. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Επαναληπτικός Χάρτης της Ενότητας «Αντωνυμίες» και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης

Και βέβαια ο Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να λειτουργήσει και ως χάρτης επανάληψης μετά από τη διδασκαλία βοηθώντας στην σύνοψη των βασικότερων εννοιών της ενότητας, εδώ εν προκειμένω των Αντωνυμιών και συγκεκριμένα των γραμματικών τους κατηγοριών αλλά και των πιθανών συντακτικών ρόλων που μπορούν να έχουν. Και ο συγκεκριμένος Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να δομηθεί από τους ίδιους τους μαθητές ομαδικά και αφού δοθεί ημιτελής και ημισυμπληρωμένος από τον διδάσκοντα. Για άλλη μια φορά, λοιπόν, δίνεται ένας Εννοιολογικός Χάρτης και ζητείται να διορθωθεί με τις κατάλληλες συμπληρώσεις (Γουλή, Γόγουλου, Παπανικολάου, & Γρηγοριάδου, 2005; Γουλή Ε. Ε., 2007; Βεργίνης, και συν., 2009).

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι η σύνοψη των κυριότερων εννοιών που συνδέονται με την κεντρική έννοια «Αντωνυμίες» και αφορούν τις πιθανές γραμματικές κατηγορίες που μπορούν να ανήκουν αλλά και τους δυνατούς συντακτικούς ρόλους που μπορούν να έχουν σε μια φράση ή πρόταση της Νέας Ελληνικής.

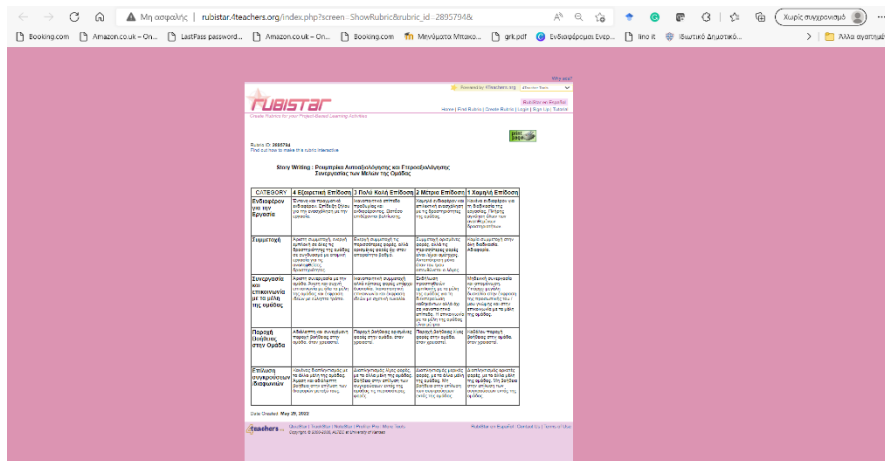
Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να...

- ορίζουν τι είναι αντωνυμίες,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν την αντωνυμία σε μια πρόταση,
- κατηγοριοποιούν την κάθε αντωνυμία γραμματικά με βάση το αν είναι στις «Προσωπικές», στις «Κτητικές», στις «Αυτοπαθείς», στις «Οριστικές», στις «Δεικτικές», στις «Αναφορικές», στις «Ερωτηματικές», στις «Αόριστες», στις «Αλληλοπαθείς»,
- διακρίνουν την κάθε σημασία που έχει μια αντωνυμία με βάση τη γραμματική της κατηγορία και να τη διαφοροποιούν από άλλες αντωνυμίες άλλων σημασιών από άλλες γραμματικές κατηγορίες,
- αναφέρουν τις διάφορες γραμματικές κατηγορίες των αντωνυμιών και να δίνουν παραδείγματα για κάθε γραμματική κατηγορία αντωνυμίας,
- αναγνωρίζουν και να ονομάζουν το συντακτικό ρόλο κάθε αντωνυμίας,
- διακρίνουν τον συντακτικό ρόλο κάθε αντωνυμίας από έναν συντακτικό ρόλο που η ίδια μπορεί να έχει σε μια άλλη φράση,
- αναφέρουν στηριζόμενοι στους δυνατούς συντακτικούς ρόλους που μπορεί να έχει η κάθε αντωνυμία παραδείγματα αυτών των δυνατών συντακτικών ρόλων της κάθε αντωνυμίας.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Το συγκεκριμένο φύλλο εργασίας δίνεται ως ομαδική δραστηριότητα, αφού εξακολουθούν οι μαθητές να είναι χωρισμένοι σε ομάδες των έξι (6) ατόμων. Τους ζητείται, λοιπόν, να συμπληρώσουν έναν ημισυμπληρωμένο (με κενά στις έννοιες, στα παραδείγματα και στις συνδέσεις) Εννοιολογικό Χάρτη που αφορά στην κεντρική έννοια «Αντωνυμίες». Συγκεκριμένα για αυτόν τον λόγο δίνεται μια *Λίστα Εννοιών*, ενώ τα παραδείγματα και οι σύνδεσμοι μπορούν να είναι της αρεσκείας τους. Μετά την εκπόνηση της δραστηριότητας από τους μαθητές και συγκεκριμένα από τις ομάδες εργασίας τους, θεωρείται σημαντική η παρουσίαση των Εννοιολογικών Χαρτών που δομήθηκαν, φτιάχτηκαν από την κάθε ομάδα εργασίας και συγκεκριμένα από όποιον μαθητή έχει οριστεί από την ομάδα ως εκπρόσωπος της (με τη βοήθεια ενός διαδραστικού προβολέα ή του διαδραστικού πίνακα) και ο σχολιασμός τους από τις άλλες ομάδες, προκειμένου να εντοπιστούν ή να επεξηγηθούν έννοιες ή σχέσεις εννοιών που δεν έχουν γίνει κατανοητές ή έχουν παρανοηθεί. Τέλος καλό θα ήταν να συμπληρωθεί η διαδικασία της όλης Αξιολόγησης και

Εικόνα 71. Ρουμπρίκα Αυτοαξιολόγησης και Ετεροαξιολόγησης της Συνεργασίας των Μελών της Ομάδας. Πηγή: <https://bit.ly/3t17pUg>

14.4. Ο Εννοιολογικός Χάρτης ως Οργανωτής Προώθησης, Διδακτικό Εργαλείο της Ενότητας «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία» και Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης

Στόχος του συγκεκριμένου φύλλου εργασίας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές την κεντρική έννοια «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία», ουσιαστικά τι προσφέρει ο Τύπος τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία και συγκεκριμένα σε όλους τους Τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Αυτή δεν είναι άλλη από το Λογικό Τομέα και συγκεκριμένα από «την πληροφόρηση των ανθρώπων για πρόσωπα και γεγονότα που συμβαίνουν σε όλο τον κόσμο», «τον προβληματισμό και την καλλιέργεια της σκέψης και της κριτικής ικανότητας με αναλύσεις επιστημονικών θεμάτων και με άρθρα προβληματισμού», «το ότι είναι φορέας μάθησης για τον πολίτη, καθώς προσφέρει πλήθος πληροφοριών γύρω από την επιστήμη, την τεχνολογία, την ιστορία, τα κοινωνικά φαινόμενα», από τον Πολιτικό Τομέα και συγκεκριμένα από «τη συμβολή στην προστασία της δημοκρατίας και στη διατήρηση της ομαλής πολιτικής ζωής με τον έλεγχο της νομοθετικής, της εκτελεστικής και της δικαστικής εξουσίας», «την αφύπνιση της σκέψης του πολίτη, την καλλιέργεια της κρίσης του και την ενεργοποίηση του για την προστασία των δικαιωμάτων του κινητοποιώντας την πολιτική του φύση», από τον Κοινωνικό Τομέα και ειδικότερα από «τη διακίνηση των ιδεών και την προβολή των αξιών που ισχύουν σε μια κοινωνία», «την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, ώστε να διαμορφώνει και να

εκφράζει την κοινή γνώμη», από τον Οικονομικό Τομέα και ειδικά «τη συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, γιατί δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και μέσω της διαφήμισης επιδρά στην οικονομική κίνηση», από τον Συναισθηματικό – Ψυχαγωγικό Τομέα και πιο συγκεκριμένα από «την ψυχαγωγία των πολιτών και την προσφορά στιγμών χαλάρωσης και ξενοιασιάς με τις πληροφορίες που προσφέρει για το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη μουσική, τις εκδόσεις βιβλίων και γενικά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις», από τον Ηθικό Τομέα και ειδικότερα από «την προβολή ηθικών και ενάρετων πράξεων και την καυτηρίαση των παρανομιών, των αδικιών».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα: Οι μαθητές να μπορούν να .....

- προσδιορίζουν την προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Χρονική Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Εκπαιδευτικές τεχνικές και Σχολιασμός: Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός, αφού πρώτα χωρίσει τους μαθητές σε τρεις (3) ομάδες εργασίας και αφού στην καθεμία αφήσει τα μέλη της να ορίσουν γραμματέα και εκπρόσωπο, δίνει σε όλες τις ομάδες εργασίας των μαθητών του έναν ημιτελή και ημισυμπληρωμένο ίδιο για όλους Εννοιολογικό Χάρτη, με τις συνδέσεις – τους συνδέσμους συμπληρωμένες ή συμπληρωμένους όπως και με επικεφαλίδες στις υποκείμενες έννοιες της κεντρικής έννοιας «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία», όπως είναι «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ» σε δύο (2) υποκείμενες έννοιες, «ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ» σε άλλες δύο (2) υποκείμενες έννοιες και «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ» σε άλλες δύο (2) υποκείμενες έννοιες, και αφού δώσει ένα κείμενο με τίτλο **Η αποστολή του Τύπου**, ζητά από κάθε ομάδα εργασίας, αφού το διαβάσει, να συμπληρώσει με συντομία αντίστοιχα σημεία του εννοιολογικού χάρτη, τις συγκεκριμένες και προαναφερόμενες υποκείμενες έννοιες που έχουν τις επικεφαλίδες που προαναφέραμε, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν τις ομάδες εργασίας των μαθητών να ονομάσουν και να προσδιορίσουν την προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία. Συγκεκριμένα η ομάδα Α θα πρέπει να συμπληρώσει τις δύο (2) πρώτες έννοιες μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά, τις δύο (2) υποκείμενες έννοιες με επικεφαλίδα «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:», η ομάδα Β να συμπληρώσει το τρίτο και τέταρτο κενό, τις άλλες δύο (2) επόμενες υποκείμενες έννοιες με επικεφαλίδα «ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:», και η ομάδα Γ το πέμπτο και έκτο κενό, τις άλλες δύο (2) και τελευταίες υποκείμενες έννοιες του Εννοιολογικού Χάρτη

με επικεφαλίδα «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:». Έτσι ο ημιτελής Εννοιολογικός του Χάρτης θα λειτουργήσει ως οργανωτής για την προώθηση εννοιών σχετικά με την προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία και για συγκεκριμένους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, ώστε έπειτα συμπληρωμένος να αποτελέσει εκ νέου Χάρτης Προώθησης για άλλα ευεργετήματα, για άλλες λειτουργίες ή λειτουργήματα του Τύπου που θα μπορούσαν να σκεφθούν οι ομάδες εργασίας των μαθητών που και αυτά είναι σημαντικά και έχουν βαρύνοντα ρόλο στην προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία. Η δραστηριότητα αποτελείται από τις ακόλουθες φάσεις:

- **1^η Φάση:** Δίνεται από τον εκπαιδευτικό ένας ημιτελής και ημισυμπληρωμένος Εννοιολογικός Χάρτης με έννοιες να έχουν πάνω τους επικεφαλίδες, όπως «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:», «ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:», «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:» και ένα κείμενο με τίτλο **Η αποστολή του Τύπου** και ζητείται στις ομάδες εργασίας των μαθητών από τον εκπαιδευτικό, αφού αυτές διαβάσουν το κείμενο, έπειτα να συμπληρώσουν τον ημιτελή και ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη και συγκεκριμένα η κάθε ομάδα εργασίας να συμπληρώσει συγκεκριμένες έννοιες, η ομάδα Α να συμπληρώσει τις δύο (2) πρώτες έννοιες μετρώντας από αριστερά προς τα δεξιά, τις δύο (2) υποκείμενες έννοιες με επικεφαλίδα «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:», η ομάδα Β να συμπληρώσει το τρίτο και τέταρτο κενό, τις άλλες δύο (2) επόμενες υποκείμενες έννοιες με επικεφαλίδα «ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:», και η ομάδα Γ το πέμπτο και έκτο κενό, τις άλλες δύο (2) και τελευταίες υποκείμενες έννοιες του Εννοιολογικού Χάρτη με επικεφαλίδα «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ:»
- **2^η Φάση:** Στη φάση αυτή και αφού οι μαθητές εργάζονται κατά ομάδες για την συμπλήρωση των εννοιών που λείπουν, εν προκειμένω για την συμπλήρωση των εννοιών κάτω από την κεντρική έννοια «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία» όπως είναι οι έννοιες: «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: η πληροφόρηση των ανθρώπων για πρόσωπα και γεγονότα που συμβαίνουν σε όλο τον κόσμο», «ΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: ο προβληματισμός και η καλλιέργεια της σκέψης και της κριτικής ικανότητας με αναλύσεις επιστημονικών θεμάτων και με άρθρα προβληματισμού», «ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: η συμβολή στην προστασία της δημοκρατίας και στη διατήρηση της ομαλής πολιτικής ζωής με τον έλεγχο της νομοθετικής, της εκτελεστικής και της δικαστικής εξουσίας», «ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: η αφύπνιση της σκέψης του πολίτη, η καλλιέργεια της κρίσης του και η ενεργοποίηση του για την προστασία των δικαιωμάτων του

κινητοποιώντας την πολιτική του φύση», «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: η διακίνηση των ιδεών και η προβολή των αξιών που ισχύουν σε μια κοινωνία», «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ: η ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, ώστε να διαμορφώνει και να εκφράζει την κοινή γνώμη». Μάλιστα καλό θα ήταν ο διδάσκων να βοηθήσει τις τρεις (3) ομάδες εργασίας των μαθητών του και παρέχοντας όλες τις συνδέσεις – όλους τους συνδέσμους κάτω από την κεντρική έννοια «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία» που εδώ είναι μια συγκεκριμένη λέξη, η λέξη «είναι», όπως και βοηθώντας τους μαθητές του να βρουν τις κατάλληλες απαντήσεις με τις κατάλληλες ερωτήσεις όπως: **«Με βάση το κείμενο που διαβάσατε πριν από λίγο ποια είναι η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στο άτομο και στην κοινωνία στον Λογικό Τομέα ή στον Πολιτικό Τομέα ή στον Κοινωνικό Τομέα;»**.

• **3^η Φάση:** Οι μαθητές καλούνται να συμπληρώσουν τις νέες έννοιες στο χάρτη και να τις συνδέσουν με τις έννοιες που ήδη αναπαρίστανται και είναι γνωστές, καθώς δίνονται έτοιμες στον ημιτελή – ημισυμπληρωμένο Εννοιολογικό Χάρτη που έδωσε ο εκπαιδευτικός. Στόχος, λοιπόν, της δραστηριότητας είναι και η εισαγωγή των νέων εννοιών που ουσιαστικά είναι εδώ η συμπλήρωση τους και έπειτα η επέκταση και η τροποποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη με την προσθήκη πιο συγκεκριμένα άλλων λειτουργιών – λειτουργημάτων του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία, που θα μπορούσαν να σκεφθούν οι ομάδες εργασίας των μαθητών και που και αυτά είναι σημαντικά και έχουν βαρύνοντα ρόλο στην γενική προσφορά του Τύπου. Έτσι ουσιαστικά θα εισαχθούν και νέες έννοιες, εν προκειμένω άλλες λειτουργίες – άλλα λειτουργήματα του Τύπου στον άνθρωπο και στην κοινωνία, όπως είναι: «ότι είναι φορέας μάθησης για τον πολίτη, καθώς προσφέρει πλήθος πληροφοριών γύρω από την επιστήμη, την τεχνολογία, την ιστορία, τα κοινωνικά φαινόμενα», «η συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, γιατί δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και μέσω της διαφήμισης επιδρά στην οικονομική κίνηση», «η ψυχαγωγία των πολιτών και η προσφορά στιγμών χαλάρωσης και ξενοιασιάς με τις πληροφορίες που προσφέρει για το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη μουσική, τις εκδόσεις βιβλίων και γενικά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις», «η προβολή ηθικών και ενάρετων πράξεων και η καυτηρίαση των παρανομιών, των αδικιών». Τελικά θα δημιουργηθούν νέες προτάσεις και θα κληθούν οι μαθητές σε τελική ανάλυση να επεκτείνουν και να τροποποιήσουν τον Εννοιολογικό τους Χάρτη. Δια τούτο

και δίνονται από τον διδάσκοντα και μια λίστα εννοιών όπως και μια λίστα συνδέσεων που ζητεί ο ίδιος να τις προσθέσουν οι ομάδες εργασίας των μαθητών στον Εννοιολογικό Χάρτη, όταν θα τον επεκτείνουν και θα τον τροποποιήσουν. Η συγκεκριμένη φάση γίνεται πάλι ομαδικά όπως και όλες οι προηγούμενες και οι επόμενες.

• **4^η Φάση:** Και πάλι εδώ οι Εννοιολογικοί Χάρτες που κατασκευάζονται από τους μαθητές και συγκεκριμένα από κάθε ομάδα εργασίας, παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης από τον εκπρόσωπο της κάθε ομάδας που έχει οριστεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα, αξιολογούνται και σχολιάζονται από το σύνολο της τάξης. Κρίνεται χρήσιμο σε τελική ανάλυση η ανάρτηση στο ιστολόγιο της τάξης (blog) ενός Εννοιολογικού Χάρτη για τον οποίο συμφωνεί το σύνολο των μαθητών, ως προς την ορθότητά του. Μάλιστα ο εν λόγω Εννοιολογικός Χάρτης στον οποίο θα ομοφωνήσουν όλες οι ομάδες εργασίας των μαθητών θα μπορεί να εμπλουτίζεται, να διορθώνεται, να επεκτείνεται και να τροποποιείται κάθε φορά που θα πρέπει να προστεθεί μια νέα υποκείμενη έννοια της **κεντρικής έννοιας «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία»** και επομένως και μια νέα σύνδεση.

Φύλλο Εργασίας – Περιεχόμενο

Δραστηριότητα 1

Σας δίνεται ο ακόλουθος Εννοιολογικός Χάρτης που αφορά στην κεντρική έννοια «Η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία». (i) Εργαζόμενη η κάθε ομάδα στο δικό της ηλεκτρονικό υπολογιστή και με δεδομένα τον Εννοιολογικό Χάρτη που σας δίνεται και που μπορείτε να βρείτε στον παρακάτω σύνδεσμο: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y84TJRRL-B481ZW-8TN726> και αφού τον αντιγράψει η κάθε ομάδα στο δικό της σύνδεσμο όπως και με δεδομένα και τη λίστα των εννοιών, που σας δίνεται παρακάτω, αλλά και αφού διαβάσετε η κάθε ομάδα το κείμενο με τίτλο **Η αποστολή του Τύπου** συμπληρώστε τον δοθέντα Εννοιολογικό Χάρτη. Η ερώτηση εστίασης ή αλλιώς το κομβικό ερώτημα (**Focus Question**) είναι η ακόλουθη / ακόλουθο: **Ποια είναι η προσφορά του Τύπου τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία;** Δίνεται η παρακάτω **Λίστα Εννοιών**.

Ακόμα, ο υγιής Τύπος μορφώνει με εκλαϊκευμένα άρθρα πάνω σε διάφορα θέματα, διαπαιδαγωγεί με την προβολή του καλού, υπερασπίζεται τα πιο ευγενικά ανθρώπινα ιδανικά, εισάγει νέες ιδέες, προτείνει λύσεις, φέρνει σε επαφή άτομα και λαούς.

Έτσι ο Τύπος, εφόσον εκπληρώνει αυτές τις προϋποθέσεις, είναι τέταρτη εξουσία, όπως χαρακτηριστικά ονομάστηκε, που έξω απ' τις καθαυτό εξουσίες, - τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική - διαμορφώνει και ολοκληρώνει το πλαίσιο λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών σ' όλα τα επίπεδα της πολιτειακής πυραμίδας.

(διασκευή)

(ii) Τέλος, να επεκτείνετε τον Ενοιολογικό Χάρτη με την προσθήκη και άλλων λειτουργιών – λειτουργημάτων του Τύπου στο πλαίσιο προσφοράς του τη σύγχρονη εποχή στον άνθρωπο και στην κοινωνία που θα μπορούσατε στην ομάδα εργασίας σας να σκεφτείτε. Για αυτό και σας δίνονται και μια Λίστα Ενοιών και μια Λίστα Συνδέσεων.

Λίστα εννοιών: • ότι είναι φορέας μάθησης για τον πολίτη, καθώς προσφέρει πλήθος πληροφοριών γύρω από την επιστήμη, την τεχνολογία, την ιστορία, τα κοινωνικά φαινόμενα • η συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, γιατί δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και μέσω της διαφήμισης επιδρά στην οικονομική κίνηση • η ψυχαγωγία των πολιτών και η προσφορά στιγμών χαλάρωσης και ξενοιασιάς με τις πληροφορίες που προσφέρει για το θέατρο, τον κινηματογράφο, τη μουσική, τις εκδόσεις βιβλίων και γενικά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις • η προβολή ηθικών και ενάρετων πράξεων και η καυτηρίαση των παρανομιών, των αδικιών

Λίστα συνδέσεων: • είναι (X 4 φορές)

Κεφάλαιο 15. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά έγινε κατανοητό, μέσα από τις προτάσεις για την αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου και μάλιστα στο μάθημα της Γλωσσικής Διδασκαλίας, ότι ο Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ανάλογα και σε συνάρτηση με το γνωστικό αντικείμενο κάθε φορά με το οποίο έχει να κάνει, και ειδικότερα με το περιεχόμενο του και επομένως με τη συνθετότητα του ή αλλιώς την πολυπλοκότητα του, όπως και με το κατά πόσο έχει διδαχθεί ή όχι προγενέστερα στους μαθητές, άρα αν τους είναι οικείο γνωστικά ή όχι, και ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και επομένως και Εργαλείο Αρχικής Αξιολόγησης αλλά και ως Οργανωτής Προώθησης ή Προοργανωτής (advance organizer) και Διδακτικό Εργαλείο, έτσι όμως και ως αφορμή για να διακρίνουμε τι έχουν κατανοήσει οι μαθητές μας (Εργαλείο Διαμορφωτικής Αξιολόγησης), όπως και ως Επαναληπτικός Χάρτης Ενότητας και συνεπώς και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης.

Επομένως αν το γνωστικό αντικείμενο, που οφείλει να διδάξει ο εκπαιδευτικός, είναι σε ένα μεγάλο μέρος του γνωστό στους μαθητές του από τα προηγούμενα σχολικά έτη, ιδανικά ο Εννοιολογικός Χάρτης θα μπορούσε να γίνει ένας Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας για το γνωστικό αντικείμενο και ιδίως για το τμήμα εκείνο που είναι ήδη οικείο γνωστικά στους μαθητές αλλά και εργαλείο για την αποτίμηση της υπάρχουσας γνώσης τους και των γνωστικών δυσκολιών τους. Η προσπάθεια από τους ίδιους μάλιστα στο σημείο αυτό η προηγούμενη γνώση να εννοιολογηθεί ιεραρχικά (να ταξινομηθεί ιεραρχικά) σε έννοιες και ειδικότερα σε κεντρική έννοια και αμέσως υποκείμενες έννοιες αυτής, όπως και σε υποκείμενες έννοιες των προηγούμενων υποκείμενων εννοιών δεν θα μπορούσαμε να μην δεχθούμε ότι υπηρετεί τη θεωρία μάθησης του Εποικοδομισμού και μάλιστα εκείνου που έχει να κάνει με το γνωστικό του σκέλος (Piaget). Όπως την ίδια θεωρία μάθησης και το ίδιο σκέλος της υπηρετεί η αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη ως Οργανωτή Προώθησης ή Προοργανωτή (advance organizer) και Διδακτικού Εργαλείου που χρησιμοποιείται, όταν το γνωστικό αντικείμενο είναι ή τελείως νέο ή εν μέρει γνωστικά παλιό αλλά και εν μέρει γνωστικά νέο [ιδανική κρίνεται μάλιστα για αυτήν την τελευταία την περίπτωση η αξιοποίηση εκείνου του Εννοιολογικού Χάρτη ως Οργανωτή Προώθησης ή Προοργανωτή (advance organizer) που είχε χρησιμοποιηθεί ως Εισαγωγικός Χάρτης για την ίδια Ενότητα και για μέρος του γνωστικού αντικειμένου στην ολοκληρωμένη του μορφή την προηγούμενη διδακτική ώρα], γιατί οι μαθητές καλούνται

να οικοδομήσουν την νέα γνώση πάνω στην προηγούμενη με την εισαγωγή νέων εννοιών και την αρμονική σύνδεση τους με τις ήδη υπάρχουσες και την ένταξη αυτών σε ένα αρμονικό όλο. Τέλος, αν και εφόσον ένας Εννοιολογικός Χάρτης έχει χρησιμοποιηθεί και ως Εισαγωγικός Χάρτης Ενότητας και Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης αλλά και ως Οργανωτής Προώθησης ή Προοργανωτής (advance organizer) και επομένως και Διδακτικό Εργαλείο, ο ίδιος θα μπορούσε με τον καλύτερο τρόπο να κλείσει τη λειτουργία του ως εκπαιδευτικό εργαλείο και κατάλληλο για επανάληψη και ανακεφαλαίωση των βασικών και των επιμέρους εννοιών μιας Ενότητας, άρα ως Επαναληπτικός Χάρτης αυτής και Εργαλείο Τελικής Αξιολόγησης. Και αυτό θα πρέπει να γίνει και επιβάλλεται να γίνει, όχι γιατί μόνο η αξιοποίηση του σε προγενέστερες φάσεις της διδασκαλίας επιβάλλουν στον εκάστοτε εκπαιδευτικό τώρα και στο τελευταίο στάδιο της αποτίμησης της γνώσης των μαθητών και στην αξιολόγηση τους την χρήση του Εννοιολογικού Χάρτη ως Εργαλείου Αξιολόγησης, αλλά γιατί οι μαθητές αφού επανέλαβαν την γνώση αναπαραστατικά, γραφιστικά και οπτικά και έτσι την έμαθαν κιόλας, δεν έχουν άλλο καλύτερο τρόπο στο τέλος να την εμπεδώσουν και να την κρατήσουν για πάντα στη χωρική τους μνήμη παρά μόνο με έναν Εννοιολογικό Χάρτη που θα λειτουργήσει ως Επαναληπτικός Χάρτης Ενότητας αλλά και συνάμα με έναν διαφοροποιημένο και σύγχρονο, μη παραδοσιακό τρόπο Εργαλείο Αξιολόγησης.

Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί ότι επειδή όλες οι προτάσεις, που έγιναν, για την αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη στο μάθημα της Γλωσσικής Διδασκαλίας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου γίνονται ομαδοσυνεργατικά, δηλαδή στο πλαίσιο παρουσίας και δραστηριοποίησης των μαθητών για την εκπόνηση των δραστηριοτήτων τους σε ομάδες εργασίας, δεν θα μπορούσαν να μην υπηρετούν τη θεωρία μάθησης του Εποικοδομισμού και ως προς τις κοινωνικο – πολιτισμικές διαστάσεις του που ανάγεται στον Vygotsky. Και αυτό συμβαίνει, γιατί όχι μόνο οι μαθητές δουλεύουν σε ομάδες εργασίας και έτσι αναγκαστικά, για να συνυπάρχουν και για να δραστηριοποιηθούν σε αυτές οφείλουν να συνεργαστούν και έτσι μαθαίνουν και να συνεργάζονται και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους όπως και με το ευρύτερο περιβάλλον της τάξης τους και το κοινωνικό τους, αλλά και γιατί στο τέλος κάθε δραστηριότητας ή κατασκευής ή επέκτασης του Εννοιολογικού Χάρτη, συζητούν με τις άλλες ομάδες εργασίας των μαθητών και σχολιάζουν τα δικά τους τελικά προϊόντα κατασκευής τους, τους Εννοιολογικούς Χάρτες τους, αλλά και εκείνα των άλλων ομάδων, για να καταλήξουν σε ένα κοινά αποδεκτό Εννοιολογικό Χάρτη κάθε φορά,

απαραίτητο στοιχείο, για να συνεχίσουν με τον ίδιο Εννοιολογικό Χάρτη στην οποία άλλη δραστηριότητα τυχόν τους ζητηθεί από τον εκπαιδευτικό.

Με λίγα λόγια αποδείχθηκε, λοιπόν, ότι ο Εννοιολογικός Χάρτης μπορεί να γίνει ένα εξαιρετικό εκπαιδευτικό εργαλείο με πολύπλευρες ωφέλειες και για τον εκπαιδευτικό και για τους μαθητές και με θετικά αποτελέσματα τα οποία μπορούν να αποβούν χρήσιμα και ωφέλιμα για όλους και σε βάθος χρόνου μάλιστα. Έτσι η χρήση του ως Διδακτικού Εργαλείου και θα κινητοποιήσει το ενδιαφέρον των μαθητών και θα τους ενεργοποιήσει στο εκάστοτε γνωστικό αντικείμενο αλλά και θα δώσει στο ίδιο στο γνωστικό αντικείμενο και μια άλλη δημιουργική πνοή τόσο κυρίως για τους μαθητές όσο και για τον εκπαιδευτικό. Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, ο Εννοιολογικός Χάρτης συντελεί και ενισχύει τη διαφοροποιημένη διδασκαλία αλλά και την εναλλακτική της πλευρά, εφόσον κινείται διαφορετικά από την παραδοσιακή διδασκαλία. Για αυτό και πρέπει να χρησιμοποιείται όσες περισσότερες φορές γίνεται ασχέτως του εκάστοτε γνωστικού αντικειμένου και των όποιων τυχόν δυσκολιών μπορούν να υπάρχουν είτε από μέρους του εκπαιδευτικού είτε από μέρους των μαθητών του. Πολύ περισσότερο αυτό είναι ανάγκη να συμβαίνει στα θεωρητικά και κυρίως στα γλωσσικά μαθήματα, για τα οποία συνήθως αδιαφορούν κάποιοι μαθητές, γιατί για τους ίδιους η διδασκαλία τους δεν φαίνεται να συνδέεται με την πρακτική πλευρά της καθημερινότητας, ώστε να συνοδεύεται από το πείραμα και την παρατήρηση. Έτσι με την αξιοποίηση του Εννοιολογικού Χάρτη ως Διδακτικού Εργαλείου και λόγω της οπτικής αναπαράστασης που τον χαρακτηρίζει θα μπορέσουμε να κερδίσουμε το ενδιαφέρον των μαθητών και ενδεχομένως έπειτα και την αφοσίωση κάποιων από τους ίδιους για τα θεωρητικά και κυρίως για τα γλωσσικά μαθήματα, όπως και για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας της Δευτέρας (Β΄) Γυμνασίου και πιο συγκεκριμένα για το μάθημα της Γλωσσικής Διδασκαλίας.

Αναφορές

- Asan, A. (2007). Concept Mapping in Science Class:A Case Study of Fifth Grade Students. *Educational Technology & Society, 1*, 186-195.
- Ausubel, D. P. (1963). *The psychology of meaningful verbal learning*. Oxford, England: Grune & Stratton.
- Ausubel, D., Novak, J., & Hanesian, H. (1978). *Educational Psychology: A cognitive view* (2nd Edition ed.). New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Avouris, N., Komis, V., & Fidas, C. (2002). *Computer Supported collaborative concept mapping*. Study of Interaction, Education and Information Technologies.
- Berry, J. W., & Chew, S. L. (2008). Improving learning through interventions of student-generated questions and concept maps. *Teaching of Psychology, 35*(4), 305-312.
- Bloom, B. (1956). *Taxonomy of educational objectives: Cognitive domains*. New York: David McKay Company, Inc.
- Brachman, K., & Levesque, H. (1985). *Readings in Knowledge Representation*. Stanford: Morgan Kaufmann.
- Coffey, J., Carnot, M., Feltovich, P., Feltovich, J., Hoffman, R., Canas, A., & Novak, J. (2003). A Summary of Literature Pertaining to the Use of Concept Mapping Techniques and Technologies for Education and Performance Support. (I. f. Cognition, Ed.) (*Technical Report submitted to the US Navy Chief of Naval Education and Training*).
- Coutinho, E. (2014). Concept Maps: Evaluation Models for Educators. *Journal of Business and Management Sciences, 2*(5), pp. 111-117.
- Davies, M. (2011). Concept mapping, mind mapping and argument mapping: what are the differences and do they matter? *Higher education, 62*(3), pp. 279-301.
- Fisher, K. (2000). *Assesing science understanding: A human constructivist view*. San Diego: Academic Press.
- Hannafin, M. J. (1992). Emerging technologies, ISD, and learning environments: critical perspectives. *Educational technology research & Development, 40*(1), pp. 49-63.
- Heinze, F. J., & Novak, J. D. (1990). Concept mapping brings long - term movement toward meaningful learning. *Science Education, 74*(4), pp. 461-472.
- Holley, C., & Dansereau, D. (1984). Networking:The technique and the Empirical Evidence. (A. Press, Ed.) *Spatial Learning Strategies: Techniques Applications and Related Issues, 81-108*.
- Hsiao-teng, K. (1999). A comparative study of different strategies on teachers college students understanding of heat and temperature. *Journal of National Taipei Teachers College, 5*(12), pp. 317-352.

- Jensen, M. (2000). Each year I teach less and less: Confessions of a newly tenured professor. *Journal of College Science Teaching*, 30(3), pp. 206-207.
- Jonassen, D. (1997). Instructional design models for well-structured and ill-structured problem-solving learning outcomes. *Educational Technology Research and Development*, 45, 65-94.
- Jonassen, D. H. (2000). *Computers as mindtools for schools: Engaging critical thinking*. New Jersey: Prentice Hall.
- Kinchin, I. M., Mollits, A., & Reiska, P. (2019). Uncovering Types of Knowledge in Concept Maps. *Education Sciences*, 9(2), 131.
- Macnamara, J. (1982). *Names for Things: A study of Human Learning*. Cambridge: M.I.T. Press.
- Martinez, G., Perez, A., Suero, M. I., & Pardo, P. J. (2013). The Effectiveness of concept maps in teaching physics concepts applied to engineering education: Experimental comparison of the amount of learning achieved with and without concept maps. *Journal of Science Education and Technology*, 22(2), 204-214.
- McAleese, R. (1998). The Knowledge Arena as an Extension to the Concept Map: Reflection in Action. *Interactive Learning Environments*, 6(10), pp. 1-22.
- McCagg, E. C., & Dansereau, D. F. (1991). A convergent paradigm for examining knowledge mapping as a learning strategy. *The Journal of Educational Research*, 84(6), 317-124.
- Mintzes, J., Wandersee, J., & Novak, J. (2000). *Assessing Science Understanding: A Human Constructivist View*. Educational Psychology Series, Academic Press.
- Morrissey, J. (2018, August 2). *The New York Times*. Retrieved from How to Write a Good College Application Essay:
<https://www.nytimes.com/2018/08/02/education/learning/writing-college-application-essay.html?rref=collection%2Fsectioncollection%2Feducation&action=click&contentCollection=education&region=rank&module=package&version=highlights&contentPlacement=2&pgtype=s>
- Nair, S. M., & Narayanasamy, M. (2017). The Effects of Utilizing the Concept Maps in Teaching History. *International Journal of Instruction*, 10(3), 109-126.
- Nesbit, J. C., & Adesope, O. O. (2006). Learning with concept and knowledge maps: A Meta-Analysis. *Sage Journals*, 76(3).
- Novak, J. (1979). Applying psychology and philosophy to the improvement of laboratory teaching. *The American Biology Teacher*, 41(8), 466-470.
- Novak, J. (1980). Learning theory applied to the biology classroom. *The American Biology Teacher*, 42(5), pp. 280-285.

- Novak, J. (1981). Applying learning psychology and philosophy to biology teaching. *The American Biology Teacher*, 43(1), pp. 12-20.
- Novak, J. (1998). *Learning, Creating and Using knowledge: Concept Maps as Facilitative Tools in schools and Corporations*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Novak, J. D. (1977). *A Theory of Education*. Cornell University Press.
- Novak, J. D. (1991, 1). A Twelve-Year Longitudinal Study of Science Concept Learning. *Sage Journals*, 28(1).
- Novak, J. D., & Canas, A. J. (2008). The theory underlying concept maps and how to construct and use them. Technical Report IHMC CmapTools. *Florida Institute for Human and Machine Cognition*, 1-36.
- Novak, J. D., & Gowin, B. D. (1984). *Learning how to learn*. New York: Cambridge University Press.
- Pask, G. (1976α). Conversational techniques in the study and practice of education. *B.J.Educ.Psych.*, 46, 12-25.
- Pask, G. (1976β). Styles and Strategies of Learning. *B.J.Educ.Psych.*, 46, 128-148.
- Roth, M., & Roychoudhury, A. (1992). The social construction of scientific concepts or the concept map as conscription device and tool for social thinking in high school science. *Science Education*, 76(5), pp. 531-557.
- Schroeder, N. L., Nesbit, J. C., Anguiano, C. L., & Adesope, O. O. (2018). Studying and constructing concept maps: A meta-analysis. *Educational Psychology Review*, 30(2), 431-455.
- Shannon, E. C. (1950). Programming a Computer for Playing Chess. *Philosophical Magazine*, 41(314).
- Stewart, J., Vankirk, J., & Rowell, J. (1979). Concept maps: a tool for use in biology teaching. *The American Biology Teacher*, 41(3), 171-175.
- Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. *Mind*, 49, 433-460.
- Wandersee, J. (1990). Concept mapping and the cartography of cognition. *Journal of Research in Science Teaching*, 27(10), pp. 923-936.
- Βαρδάκα, Μ., Βαρδάκας, Ε., & Αλιμήσης, Δ. (2004). Η βασισμένη στον Η/Υ δημιουργία εννοιολογικών χαρτών και η διδακτική αξιοποίησή τους. 3ο Πανελλήνιο Συνέδριο των Εκπαιδευτικών για τις Τ.Π.Ε: Αξιοποίηση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στη διδακτική Πράξη. Σύρος.
- Βασιλοπούλου, Μ. (2001). *Ο χάρτης εννοιών ως εργαλείο μάθησης. Εφαρμογές στη διδακτική της Βιολογίας και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Βεργίνης, Η., Γρηγοριάδου, Μ., Γόγουλου, Α., Γουλή, Ε., Γλέζου, Κ., Δουκάκης, Δ., . . . Φράγκου, Σ. (2009). *Διδακτικές Προσεγγίσεις και Εργαλεία για τη διδασκαλία της Πληροφορικής*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Βοσνιάδου, Σ. (2002). *Πώς μαθαίνουν οι μαθητές*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γαβριηλίδου, Μ., Εμμανουηλίδης, Π., & Πετρίδου - Εμμανουηλίδου, Έ. (2009). *Νεοελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου*. Αθήνα : Εκδόσεις ΙΤΥΕ: Διόφαντος.
- Γουλή , Ε. Ε. (2007). *Η Εννοιολογική Χαρτογράφηση στη Διδακτική της Πληροφορικής: Η Αξιολόγηση ως Εργαλείο Μάθησης σε Διαδικτυακά και Προσαρμοστικά Εκπαιδευτικά Περιβάλλοντα*. Αθήνα. doi:<http://dx.doi.org/10.12681/eadd/23103>
- Γουλή, Ε., Γόγουλου, Α., Παπανικολάου, Κ., & Γρηγοριάδου , Μ. (2005). Αξιοποιώντας τον Εννοιολογικό Χάρτη ως Εργαλείο διδασκαλίας και Αξιολόγησης στο Μάθημα Πληροφορικής Γυμνασίου. *Πρακτικά Εργασιών 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου "Διδακτική της Πληροφορικής"* (σσ. 1-11). Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Ανάκτηση από <https://www.etpe.gr/wp-content/uploads/pdfs/etpe743.pdf>
- Κοντογιάννης, Μ. (2018). *Η χρήση των Εννοιολογικών Χαρτών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και ιδιαίτερα στη Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Θετικών Επιστημών και Τεχνολογίας, Πάτρα.
- Ματσαγγούρας, Η. (2000). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση* . Αθήνα: Γρηγόρης.
- Ματσαγγούρας, Η. (2001). *Στρατηγικές Διδασκαλίας. Η κριτική σκέψη στη Διδακτική Πράξη, Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Παπαδοπούλου, Β. (2021, 3). Αξιοποίηση Επιχειρηματολογικών χαρτών στο Προσυγγραφικό Στάδιο Δημιουργίας Γραπτού Λόγου. *Επιστήμες Αγωγής*, 3, 151-170.
- Πετροπούλου, Ο., Κασιμάτη, Α., & Ρετάλης, Σ. (2015). *Σύγχρονες Μορφές Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης με Αξιοποίηση Εκπαιδευτικών Τεχνολογιών*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. Ανάκτηση από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/232>
- Στασινάκης , Π. Κ., & Πρωτοπαπαδάκη, Ε. Ν. (2007). Η Χρήση των Εννοιολογικών Χαρτών στη Βιολογία: Παρουσίαση του Λογισμικού Smart Tools. Στο Ν. Δαπόντες , & Ν. Τζιμόπουλος (Επιμ.), *Πρακτικά του 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ «Αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Διδακτική Πράξη»*, Σύρος 4-6 Μαΐου 2007. Β΄, σσ. 1-10. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.
- Στούμπου, Κ., & Αλιμήσης, Δ. (2007). Concept Mapping: Η Βασισμένη στον Η/Υ Δημιουργία Εννοιολογικών Χαρτών και η Διδακτική Αξιοποίησή τους. Στο Ν. Δαπόντες, & Ν. Τζιμόπουλος (Επιμ.), *Πρακτικά του 4ου Πανελληνίου Συνεδρίου*

των Εκπαιδευτικών για τις ΤΠΕ «Αξιοποίηση των ΤΠΕ στην Διδακτική Πράξη», Σύρος 4-6 Μαΐου 2007. Α΄, σσ. 1-10. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών.

Τζωρτζάκης, Ι. (2009). *Αξιοποίηση Web 2.0 Εργαλείων στη Σχολική Εκπαίδευση.*

Πειραιάς. Ανάκτηση από <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/3094>

Φορτούνη, Τ., & Φραγκάκη, Μ. (2003). *Εννοιολογική Χαρτογράφηση: Μια Διδακτική Παρέμβαση. Πρακτικά 2ου Συνεδρίου για τις ΤΠΕ στην Εκπαίδευση, (σσ. 411-424). Σύρος.*

Χατζή, Μ. (2018). *Οι Εννοιολογικοί χάρτες στη διδασκαλία της ιστορίας: Μια εμπειρική μελέτη.* Θεσσαλονίκη. doi:<https://doi.org/10.26262/heal.auth.ir.298416>

Πηγές Εικόνων

- Εικόνα εξωφύλλου: <https://rb.gy/mqj4ek>
- Εικόνα 2: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y4QLCRCL-287WNXL-3T8MY7>
- Εικόνα 3: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y3GPVBLJ-WZX6LJ-9ZKH4F>
- Εικόνα 4: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y4SZF6JT-YX0S4G-3Z1V8B>
- Εικόνα 5: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y4TTHNJG-1RN4H9V-3ZRP9Z>
- Εικόνα 6: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 7: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y753GFX-YKX4K1C-7LTTD9>
- Εικόνα 8: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y71XBX8V-JGYXNC-7H3F1D>
- Εικόνα 9: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y75R1J44-1WRM1LN-7MT37C>
- Εικόνα 10: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 11: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77GQ4VK-KG6MBX-7Q556X>
- Εικόνα 12: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77J6GH0-3GYXXJ-7Q5FTC>
- Εικόνα 13: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77KZ0TR-B50KGY-7Q5XNP>
- Εικόνα 14: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77MGR7R-1X4Q9WH-7Q69KH>
- Εικόνα 15: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77NY562-22ZSDT0-7Q6PC4>
- Εικόνα 16: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y77RJL8C-VBHMRY-7Q7ML1>
- Εικόνα 17: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7834C6S-28D07MH-7QHFMW>
- Εικόνα 18: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 19: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5HCZMC9-CRX7NH-59YL9V>
- Εικόνα 20: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5HBXD37-BHVN98-59YFKS>
- Εικόνα 21: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 22: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y6S2BJTX-22GK2Y6-71XCYW>
- Εικόνα 23: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y6TOSKJV-RMDL0-744YSS>
- Εικόνα 24: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5NRKX3K-1TR1QTV-5KPTFY>
- Εικόνα 25: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y5T1V8MP-1791TV3-5RJ351>
- Εικόνα 26: <https://bit.ly/3t17pUg>

- Εικόνα 27: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BJDSYQ-1DPFT2G-7TPFYL>
- Εικόνα 28: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BJFHS2-15J1ZHQ-7TPG83>
- Εικόνα 29: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7BT553T-25Z6K51-7TR6NR>
- Εικόνα 30: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7CGC17N-1601SXF-7VJ83Y>
- Εικόνα 31: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 32: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7D1KCNF-23333C6-7W9LSC>
- Εικόνα 33: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7D4RFH2-YSY04J-7WF91N>
- Εικόνα 34: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7K40LPG-1L4HPV4-80DPYX>
- Εικόνα 35: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7KGQRNY-108CZDW-80Q3QQ>
- Εικόνα 36: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7LZ7SCK-KD9GDJ-83BYQW>
- Εικόνα 37: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7LZ87V0-1D9X18F-83BZWM>
- Εικόνα 38: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7MJ0JZZ-53LN2H-83LCCV>
- Εικόνα 39: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7MJ0572-113H0RQ-83LC2G>
- Εικόνα 40: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7NM2BSS-18208PX-84FMVQ>
- Εικόνα 41: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7TWVN7J-1QJ4K8F-8CVGCN>
- Εικόνα 42: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7TWW4R9-5SJ99L-8CVGY2>
- Εικόνα 43: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VKJ4C7-26WX22D-8DPJTK>
- Εικόνα 44: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VKJJS5-114WTCN-8DPKS5>
- Εικόνα 45: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VXG7MY-KYGRDR-8F835K>
- Εικόνα 46: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7Q60G49-39JMIX-8740RD>
- Εικόνα 47: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7VZ6VSP-15VBC50-8FCWRR>
- Εικόνα 48: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 49: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7RT0C5V-10NWM30-88R28M>
- Εικόνα 50: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7RQ712J-21D33WX-88LTRH>
- Εικόνα 51: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7RW8GH3-13GG406-88V35N>
- Εικόνα 52: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7T5MK23-1K8KPC7-8CGFR3>
- Εικόνα 53: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 54: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y81Z7DLP-11SMY0L-8QC2GD>
- Εικόνα 55: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7Y5GKST-YYWDR8-8JC86F>

- Εικόνα 56: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7Y4KHZW-GTD9J6-8JB9GK>
- Εικόνα 57: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7YGB898-260MCD1-8JYRRP>
- Εικόνα 58: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y7YVV47W-1BNZPP-8KNZTK>
- Εικόνα 59: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 60: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80524QQ-158W31-8NC571>
- Εικόνα 61: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y8052J2P-6TC1B6-8NC65V>
- Εικόνα 62: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80JDPRS-44K1LP-8NLWG8>
- Εικόνα 63: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80JF24J-NBYKGQ-8NLWZF>
- Εικόνα 64: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80V43FK-XB07V2-8NQ2V4>
- Εικόνα 65: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y80V4GKM-15TGCB8-8NQ3CL>
- Εικόνα 66: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y831R7LB-WXCQP2-8S6JZK>
- Εικόνα 67: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y846C424-M4N2B5-8SRLSK>
- Εικόνα 68: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y846CDYX-Z5XJSH-8SRMCO>
- Εικόνα 69: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y84H7FWR-1PH8MKN-8T48KD>
- Εικόνα 70: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y84JX4TY-GQ19XF-8T6K2P>
- Εικόνα 71: <https://bit.ly/3t17pUg>
- Εικόνα 72: <https://cmapscloud.ihmc.us/viewer/cmap/1Y84TJRRR-B481ZW-8TN726>